85901
C 84 B

OVIDIU BÎRLEA

POVEŞTILE LUI CREANGĂ

Editura pentru Literatură

OVIDIU BÎRLEA • POVEȘTILE LUI CREANGĂ

Coperta: Simona Runcan

859.09
C84 B

Studii de folclor

OVIDIU BÎRLEA

POVEȘTILE LUI CREANGĂ

I 48749
P

1967
Editura pentru Literatură

PREFAȚĂ

Lucrarea de față a răsărit în urma cercetărilor noastre de proză populară, cînd de la sine s-a oferit compararea poveștilor populare în forma lor autentică cu cele ale lui Creangă. Deși s-a afirmat în mai multe rînduri că despre Creangă s-ar fi spus totul în ceea ce privește coordonatele de căpetenie ale operei lui, noi credem că studiul acesta nu este de prisos. Departe de a-l socoti ultimul cuvînt în materie, sîntem convinși că el e de-abia începutul unor cercetări care vor releva noi aspecte ale operei lui Creangă și se vor apropia mai mult de nota ei specifică. Strădania noastră a fost de a-l compara pe Creangă cu povestitorii populari în aspectele pe care ni le-au relevat cercetarea și, metodologic, acesta ni se pare drumul care se va dovedi fructuos în viitor.

Ținta pe care am urmărit-o a fost aceea de a vedea în ce măsură *Poveștile* lui Creangă se integrează în contextul poveștilor românești și care ar fi notele distinctive. În acest scop, am comparat fondul poveștilor lui Creangă cu cele 480 de variante românești cunoscute pînă acum în repertoriul nostru național. Aproape două treimi din acestea (310) au fost consultate în fișierul catalogului poveștilor românești, întocmit de un colectiv al sectorului literar al Institutului de etnografie și folclor, aflat sub tipar, iar celelalte sînt rodul investigațiilor personale.

Pentru unele povești ale lui Creangă prea puțin reprezentate în folclorul nostru, am fi dorit și o lărgire a comparației cu variante ale altor popoare, dar deoarece poveștile străine sînt cu totul sporadice în bibliotecile noastre, ne-am mărginit la consultarea lucrărilor cu caracter enciclopedic ale lui Bolte-Polivka, St. Thompson și la *Handwörterbuch des deutschen Märchens*, indispensabile unei cercetări de această natură. Sub acest aspect, deosebit de prețioasă s-a dovedit și monografia lui Jean Boutière asupra scriitorului nostru și ea rămîne încă o lucrare fundamentală, cu toate insuficiențele de informare semnalate de noi.

Unele rezultate au fost făcute cunoscute anterior prin lecția litografiată : *Fondul folcloric al operei lui I. Creangă*, ținută în 5 august 1964 la cursurile de vară de la Sinaia, apoi prin articolul *Creangă și folclorul*, publicat în „Steaua" din ianuarie 1965.

În *Anexă* publicăm 6 variante folclorice inedite, interesante pentru aspectele semnalate în expunere, pentru ca înșiși cititorii să poată face comparații de amănunt. Scrierea lor am redus-o într-o fonetică sumară ca și cele din *Antologie de proză populară epică*, cu semnele diacritice explicate în prefața acesteia.

Aducem și pe această cale conducerii editurii mulțumirile noastre călduroase pentru hotărîrea de a publica această contribuție la cunoașterea unuia dintre cei mai iubiți clasici ai noștri.

noiembrie 1965. O. BÎRLEA

PRELIMINARII

CREANGĂ ŞI CRITICA LITERARĂ

După mărturiile unor contemporani, Eminescu este acela care ar fi îndemnat pe Creangă să scrie. Lucrul e adevărat numai în parte, deoarece dacă rămîne stabilit că cei doi mari prieteni nu s-au cunoscut înainte de revizoratul şcolar al lui Eminescu, ci după 1 iunie 1875[1], Creangă publicase încă din anul precedent în ediţia a III-a a manualului *Învăţătorul copiilor* cîteva poveşti: *Inul şi cămeşa*, *Acul şi barosul* şi mai cu seamă *Prostia omenească*, alături de alte mici naraţiuni, izvorîte foarte probabil din pana colaboratorilor săi. Dar Eminescu a recunoscut de îndată posibilităţile geniale ale humuleşteanului şi l-a îndemnat să scrie pentru publicul larg, nu numai pentru copii, să facă literatură în înţelesul estetic al cuvîntului. El i-ar fi spus:

„— Scrie, măi tată Iancule, scrie tot ce-ai spus, s-o audă şi alţii, că e minunat de bine!"[2]

Eminescu şi-a dat seama de marea noutate pe care o aducea Creangă în literatură: crearea unei proze literare izvodită în întregime din stilul oral popular. El i-a insuflat încrederea în puterea lui creatoare de sorginte folclorică şi l-a ajutat să-şi dea seama de importanţa literară a stilului narativ popular, îndemnîndu-l să se ferească de amestecul cu celălalt stil scris al operelor literare. Prin aceasta, Creangă devenise un caz unic, de aceea el nu mai avea nevoie de controlul literar al nimănui. Chiar el refuză să-l îndrepte, spunîndu-i:

„— Lasă, Creangă, ai să citeşti în «Junimea», tu n-ai nevoie să fii corectat de nimeni"[3].

Abia prin îndemnul lui Eminescu, Creangă s-a ridicat la înţelegerea originalităţii pe care o aducea el din munţii Moldovei şi şi-a întărit conştiinţa propriei lui valori literare. De aci, drumul lui în literatură rămînea deschis şi îndreptat fără greş. Preţuirea lui Eminescu l-a urmărit în tot timpul pînă la îmbolnăvire, susţinîndu-l şi popularizîndu-l ori de cîte

ori se oferea prilejul. Unor neorientați în ale literaturii dintr-o foaie literară de la Piatra Neamț, poetul le recomanda: „Dar la dreptul vorbind, la Piatra, într-un ținut muntos, plin de legende, de proverbe, locuțiuni, apoi de localități istorice, *Colectorul* nu găsește ce să culeagă? Un muntean de baștină, născut asemenea în ținutul Neamțului e Ioan Creangă. Citit-au vreodată colectorii pe *Dănilă Prepeleac*, pe *Soacra cu trei nurori* și altele, ca să vadă, care ar trebui să fie izvoarele, din care să se inspire, și cum vorbesc și se mișcă ținutașii din Neamț?"[4]

De asemenea, Eminescu îi reproduce unele narațiuni în *Curierul de Iași* și mai cu seamă în *Timpul*. Dacă Creangă n-ar fi avut norocul să se bucure de prietenia lui Eminescu, „cel mai mare poet al românilor", cum a intuit atît de sigur humulesteanul, ar fi rămas poate un simplu autor de manuale școlare, în care contribuția lui s-ar fi pierdut, anonimă și înecată de colaborarea celorlalți care nu s-au putut ridica la înțelegerea geniului lui. Chiar dacă Eminescu n-ar fi scris nimic, numai introducerea lui Creangă în literatura română ar fi constituit singură un merit uriaș care să-i asigure nemurirea în cultura noastră.

Contemporanii se pare că nu și-au dat seama de originalitatea creatoare a lui Creangă. Pentru Gh. Panu, Creangă nu era decît un simplu culegător de povești populare, al cărui unic merit consta în fidelitatea de natură mnemotehnică cu care reproducea narațiunile orale. „Meritul lui Creangă ca culegător de povești se mărginește în acela de a fi reprodus aproape textual poveștile populare"[5]. Alții, dimpotrivă, îi contestă această calitate, eliminîndu-l atît din folcloristică, cît și din literatură. „Sînt unele colecțiuni însă — scrie Aron Densusianu[6] — care anume le-am eliminat dintre colecțiunile amintite la fiecare gen de literatură populară. Sînt adică unii, ca d.e. I. Creangă, care a luat povestea populară drept o canava pe care și-a împletit ideile sale, frazele și proverbele culese de ici de colo, încît ne-a dat un fel de cîrpituri cărturărești cu pretenții de povești sau narațiuni populare". Fără îndoială că în dosul acestei judecăți atît de aspre stau resentimentele adînci ale lui Densusianu față de cercul „Junimei" care îi criticase fără cruțare încercările poetice. Dacă i se recunosc meritele literare, i se neagă cele de autenticitate. Pentru Lazăr Șăineanu, „Creangă era exce-

lent scriitor dar ca povestitor de basme e difuz și prolix"[7]. Șăineanu nu cunoscuse basmul popular direct de la sursă, în forma lui vie și autentică, ci prin intermediul culegătorilor, scrise în stilul livresc al culegătorilor, ca atare aprecierea lui e nefondată.

Alții îi conferă chiar un fel de originalitate în fondul poveștilor, în compunerea lor. Fostul docent de folclor de la Universitatea din București, anecdotistul Theodor Sperantia, care l-a cunoscut îndeaproape pe povestitor, scria: „Creangă alege capetele din trei, patru sau mai multe basme, leagă aceste capete unele de altele și face un singur basm mare și lat. După cît se vede, în privirea fondului idealul lui Creangă ar fi fost ca din toți feți-frumoșii să facă unul singur, și toate peripețiile sau pățaniile de la toți feți-frumoșii să le pună pe socoteala unuia"[8]. Sperantia de fapt reia niște păreri exprimate anterior de L. Șăineanu în *Istoria filologiei române*[9], pe care acesta și le-a revizuit ulterior[10]. Mai tîrziu, Sperantia crede că Creangă ar fi inserat în povești invenții și completări proprii, cum ar fi personajul Păsări-Lăți-Lungilă[11]. Atari păreri fanteziste sînt amplificate ulterior de Stelian Cucu care, ierarhizînd poveștile lui Creangă după aportul personal al acestuia, distinge trei categorii, ultima fiind „aceea a basmelor în care și fondul și forma și acțiunea și limbajul sînt proprietatea geniului lui Creangă". În această categorie, el include *Povestea lui Stan Pățitu*, *Soacra cu trei nurori*, *Povestea porcului* și *Harap Alb*[12].

Cele dintîi pagini care așază pe Creangă la locul ce i se cuvine, scoțîndu-i-se în evidență aspectele originalității lui, sînt scrise îndată după moartea povestitorului de Nicolae Iorga[13], care vor rămînea mult deasupra a tot ceea ce va scrie mai tîrziu marele istoric despre opera humulești eanului. Cel care a pătruns mai adînc în tainele operei lui Creangă și a scris paginile cele mai dense și revelatoare este criticul ieșean Garabet Ibrăileanu[14], care a definit în linii esențiale, adesea în formulări aforistice, în ce constă originalitatea lui Creangă.

Clarviziunea lui Ibrăileanu este probată apoi de monografia unui merituos cercetător francez, Jean Boutière[15], care a stabilit paralele întinse între poveștile lui Creangă și cele populare românești și mai cu seamă europene. El a stabilit

fondul hotărît folcloric al poveștilor lui Creangă prin comparații migăloase, dispunînd pentru folclorul celorlalte popoare de o bibliografie ce nu ne stă la îndemînă. Dacă investigațiile harnicului cercetător francez nu s-ar fi oprit la ceea ce detectase Șăineanu la sfîrșitul secolului trecut, necunoscînd — cu cîteva excepții — tot ceea ce s-a mai publicat la noi în cele trei decenii referitor la povestea populară, precum și unele studii străine fundamentale, lucrarea lui nu ar fi fost atît de incompletă sub acest aspect. Ea rămîne însă o lucrare indispensabilă pentru toți cei ce vor să-l adîncească pe Creangă, prin unele noutăți în aprecieri și prin materialul documentar pe care l-a utilizat. Lucrarea lui Boutière este întregită de cea a lui G. Călinescu[16], plină de sclipiri și revelări noi, dar nu în ceea ce privește aspectul folcloric. Limba și stilul lui Creangă au fost analizate în aspectele lor orale de I. Iordan în două lucrări[17]. Dintre articolele cu caracter sintetic, se situează pe primul loc cele ale lui T. Vianu[18], apoi cel al lui Vl. Streinu[19]. Acestora li se pot adăuga unele părți din studiile lui St. Cucu[20] și E. Precup[21], apoi articolele lui Al. Dima despre *Dănilă Prepeleac*[22].

Ceea ce s-a mai scris referitor la opera lui Creangă nu depășește în substanță lucrările citate, cercetătorul poate culege de ici colo doar cîteva precizări de amănunt. S-a scris relativ mult despre Creangă, mai cu seamă articole comemorative, dar cel mai adesea acestea se pierd în divagații și generalități. Unele din ele cultivă doar simțul umorului în cititor prin afirmații fanteziste[23] sau prin filozofări puerile[24]. Parte din ele impresionează prin căldura cu care sînt scrise, fiind străbătute de entuziasm cald și admirație sinceră pentru opera humulesteanului. Ele sînt ecoul răspîndirii tot mai largi printre cititori a celui mai popular dintre clasicii noștri, arătînd cum, într-un fel, critica e depășită de realitatea literară. În genere, istoria și mai cu seamă critica noastră literară, exceptînd poezia lui Eminescu, nu au putut urmări literatura în inspirația ei folclorică. Mai multă lumină nu poate veni decît dintr-o cunoaștere adîncită a folclorului[25], ce trebuie studiat cu aceeași atenție ca și literatura cultă. Cazul Creangă demonstrează cu prisosință acest adevăr, unde sarcina revine deopotrivă folcloristului și istoricului literar.

Nu se cunosc izvoarele lui Creangă decît în chip vag și ipotetic. Cercetarea literară ar realiza un cîștig enorm dacă ar avea la îndemînă varianta populară așa cum a auzit-o Creangă din gura povestitorului, pentru a o compara apoi cu narațiunea acestuia. Situația aceasta e de domeniul utopiei, fiindcă această lacună nu va fi remediată niciodată, oricîte cercetări de arhivă s-ar face, atari variante nefiind consemnate de nimeni. În afară de *Păcală*, care e o narațiune scrisă doar cu intenții didactice într-un chip cît mai fidel modelului, nu mai cunoaștem izvorul nici uneia din poveștile lui Creangă. Cercetătorul nu se mai află în situația privilegiată a istoricului literar care poate urmări de la sursă prefacerile și adaptările unui motiv poetic în prelucrările lui succesive, bazîndu-se pe documente databile și sigure. Metodologic, nu există decît calea de a scruta toate variantele folclorice cunoscute și accesibile, eliminînd cu multă acuitate critică ceea ce provine din sursa literară studiată în procesul invers de reintrare în circuitul oral, pentru a determina gradul de asemănare și, întrucîtva, fizionomia probabilă a variantei de la care a pornit scriitorul.

Creangă știa cele mai multe din poveștile sale din copilărie, auzite în satul Humulești. Aceasta e situația firească, deoarece cercetările folclorice au arătat că povestitorii învață poveștile aproape exclusiv în anii copilăriei, cînd memoria este peste măsură de receptivă[26], iar ceea ce se adaugă mai tîrziu reprezintă foarte puțin. Confirmarea este făcută de însuși Creangă prin gura unui contemporan de la *Junimea*.

„De multe ori îl întrebam :

— Domnule Creangă, cum se face că le ții așa de bine minte, și te servești cu expresii aidoma populare?

— Apoi cum să nu le știu pe de rost, dacă de la cinci ani, de cînd am început a înțelege, pînă cînd am venit la seminar, în fiecare seară aproape, am auzit de sute de ori poveștile pe care vi le povestesc și eu. De cîte ori n-am stat nopți întregi ca să ascult pe moș Ion sau pe lelea Catinca, povestindu-mi povestea lui Făt-Frumos și a Ilenei Cosînzenei. Iarna în nopțile lungi, țăranul se culcă devreme, dar nu adoarme îndată. La lumina opaițului, povestitorii satului

spun tot felul de prujituri, iar eu culcat pe cuptor, ascultam cu amîndouă urechile, și simțeam atît de mult interes și așa de mare emoție, încît după ce povestitorul înceta, eu nu puteam să adorm încă ceasuri întregi"[27]. Citatul e aproximativ, din el nu recunoaștem verva scînteietoare a lui Creangă, el e veridic numai în esență și înlătură orice îndoială în legătură cu sursa humulești eană a unor povești. Apoi însuși Creangă ne mai spune că la Fălticeni, în gazdă la Pavel Ciobotariu, „Pepelea de moș Bodrîngă", „ne spunea la povești nopți întregi, șezînd cu nasul în tăciuni", în atitudinea caracteristică povestitorilor populari din serile de iarnă. Bănuim că Creangă a mai auzit povești și în seminarul de la Socola, unde, aproape toți fii de rurali, e neîndoielnic că se îndeletniceau serile, înainte de a adormi, cu povestitul, așa cum se întîmplă pînă în zilele noastre în căzărmi și chiar în spitale. Apoi chiar în mahalaua Țicăului, pe acea vreme animată de o viață folclorică, povestitul trebuie să fi fost o îndeletnicire curentă. Colaboratorii la manual confirmă că Tinca Vartic știa o mulțime de povești și că Creangă avusese la îndemînă manuscrisul cu povești al unui oarecare Costache Buta[28]. Care anume din poveștile sale sînt auzite în Humulești și care provin din sursele ulterioare, e greu de știut, povestitorul nu ne-a lăsat nici un fel de însemnare în acest sens. S-ar putea presupune că *Soacra cu trei nurori* și *Cinci pîni*, ar fi fost auzite în Iași. Faptul că la cea dintîi nu s-a găsit pînă acuma nici o variantă română din nordul Dunării (nu ne referim la cele provenite din textul lui Creangă) ci numai la aromâni, iar *Cinci pîni* fiind o poveste de tip urban bazată pe speculații, ne duce la ipoteza că acestea ar fi venit la Iași prin negustorii aromâni care încă de multă vreme, prin companiile grecești de comerț, pătrunseseră în țările române, mai cu seamă în centrele mari. Mulțimea termenilor rusești din *Ivan Turbincă* ar putea să indice o sursă citadină, familiară cu limba rusă, dar aceasta ar putea veni și de la Humulești ori Fălticeni. Fiindcă în *Povestea poveștilor* se vorbește de o cucoană, aceasta iar ne-ar îndrepta spre un izvor citadin, fără a putea aduce alte precizări. Simple ipoteze, utile în măsura în care nu stingheresc cercetarea operei lui Creangă.

Poveștile scrise de Creangă nu reprezintă decît o parte restrînsă din repertoriul pe care îl deținea povestitorul. Că mai cunoștea și altele, deducem în primul rînd din cele

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR" BIBLIOTECA

cîteva aluzii din opera sa. În *Amintiri*, se referă la baba Dochia care „nu-și lepădase toate cojoacele", semn că îi era familiară legenda despre suirea la munte și lepădarea pe rînd a celor nouă cojoace, legendă menită să explice meteorologia capricioasă a primelor nouă zile din martie, supranumite și „zilele babei"[29]. În *Ivan Turbincă*, sfîntul Petru se sperie de soldatul beat care venea cîntînd pe drum: „Știi c-am mai mîncat eu odată de la unul ca acesta o chelfăneală". Sf. Petru face aluzie la snoava-legendă despre bețivul care, întorcîndu-se acasă și aflînd doi străini într-un pat, îi bate pe rînd, în realitate tot pe sfîntul Petru pentru că schimbase locul cu Dumnezeu tocmai ca să scape de a doua ciomăgeală[30]. În aceeași poveste, Creangă descrie fuga lui Scaraoschi din turbinca lui Ivan: „fuge și Scaraoschi după ceilalți, ca tăunul cu paiul..." Expresia e întregită într-o scrisoare: „mai ca tăunul cu paiul în cur"[31] și ea nu e decît concluzia unei povești cu final „corosiv"[32] devenită zicătoare. Povestitorul a mai povestit alte narațiuni prietenilor și cunoscuților, precum și cercului de la *Junimea*. Două din acestea, *Spicul drept și spicul plecat*, *Calicul din Tălpălari*, au fost scrise mai tîrziu de N. A. Bogdan și I. S. Ionescu. Același N. A. Bogdan istorisește cum la Slănicul Moldovei „Creangă nu mai înceta cu frumoasele sale snoave, glume, istorii poznașe, fel și chip... Știa mii și mii de versuri populare, care de care mai frumoase, și mai hazlii... Mi-a mai spus o poveste lungă, cu *Hărăpoaica cu buza de nouă oca*, poveste care ne-a ținut sub un fag pletos vro trei ceasuri neclintiți — dar din care, cu multă părere de rău o spun, nu-mi mai amintesc astăzi decît prea puțin. Alte povești mărunțele cu scene foarte deochiete, le spunea iarăși, fie la vremea mesei, fie cînd ne duceam să bem laptele sara la mulsul caprelor în capătul satului"[33]. Verișoara lui Creangă, Elenuța Creangă mai povestea două anecdote, *Vodă și moșneagul* și *Ciobanul necăjit*, pe care le auzise de la el, iar snoava despre *sfîrîiac* intrase în circuitul oral[34]. De asemenea, în manualele școlare mai apar alte mici narațiuni. De pildă, în *Metoda nouă de scriere și cetire*, ediția a VIII-a (1874) sînt publicate *Albina și porumbița*, *Corbul*, *Șoarecele șiret*, *Cearta nu aduce folos*, *Comoara*, *Broasca și boul*, *Bostanul și ghinda*, prima și ultima republicate pînă tîrziu prin abecedare, iar în *Învățătorul copiilor* din același an (1874), alături de *Pîcală*, *Inul*

și eămeșa, *Acul și barosul* și *A fost, a fost (Prostia omenească)* mai apar *Mincinosul rușinat* (o variantă la unul din episoadele despre despre Păcală și Tîndală), apoi *Cînele și lupul* și *Lupul la stînă*. Fiindcă bucățile sînt anonime și nu poartă pecetea stilului lui Creangă, bănuim că acestea nu au izvorît din pana lui, sau au fost „corectate" puternic de colaboratorii lui.

Creangă nu a scris toate poveștile pe care le știa, fiindcă el n-a făcut operă de folclorist conștient. Faptul că rugămintea lui S. Fl. Marian de a-i trimite legende, îndeosebi despre păsări pentru *Ornitologia* lui, a rămas fără răspuns, confirmă încă o dată poziția lui Creangă față de repertoriul popular de povești. El a făcut o selecție în acest repertoriu potrivit celor două criterii care l-au călăuzit în activitatea lui scriitoricească. La început, ca autor de manuale didactice, el a ales acele narațiuni — îndeosebi basme despre animale — care se potriveau cu înțelegerea celor mici și care cuprindeau o învățătură morală ușor de reținut. De altfel, el însuși povestea copiilor atari „istorioare și fabule ușoare" în septembrie 1865, punînd apoi și pe elevi să le povestească[35]. Din această categorie fac parte, în afara celor publicate în manualele citate, *Capra cu trei iezi* (ilustrează neascultarea părinților), apoi *Fata babei și fata moșneagului* (cum este răsplătită hărnicia și cumințenia, iar lenea și îngîmfarea pedepsite capital), *Povestea unui om leneș* (ridicolul de a fi leneș), *Cinci pîini* (o problemă de aritmetică rezolvată neașteptat de ingenios) și probabil *Povestea porcului* (fidelitatea în căsnicie și răbdarea sînt încununate de succes).

Celelalte povești sînt scrise cu intenție estetică, opere de literatură propriu-zisă. Aici, Creangă a ales pe cele care se puteau învești mînta în haina umorului său, puteau fi spuse cu acea jovialitate plină de verbozitate în care își desfășura întreaga gamă a talentului său narativ. Cele mai frumoase povești sînt tocmai acelea în care umorul, jovialitatea înfășoară schema epică tradițională în culori calde și vii. În *Fata babei și fata moșneagului* și în *Povestea porcului*, umorul este firav reprezentat și numai în scenele inițiale, apoi acțiunea continuă pe un ton serios, cu gravitate, ca pentru a ilustra învățătura ce se desprinde din ele. De aceea ni se pare că și *Povestea porcului* a fost deseori povestită elevilor și apoi scrisă cu gîndul la concluzia ei etică. Privite mai

îndeaproape poveștile lui Creangă, se observă că acestea sînt mult mai apropiate de nuvela propriu-zisă decît multe basme populare. Ibrăileanu observa că în poveștile lui, „adevărate nuvele din viața de la țară, miraculosul e secundar și de multe ori e un ingredient pentru puterea realistă a picturii oamenilor și vieții lor sufletești"[36]. Creangă a ales acele povești care se potriveau cu o mentalitate mai evoluată și cu un gust mai ridicat, mai apropiat de cerințele literaturii culte. Ca atare, acțiunea din aceste povești se petrece pe tărîmul nostru, iar atunci cînd eroul e silit să-l părăsească, el se duce la rai sau iad (Ivan Turbincă). Dar raiul și iadul erau noțiuni curente în acea vreme, făceau parte din concepția oamenilor de la sate și orașe, nu erau socotite fabulozități depășite. Adversarii supranaturali ai eroilor sînt numai dracii (Ivan Turbincă, Dănilă Prepeleac), familiari din doctrina creștină, decît tratați umoristic de Creangă. Singurele arătări neverosimile — tovarășii năzdrăvani din *Harap Alb* — sînt pe placul lui Creangă, pentru că ele ilustrează verva creației și îi dau și lui prilejul de a-și da frîu liber verbozității și rîsului său homeric. Acestea nu au nimic înspăimîntător sau respingător, sînt figuri benigne cărora le place, la rîndul lor, să se amuze și să petreacă pantagruelic.

Poveștile lui Creangă reprezintă o treaptă mai evoluată și în ceea ce privește compoziția, schema epică. Ele nu au de loc stufozitatea, uneori uluitoare, a unor basme populare — așa-zisele basme de aventură — în care isprăvile se succed în modul cel mai neașteptat, fără să poți bănui cîtuși de puțin care va fi urmarea și sfîrșitul episodului. Povestitorul popular se complace a pune cît mai multe isprăvi năstrușnice pe seama eroului și a-l purta de pe un tărîm pe altul în chipul cel mai ciudat, în încăierări cu fel de fel de monștri. Eroul moare și învie de mai multe ori, se metamorfozează în formele cele mai uluitoare, apare unde nu se așteaptă nimeni etc. Nimic — sau foarte puțin — din acestea în poveștile lui Creangă. Schema epică e cît se poate de unitară, de organică, linia compozițională bine rotunjită, armonioasă, în care totul decurge în chip logic și necesar. Nimic nu e neașteptat, uluitor. Chiar în basmul cel mai lung, *Harap Alb*, schema e cît se poate de închegată și unitară : cel mai mic pleacă la împărăția unchiului său, pe drum, i se substituie spînul, care îl pune la fel de fel de cazne. Pețește pe fata împăratului

Roș cu ajutorul calului năzdrăvan și al tovarășilor năzdrăvani și totul se sfîrșește cum se așteaptă cititorul. Singurul basm care e plin de aventuri, de făpturi fantastice depășite de reprezentările curente, e *Făt-Frumos Fiul Iepei*. Faptul că basmul a rămas neterminat, ilustrează neconcordanța lui cu concepțiile și gustul mai evoluat al lui Creangă. Fără îndoială că îl puneau în încurcătură reprezentările zmeilor, făpturi ambigue pe care închipuirea populară îi înfățișează cînd ca reptile, cînd diavoli, cînd cu atribute umane, ca și figura lui Barbă-Cot, pe care nu putea să-i determine mai îndeaproape prin detalii realiste, așa cum obișnuia în celelalte povești. Apoi desfășurarea acțiunii pe celălalt tărîm, numeroasele lupte ca și metamorfozările tovarășilor în surcea și piatră, învierea miraculoasă prin viețile insuflate de mama eroului etc., erau tot atîtea trăsături mult prea îndepărtate de verosimilul conceput de o mentalitate mai evoluată. Basmul era prea arhaic, prea „primitiv" pentru pana lui Creangă, de aceea l-a lăsat neterminat.

O PROBLEMĂ DE CLASIFICARE

Opera lui Creangă a fost strînsă în volume postum, ea a apărut fără supravegherea autorului, cu excepția primelor zece coale, și mai cu seamă adăugită mult peste cum ar fi dorit-o el. Ceea ce supără în aceste „opere complete" este lipsa unui principiu unitar în gruparea materialului, inconsecvența clasificării. Ediția I-a din 1890 și 1892 e singura ediție consecventă, materialul fiind orînduit după criteriul cronologic, iar prin gruparea lui în două volume, orînduirea se apropie, cu unele excepții, și de criteriul speciei literare. Astfel, volumul I, după cum arată A. D. Xenopol în prefață, cuprinde „*Poveștile* sale atît cele poporane, cît și cele în formă de nuvele ieșite din concepțiunea personală a autorului", adică : *Soacra cu trei nurori, Capra cu trei iezi, Dănilă Prepeleac, Punguța cu doi bani, Povestea porcului, Moș Nichifor Coțcarul, Povestea lui Stan Pățitul, Povestea lui Harap Alb,*

Fata babei și fata moșneagului, *Ivan Turbincă* și *Povestea unui om leneș*, iar în volumul II „Diverse" : Amintiri din copilărie, Anecdote *(Popa Duhu, Cinci pîni, Ioan Roată și Vodă Cuza, Ioan Roată și Unirea)* apoi poezii, cuvinte, rostiri. Cele două volume corespund de altfel celor două etape importante din activitatea lui literară. Ediția din 1902 nu se deosebește mult de cea din 1890-92, ordinea pe alocuri e schimbată, se vede clar că din nevoia de paginație unitară a celor 6 volume. Narațiunile nu sînt dispuse în categorii, ci se specifică în paranteză „poveste", „povestire glumeață" (la *Moș Nichifor*, așa cum apăruse și în *Convorbiri*), însă unele fără vreo specificație a genului *(Fata babei, Cinci pîni, Povestea unui om leneș*, dar cele două narațiuni despre I. Roată sînt socotite de Grigore Alexandrescu *anecdote*, așa cum le denumise și Creangă la publicarea lor în 1880 și 1883). Gh. T. Kirileanu și Il. Chendi, în edițiile lor succesive, organizează narațiunile altfel. În *Amintiri* includ : *Amintiri din copilărie, Popa Duhu, Moș Ion Roată, Moș Nichifor Coțcarul.* În *Povești* : *Soacra cu trei nurori, Capra cu trei iezi, Dănilă Prepeleac, Punguța cu doi bani, Povestea porcului, Fata babei și fata moșneagului, Povestea lui Stan Pățitul, Ivan Turbincă, Povestea unui om leneș, Povestea lui Harap Alb, Cinci pîni, Făt-Frumos Fiul Iepei.* Apoi la *Diverse* : *Fragment de biografie, Acul și barosul, Calicul de la Talpalari, Versuri didactice, Poezii populare, Rostiri, zicători, cuvinte, Poveste (Prostia omenească), Ursul păcălit de vulpe, Inul și cămeșa, Misiunea preotului la sate, Tălmăcirea cuvintelor mai neobișnuite.* În ediția din 1936, materialul e organizat identic, atît că de la *Diverse* au fost omise poeziile, rostirile, *Misiunea preotului.*

Ediția lui T. Pamfile, *Opere complete* din 1920, nu se deosebește de cea a lui Kirileanu decît prin faptul că la grupa *Povești* sînt inserate și *Prostia omenească* și *Ursul păcălit de vulpe*, iar la *Felurite* au rămas numai *Acul și barosul* și *Inul și cămeșa.* Ediția lui D. Marmeliuc, *Opere complete* din 1924 are aceeași organizare ca și ediția Kirileanu-Chendi, cu ordinea pieselor uneori modificată, iar la categoria *Diverse* a mai adăugat *Teatru, scrisori.* Ediția E. Lovinescu din 1928 are altă orînduire : vol. I *Amintiri*, vol. II *Povești*, vol. III, *Amintiri, povestiri, anecdote, articole, versuri, teatru, corespondență (Popa Duhu, Moș Ion Roată și Unirea*, și *Cuza Vodă*,

Moș Nichifor Coțcariul, Povestea unui om leneș, Cinci pîni, Acul și barosul, Versuri, rostiri, zicători, cuvinte, Poveste (Prostia omenească), Ursul păcălit de vulpe, Inul și cămeșa, Misiunea preotului la sate, Dragoste chioară și amor ghebos). Ediția lui Gr. Tăbăcaru, *Opere complete* (Tecuci – f.a.) grupează materialul în *Povestiri* I *(Amintiri din copilărie, Popa Duhu, Moș Ioan Roată, Moș Nichifor Coțcarul)*; *Povestiri* II *(Capra cu trei iezi, Soacra cu trei nurori, Cinci pîni, Punguța cu doi bani, Povestea unui om leneș, Prostia omenească, Ursul pîcîlit de vulpe, Acul și barosul, Inul și cămeșa)*; *Povestiri* III *(Povestea lui Harap Alb, Povestea lui Stan Pățitul, Povestea porcului, Dănilă Prepeleac, Ivan Turbincă, Fata babei și fata moșneagului, Făt-Frumos Fiul Iepei).* Cum se vede, în ultima categorie sînt orînduite basmele fantastice, în cea de a doua celelalte narațiuni folclorice.

În ediția din 1939, G. T. Kirileanu dă o altă orînduire materialului. Ediția începe cu *Povești* (cele din *Convorbiri*), apoi *Poveste (Prostia omenească)*, continuă cu *Amintiri, Fragment de biografie* și sfîrșește cu *Povestiri (Popa Duhu, I. Roată, Moș Nichifor Coțcariul, Inul și cămeșa, Acul și barosul).*

Ediția lui L. Predescu din 1940 înșiruie narațiunile fără vreo grupare pe categorii, specificînd doar la unele „povești" *(Soacra cu trei nurori, Capra cu trei iezi, Ivan Turbincă)*, „povestire glumeață" *(Moș Nichifor)*, „anecdotă" *(I. Roată, Cinci pîni).* Ediția lui G. Călinescu din 1953, *Opere*, distribuie materialul în trei categorii de specii: *Amintiri (Amintiri din copilărie, Popa Duhu, Moș I. Roată și Unirea, Moș I. Roată și Vodă-Cuza, Moș Nichifor Coțcariul)*; *Povești* (ca în ediția Kirileanu din 1939) și *Felurite (Fragment de biografie, Acul și barosul, Inul și cămeșa, Ursul pîcîlit de vulpe, Pîcală, O lecție de a lui Creangă).*

Edițiile păcătuiesc — cu excepția celei princeps — prin lipsa unui principiu unitar. Materialul nu este orînduit nici cronologic, nici după specia literară. Problema terminologiei e secundară, ea nu împiedică înțelegerea sistemului de organizare. Dar se ivește întrebarea firească de ce *Capra cu trei iezi*, uneori și *Prostia omenească*, sînt înglobate la *Povești* pe cînd *Ursul pîcîlit de vulpe, Inul și cămeșa, Acul și barosul, Pîcală*, uneori și *Prostia omenească* sînt așezate la *Diverse*

(Felurite), fiindcă tot „povești" sînt și acestea. Nu există nici un temei științific de a face această separare arbitrară.

Credem că nu pot exista decît două soluții în orînduirea științifică a operei lui Creangă, de vreme ce nu se pune problema respectării modului cum și-ar fi organizat el ediția. Narațiunile în proză pot fi grupate după criteriul cronologic, pentru a se putea urmări mai bine evoluția scriitorului de la autorul de narațiuni didactice pînă la *Amintiri*. Cel de-al doilea criteriu, e orînduirea lor după speciile literare : *Amintiri, Nuvele și schițe (Popa Duhu, Moș Nichifor Coțcariul)* și *Povești*, cu subîmpărțirile : I *Basme despre animale*, II *Basme propriu-zise* (A. *Basme fantastice*, B. *Basme nuvelistice* : *Soacra cu trei nurori*, *Cinci pîni*), III *Snoave* și IV *Povestiri-legende* (cele două narațiuni despre *I. Roată*). Cel mai indicat mod rămîne totuși cel dintîi.

Note

1. G. Călinescu : *Viața lui Ion Creangă;* Buc. 1938, 184—185.
2. Ibid, 191.
3. Ibid, 196.
4. *Curierul de Iași*, din 5 ian. 1877; la M. Eminescu : *Opere*, VI, București; 1963, 623.
5. G. Panu : *Amintiri de la Junimea*, vol. I; București, 1908, 103.
6. Aron Densusianu : *Istoria limbei și literaturii române;* ed. II-a; Iași, 1894, 178. În ediția I-a din 1885 lipsește această mențiune.
7. Lazăr Șăineanu : *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice;* Buc., 1895, 189.
8. Th. D. Sperantia : *Introducere în literatura populară română;* București, 1904, 14—15.
9. L. Șăineanu : *Istoria filologiei române;* București, 1892, 350.
10. Lipsesc în ediția a II-a a lucrării citate, din 1895, unde amintește doar că „în Moldova, adîncul cunoscător al graiului popular, răposatul Creangă, a scris mai multe povești, care umplu întîiul volum din colecțiunea completă a scrierilor sale (1890)" (p. 281).
11. *Amintiri despre Ion Creangă*, Iași, 1927, 32.
12. Stelian N. Cucu: *Ion Creangă;* Rîmnicu-Sărat, 1935, 46.
13. În *„Convorbiri literare"*, 1890, reprodus și în *Pagini de critică din tinerețe;* Craiova, f.a. 179—191, după ce fusese republicat în *Schițe din literatura română*, II; Iași, f.a., 61—84.
14. *Povestirile lui Creangă*, în *Note și impresii;* Iași, 1920, 76—84 și *Ion Creangă. Țăranul și tîrgovețul;* în *Scriitori români și străini;* Iași, 1926, 148—157.
15. *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă*, Paris, 1930, 245 pp.
16. *Viața lui Ion Creangă;* București, 1938, 371 pp. O nouă ediție cu titlul schimbat : *Ion Creangă (Viața și opera);* București, 1964, 405 pp., cuprinde și un nou capitol : *Creangă în timp și spațiu. Realismul.* O expunere condensată se află în *Istoria literaturii române;* București, 1941, 419—431, apoi în articolul : *Caragiale și Creangă*, publicat în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, XII (1963), nr. 3-4, 396-400.
17. *Stilistica limbii române;* București, 1944, passim și *Limba lui Creangă*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea;* București, 1956, 137—170.

18. *I. Creangă*, în *Arta prozatorilor români;* Bucureşti, 1941, 110—119; *Ion Creangă*, în *Istoria literaturii române moderne*, I; Bucureşti, 1944, 304—314.
19. *Recitind pe clasicii noştri, Ion Creangă;* extras din Rev. Fund. Reg.; Bucureşti, 1939, 49 pp.
20. *Ion Creangă (Schiţe de critică literară)*; Rîmnicu-Sărat, 1935, 131 pp.
21. *Viaţa şi opera lui Ion Creangă;* Gherla, 1921, 96 pp.
22. V. mai jos la *Dănilă Prepeleac*, p. 88, 89, 138.
23. Tudor Teodorescu-Braniştе : *Ion Creangă. Basmele;* în *Propilee literare*, II (1927), nr. 16.
22—23. Lucian Predescu : *I. Creangă, vol. II, Opera;* Bucureşti, 1932, 77 şi urm.
24. Eugen Todoran : *Humorul lui Ion Creangă*, în *Rev. Fund. Regale*, XIV (1947), nr. 7, 51—69.
25. Z. D. Buşulenga în *Ion Creangă*, Bucureşti, 1963, scrie de pildă : „Dar acest salt calitativ (de la folclor la Creangă n.n.) nu poate fi explicat prin cele cîteva date ale vieţii lui Creangă, ci prin îndelungata observaţie şi cercetare a acumulărilor treptate, seculare, cantitative. Nu nouă ne revine această grea şi îndelungă misiune, ci folcloriştilor. Noi credem că ceea ce putem face e să încercăm stabilirea unui raport cît mai exact între contribuţia personală şi cea folclorică în opera lui Creangă" (p. 6). E tocmai ceea ce a izbutit mai puţin autoarea faţă de contribuţia predecesorilor. A te plimba pe meridianele lumii şi a găsi că ţăranii petrec zgomotos, le plac glumele tari, au simţul umorului, sînt sociabili la veselie, rîd, mănîncă, beau, cască etc. nu e o mare descoperire, decît pentru orăşenii care cunosc lumea rurală numai din fereastra vagonului şi din stampe.
26. O. Bîrlea : *Antologie de proză populară epică;* Bucureşti, 1965, I, Introducere, p. 20.
27. G. Panu, *luc. cit.*, II, 96. Creangă mai indică drept sursă de poveşti în Humuleşti şi pe mamă-sa, apoi pe moş Vasile, unchiul lui (G. Călinescu, lucr. cit., 197—198).
28. Gh. Ienăchescu izbucneşte cu invidie : „Lumea nu ştie ca mine despre caietul manuscris cu poveşti, pe care Ion Creangă l-a luat de la un bătrîn Costache Bută şi pe care nu i l-a dat bătrînului nici în ziua de astăzi. Nu ştie că Ion Creangă trăia cu o oarecare Tinca Vartic ce era de o deşteptăciune foarte cu mult superioară lui Ion Creangă. Aceasta ştia poveşti şi anecdote şi cîte şi mai cîte". (G. Călinescu, lucr. cit., 247—248).
29. V. variantele citate de A. Schullerus : *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes;* Helsinki, 1928, nr. 368*C.
30. V. O. Bîrlea : *Antologie*, II, p. 488 (De cînd umbla Dumnezeu cu sf. Petru pe pămînt).
31. G. Călinescu : *Viaţa lui I. Creangă*, 195.
32. Tipul folcloric al povestei poate fi redus la următoarea schemă. Un om e atacat de un lup, căruia îi rupe un picior, apoi de o vulpe pe care o jupoaie de vie. Amîndoi se plîng unui tăune care se laudă că-i va răzbuna, înţepîndu-l pe om. Dar omul e mai dibaci, îl prinde şi îi vîră un pai prin anus, dîndu-i drumul să zboare. Apoi omul violează o femeie şi cele trei animale interpretează cele trei faze ca fiind identice cu cazna la care au fost supuse ele.
33. N. A. Bogdan : *Creangă la Slănicul Moldovei;* în „Făt-Frumos", V (1930), 35 (reprodus din volumul *Poveşti şi bazaconii din Moldova*).
34. N. Ţimiraş; *Ioan Creangă*: Bucureşti, f. a., 257, 258, 45—47.
35. Bianca Bratu : *Învăţătorul Ion Creangă;* Bucureşti, 1958, 93, 101. În *Povăţuitoriu la cetire prin scriere* se subliniază importanţa didactică a limbii şi a folclorului : „Ş-apoi scopul şcoalei este şi acela. şi poate cel mai *esenţial* — de a învăţa şi de a păstra cu cea mai mare sfinţenie *limba naţională* de care se leagă tot trecutul unui popor — cu *datinele strămune — jocurile — cimiliturile — proverbele — legendele şi cîntecele populare*, cele pline de dulceaţă" (ibid, 225).
36. *Scriitori români şi străini*, 150.

Capitolul I

FONDUL FOLCLORIC

I. BASME DESPRE ANIMALE

Lazăr Şăineanu, în monografia tipologică : *Basmele române în comparaţiune cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice*; Bucureşti, 1895, p. 945, afirmă cu privire la basmul despre animale : „Acest gen de literatură orală lipseşte aproape cu totul în folclorul român şi romanic". El nu cunoştea decît două tipuri, amîndouă existente în opera lui Creangă : *Capra cu trei iezi* şi *Punguţa cu doi bani*. Aserţiunea lui Şăineanu este cu totul greşită : astăzi cunoaştem în repertoriul nostru nu două, ci peste 250 de tipuri de basme despre animale. Din acestea, mai bine de jumătate nu sînt atestate în catalogul internaţional Aarne-Thompson, ediţia 1961, fără a putea deduce de aci că cele neatestate ar fi specific româneşti[1]. Basmele despre animale nu s-au bucurat de aceeaşi atenţie ca basmele propriu-zise, ele apar de obicei mai tîrziu în colecţiile de poveşti. Investigaţiile la teren, insuficiente faţă de bogăţia şi varietatea regională, nu s-au efectuat după principiul epuizării repertoriului, căci culegerile mai noi şi mai sistematice au scos la iveală tipuri necunoscute pînă aci. Aceasta explică diferenţa enormă între ceea ce cunoscuse Şăineanu în ultimul deceniu al secolului trecut şi ceea ce a înregistrat Adolf Schullerus în al său *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes* (Helsinki 1928) şi mai cu seamă catalogul basmelor despre animale întocmit în cadrul sectorului literar al Institutului de etnografie şi folclor de T. Brill (în curs de publicare). Atenţia lui Şăineanu a fost captată în primul rînd de volume, pe cînd periodicele au fost despuiate doar sporadic, pe alese. Constatarea eronată a lui Şăineanu este preluată fără de rezerve de Jean Boutière. De altfel, distinsul cercetător francez şi-a restrîns investigaţiile asupra variantelor româneşti la ceea ce se afla în monografia citată a lui Şăineanu, adăogînd doar colecţia

lui P. Papahagi : *Basme aromâne*, București, 1905, apoi pe lîngă antologia din culegeri mai vechi, *Basme din toate ținuturile românești*, București, 1909, și culegerea *Graiul nostru, Texte din toate părțile locuite de români*, publicate de I. A. Candrea, O. Densusianu, Th. D. Sperantia, vol. I, II, București, 1906—1908. Din păcate, nici cercetătorii ulteriori, cu execepția lui Al. Dima, nu și-au extins investigațiile asupra variantelor folclorice dincolo de ceea ce le oferea Șăineanu și Boutière.

Ursul pîcîlit de vulpe (Aa-Th. 1, 2) a fost publicat întîia oară în ediția a V-a a manualului *Metodă nouă de scriere și cetire*, Iași, 1876, după cum ne asigură Lucian Predescu [2], dar semnată cu inițialele C. Gr., sub care s-ar ascunde colaboratorul de la manual, institutorul C. Grigorescu. Predescu conchide că povestea nu este a lui Creangă și ca atare trebuie omisă din repertoriul lucrărilor sale. Dar în edițiile ulterioare ale manualului, începînd cu cea din 1878, narațiunea apare fără autor. În „Opere complete", ea e publicată abia de Gh. T. Kirileanu și Il. Chendi în ediția a II-a din 1906, cînd editorii — după cum mărturisesc și în prefață — au inclus între altele, „și un număr de bucăți în proză și versuri ... extrase de noi din mult lăudatele cărți didactice ale lui Creangă și consoții". În editările ulterioare, povestea e republicată și de alții — edițiile T. Pamfile, E. Lovinescu, Gr. Tăbăcaru, G. Călinescu etc. — exceptînd cea întocmită de D. Marmeliuc (1924), apoi ediția Gh. T. Kirileanu din 1939 și L. Predescu din 1940. Încercarea de a-i contesta paternitatea lui Creangă se bizuie pe argumente șubrede. Din punct de vedere stilistic, povestea trădează în chip neîndoielnic mîna lui Creangă. Vivacitatea și autenticitatea monologurilor și a dialogurilor sînt de factură pur crengistă :

„Bre ! da cum naiba a murit vulpea asta aici ? ! Ti ! ... ce frumoasă cațaveică am să fac nevestei mele din blana istui vulpoi".

„— Bună masa, cumătră ! Tiii ! da ce mai de pește ai ! Dă-mi și mie că taaa ... re ! mi-i poftă !

— Ia mai pune-ți pofta-n cui, cumătre, că doar nu pentru gustul altuia m-am muncit eu. Dacă ți-i așa de poftă, du-te și-ți moaie coada-n baltă ca mine, și-i avea pește să mănînci".

De asemenea, alungirea unor silabe pentru a sublinia intensitatea, proporțiile neobișnuite ale sentimentelor e un procedeu tipic pentru stilul lui Creangă și al povestitorilor populari. În afară de exemplele citate mai sus, se mai întîlnesc: „ ... biniii... șor sare și ea din car... că taaa... re-i mai era foame".

Dacă această poveste ar fi fost scrisă de C. Gr(igorescu), nu există nici un temei care să explice de ce ea nu mai apare sub semnătura acestuia în edițiile antume ale manualului. Credem că ea a izvorît din colaborarea lui Grigorescu cu Creangă — poate cel dintîi a oferit numai materialul brut sau o primă redactare — în care aportul substanțial îi aparține humulești anului. Operația de finisare, haina stilistică, trădează neîndoios condeiul de maestru al lui Creangă. El nu obișnuia să semneze în aceste manuale scoase în colaborare decît piesele cu totul „originale", cele izvorîte numai din mintea lui, cum sînt acele „poezii" didactice, adică tocmai acelea care nu poartă în nici un chip pecetea geniului său. Ca atare, *Ursul pîcîlit de vulpe*, după cum au susținut unii istorici literari — L. Morariu Boutière etc. — trebuie socotit între operele lui Creangă.

Boutière opina că această poveste n-ar exista în repertoriul folclorului român, Creangă ar fi luat-o din literatura străină[3]. Chiar simplul fapt că povestea este răspîndită în întreaga Europă, apoi prin India, Japonia, sporadic și prin America[4], arată că noi nu putem face excepție și teritoriul patriei noastre să reprezinte o pată albă în harta răspîndirii tipului. Schullerus indica la vremea sa în catalogul citat o variantă a lui Aa. Th. 1 (furarea peștelui) și trei variante ale tipului Aa. Th. 2 (pescuirea cu coada). O despuiere mai atentă arată că povestea este răspîndită în toată țara, precum și la aromâni și meglenoromâni, fiind atestată în 51 variante, din care abia 23 au fost publicate. Una singură e anterioară variantei Creangă. Am indicat localitatea — dacă a fost menționată — și raionul pentru a contura și aria de răspîndire.

I. *Variante publicate:*

1. *Vulpea și lupul*, în *Siedietórea*, I (1875), nr. 1,13.
2. *De ce n-are ursul coadă*, de D. Stăncescu, în *Revista Nouă*, III (1890), 396.
3. *Lupul și vulpea*, în *Gazeta Poporului* din Timișoara, VI (1890-91), nr. 7, 6.
4. *Pentru ce n-are ursul coadă*, în *Foaia Poporului*, 1892, 268.
5. *Lupul și vulpea*, în *Poporul*, V (1898), nr. 93, 527.
6. *Lupul și vulpea*, în G. Alexici : *Texte din lit. pop. română*; Budapesta, 1899, 292 (Bata-Lipova).
7. *Vulpea, lupul și pescarul*, în P. Papahagi : *Românii din Meglenia*, 25, republicată în *Rev. Soc. Tinerimii Române*, 1900, 251.
8. *Vulpea și lupul*, în G. Cătană : *Poveștile Bănatului*, vol. I, 28 (Vucova-Lugoj).
9. *Vulpea și ursul*, în Popescu-Ciocănel : *Povești*, 57.
10. *Vulpea și ursul la pescuit*, în *Fluieraşul*, I (1910), nr. 4, 59 (Zorleni-Bîrlad).
11. *Cînd avea și vulpea boi*, în *Luceafărul*, X (1911), 205.
12. *De cînd n-are ursul coadă*, în Popescu-Ciocănel; *Brașoave*, 256.
13. *Lupul și vulpea*, în *Hazul Satelor*, XV (1915), nr. 4, 2.
14. *Omul, lișița și lupul*, în T. Papahagi : *Antologie aromânească*, 80.
15. *De ce n-are ursul coadă*, în *Albina*, București, XXIII (1924), nr. 17—23, 314 (Turcinești-Gorj).
16. *De ce n-are ursul coadă*, de I. Dragoslav, în *Albina*, București, XXIII (1924), nr. 34—41, 595, republicată în *Glasul Bucovinei*, V (1927), nr. 2 505.
17. *De ce n-are ursul coadă*, în C. R. Codin : *Nevasta leneșă*, 111 (Calciu-Romanați (?)).
18. *Lupul și vulpea*, în I. Murnu : *Poveștile Pindului*, 178 (Macedonia).
19. *Pentru ce n-are ursul coadă*, în Mirea : *Legende*, 61.
20. *Ursul pîcălit de vulpe*, în *Lumea copiilor*, IV (1925), 407.
21. *Omul cu peștii și vulpea*, în V. Sala : *Cei doi frați*, 35—39 (probabil din Cărpinet-Beiuș).
22. *Vulpea și nunta*, în V. Sala : *Comoara cu povești frumoase*, 6—8.
23. *Vulpea și ursul*, în O. Bîrlea : *Antologie*, I, p. 115 (Săpînța-Sighet).

II. *Variante nepublicate:*

24. *Povestea cu vulpea și lupul*, A.I.F., i. 11107 (Cerbăl-Hunedoara).
25. *Vulpea cu peștele și lupul*, A.I.F., i. 11000 (Cerbăl-Hunedoara).
26. *Vulpea și racul*, A.I.F., i. 11172 (Cerbăl-Hunedoara).
27. *Omul cu carul*, A.I.F., i. 11331 (Meria-Hațeg).
28. *Ursul păcălit de vulpe*, A.I.F., i. 10866 (Putna?).
29. *Vulpea cu peștele și lupul*, A.I.F., i. 11209 (Poiana Răchițelii-Hunedoara.

30. *Vulpea și peștii*, A.I.F., i. 11078 (Cerbăl-Hunedoara).
31. *Cu vulpița cu peștii*, A.I.F., mg. 2486a (Ticvaniu-Mare-Oravița).
32. *Vulpea și peștii*, A.I.F., mg. 2485t (Ticvaniu-Mare-Oravița).
33. *Omul cu peștele*, A.I.F., mg. 2520a (Ticvaniu-Mare-Oravița).
34. *Vulpea și peștii*, A.I.F., mg. 2520g (Ticvaniu-Mare-Oravița).
35. *Vulpea și peștii*, A.I.F., mg. 1899c (Cresuia-Beiuș).
36. *Ursul și vulpea la pescuit*, A.I.F., mg. 1926c (Cresuia-Beiuș).
37. *Ursul păcălit de vulpe*, A.I.F., mg. 2550r (Balta-T. Severin).
38. *Pescarul și vulpea*, A.I.F., mg. 2547b (Godeanu-T. Severin).
39. *Ursul și vulpea*, A.I.F., mg. 2547c (Godeanu-T. Severin).
40. *Vulpea cu peștii*, A.I.F., mg. 2547m (Godeanu-T. Severin).
41. *Vulpea cu peștii*, A.I.F., mg. 2547t (Godeanu-T. Severin).
42. *Vulpea cu ursul*, A.I.F., mg. 2548g (Godeanu-T. Severin).
43. *Ursul și vulpea*, A.I.F., mg. 255lr (Cerneț-T. Severin).
44. *Ursul celuit de vulpe*, A.I.F., mg. 2089b (Deseşti-Sighet).
45. *Vulpea și lupul*, A.F.C., 291/9—15 (Frățilă-R. Vîlcea).
46. *De ce n-are ursul coadă lungă*, A.F.C., 271/12—14 (Șimian-T. Severin).
47. *Cum și-a bătut joc vulpea de urs;* A.F.C, 264/65—68 (Aluniș-Slatina).
48. *Vulpea și peștii;* A.I.F., mg. 2928 Ib (Vălișoara-Aiud).
49. *Hulpea și ursul;* A.F.C., 489 (Breb-Sighet).
50. *De ce n-are ursul coadă;* A.F.C., 544 (Balamuci-Urziceni).
51. *Hulpea și ursu;* A.F.C., 614 (Moișa-Fălticeni).

În 19 variante, animalul păcălit este lupul, în celelalte 25 variante — cel păcălit e ursul, ca la Creangă. În genere, variantele citate conțin amîndouă episoadele variantei Creangă, cu cîteva excepții. Astfel, în variantele 27, 38,40 și 41, este narată numai aruncarea peștelui din căruță de către vulpe (Aa. Th. 1), în varianta 27 doi din puii vulpii chiar se înecă cu oasele peștelui! Variantele 4 și 19 conțin numai pescuirea cu coada (Aa. Th. 2), în timp ce în varianta 11, acest episod este înlocuit cu altul mai lung: vulpea cioban la oi, primește doi miei pe care-i înhamă la căruță să ducă lemne; în absența vulpii, lupul strică carul și mănîncă mieii. Acest episod inițial mai apare în variantele 1 și 8. Sînt identice ca schemă cu varianta Creangă variantele 9, 20, 35, 43, 44, 48, 50 și 51 care pot fi socotite ca un ecou folcloric al celei dintîi, reprodusă în atîtea manuale școlare și ediții de popularizare ale scriitorului humulestean, chiar dacă în var. 48 lupul cere numai jumătate din coada vulpii. Îndeosebi variantele 43 și 44 — alături de varianta 45 — păs-

trează chiar amănuntul cu cîrligul cu care ursul vrea să tragă afară din scorbură vulpea fugărită. Var. 50 și 51 sînt mai schematice, sfîrșindu-se cu ruperea cozii ursului. Într-o mulțime de variante — 1, 3, 5, 6, 8, 11, 12, 17, 21, 22, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 45, 46 și 47 — vulpea pune animalului păcălit o coadă de fuior în locul celei rămase în gheață, motiv absent în varianta Creangă. Cele mai complete sînt cîteva variante de la pădurenii din Hunedoara — 26, 27 — precum și variantele 5 și 45 care, pe lîngă furarea peștelui, pescuirea cu coada, ascunderea în scorbură ca la Creangă, mai conțin și episodul cu coada de fuior. În varianta 26, dialogul din scorbură dintre vulpe și agresor e chiar versificat, ceea ce presupune o îndelungă circulație. Cînd lupul o prinde de picior, vulpea strigă :

No, nu mă doare, nu mă doare,
rădăśina groasă, groasă !

dar cînd lupul prinde de rădăcini, vulpea se vaietă :

Aoleo, pișoru mńeu,
că mă rupe d'in nod'eu !

Var. 49 aduce un element inedit : vulpea prinde un pește prin crăpătura gheții !

Unele variante mai conțin și alte episoade. Drept consolare pentru coada ruptă, lupul — sau ursul — e dus la o nuntă — variantele 21, 22, 23 — unde acesta este ciomăgit zdravăn, întocmai ca în unele variante germanice[5]. În variantele 7, 23, animalul păcălit e dus și la o moară, unde de asemenea e bătut de morar. Mai diferite se înfățișează variantele sud-dunărene — 7, 14, 18 — în care păcălirea ursului ia alte forme decît pescuirea cu coada și ascunderea în scorbură. În var. 47, la sfîrșit, ursul e momit de niște oameni — la sfatul vulpii fugărite — într-un soc scorburos unde e omorît.

În genere, variantele folclorice sînt asemănătoare cu varianta Creangă, cu unele diferențieri de detaliu, cele mai importante fiind cele semnalate de noi pe scurt. Influența lui Creangă asupra variantelor cunoscute pînă acum este mai mică decît s-ar fi așteptat de la larga răspîndire a variantei lui prin manualele școlare și numeroasele ediții ale operelor sale. Putem presupune că povestea e cunoscută de mult

la noi, chiar dacă e atestată atît de tîrziu în culegerile folclorice. Bolte-Polivka, în lucrarea citată, arată că povestea era foarte răspîndită în literatura medievală, în diferitele prelucrări — *Isengrimus, Roman de Renart, Reinhart Fuchs* etc. —uneori apărînd chiar în unele ediții ale *Esopiei*. Pornind de la împrejurarea că în țările scandinavice, în R.S.S. Letonă, R.S.F.S. Rusă—dar și în Belgia și Elveția (Engadin)—animalul rămas fără coadă e ursul, unii cercetători—Kolmačevskij, Krohn, Sudre, Dähnhardt — au socotit patria de origine a basmului nordul Europei, prima lui formă fiind o legendă etiologică referitoare la absența cozii la urs, care apoi a fost inclusă în ciclul basmelor despre vulpe și lup din Franța și Germania, de unde s-ar fi răspîndit în restul Europei[6]. Profesorul suedez von Sydow[7] crede, dimpotrivă, că explicația cu pierderea cozii la urs e posterioară și glumeață, altfel nu s-ar explica absența ursului în variantele din restul Europei. Frecvența aproape egală pe teritoriul românesc a ursului și a lupului, îngreunează elucidarea acestei probleme, chiar dacă o legendă etiologică despre absența cozii la urs pare mai plauzibilă pentru modul de a gîndi al omului modern.

Capra cu trei iezi a apărut întîia oară în *Convorbiri literare*, IX (1875), în numărul din decembrie. Basmul este reprezentat în folclorul nostru prin 19 variante care provin din toate provinciile românești. Primele 3 sînt anterioare variantei Creangă.

I. Variante publicate:

1. *Capra și iezii* (după Isopă) în A. Pumnul : *Leptuariu românesc*, tomul I; Vieanna, 1862, 100—102.
2. *Unul pate pentru toți*, în I. C. Fundescu : *Basme*, 114—117.
3. *Capra cu trei iezi*, în I. G. Sbiera : *Povești poporale românești*[8], 203—205.
4. *Stăncuța și Mierluța*, în D. Stăncescu : *Glume și povești*, 169—173.
5. *Lupul și iezii*, în G. Alexici : *Texte din lit. pop. rom.*, I, 235-7 (Curtici-Arad).

6. *Der Wolf und die zwei Geislein*, în P. Schullerus : *Rumänische Märchen* în Arhiv des Vereins f. S. Landeskunde, Band 33, III Heft (Alţina-Agnita).
7. *Capra cu trei iezi*, în C. R. Codin : *Nevasta leneşă*, 89—90 (Viişoara-Caracal).
8. *Văr Lup*, în Măldărescu : *Din şezători*, Buc., 1889 (la Şăineanu, lucr. cit., 947).

II. Variante nepublicate:[9]

9. *Răzbunarea caprei*, în T. Pamfile, mss. 5094 din B. Ac. R. S. R., p. 367—370.
10. *Răzbunarea căprioarei*, în A.I.F., i. 10710 (Putna?).
11. *Capra cu doi iezi*, în A.I.F., mg. 1312e şi mg. 1267d (Bughea de sus-Muscel).
12. *Capra cu iezii*, în A.I.F., mg. 2550a (Balta-T. Severin).
13. *Capra cu iezii*, în A.I.F., mg. 2550v (Balta-T. Severin).
14. *Capra cu iezii*, în A.I.F., mg 2547e (Godeanu-T. Severin).
15. *Capra cu trei iezi*, în A.I.F., mg. 2547 bb (Godeanu-T. Severin).
16. *Capra cu trei iezi*, în A.I.F., mg. 2548i (Godeanu-T. Severin).
17. *Capra cu iezii*, în A.I.F., mg. 2551s (Cerneţ-T. Severin).
18. *Capra cu trei iezi*, în A.F.C., 544 (Balamuci-Urziceni).
19. *Capra cu trei iezi*, în A.F.C., 967 (Uda-Paşcani).

Variantele au o schemă epică destul de unitară, doar finalul e diferit. Mult îndepărtată e numai varianta transilvăneană nr. 5 (O capră bagă pe un lup în sac şi îl opăreşte. Lupii vor să se răzbune, se urcă unii peste alţii să o ajungă unde ea se cocoţase, cel opărit fiind dedesupt. Capra-i ameninţă că iar toarnă apă clocotită, cel opărit se sperie şi fuge, iar ceilalţi cad jos.) De obicei, eroina e capra, exceptînd variantele 2, 4 şi 8 în care oaia e protagonista basmului. Lupul apare de asemenea în majoritatea covîrşitoare a variantelor, în afară de variantele 3 şi 11 unde animalul hulpav e ursul. În varianta 2, apar ursul, lupul şi vulpea care mănîncă cele trei mieluşele ale oii, iar în varianta 9, lupul se asociază cu ursul. În ceea ce priveşte episodul final, variantele pot fi grupate în 6 subtipuri. În primul subtip, ca şi în varianta Creangă, animalul hrăpăreţ este pedepsit în acelaşi mod : acesta se prăbuşeşte în groapa cu foc, spre satisfacţia caprei (oii). Faptul se întîmplă în variantele 2 (aici lupul şi vulpea izbutesc să fugă din gropile cu foc, dar ursul e ars), 3, 8, 9, 10, 17, 18, 19 (ultimele trei provin fără îndoială din lectura lui Creangă). Finalul are vagi asemănări cu pedepsirea agre-

sorului din variantele ruseşti, în care capra îl provoacă la o întrecere în sărituri peste o groapă plină cu jăratec în care acesta cade şi moare.[10] În unele variante greceşti, întrecerea are loc peste o căldare cu apă clocotită în care cade lupul[11].

În cel de al doilea subtip destul de apropiat de cel dintîi — variantele 4 şi 6 — lupul cade în groapa cu foc, dar în acelaşi timp şi iezii sînt salvaţi, fie că sar din lup (6), fie că sînt vomitaţi de acesta (4).

În varianta musceleană 11, scapă cu viaţă atît iezii, cît şi agresorul: ursul e momit să intre în cuptorul încins după o plăcintă şi nu e eliberat decît după ce vomitează iezii teferi. Acest sfîrşit seamănă întrucîtva cu cel dintr-o variantă bielorusă, în care ursul e momit şi închis în cuptor, unde sucombă însă [12].

Un subtip întrucîtva aparte îl reprezintă varianta oltenească 15, în care capra cere ajutorul unui vînător. Acesta pîndeşte lupul şi rostogoleşte o piatră pe vizuină, închizîndu-l pe veci.

Tot un vînător pedepseşte lupul şi în cel de al cincilea subtip reprezentat prin varianta 1 : iezii gemeni zăresc lupul prin crăpătură şi nu-i deschid la cererea lui repetată, mințind că i-a dat capra „ceva să vă aducă". Lupul se înfurie, vrea să spargă uşa, dar un vînător care îl urmărea, îl împuşcă tocmai în acel moment. Povestea se încheie cu lecţia moralizatoare a caprei : „vedeţi, ezii miei ! cîtu este de bine, cîndu ascultă fiii pre părinţi. De nu aţi fi urmatu zisei mele, ci aţi fi deskisu uşea; atunci aţi fi fostu pierduţi amîndoi". A. Pumnul nu dă nici o indicaţie asupra provenienţei variantei, menţionînd doar „după Isopu". Dar în Esopiile româneşti cunoscute, cercetătorii nu au semnalat nici o variantă a acestui basm[13]. Într-o scrisoare în care ne-a semnalat această variantă, I. Muşlea crede că ea ar proveni „probabil dintr-un manuscris care circula în Moldova de Nord — Bucovina". Judecînd după limba în care e scrisă varianta Pumnul, ea nu trădează limba mai apropiată de cea populară a vreunui traducător-copist, fiind redactată cu unele neologisme — *departulu, repeţindu, detunarea, perikiulu* — străine graiului popular din acea vreme, totuşi într-un stil mai simplu şi mai accesibil. Se prea poate ca Pumnul să fi luat naraţiunea dintr-o Esopie germană : Bolte-Polivka semnalează o Esopie tradusă de Steinhöwel în care se află o astfel de variantă.[14]

Ipoteza pare confirmată de unele turnuri care par decalcuri germane : *pentru niscari trebuințe* = für einige Bedürfnisse; în *neființa mea* = in meiner Abwesenheit etc. Nu știm dacă Creangă a cunoscut această variantă, în orice caz, ea n-a avut nici o înrîurire asupra povestitorului humulești, căci coincidența răspunsurilor iezilor *„N-aibi grije mămucă"* la Pumnul și *„Să n-ai nici o grijă, mămucă"* la Creangă nu poate fi decît întîmplătoare.

Variantele ultimului subtip — 7, 12, 13, 14 și 16 — par deficitare, cu finalul precipitat : lupul mănîncă iezii care-i deschid la glasul lui și cu aceasta se încheie narațiunea.

Dintre toate variantele cercetate, cea mai apropiată de varianta Creangă, e varianta Sbiera, originară din părțile mai nordice ale Moldovei de munte. Versurile-parolă ale caprei — întîlnite sporadic și în alte variante — se aseamănă mult mai mult cu Creangă decît cu ceea ce se întîlnește în celelalte variante. La Sbiera, capra se recomandă :

Iezișorii mamei,
puișorii mamei!
O, voi drăgălași băeați!
mamei ușa descuiați!
că mama v-aduce,
frunze-n
buze,
văsc în cornițe,
lapte în țîțe,
pe spinare,
drob de sare!

La Creangă :

Trei iezi cucuieți[15],
Ușa mamei descuieți,
Că mama v-aduce vouă :
Frunze-n buze,
Lapte-n țîțe,
Drob de sare
În spinare
Mălăieș
În călcîieș,
Smoc de flori
Pe subsuuori.

Schema acțiunii este aproape identică, devierile sînt de detaliu. Astfel, la Sbiera, ursul izbutește să imite vocea caprei nu după pilirea limbii și dinților la fierar, ci prin exerciții repetate de dicțiune! Ursul mănîncă pe toți iezișorii, dar nu pune capetele în fereastră ca la Creangă și în varianta munteană a lui Fundescu.

Basmul este răspîndit la noi mult mai mult decît îl atestă variantele cunoscute pînă acuma. Deasa lui publicare prin manualele școlare și prin edițiile numeroase, ilustrate și de popularizare, l-a făcut cunoscut pretutindeni în lumea copiilor. Datorită talentului inegalabil al lui Creangă, basmul acesta și *Punguța cu doi bani* au devenit basmele despre animale cele mai popularizate printre cei mici. Dar basmul era destul de cunoscut și pe la jumătatea secolului trecut, deoarece G. Panu, cetind versiunea lui Creangă, și-a adus aminte de varianta auzită de el în copilărie[16].

Capra cu iezii este larg răspîndit în Europa, sporadic și prin Asia (India, China), Africa și America[17]. Aria întinsă de circulație în subtipuri multiple atestă în chip indirect vechimea lui considerabilă. Documentar, basmul este întîlnit întîia oară în literatura latină, în fabula despre Romulus, în forma lui cea mai simplă[18]. Se poate ca obîrșia lui să fie cu mult anterioară apariției sale în literatura latină și el trebuie să se fi bucurat în trecutul îndepărtat de simpatia ascultătorilor mici și mari.

Inul și cămeșa a fost publicată întîia oară în ediția a III-a a manualului *Învățătorul copiilor*, Iași, 1874, în partea a II-a a abecedarului (p. 93—94). Povestea apare neiscălită, dar nu mai încape îndoială că a fost redactată de Creangă, după cum rezultă din amintirea colegilor săi. Meticulozitatea cu care Creangă s-a chinuit o zi întreagă — oricît ar părea de neverosimilă — cu propoziția „Din in se fac și cămăși", a devenit proverbială[19]. De altfel, în ediția a X-a din 1893 a manualului, compunerea apare cu semnătura lui Creangă[20]. În *Opere complete* e reprodusă întîia oară în ediția din 1906, întocmită de Gh. T. Kirileanu și Il. Chendi.

Povestea — în care totuși elementul epic este, ca și în *Acul și barosul*, cu totul estompat, topit în dialog — nu este atestată în repertoriul nostru cunoscut pînă acuma și nu figurează nici în catalogul internațional Aarne-Thompson. În

folclorul moldovenesc există totuși un tip mai amplu, *Povestea cînepii*, în care se narează cum o fată, pe cale de a fi răpită de strigoi, începe să istorisească fazele de prelucrare ale cînepii, de la arat și semănat pînă la confecționarea cămășii. De obicei, metamorfozele cînepii sînt povestite într-o formă cvasiversificată și cu repetări ca la descîntece :

Apu o dat Dumnedzău
ș-o dat Dumnedzău,
ș-o arat
ș-o arat,
ș-o sămănat
ș-o sămănat,
cînipă
cînipă,
ș-o crescut
ș-o crescut,
și s-o dus
și s-o dus,
s-o culeagâ
s-o culeagâ,
pi śei sacâ
pi śei sacâ,
ș-o cules-o
ș-o cules-o,
ș-o adus-o
ș-o adus-o,
ș-o pus-o
ș-o pus-o
în moitoari
în moitoari,
ș-o dughit-o
ș-o dughit-o,
ș-o scos-o
ș-o scos-o,
ș-o bătut-o
ș-o bătut-o,
ș-o răźilat-o
ș-o răźilat-o,
ș-o periet-o
ș-o periet-o,
ș-o tors-o
ș-o tors-o,
ș-o țăsut-o
ș-o țăsut-o,
ș-o ghilit-o
ș-o ghilit-o,
ș-o cusut-o
ș-o cusut-o,
cămeș
cămeș.

O dată cu sfîrșitul poveștii se aude și cutcurezatul cocoșilor : strigoiul plesnește de obidă și fata e salvată[21]. Chinurile cînepii mai apar într-o sumedenie de descîntece cu rolul de a speria și alunga spiritele rele.

Creangă va fi cunoscut variante ale acestui tip în care poate se insista mai amănunțit asupra fazelor de prelucrare ale cînepii — sau chiar ale inului — și a extras acest episod pentru a-l repovesti, cu intenții didactice, în *Inul și cămeșa*.

Acul și barosul a fost publicată în 1874 în aceeași ediție a *Învățătorului copiilor* ca și *Inul și cămeșa*. Nu are nici o semnătură, dar cercetătorii literari nu se mai îndoiesc că ea poartă pecetea vădită a stilului crengist. Ca atare, ea a fost reprodusă în *Operele complete* ale scriitorului începînd cu ediția amintită din 1906, apoi în cele îngrijite de T. Pamfile, D. Marmeliuc, E. Lovinescu, Gr. Tăbăcaru, L. Predescu, G. Călinescu etc.

În repertoriul românesc de povești nu se semnalează existența acestui tip, nici în catalogul Aarne-Thompson. Nu e exclus totuși ca Creangă să fi auzit un astfel de basm, deoarece în folclorul nostru sînt atestate pînă acum numeroase tipuri care desfășoară disputa asupra întîietății dintre diferite plante, obiecte sau fenomene meteorologice personificate. Se întîlnesc astfel disputele dintre curpăn și stejar, dintre vița de vie și alți copaci (stejar, fag, brad), dintre tei și brad, apoi cea dintre pîine și mămăligă, foc și apă, ianuarie și februarie, vîntul, căldura și frigul etc. Dintre acestea, doar disputa dintre vînt, căldură și frig este atestată în catalogul internațional (Aa. Th. 298), fără a putea deduce de aci specificitatea românească a celorlalte.

Nu poate fi înlăturată nici ipoteza că *Acul și barosul* ar fi creația lui Creangă, probabil după modelul unora dintre tipurile folclorice referitoare la disputa asupra întîietății, deși mai verosimilă ni se pare originea folclorică a variantei Creangă, al cărui tip a rămas neatestat în colecțiile de folclor.

Punguța cu doi bani (Aa. Th. 715 A) a fost publicată întîia oară în *Convorbiri Literare*, IX (1876) și republicată în timpul vieții scriitorului de către Mite Kremnitz în traducere germană în *Rumänische Märchen* (Leipzig 1882). Clasificarea internațională mai nouă așază acest tip între basmele propriu-zise, în subcategoria celor fantastice (715). Folcloristica românească l-a socotit un basm despre animale, Șăineanu studiindu-l printre cele două „fabule animale" pe care le socotea ca fiind singurele existente în repertoriul nostru. A. Schullerus l-a orînduit de asemenea printre basmele animale, încadrîndu-l în sistemul Aarne la nr. 213*.

Aşezarea lui în una din cele două specii comportă o bună doză de arbitrar, deoarece basmul e un exemplu tipic de produs ambiguu, avînd caracteristicele a două specii folclorice învecinate. După cum se ştie, fenomenul este frecvent în folclor, unde graniţele dintre genuri şi specii nu sînt atît de tăioase ca în creaţia cultă. Alături de tipurile „pure" care se caracterizează prin trăsăturile specifice ale speciei respective şi care alcătuisc majoritatea covîrşitoare a repertoriului, există şi tipuri mixte, „ambigene", care fac tranziţia de la o specie la alta. *Punguţa cu doi bani* poate fi socotit ca basm propriu-zis dacă se ţine seama de faptul că personajele umane — moşul şi baba — au animalele — cocoşul şi găina — în subordinele lor, nu invers, şi că acestea lucrează numai în profitul stăpînilor lor, ca şi animalele ajutătoare din celelalte basme fantastice. Acţiunea basmului se desfăşoară potrivit canonului clasic al basmelor propriu-zise : moşul, iniţial sărac, devine la sfîrşitul basmului fabulos de bogat. Dar o examinare mai atentă arată că eroul principal este cocoşul, în mult mai mică măsură găina. Toată acţiunea este purtată de cocoş, imitată în grad ridicol de cele mai multe ori, de găină, în timp ce stăpînii nu săvîrşesc nimic, înfăţişaţi ca două entităţi inerte care stau doar să bată şi să poruncească, pe deasupra baba fiind şi proverbial de zgîrcită şi răutăcioasă. Ca atare, apoteozarea de la sfîrşitul basmului — îmbogăţirea moşului — nu e justificată prin nici un fel de însuşire eroică, prin nici o acţiune temerară, exceptînd cea banală de a-şi bate cocoşul, unica lui avere. Ţinînd seama că în mod curent la noi acest tip este socotit printre basmele despre animale, l-am aşezat la sfîrşitul acestora.

Basmul este reprezentat la noi prin 20 variante[22], culese din toate provinciile ţării, precum şi de la aromâni şi românii megleniţi. Toate sînt posterioare variantei Creangă.

I. Variante publicate:

1. *Cocoşul moşului*, de D. Stăncescu, în *Almanahul comercial*, 1886, 140—144, republicat apoi în volumul *Basme*, 279—287.
2. *Cocoşul moşului şi găina babei*, în N. D. Popescu : *Calendarul basmelor şi al legendelor populare pe anul 1895*, 94—96.
3. *Cucotlu*, în P. Papahagi : *Basme aromâne*, 30—32 (Avela-Epir)
4. *Cusi-Cucoti*, în *Graiul Nostru*, II, 165 (de la românii megleniţi).

5. *Die Mär von der Henne der alten Frau und dem Hahn des alten Mannes*, în P. Schullerus : *Rumänische Märchen*, 639—640 (Nocrich-Agnita).
6. *Cucurigu boieri mari, daţi punguţa cu doi bani*, în E. N. Voronca : *Datinele şi credinţele pop. român*, 440—441 (Botoşani).
7. *Cocoşul unchiaşului*, în C. R. Codin : *Îngerul românului*, 309—310 (Priboeni-Găeşti).
8. *Cocoşul*, de E. Bucuţă, în *Calendarul gospodarilor pe 1924*, 103—104.
9. *Cocoşul moşului şi găina babei*, în I. Cazan : *Literatură populară, Drăguş, 14* (2 variante).
10. *Cu cocoşul moşului*, în O. Bîrlea: *Antologie*, I, p. 151 (Ticvaniu-Mare-Oraviţa).

II. *Variante nepublicate:*

11. *Cucoşul*, în A.I.F., i. 10687 (Putna?).
12. *Cocoşu roşu*, în A.I.F., mg. 1244b (Albeşti-Muscel).
13. *Cocoşul roşu*, în A.I.F., i. 11068 (Cerbăl-Hunedoara).
14. *Cocoşul unchiaşului*, în A.I.F., mg. 44b (Boşorod-Haţeg).
15. *Cu cocoşu moşului*, în A.I.F., mg. 2485f (Ticvaniu-Mare-Oraviţa).
16. *Cocoşul moşului şi găina babei*, în A.I.F., mg. 2486e (Ticvaniu-Mare-Oraviţa).
17. *Cocoşul moşului şi găina babei*, în A.I.F., mg. 2485y (Ticvaniu-Mare-Oraviţa).
18. *Cocoşu moşului*, în A.I.F., mg. 2520z (Ticvaniu-Mare-Oraviţa).
19. *Baba cu găina şi moşul cu cocoşul*, în A.I.F., mg. 2084b (Deseşti-Sighet).
20. *Punguţa cu doi bani*, în A.F.C., 967 (Uda-Paşcani).

Variantele româneşti se grupează în două subtipuri. Cele mai multe — 16 din cele 20 — aparţin subtipului Aa. Th. 715 A în care se încadrează şi varianta Creangă. Acest subtip este extrem de unitar, de altfel basmul fiind foarte răspîndit prin manuale şcolare şi ediţii de popularizare, unele variante provin — direct sau indirect — din lectura lui Creangă : 6, 9, 12, 16, 19 şi 20. Foarte probabil că îşi au obîrşia în opera lui Creangă şi variantele bănăţene 17 şi 18, cu acţiunea mult schematizată : cocoşul ia numai punga cu bani (18), sau fură numai banii boierului (17) pe care îi dă moşului. Celelalte variante aduc unele amănunte noi care le diferenţiază întrucîtva de varianta Creangă, ordinea isprăvilor fiind de obicei alta. Astfel, în varianta 1, cocoşul e aruncat în curtea gainilor de către împărat ca să obţină pui năzdrăvani ca şi cocoşul, dar acesta înghite toate orătă-

niile. În varianta 7, cocoșul se urcă pe casa unui domn care promisese fata celui ce va izbuti să se urce pe casa lui. În varianta 2, cocoșul fuge la oraș, înghite apa unui lac, apoi cîntă pe curtea împăratului etc. În varianta 13, cocoșul cîntă pe poarta unui boier :

Cucurigu la domnu-i mare
și bańi n-are
și ieu îs mic
și bańi am!

ceea ce provoacă furia boierului care-l aruncă în butoiul cu apă, cu bani, în cuptor etc. În varianta 8, cocoșul cîntă tocmai la nunta fetei împăratului că acesta nu are țări roși ca el; ea îl aruncă în fîntînă, baia de aburi, pivnița cu bani etc. În varianta 11, cocoșul e aruncat și într-un poloboc cu viespi care nu-i pot face nimic (varianta pare lacunară, motivul e nesudat), iar în varianta 14 e azvîrlit și în hambarele cu grîu pe care le golește. În varianta 5, găina bătută de babă să facă zilnic 2 ouă, aduce o perlă. Cocoșul alungat se ia după un bogătaș, dar, fiindcă strica tot, e aruncat în apă, cuptor, lada cu bani etc. Acestea ar fi micile deosebiri dintre varianta Creangă și cele citate, în fond neașteptat de unitare pe tot cuprinsul țării, dovedind intensa circulație a basmului din vechimea îndepărtată, în care varianta Creangă a adus o contribuție tîrzie și destul de redusă de nivelare a diferențierilor locale.

Cel de al doilea subtip (Aa. Th. 715) este reprezentat numai prin variantele sud-dunărene 3 și 4 și în chip insular prin variantele bănățene 10 și 15 culese de la același povestitor. Acest subtip se deosebește de celălalt prin aceea că cocoșul îndeplinește acțiunile — de obicei altele — mai cu seamă cu ajutorul unor animale sau obiecte pe care și le asociază în drum spre curtea împăratului (bogătașului). În varianta 3, cocoșul își asociază o vulpe și un lup, apoi înghite un rîu ce nu voia să-l lase să treacă la curtea împăratului. Cocoșul e aruncat în herghelia de cai, lupul și vulpea îi mănîncă, apoi cocoșul înghite și haznaua cu bani, varsă rîul în cuptorul încins și se întoarce victorios la moș. Variantele 4, 10 și 15 sînt mai asemănătoare, atît că în varianta 4 lipsește găina babei. Cocoșul își asociază o vulpe, un lup, o albină și un rîu pe care-i înghite cînd a obosit pe drum

(în variantele bănățene 10 și 15, sînt asociate numai o albină, o vulpe și un lup care intră la comandă în fundul cocoșului). Cocoșul e azvîrlit pe rînd de împărat între găini (pe care le devorează vulpea), între cai (mîncați de lup) și sub perna scaunului — sau în pantaloni în variantele bănățene — unde albina înțeapă pe împărat, iar în varianta meglenită și în foc, pe care-l stinge cu rîul înghițit.

Acest subtip este larg reprezentat în afara țării noastre, fiind cunoscut pe o arie întinsă — catalogul Aarne-Thompson îl atestă în toată Europa (dar România omisă din neglijență), apoi în Turcia și sporadic prin America Latină și Africa, unde a ajuns prin coloniști. După Bolte-Polivka (I, 258), în tipul european, unde găina babei lipsește, cocoșul își asociază pe drum o scară, un rîu și un lup (ultimele două și în varianta meglenită). Cocoșul e aruncat pe rînd în fîntînă, cuptor și grajdul cailor, salvîndu-se pe rînd cu scara, apa rîului și ajutorul lupului. Alteori, rolul lupului îl îndeplinesc niște hoți care fură caii. După aceste încercări cocoșul — *Demi-coq (Halbhänchen)* — obține punga cu bani împrumutată de el boierului (bogătașului). Celălalt subtip (Aa. Th. 715 A), căruia îi aparțin majoritatea covîrșitoare a variantelor românești, este atestat numai în folclorul lituanian de către catalogul citat. O variantă maghiară[23] face oarecum tranziția între cele 2 subtipuri, fiind mai apropiată de acesta din urmă, ceea ce arată că el ar fi răspîndit și în folclorul maghiar. În varianta citată, cocoșul e aruncat de împăratul turcesc în fîntînă, în cuptor (pe care-l stinge cu apa din fîntîna golită), apoi într-un stup de albine (pe care iarăși le înghite) și în șalvarii împăratului unde dă drumul albinelor. În cele din urmă, obține filerul de diamant pe care i l-a răpit împăratul.

Literar, basmul apare citat în secolul al XVIII-lea de către Destouches în *La fausse Agnès* (1759) și prelucrat de către Restif de la Bretonne în *Le nouvel Abailard* (1778)[24]. Tipul este însă străvechi, deoarece el apare încă în unele Esopii și la fabulistul latin Babrius, apoi în *Pantchatantra*[25]. Faptul că cele 2 subtipuri se întîlnesc pe teritoriul românesc ar părea să indice originea est-europeană a subtipului Aa. Th. 715 A, foarte probabil de dată mai recentă decît celălalt larg răspîndit din Orientul Apropiat pînă în America Latină.

II. BASME PROPRIU-ZISE

A. BASME FANTASTICE

Ivan Turbincă (Aa. Th. 330 B) a fost publicat în *Convorbiri Literare*, XII (1878), reprodus în *Timpul*, III (1878), nr. 75—78, în *Gura Satului*, XVIII (1878), nr. 7, 8, 9, 10, 12, 14, 16, 17, 18, apoi în *Călindarul bunului econom*, IV (1880), 82—93, în *Almanah literar și ilustrat*, I (1886), 92—III. De asemenea a fost tradus și publicat în timpul vieții autorului de Mite Kremnitz în *Rumänische Märchen* (1882).

Tipul acestui basm este unul dintre cele mai răspîndite în țara noastră, fiind atestat în toate provinciile țării, apoi la aromâni. Potrivit clasificării Aarne-Thompson, variantele românești pot fi grupate în două subtipuri: subtipul *Toderică* (330 A), în care eroul cere de obiecei trei lucruri fermecate care au puterea să dețină la comandă etc. și subtipul *Ivan Turbincă* (330 B), în care eroul cere de obicei o traistă fermecată în care să intre oricine la comandă, păcălind și pedepsind pe draci și moartea strîngătoare de suflete etc. Unele variante sînt ambigue, eroul primind între obiectele fermecate și un sac sau o tabachere în care poate fi reclu-zionat oricine — adesea chiar Sf. Petru sau îngerii raiului. Subtipul 330 A numără 37 variante — din care trei publicate înaintea lui *Ivan Turbincă* — iar subtipul 330 B alte 25 variante, toate posterioare anului 1878[26].

Subtipul 330 A. I. *Variante publicate:*

1. *Toderică*, de C. Negruzzi, în *Propășirea*, I (1844).
2. *Ostașul fără frică*, în E. B. Stănescu Arădanul: *Povesci*, 1860, 24-6.
3. *Cum a intrat ciobanul în rai*, în *Amicul Poporului*, Pesta, I (1867), 83, reprodus și în *Foaia Poporului*, VIII (1900), 53-4,dar indicată a fi culeasă de I. Bunea, pedagog!!!
4. *Cele trei daruri nimerite*, în *Familia*, XXVI (1890), 151-2.
5. *Țiganul și harhangila*, în *Calendariu pe anul 1890*, Arad, 94-6 (de R. Bortosiu).
6. *Sărăcie*, în *Gazeta Nouă*, I (1890-1), nr. 96, p. 1—21.

7. *Nea sărăcilă şi surata calicie*, de V. A. Ureche; *Legende române*, 163—184 (Soci-Piatra Neamţ); reprodusă în *Gazeta Transilvaniei* LIV (1891), nr. 188, *Gazeta Ţăranilor* XIII (1905), nr. 50.

8. *Povestea lui Petru*, în G. Cătană : *Poveştile Bănatului*, III, 12—18 (Valea-dieni-Reşiţa).

9. *Dracul şi făurarul*, de T. Daul, în *Călindariu pe anul 1895*, Arad, 122-5.

10. *Ţiganul şi trei draci*, în I. P. Reteganul : *Ţiganii din Bergun*.

11. (f. titlu) în E. N. Voronca : *Datinele şi credinţele*, 917.

12. *Covaliul şi dracul*, în E.N. Voronca: *Datinele şi credinţele*, 357-9(Mihalcea).

13. *Giucătorlu di cărţi şi Hristoslu*, în P. Papahagi : *Basme aromâne*, 428—433 (Avela-Epir).

14. *Der Rumäne und der Tod*, în P. Schullerus : *Rumänische Märchen*, 449—451 (Nocrich-Agnita).

15. *Povestea fierarului*, în *Lumina*, Budapesta, V (1909), 41—42.

16. *Povestea cizmarului*, în *Şezătoarea*, XII (1904), nr. 6—7, p. 65—70 (Dobrogea).

17. *Cel bun la Dumnezeu*, în D. Furtună : *Vremuri înţelepte*, 24—28 (Sîrbi-Săveni).

18. *Fierarul*, în Th. D. Sperantia : *Proza*, I, 224—235.

19. *Puterea diavolească şi puterea dumnezeiască*, în D. Furtună : *Vremuri înţelepte*, 9—15 (Săveni-Săveni).

20. *Cleşte ţine-l, ciocan dă-i*, în L. Morariu : *De la noi*, 73—95, reprodus în *Glasul Bucovinei*, II (1919), nr. 207, 212, 218, în *Călindarul poporului*, Cernăuţi, 1937, 97—105.

21. *Păţania diavolilor*, în N. I. Dumitraşcu : *La moară*, 66—78 (Oltina-Adamclisi).

22. *Dănilă Prepeleac*, în *Făt-Frumos*, Suceava, I (1926), 14—18, p. 49—54 (Coşovenii de sus-Craiova).

23. *Povestea fierarului*, în *Ion Creangă*, XIV (1921), nr. 5, p. 69—72 (jud. Iaşi, culeg. N. Văideanu).

24. *Povestea fierarului*, în Al. Vasiliu : *Poveşti şi legende*, 29—40 (Tătăruşi-Paşcani).

25. *Fierarul*, în L. Costin : *Basme şi istorioare bănăţene*, 9—11 (Pecinişca-Orşova).

26. *Danciu*, în *Bărăganul*, VII (1937), 1, p. 16—18 (Voineşti, culeg. I. Dumitrescu).

27. *Potcovarul năzdrăvan*, în M. Vulpescu : *Poveşti din satele noastre*, 113—125 (Puchieni-Muscel), publicat anterior în *Izvoraşul*, XXI (1940), nr. 3, p. 102—109.

28. *Dumnezeu, Sf. Petru şi jucătorul la noroc*, în M. Vulpescu : *Poveşti din satele noastre*, 60—69 (Ogretin-Teleajen).

29. *Finul morții*, în I. Cazan : *Lit. populară Drăguș*, 57.
30. *Baba Grija*, în I. P. Reteganul : *Legende, povestiri și obiceiuri*, 26—33.
31. *Cînd a băgat țiganul draci în tabachere*, în O. Bîrlea : *Antologie*, I, p. 505 (Cîndești-Muscel).

II. *Variante nepublicate:*

32. *Morticica*, în D. Nițescu : *Din traista cu povești și snoave:* A.I.F., ms. 171, 263—273.
33. *Cumătrul dracului*, în M. Pricopie : *Povestiri populare*, A.I.F., ms. 96b, 366—378 (HușI).
34. *Căuaciul și Sf. Ion*, în A.I.F., i. 13260 (Fundu Moldovei-Cîmpulung).
35. *Cu Todor*, în A.I.F., mg. 2480 g. (Berliște-Oravița).
36. *Țiganul fierar*, în A.I.F., mg. 2057d (Desești-Sighet).
37. *Cu un țigan fierar*, în A.I.F., mg. 2793b (Boboiești (Pipirig)-Tg. Neamț).

Subtipul 330 B.

I. *Variante publicate:*

1. *Șerban verzișorul*, în *Romanulu*, an 25 (1881), 836-7, 840-1 (Islazul-Brăila; culeg. M. Demetrescu), reprodus în *Națiunea*, II (1883), nr. 440, p. 1—3.
2. *Petru cel milostiv*, de N. Mateescu Dabija, în *Pagini literare*, I (1899), nr. 14, p. 5—7.
3. *Ion Cătană*, în *Foaia Poporului*, VIII (1900), 125-6, 138-9 (culeg. P. Russu).
4. *Cel ce o scos sufletele de la draci din iad*, în E. N. Voronca : *Datinele și credințele*, 1221-2.
5. *Ion Săracul*, în E. N. Voronca : *Datinele și credințele*, 357.
6. *Soldatul. Talpa iadului*, în E. N. Voronca : *Datinele și credințele*, 1267-8, (Bagiurea).
7. *Ion Săracul*, în E. N. Voronca : *Datinele și credințele*, 355-6 (Verești-Botoșani).
8. *Marcu și moartea*, în E. N. Voronca: *Datinele și credințele*, 357 (Cernăuți).
9. *Y'ani Trastul'a*, în P. Papahagi : *Basme aromâne*, 490—501 (Mălăcași-Tesalia).
10. *Ion Soldatu*, în C. R. Codin : *Îngerul românului*, 258—265 (Priboieni-Găești).
11. *Povestea lui Hop în straiță*, de L. Costin, în *Șezătoarea*, XVIII (1922), nr. 5, p. 152-5; *Glasul Bucovinei*, V (1922), nr. 1009; *Viața Nouă*, II (1926), nr. 1, Caransebeș și în volumul : *Mărgăritarele Banatului*, 108—111 (Marga-Caransebeș).
12. *Dulfincuța*, în *Arhivele Olteniei*, VII (1928), 317—320 (Drăgășani-Drăgășani, culeg. F. N. Mateescu).

13. *Cerșetorul și soldatul*, în St. Tuțescu : *Taina ăluia*, 92—96 (Calafat-Calafat).
14. *Săracul cu sacul fermecat*, în S. Russu Cîmpean : *Povești ardelenești*, 23—28 (Archiud-Bistrița), reprodus în *Calendarul mic pt. buzunar*, V (1931), Reghin, p. 76—80.
15. *Cu cătana*, în O. Bîrlea : *Antologie*, I, p. 509 (Vălcău de jos-Șimleu).

II. *Variante nepublicate:*

16. *Ivan Turbincă*, în A.I.F., mg. 49a (Boșorod-Hațeg).
17. *Rusu și ghioaga*, în A.I.F., i. 10899 (Putna?).
18. *Cu moartea*, în A.I.F., i. 13261a (Fundu Moldovei-Cîmpulung).
19. *Cu Todor spaima dracilor*, în A.I.F., i. 14161 (mg. 327b) (Racșa-Oaș).
20. *Soldatul și banii*, în A.I.F., mg. 1911b (Cresuia-Beiuș).
21. *Un om o fost și cu femeia*, în A.I.F., mg. 2018b—2019a (Mara-Sighet).
22. *Ivan Turbincă*, în A.I.F., mg. 2550f (Balta-T. Severin).
23. *Tudor spaima dracilor*, în A.I.F., mg. 2083a (Deseşti-Sighet).
24. *Cu Ivan Turbincă*, în A.I.F., mg. 2796c (Boboiești (Pipirig)-Tg. Neamț).
25. *Cu Ivan Turbincă*, în A.I.F., mg. 2798c (Stînca (Pipirig)-Tg. Neamț).

Cu cîteva excepții, variantele citate ale subtipului B au schema epică a variantei Creangă. Cîteva variante provin chiar din *Ivan Turbincă*, după cum se poate vedea și din titlu : 16, 22, 24 și 25. Cea dintîi are și amănuntul că Ivan Turbincă în casa împăratului taie degetele dracilor prinși sub pretextul de a-i învăța să cînte din fluier. Varianta 22 e mai schematică și lacunară, lipsind episodul integral cu Dumnezeu și Sf. Petru și în felul acesta proveniența turbincii e inexplicabilă. De asemenea, în final, nu se precizează ce a făcut moartea cu Ivan. Această variantă este tipică pentru procesul de diminuare și schematizare, caracteristic produselor de sursă livrescă față de care informatorii au o atitudine pasivă, de pură reproducere. Varianta folclorică e — ca schemă epică, motivică — mai restrînsă, adesea lacunară, cu elemente și motive trunchiate[27]. Variantele 24 și 25 reproduc cu fidelitate schema variantei Creangă, atît că în ultima lipsește episodul cu iadul. Acestea provin indirect din varianta Creangă. Destul de apropiată este și varianta 2, care are doar în plus episodul cu băgarea împăratului și a oastei sale în turbincă, dar lipsește episodul cu călătoria la iad.

Numele eroului e de cele mai multe ori Ion — Ivan, Ion Săracul în Moldova, Ion Soldatu în Muntenia, Ion Cătană în Transilvania, Yani la aromâni — apoi Petru (variantele 2 și 11), Todor (variantele 19 și 23), mai rar Badea (12), Marcu (8), Șerban Verzișorul (1). Cu precădere e anonim, de obicei un soldat, mai rar un cerșetor, iar în variantele moldovenești 6 și 19, acesta e rus, sau soldat rus. De altfel, eroul e cu precădere soldat demobilizat, uneori cerșetor, rar altceva (slugă, copil neascultător). Pentru bunătatea lui sufletească, eroul primește de la Dumnezeu (Isus la aromâni și în var. 1 și 21) o turoincă (sac, traistă, torbă) în care la voința stăpînului, exprimată de obicei prin comandă, intră oricine.

Exceptînd variantele lacunare sau mult îndepărtate — 6, 18, 8 — asupra cărora vom reveni, turbinca — sau variantele ei — apar în majoritatea covîrșitoare a variantelor. Doar variantele 12 și 17 înlocuiesc traista prin bîta, respectiv ghioaga, care bat la comandă. Uneori, alături de traistă, eroul mai primește un alt obiect cu puteri miraculoase, de obicei un băț care bate la comandă (var. 14, 19, 23); rar o lulea ce nu se sfîrșește (var. 11). Alteori, el e răsplătit cu trei — sau mai multe — obiecte miraculoase. Alături de traistă și botă, el mai primește o lulea fără sfîrșit (variantele 4 și 15), o pungă din care nu se mai termină banii și o suliță (var. 4), un bici și împlinirea dorințelor (var. 3), cărți de joc (var. 3, 15), sau chiar să nu-i fie foame, somn și să nu i se rupă hainele (var. 7). După ce bate pe draci (strigoi în var. 10, spectrul unui osîndit care redevine om prin paza lui în var. 1), eroul se duce, nu întotdeauna, pe la iad, de unde e scos fie prin șiretlicul cu toba ca la Creangă (var. 16, 11, 6, 17), sau — în variantele moldovenești — pentru că vrea să zidească o mănăstire (var. 4, 5) sau o biserică (var. 17), sau prin tragerea clopotelor (var. 2). Uneori, el trece pe la rai, dar pleacă de acolo, fie pentru că nu găsește petreceri (var. 16, 11, 3), fie că nu e primit de Sf. Petru sub felurite pretexte. În cîteva variante, el chiar salvează niște suflete de la chinurile iadului (var. 4, 7, 13, 15 și 21). Moartea — uneori arhanghelul naș (var. 12) sau Scaraoschi (var. 1) — trimisă să-i ia sufletul, e vîrîtă în sac și de obicei pătimește în chip similar cu Vidma lui Creangă. Totuși episodul cu moartea lipsește în cîteva variante (11, 4, 14, 9 și 20). Finalul e divers: Ion

moare după eliberarea morții din sicriu, sau prin pedeapsa divină, e trimis pe pămînt pe vecie, e primit în rai — mai ales atunci cînd a salvat suflete de la iad — sau prin șiretlicul că se vîră în sac (var. 1). Var. 8, mult îndepărtată, are profil de legendă : Marcu slugă la diavol, îndeplinind slujba de a face foc la căldările cu suflete, e alungat cînd se uită în cazane și primește calul de robotă și mazărea din cazane. Pe drum, aruncă mazărea ce se preface în suflete umane. Dumnezeu îl pune portar la rai. Urmează episodul cu păcălirea morții ca la Creangă. Var. 6 e lacunară : se arată numai că sufletul soldatului rus coboară de la raiul lipsit de plăceri la iad, de unde e alungat cu baterea tobei. Var. 18 e de asemenea lacunară și denaturată, cu profil de legendă. Sf. Petru, portar la rai, păcălește moartea, transmițîndu-i de la Dumnezeu să roadă țîrși, apoi cioate bătrîne, a treia oară răzbește ea la Dumnezeu. Apoi moartea se duce la un om și-l vestește că moare, acesta o păcălește și o dă cu sicriul pe apă. Un om l-a deschis și a murit pe dată. În două variante oltenești — 12 și 13 — e inserat și episodul cu arhanghelul sau moartea nașă (Aa. Th. 332), putînd vindeca bolnavul la care nașul — invizibil pentru ceilalți — stă la picioarele lui, incurabil cînd nașul îi stă lîngă căpătîi.

Subtipul A e mai îndepărtat. Eroul — Todor în var. 1 și 35, Petru în var. 8, dar deobicei anonim — e cu precădere fierar, potcovar (doar în varianta 16 e cizmar), care e solicitat să ceară de la Dumnezeu trei lucruri pentru munca efectuată. În cîteva variante, eroul e răsplătit pentru buna găzduire a lui Dumnezeu și Sf. Petru (var. 2, 3, 7, 11, 14, 22 (omul sărăcit la cărți și devenit pustnic) 26, 30, 32 și 35). În var. 10, țiganul beat bate de trei ori pe Dumnezeu și Sf. Petru oaspeți care îi dau cele trei obiecte cerute. În var. 13 și 28, eroul e sărăcit la jocul de cărți. În var. 17 și 36, eroul e slugă la diavol și primește darurile de la Dumnezeu în urma binefacerilor. Aproape întotdeauna, eroul e solicitat de Sf. Petru să ceară raiul, dar stăruințele lui întreite sînt zadarnice, uneori alegîndu-se și cu o dojană serioasă. Trăsătura este caracteristică pentru concepția populară, avidă de viață, nu de beatitudini serafice al căror rost nu-l înțelege. Ca atare, el cere de obicei trei lucruri, unele menite să-i prelungească viața, iar cîteva destinate a-i procura plăcerile preferate. Acestea variază ușor. În genere, sînt solicitate : mărul

(părul, nucul, cireşul, prunul) din care să nu se poată coborî cel ce s-a urcat decît cu permisiunea eroului, apoi scaunul cu aceeaşi putere de detenţiune. Al treilea obiect e felurit : o pungă care să deţină de asemeni pe cel hotărît de stăpîn (var. 6, 7, 11, 12, 14, 15, 19, 21, 23, 24 şi 37), sau o tabachere cu aceeaşi însuşire (var. 26 şi 30). Rareori, punga solicitată nu trebuie să-şi termine banii (var. 9 şi 10) sau să nu fie alterabilă nici chiar la foc (var. 18, ceea ce pare o modificare a culegătorului). În alte variante, eroul cere nu punga, ci cărţi de joc cîştigătoare în orice împrejurare (var. 1, 4, 13, 22, 26, 28 şi 35). În varianta 35, pe lîngă cele trei obiecte, eroul mai cere şi viaţă lungă, după dorinţă, apoi foc nestins pe vatră. Uneori, obiectele fermecate sînt altele. Astfel, în variantele 20 şi 34, fierarul cere ca cleştele şi ciocanul să devină fermecate; între altele, bat la dorinţa stăpînului. Cîteodată apar şi instrumente muzicale : fluierul (var. 3 şi 8), sau scripca la auzul căruia se dansează irezistibil (var. 17). Varianta bănăţeană 7, în afară de fluier, mai prezintă ghicitul gîndurilor, apoi dăruirea poftită de trecători.

Peste tot, obiectele de detenţiune sînt folosite de erou pentru a-şi prelungi viaţa : diavolii, moartea nu sînt eliberaţi decît după ce îi acordă un număr de ani. Cărţile de joc aduc îmbogăţirea neaşteptată a eroului, rareori cîştigă chiar suflete, pe care le duce la rai (var. 4). Cînd e jucător incurabil, e izgonit şi din rai (var. 28). Var. 2 e mai îndepărtată şi schematică : ostaşul ţintuieşte pe diavol de fusul morii ca să-i subţieze degetele pentru a-l învăţa la vioară. În genere, acţiunea subtipului A e mai simplă şi mai clară decît cea din subtipul B, variantele mai unitare atît ca schemă, cît şi ca detalii caracteristice.

Ivan Turbincă a suscitat în literatura noastră mai multe studii şi polemici decît celelalte poveşti ale lui Creangă. Părerea răzleaţă că acesta s-ar fi inspirat din *Toderică* al lui C. Negruzzi — pe care l-a cunoscut fără îndoială[28] — nu e de loc îndreptăţită, date fiind deosebirile substanţiale dintre schemele lor epice. Creangă ştia povestea din tradiţia orală, de unde a şi reprodus-o, nu mai avea nevoie să prelucreze naraţiunea lui Negruzzi care a cauzat suspendarea *Propăşirii*. Cîţiva cercetători, cu gîndul că vor aduce o contribuţie de seamă la studiul operei lui Creangă, cunoscînd de obicei din întîmplare unele variante străine, s-au grăbit să

le semnaleze. Astfel, Ivan Turbincă e proclamat rînd pe rînd normand [29], italian[30], apropiat de cel ciangău [31] sau arătat a fi de proveniență rusească neîndoelnică [32]. Cercetătorii au mai semnalat apoi și alte variante străine : portugheze[33], slovene și italiene[34]. O ochire sumară asupra variantelor semnalate de Bolte-Polivka[35], apoi de catalogul tipologic Aarne-Thompson, arată că basmul cunoaște o largă răspîndire pretutindeni în Europa. Faptele se complică substanțial prin aceea că cele două subtipuri nu sînt repartizate zonal pe arii distincte, ci se întrepătrund, conviețuiesc alături în repertoriile naționale. Doar ici colo se semnalează unele absențe — subtipul A lipsește în Suedia, Ucraina, subtipul B în Grecia — dar credem că aceasta se datorește nu realității folclorice, ci deficiențelor bibliografice ale catalogului[36].

Varianta Creangă conține multe elemente rusești : numele eroului, *Ivan Turbincă*, comanda *Pașol na turbinca*, apoi cîteva cuvinte : *tabacioc, vodchi, haraşo, ştoti, Vidma, guleaiu*, numele dansurilor *horodinca* și *cazacinca*. Supoziția că *Ivan Turbincă* ar fi de proveniență rusească este ispititoare, se oferă oarecum de la sine, dar ea nu rezistă criticii. În fond, variantele rusești citate nu sînt mai asemănătoare decît de pildă cele ungurești, iar prezența subtipului B din vechime — chiar dacă apare în culegeri după Creangă — în toate provinciile românești, nu constituie nici un indiciu că el ar veni la noi de la vecinii din răsărit. Faptul că eroul poartă nume rusesc și comandă rusește se datorește tradiției populare de a da în basme o notă deosebită unor nume prea frecvente, banalizate, cu intenția de a le singulariza. *Ion*, nume prea comun, așa cum apare în variantele moldovenești, apoi în alte basme, a fost schimbat în cîteva tipuri din Ardeal în cel de *Ianoş*, fără ca aceasta să îndreptățească pe cineva să presupună că și basmul respectiv ar veni de la unguri. Comanda într-o limbă străină e mai atrăgătoare, mai puțin banală și nu duce la asociere cu viața militară cotidiană, iată de ce și în varianta bihoreană 20, soldatul comandă celor 40 de draci : *I lo ver bujaki-če-furdule saki* !, bujac însemnînd ciomag. Se poate spune atît despre *Ivan Turbincă* că el provine dintr-o variantă mai veche moldovenească, cuvintele rusești fiind introduse pe teritoriul românesc de către un moldovean care cunoaștea întrucîtva lexicul rusesc. Aceasta s-a întîmplat probabil în a doua jumătate a secolului al

XVIII-lea sau în prima jumătate a secolului trecut, cînd pe teritoriul Moldovei au staționat deseori trupele rusești cu ocazia războaielor lungi dintre ruși și turci. E o influență exterioară, de detaliu de epocă, nu adîncă și veche, care ar fi vehiculat însuși basmul din repertoriul rusesc la noi. Creangă le-a păstrat tocmai pentru că sugerează cu putere atmosfera, dau culoare de epocă, tipizează soldatul rus. Cît erau moldovenii de familiari în acea vreme cu unele expresii rusești, se vede și din formula *Ni boisa* pe care o folosește Vasile în *Povestea lui Ionică cel prost.*

Basmul trebuie să aibă o vechime considerabilă, fiind atestat în antichitatea îndepărtată, în literatura greacă și ebraică[37]. Astfel, într-o legendă păstrată de Ferekydes — și care trebuie să fi fost cunoscută cîntărețului *Iliadei* — Zeus trimite moartea la Sisyphos ca să-l ia, dar acesta o ferecă în lanțuri și nimeni nu mai moare. Într-o legendă ebraică, David leagă și el moartea. Cît despre scaunul de pe care nu se mai poate mișca cel așezat, acesta e întîlnit de asemenea în mitologia greacă, Hefaistos confecționează unul pentru Hera.

Bolte și Polivka văd în comanda de intrare în sac o rămășiță dintr-o veche formulă de descîntec prin care spiritele rele erau închise și făcute inofensive, atestată în literatura germană încă pe la 1400[38].

Povestea porcului (Aa. Th. 425 A), publicată întîia oară în *Convorbiri Literare*, X (1876), tradusă de J. Brun în *Sept contes roumains*, 1894, 225—263, este una dintre cele mai răspîndite povești de la noi, fiind culeasă din toate provinciile țării și de la aromâni. Se cunosc 71 variante[39], din care 6 anterioare variantei Creangă.

I. *Variante publicate:*

1. *Trandafiru*, în A. A. Schott: *Walachische Märchen*, 239—246.
2. *Der unsichtbare Mann*, în Fr. Obert: *Rumänische Märchen und Sagen*, 99—101.
3. *Von der Schlange die ein Weib gebar*, în Fr. Obert: *Rum. Märchen und Sagen*, 54-5.

XVIII-lea sau în prima jumătate a secolului trecut, cînd pe teritoriul Moldovei au staționat deseori trupele rusești cu ocazia războaielor lungi dintre ruși și turci. E o influență exterioară, de detaliu de epocă, nu adîncă și veche, care ar fi vehiculat însuși basmul din repertoriul rusesc la noi. Creangă le-a păstrat tocmai pentru că sugerează cu putere atmosfera, dau culoare de epocă, tipizează soldatul rus. Cît erau moldovenii de familiari în acea vreme cu unele expresii rusești, se vede și din formula *Ni boisa* pe care o folosește Vasile în *Povestea lui Ionică cel prost.*

Basmul trebuie să aibă o vechime considerabilă, fiind atestat în antichitatea îndepărtată, în literatura greacă și ebraică[37]. Astfel, într-o legendă păstrată de Ferekydes — și care trebuie să fi fost cunoscută cîntărețului *Iliadei* — Zeus trimite moartea la Sisyphos ca să-l ia, dar acesta o ferecă în lanțuri și nimeni nu mai moare. Într-o legendă ebraică, David leagă și el moartea. Cît despre scaunul de pe care nu se mai poate mișca cel așezat, acesta e întîlnit de asemenea în mitologia greacă, Hefaistos confecționează unul pentru Hera.

Bolte și Polivka văd în comanda de intrare în sac o rămășiță dintr-o veche formulă de descîntec prin care spiritele rele erau închise și făcute inofensive, atestată în literatura germană încă pe la 1400[38].

Povestea porcului (Aa. Th. 425 A), publicată întîia oară în *Convorbiri Literare*, X (1876), tradusă de J. Brun în *Sept contes roumains*, 1894, 225—263, este una dintre cele mai răspîndite povești de la noi, fiind culeasă din toate provinciile țării și de la aromâni. Se cunosc 71 variante[39], din care 6 anterioare variantei Creangă.

I. *Variante publicate:*

1. *Trandafiru*, în A. A. Schott: *Walachische Märchen*, 239—246.
2. *Der unsichtbare Mann*, în Fr. Obert: *Rumänische Märchen und Sagen*, 99—101.
3. *Von der Schlange die ein Weib gebar*, în Fr. Obert: *Rum. Märchen und Sagen*, 54-5.

4. *Petrea Făt-Frumos și zînele*, în I. G. Sbiera : *Povești poporale românești*, 34—48 (Horodnicul de jos-Rădăuți).
5. *Psyche*, de At. Marienescu, în *Federațiunea*, 1872, nr. 64 (Cluj, Turda).
6. *Porcul cel fermecat*, în P. Ispirescu, *Legendele sau basmele românilor* (București, de la mama sa, între 1838—1847), 49—61 și trad. de M. Kremnitz în *Rumänische Märchen*, 48—66 și de N. Iorga : *Contes roumains*, 119—126.
7. *Istoria șarpelui*, în *Calendarul basmelor și al cînturilor populare pe anul 1876*, 30—33.
8. *Șarpele unchiașului*, în N. D. Popescu : *Calendarul basmelor și al legendelor populare pe anul 1882*, 56—65 și în *Carte de basme*, IV, 78—102.
9. *Crăișorul șerpilor*, de I. Mera, în *Convorbiri Literare*, XVI, (1882-3), reprodus în *Timpul*, VII(1882), 196—200; în *Independența română*, IX (1882), 568; în *Gazeta poporului*, V (1890), 19—22, apoi în volumul : *Din lumea basmelor*, 5—43.
10. *Rîndunică*, în *Gazeta Transilvaniei*, LII (1889), nr. 270(I.P.R.)
11. *Șarpele ginerele împăratului*, în Barbu Constantinescu : *Probe de limba și lit. țiganilor din România*, 61—65 (Budești-Oltenița).
12. *Ginerele dracului*, în *Tribuna*, VI (1889), 249—252.
13. *Uitatul*, de G. I. Pitiș, în *Convorbiri Literare*, XXV (1891), 267—273.
14. *Feciorul moșului*, de Oreste, în *Tribuna*, VII (1890), 280—283.
15. *Sf. Dumitru*, de Al. Antemireanu, în *Conv. Lit.*, XXX (1896), 973—981, și în volumul *Păpușică, păpușică*, 65—78.
16. *Făt-Frumos și fata negustorului*, de P. Ispirescu (inedit, la Șăineanu, lucr. cit., 246—248).
17. *Dovleacul cel năzdrăvan*, de P. Ispirescu (inedit, la Șăineanu, *lucr. cit.*, 248-9).
18. *Ginu Costanginu*, de G. Catană, în *Gazeta Transilvaniei*, LVI (1893), nr. 69 (Cîlnic-Reșița), reprod. în vol. *Poveștile Bănatului*, I (116—127).
19. *Împăratul șerpilor și fata împăratului Roșu*, de N. Mateescu-Dabija, în *Pagini Literare*, I (1889), nr. 22.
20. *Fratele Bucățică*, în D. Stăncescu : *Basme*, 67—82.
21. *Șarpele moșului*, în D. Stăncescu : *Basme*, 309—323 (Boțești-Găești).
22. *Minea Viteazul*, în D. Stăncescu : *Glume și povești*, 155—168 (Preazna Nouă-Lehliu).
23. *Feciorul moșneagului și fata împăratului*, de R. Marinescu, în *Șezătoarea*, II (1893), nr. 5—6, p. 107—116 (Heciu-Pașcani).
24. *Porcul fermecat*, în D. N. Popescu : *Basme multe și mărunte*, 1—15.
25. *Ginerele dracului*, în I. T. Mera : *Din lumea basmelor*, 215—241.
26. *Mănăstirea Caracatesa care în vîrf crește și în 14 se-mpletește*, de Mateescu Movilă, în *Revista școlarilor*, București, I (1897-8), 100—103.

27. *Ion Porc împărat*, în I. P. Reteganul: *Povești din popor*, 131—151 (Blaj-Mediaș).
28. *Die drei Sterne*, în P. Schullerus : *Rumänische Märchen*, 612—616 (Marpod-Agnita).
29. *Corbul cilibi*, în P. Papahagi : *Basme aromâne*, 472-5 (Avela-Epir).
30. *Povestea cu umbrele*, de N. Mateescu, în *Neamul românesc literar*, I (1908-9), 552-5 (Călieni-Galați).
31. *Soarele însurat*, în E.N. Voronca : *Datinele și credințele*, 601-3 (Stănești).
32. (f. titlu), în E. N. Voronca : *Datinele și credințele*, 603-4 (Botoșani-Botoșani).
33. *Povești despre vînt*, în E. N. Voronca : *Datinele și credințele*, 406-7 (Hîrlău-Hîrlău).
34. *În rai*, în E. N. Voronca : *Datinele și credințele*, 408 (Siret-Rădăuți).
35. *Dragostea Hulubii*, în E. N. Voronca : *Datinele și credințele*, 446—448 (Stănești).
36. *Povești*, în E. N. Voronca : *Datinele și credințele*, 812—814 (Botoșani-Botoșani).
37. *Povestea soarelui*, de T. Popovici, în *Sămănătorul*, VIII (1909), 255-9, 298—303 (Zorleni-Bîrlad).
38. *Sf. Dumitru*, în T. Pamfile : *Sărb. de toamnă*, 69—70, reprod. din C. R. Codin-D. Mihalache : *Sărb. poporului*, 86-7.
39. *Soarele și luna*, de E. Voronca, în *Ghilușul*, I (1913), nr. 2, p. 3—5 (Botoșani-Botoșani), reprod. în T. Pamfile : *Cerul și podoabele lui*, 20—22.
40. *Balaurul fermecat*, de T. Popovici, în *Ion Creangă*, I (1908), nr. 4, 102—110, 132—140 (Bogdănești-Bîrlad).
41. *Făt-Frumos-Graur*, în D. Furtună : *Izvodiri din bătrîni*, 30—45 (Mănăstireni-Botoșani).
42. *Povestea porcului năzdrăvan*, de T. Pamfile, în *Viața Literară*, I (1906), nr. 13, p. 6—8 (Țepu-Tecuci), apoi în volumul : *Feți frumoși de odinioară*, 38—54.
43. *Petre Făt-Frumos*, în N. Dumitrașcu : *Busuioc*, 95—108 (Calopăr-Craiova).
44. *Floarea soarelui*, în *Comoara satelor*, I (1923), nr. 2, p. 30.
45. *Ioan Șerpe Frunză verde*, în I. Bota : *Povești bătrînești*, 35—45.
46. *Fecior de împărat fermecat*, în St. Reteganul : *Povești și snoave*, 26—31, reprod. în St. Reteganul : *Domnișoara broască*, 26—31.
47. *Legenda florii soarelui*, în *Lumea copiilor*, V (1926), nr. 211, p. 8—12.
48. *Balaurul fermecat*, în *Luminița*, Brăila, II (1935-6), nr. 7, p. 20—24 (Viziru-Brăila).
49. *Povestea șarpelui*, în I. C. Cazan, *Lit. pop. Drăguș*, 24.
50. *Povestea șarpelui*, în I. C. Cazan, *Lit. pop. Drăguș*, 23.

51. *Ruda fermecată și fiul de împărat*, în I. Hiltea : *Basme noi*, 17—32.
52. *Cu Hat prinț*, în O. Bîrlea : *Antologie*, II, p. 51 (Fundu Moldovei-Cîmpulung).

II. *Variante nepublicate:*

53. *Împăratul cu trei fete*, în A.I.F., mg. 1249a (Cîndești-Muscel).
54. *Cu purcelu*, în A.I.F., i. 14062 (Turț-Oaș).
55. *Țeastă uscată*, în C. Mogoș : *Din basmele Bărăganului*, ms. B. Ac. R.S.R., p. 31—36.
56. *Cu fata de la șezătoare*, în A.I.F., i. 14164 (mg. 330) (Racșa-Oaș).
57. *Cu porcul fermecat*, în A.I.F., mg. 1332 a (Albești-Muscel).
58. *Povestea porcului*, în A.I.F., mg. 1243a (Albești-Muscel).
59. *Cu mînăstirea de tămîie*, în A.I.F., mg. 1296 (Bughea de Sus-Muscel).
60. *Porc împărat*, în A.I.F., i. 13240 (Fundu Moldovei-Cîmpulung).
61. *Doi feți logofeți cu părul de aur creț*, în A.I.F., ms. 4752, III, p. 93.
62. *Cu Varum și Ciolan*, în A.I.F., mg. 840 (Fundu Moldovei-Cîmpulung).
63. *Povestea cu împ. șerpilor și fata împ. Roșu*, în A.I.F., i. 10665 (Putna?).
64. *Împăratul Verde*, în A.I.F., i. 11130 (Cerbăl-Hunedoara).
65. *Șarpele fermecat*, în A.I.F., i. 10651 (Ferești-Vaslui).
66. *Psyche*, în A.I.F., mg. 1893a (Cresuia-Beiuș).
67. *Povestea cu ariciul*, în A.I.F., mg. 2254b (Rozavlea-Vișeu).
68. *Savin împăratul șerpilor*, în A.I.F., mg. 2547gg (Godeanu-T. Severin).
69. *Cu purcelu*, în A.I.F., mg. 2793c—2794a (Boboiești (Pipirig)-Tg. Neamț).
70. *Cu fata de împărat*, în A.I.F., mg. 2815c (Mălini-Fălticeni).
71. *Cu doi bătrîni*, în A.I.F., mg. 2928 II-IIa (Vălișoara-Aiud).

Variantele citate nu au aceeași schemă epică, aparținînd la mai multe subtipuri. În cele mai multe — 23 variante — soțul e ascuns în piele de șarpe (3, 7, 8, 9, 11, 14, 18, 19, 21, 22, 35, 36, 40, 41, 48, 49, 50, 56, 62, 63, 64, 65 și 68); în piele de porc ca la Creangă apare soțul în mai puține variante: 6, 23, 24, 27, 28, 38, 42, 51, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 66, 69, 70 și 71. În alte 4 variante soțul e arici (12, 25, 45, 67), mai rar dovleac (var. 1 și 17), apoi în cîte o variantă copil cu țeasta uscată (55), bucată de carne (20), căpățînă de cal (43), cățel (26), balaur (13), corb (29), pește (de fapt soarele camuflat în pește; 39), soarele (44), vîntul (34). În alte 10 variante, soțul e invizibil, zărit noaptea la lumînare ca în romanul

lui Apuleius, a cărui identitate e diferită : flăcău frumos (1, 2, 16, 52), împăratul zînelor (5), soarele (10 și 47), vîntul ce devine om (33), o umbră nedefinită (30) sau Sf. Dumitru (15).

Cele mai multe variante au aceeași schemă epică pe care o dezvoltă și varianta Creangă, cu unele diferențieri ale detaliilor : 1, 2, 4, 6, 7, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 36, 40, 41, 43, 45, 50, 53, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 64, 66, 69, 70. La aceste 36 variante se mai pot adăuga încă 3 variante care au un început diferit (4, 13, 45) și alte 11 care au alt final, fie că acesta se îndepărtează de cel clasic ca la Creangă, fie că i se adaugă alte acțiuni care prelungesc basmul (3, 8, 10, 22, 28, 29, 38, 41, 47, 63 și 68).

Mai apropiate de varianta Creangă sînt variantele 19, 24, 57, 58, 59, 60, 69 și 70. Între acestea și Creangă există unele deosebiri de amănunte. Astfel, în varianta 19, soțul camuflat în piele de șarpe execută, pe lîngă podul de aur, un palat cu un porumbar de aur, apoi o cișmea de aur. Soția e însoțită de fata babei care a sfătuit-o să arunce pielea în foc. Somnul total e obținut prin „straie de noapte" etc. Mai apropiată e varianta 24 : s-ar putea ca D.N. Popescu să se fi lăsat influențat de lectura lui Creangă, peste a cărui variantă nu se suprapune totuși, dat fiind că purcelul execută la cererea viitorului socru nu numai podul, ci și o grădină și un palat, iar a treia oară un alt palat de diamant cu poduri de diamant. Lipsa informatorului și a localității măresc suspiciunea.

Variantele muscelene 57, 58 și 59 par și ele influențate de povestea lui Creangă cu care totuși nu se confundă. În cea dintîi, purcelul execută întîia oară un castel mare, apoi o șosea de argint și de aramă, iar Sf. Sîmbătă îi dă soției un ceas ce cînta, pe lîngă războiul de aur dat de Sf. Vineri. În varianta 58, purcelul execută numai șoseaua, iar soțul e adormit cu ceai descîntat; varianta 59 e mai apropiată de Creangă, atît că purcelul săvîrșește, pe lîngă podul de aur, alte isprăvi cerute de viitorul socru : 1) să secătuiască o pădure, să samene grîu, dimineața să-i ducă pîine coaptă; 2) să secătuiască altă pădure, să cultive vie, dimineața să-i ducă vin. În varianta 60, purcelul face, pe lîngă pod, o mănăstire de ceară, ceea ce reamintește mănăstirea de tămîie a lui Creangă, unde se refugiază soțul. Apoi

povestea continuă ca la Creangă, atît că în locul ciocîrlanului apare un cioroi șchiop. În var. 69, purcelul face de 3 ori podul, de 2 ori stricîndu-l fiindcă fata nu l-a sărutat. Micile diferențieri semnalate nu pot înlătura ipoteza că ultimele 7 variante provin din lectura lui Creangă. În mod cert, după afirmațiile povestitorilor, var. 69 și 70 provin din Creangă. S-ar putea ca elementele diferențiatoare să provină din niște variante locale mai vechi înlăturate din circulația orală de varianta livrescă a lui Creangă, sau să fie aportul povestitorilor populari care, preluînd varianta Creangă, i-au adus aceste mici modificări. Compararea variantei Creangă cu 36 variante citate care aparțin acestui subtip (Aa. Th. 425 A) trădează cu ușurință fondul de sorginte folclorică. În cadrul schemei, neașteptat de unitară, amănuntele variază, ceea ce presupune o îndelungată circulație în repertoriul epic oral. Peținorul săvîrșește, fie numai un pod, de obicei de aur ca la Creangă (var. 26, 28, 62), de aramă (3, 66) sau de fier (18), fie un drum de aur (41, 52, 58), iar uneori umple ulița de porci (45). Nu rareori, socrul cere minuni în două zile succesive și peținorul face, pe lîngă podul de aur, o mănăstire de ceară (60), defrișează o pădure și cultivă grîu sau mei (11, 51, 55), sau viță de vie (43, 48). În locul acestora, peținorul execută alte două minuni, un castel, apoi o șosea de aramă și de argint (57), dar cu precădere, socrul cere trei minunății : pod de aramă, de argint și de aur (var. 17, 22, 23, 42). În alte variante, se cere numai un fel de pod — de obicei de aur — apoi alte două isprăvi : o pădure să fie defrișată și cultivată cu grîu, apoi cu vie (59), sau în locul ultimei isprăvi o haină potrivită pentru fata peținită (64) ; curte de aur și vale de aur (36, 40, 54) sau argint (27), o grădină cu palat, apoi un palat de diamant (24), sau un palat, apoi o biserică (14), un palat și o cișmea de aur (19, 63). Într-o variantă, socrul cere : un palat, apoi o grădină cu grajduri și trăsuri de aur, și în sfîrșit o biserică de matostat cu o sută de popi (8). Patru isprăvi sînt solicitate în varianta 21 : pe lîngă cele trei poduri, niște case în văzduh, ce se rotesc după soare, iar în varianta 49, acestea sînt mai multe : pod, apoi case de aur, apoi 10 trăsuri de aur, apoi alte trei isprăvi : aruncarea buzduganului, uciderea împăratului Roșu și alegerea cailor. În varianta 67,

socrul dă fata fără să solicite nici o probă a puterilor ginerelui arici.

Călcînd consemnul, soția — adesea cuprinsă de un brîu de fier — pleacă în căutarea soțului care a blestemat-o să nu nască pînă la atingerea brîului cu mîinile lui. În cîteva variante, și soția îl blestemă să nu-i poată spăla nimeni cămașa (var. 4, 19, 63). În drum, ea trece pe la zilele săptămînii : Sf. Luni, Sf. Marți, Sf. Miercuri, Sf. Joi, Sf. Vineri, Sf. Sîmbătă și Sf. Duminecă — de obicei numai pe la trei dintre ele, cele mai frecvente fiind Sf. Miercuri, Sf. Vineri și Sf. Duminecă, ca la Creangă (var. 1, 7, 14, 17, 18, 40, 43, 58, 60). Uneori soția trece numai pe la două din aceste zîne, Sf. Vineri și Sf. Duminecă (var. 2, 50), Sf. Miercuri și Sf. Duminecă (var. 29). În varianta 13, aceasta le vizitează pe toate, începînd cu Sf. Luni, dar abia Sf. Duminecă o ajută. Foarte rar, zînele sînt înlocuite prin aștri personificați, lună și soare (var. 6 și 53), vînt, lună, soare și luceafăr (var. 27), iar în varianta 56 printr-o vrăjitoare de rînd. Soția primește aproape întotdeauna trei obiecte miraculoase de aur : instrumente de tors și țesut care lucrează singure și o pasăre cu pui. Cîteodată, toate obiectele sînt afectate torsului : fus + furcă + caier (var. 56) sau furcă + vîrtelniță + stative (var. 4). În majoritatea covîrșitoare a variantelor, soția primește o furcă, o vîrtelniță, apoi o cloșcă (var. 1, 59, 23, 24, 36, 7, 22). În varianta 60, cloșca e înlocuită prin rață, iar în altele, vîrtelnița e înlocuită prin două mere de aur (var. 13, 43, 18, 63), printr-o masă de aur (17), sau printr-un inel (15), ori un meleșteu (41). În varianta 50, soția primește un război, apoi o cloșcă și două mere, iar în var. 21 primește o cloșcă, un purcel, doi porumbei. Mai rar, soția e dăruită cu două obiecte : război și furcă (58), sau numai furcă (66). În cîteva variante, soția e ajutată altfel, primind un șoarece care-l va mușca pe soțul ei adormit, apoi cîte o nucă de argint, de aur și pestriță din care va scoate cîte un rînd de haine din materialul corespunzător (27), un război, un ceas și o cutie de alimente (57), opinci de fier și toiag de fier (2), o cămașă de păianjen, fuse de aur și andrele de aur, precum și un caier de păianjen (14). Cîteodată apar alte ciudățenii : Sf. Miercuri o ajută cu un descîntec (29), sau cele trei obiecte luate de la dracii care se ceartă pentru împărțirea lor : bățul (care

împietrește), mantaua (ce face nevăzut) și ghetele (care duc unde e voia solicitantului) (28). Alteori, soția e numai călăuzită prin cuvinte (var. 6, 38, 53). Tipsia de aur din varianta Creangă nu apare în nici una din variantele cunoscute. Ultima zînă sau ființă care găzduiește soția îi dă și sfaturile necesare cu privire la locul unde se află soțul și la folosirea obiectelor dăruite. Adesea, aceasta oferă soției îndurerate doar o călăuză familiarizată cu ascunzișul soțului. De obicei, însoțitorul e o pasăre, mai frecvent un ciocîrlan șchiop ca la Creangă (var. 19, 24, 26, 43, 57, 58, 59, 63, 69 și 70), cu totul rar un „hultan" (vultur) șchiop (40), un cioroi șchiop (60), o rață șchioapă (64). Cîteodată, ciocîrlanul e însoțit și de împăratul vulturilor (19), sau de un cocostîrc și un urs (63). Incidental, apare și un șoarece șchiop (50) sau chiar vîntul (2) cu rolul de călăuză. Ajunsă la curtea fostului soț, nevasta își scoate pe rînd obiectele miraculoase și le vinde succesiv pentru o noapte petrecută lîngă cel căutat. Acesta nu se trezește la chemările ei — uneori versificate — de a-i atinge brîul ca să poată naște decît a treia noapte, din cauza somniferelor puternice pe care i le dă stăpîna casei — de obicei a doua soție, mai rar mama lui (Sf. Dumineca în var. 15) sau zmeoaica vrăjitoare (var. 52). Soțul e adormit cu lapte vrăjit (24 și 60 : la Creangă lapte dulce ca și în var. 69), cu ceai descîntat (58), cu ceai de adormire (64), cu băutură (1, 43), cu pîine uitată și apă uitată (26), cu cină adormită (50) sau cu mîncări și băuturi adormite (52). Cu totul rar, somniferele sînt de natură externă : hainele de noapte de adormire (19, 63) sau perna de somn (4). În a treia noapte, soția naște fără durere cînd soțul îi cuprinde brîul și se recăsătoresc, soția de a doua fiind părăsită, sau chiar pedepsită, cu totul incidental soțul rămîne bigam (var. 4). În cîteva variante, finalul basmului este altul. Unele au profil de legendă și soții după întîlnire și împăcare devin luceferi, iar copilul steaua nopții (var. 28) sau soția e prefăcută de către soare în floarea soarelui drept pedeapsă pentru curiozitatea ei nepermisă (47), sau chiar în năframă (10). În alte variante, acțiunea e continuată cu alte episoade, de obicei comune altor tipuri. Uneori, soții fug de stăpîna zmeoaică aruncînd cele trei obiecte care se prefac în obstacole, ca în tipul Aa. Th. 313 (9, 10, 12, 25, 29, 41). În variantele 18 și 56, basmul continuă cu

aventurile celor doi copii cu părul de aur născuți de soție, ca în „Înșiră-te mărgărite" (Aa. Th. 707). În varianta 22, soțul omoară apoi balaurul păzitor al unei fîntîni (Aa. Th. 300) și basmul continuă cu episodul soției necredincioase (Aa. Th. 315). În varianta 63, basmul continuă cu recîștigarea ochilor moșnegilor furați de zîne prin procedeul stereotip : zînele sînt prinse cu mîinile în despicătura unui lemn sub pretextul scoaterii miezului lemnului pentru a face alt fluier (sau dop de fluier). Uneori, soțul pleacă la alt război unde își află moartea (68). În var. 71, purcelul, după căsătorie, eliberează trei fete răpite de zmei, în tovărășia lui Sfarmă-Piatră și Strîmbă-Lemne (Aa. Th. 301B). Cîteva variante sînt defective sau schematizate, cu acțiunea mult scurtată. Cînd soția îi arde pielea de animal, el moare, apoi la scurtă vreme moare și ea de inimă rea (8).

Mai adesea, prin căsătorie, vraja dispare și soțul își recapătă înfățișarea umană (11, 46, 51, 55 și 67). În variantele 48 și 49, acțiunea se sfîrșește cu căsătoria, fără să se arate ce s-a întîmplat cu soțul vrăjit.

Menționăm și începutul felurit, întîlnit numai în 4 variante. Fetele împăratului cer ca acesta să le aducă din tîrg : un lucru de preț (haină de argint, de aur, cercei, inel) cele două mai mari, pe cînd cea mică cere ceva neobișnuit : o floare în timpul iernii (13) sau fructe cîntătoare (46). În varianta 45, socrul cere pețitorului să umple ulița de porci. Acesta pleacă cu fata mai mare pe care o decapitează, petește pe a doua, după care acțiunea continuă după tipicul clasic (45). Varianta 4 e mai îndepărtată, cu un început diferit lung, constînd din două episoade : redobîndirea ochilor moșnegilor de la zîne și petirea fetelor de împărat din foișor cu ajutorul calului năzdrăvan îmbrăcat în piele de urs. Fiindcă soția aruncă în foc pielea de urs a calului, soțul pleacă în lume, iar soția în căutarea lui, acțiunea reintrînd în șablonul tipului analizat. Au mai rămas 15 variante aparținînd altor subtipuri, care au o desfășurare diferită, îndepărtată de varianta Creangă, asupra cărora se cuvine a se insista numai într-un studiu monografic al tipului, ținta noastră fiind de a aprecia variantele în raport cu gradul de asemănare cu povestea lui Creangă. Acestea sînt variantele : 5, 16, 20, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 42, 44, 52, 62 și 65.

Basmul se întinde pe o arie considerabilă, din Europa pînă în India și Indonezia, apoi în Africa și America, cu o frecvență rar întîlnită. El este în același timp și unul dintre foarte puținele basme atestate încă din antichitatea clasică prin faptul că a fost inserat de scriitorul latin din al II-lea secol al erei noastre în romanul său, tradus de curînd și la noi, *Măgarul de aur*. Numeroși cercetători i-au consacrat studii monografice, de menționat fiind cele ale lui Tegetoff, Stumfall, Boberg, de Meyer și Swahn. Cercetătorul polonez M. Kawczyński, în studiul său *Amor und Psyche in den Märchen* din 1909[40], susținea că basmul popular ar proveni din romanul lui Apuleius. Investigațiile ulterioare, bazate pe cercetări mai ample asupra ariei de răspîndire și asupra literaturii medievale, au dovedit netemeinicia ipotezei lui Kawczyński : nu basmul popular descinde din romanul lui Apuleius, ci, dimpotrivă, scriitorul latin a preluat din circulația orală acest basm. Ultimul studiu monografic al lui Jan-Öjvind Swahn : *The tale of Cupid and Psyche* (Aa. Th. — 425 + 428), tipărit la Lund în 1955, confirmă cu o documentație mai amplă originea folclorică a acestui basm. Utilizînd peste 1100 variante culese de pe tot globul — printre care și 17 variante românești din cele 29 indicate de catalogul lui Schullerus — Swahn arată că Apuleius a preluat din circulația orală basmul despre soțul invizibil care calcă interdicția, prelucrîndu-l, adăogîndu-i elemente mitologice. Cercetătorul suedez opinează că acest basm ar fi o moștenire străveche, indoeuropeană, ceea ce rămîne, în stadiul actual al cercetării basmelor, o ipoteză destul de plauzibilă.

Fata babei și fata moșneagului (Aa. Th. 480) a fost publicată întîia oară în *Convorbiri literare*, XI (1877), tradusă de M. Kremnitz în *Rumänische Märchen*, apoi republicată în edițiile ulterioare și mai cu seamă în numeroase manuale școlare. Basmul este răspîndit în toate provinciile țării, apoi la megleno-români, fiind atestat pînă acum în 22 variante[41], din care trei anterioare celui publicat de Creangă.

I. *Variante publicate:*

1. *Fata moşului cea cuminte*, de P. Ispirescu, în *Ţăranul romîn*, 1862, nr. 25, apoi în volumul *Legendele sau basmele românilor*, 1872 şi 1882 (povestit de mama culegătorului).
2. *Sfînta Vineri*, în I. C. Fundescu : *Basme*, 118—127.
3. *Draga mamei şi fata tatei*, în I. G. Sbiera : *Poveşti poporale româneşti*, 206—211.
4. *Pipelcuţa (Cenuşereasa)*, în N. D. Popescu : *Calendarul basmelor şi al legendelor pe anul 1883*, 33—43.
5. *Răsplata Sfintei Sîmbete*, de D. Stăncescu, în *Hoţul*, Bucureşti, I (1887-8), nr. 13, p. 101—102; *Familia*, XXVI (1890), nr. 50, p. 596, apoi în volumul *Basme*, 148—152.
6. *Fata moşului şi fata babei*, de P. Ispirescu (inedit la Şăineanu, lucr. cit., 716).
7. *Fata moşului şi fata babei*, în G. Cătană : *Poveştile Bănatului*, I, 89—98 (Valeadieni-Reşiţa).
8. *Povestea Sfintei Dumineci. Fata harnică şi cea leneşă*, în E. N. Voronca : *Datinele şi credinţele*, 261—263 (Botoşani-Botoşani).
9. *Soarele şi luna, cununa*, în E. N. Voronca : *Datinele şi credinţele*, 593—595.
10. *La fille du vieillard et celle de la vieille*, în N. Iorga : *Contes roumains*, 89—104 (Iaşi).
11. *Fata babei şi fata moşului*, în I. C. Cazan : *Lit. pop. Drăguş*, 28 (4 variante identice).
12. *Vampirul*, în G. Weigand : *Wlacho-Meglen*, Leipzig, 1892, 59—64.

II. *Variante nepublicate:*

13. *Fata babei cu a moşului*, în A.I.F., i. 13265 (Fundu Moldovei-Cîmpulung).
14. *Fata moşului şi a babei*, în A.I.F., i 11016b (Cerbăl-Hunedoara).
15. *Fata moşului cea cuminte*, în A.I.F., i. 10633 (Izverna-T. Severin).
16. *Fata lu moşu*, în A.I.F., mg. 2487a (Ticvaniu-Mare-Oraviţa).
17. *Fata moşului cea cuminte*, în A.I.F., mg. 2547ff (Godeanu-T. Severin).
18. *O fată bună şi una rea*, în A.I.F., mg. 2085a (Deseşti-Sighet).
19. *Fata moşului şi fata babei*, în A.I.F., mg. 2369b-2370a (Vălcău de sus-Şimleu).
20. *Cu un moşneag şi cu o babă*, în A.I.F., mg. 2809b (Stînca (Pipirig)-Tg. Neamţ).
21. *Fata babei şi fata moşneagului*, în A.F.C., 455 (Moldova).
22. *Poveste*, în A.F.C., 458 (Aluniş-Slatina).

Dintre variantele citate, majoritatea covîrșitoare — 15 variante — se încadrează în același subtip ca și basmul lui Creangă. Ceea ce izbește de la prima vedere, este marea lor asemănare, cu excepția unor detalii de minimă importanță. Mai mult chiar, cercetătorul ar fi ispitit să considere varianta Creangă drept o pastișare a variantei Ispirescu, cu adaosul unor elemente, dacă n-ar fi alte variante moldovenești, neinfluențate de Ispirescu, care să ateste existența subtipului în linii foarte asemănătoare și pe teritoriul moldovenesc. Unele variante sînt influențate de lectura lui Ispirescu și Creangă, fără a putea delimita cu hotărîre ceea ce provine de la unul și de la celălalt. Hotărît influențate de Creangă sînt variantele 8 și 18, de Ispirescu variantele 7, 14, 15, 17 și 19, la care s-ar putea adăuga cu oarecare sovăială și variantele 11 și 13.

Printre elementele schemei epice a variantei Creangă, care lipsesc la Ispirescu, e în primul rînd cățeaua îngrijită, prezentă însă în variantele moldovenești 8 (influențată de Creangă), 9, 3 (două cățele), 20 și 21, apoi în varianta muntenească 2, anterioară lui Creangă, în care apare un ogar ce va răsplăti fata cu un iepure prins de el. Cățeaua cu „zgărdan" frumos se întîlnește și în varianta 18, provenită din Creangă, apoi în var. 21. De asemenea, la Ispirescu, plecarea fetei harnice de acasă e determinată de căutarea unui foc în zare, pe cînd la Creangă, fata e alungată de tatăl ei la insistențele vitregei.

Schema variantelor acestui subtip — 1, 2, 3, 4, 7, 8, 10, 11 , 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22 — e aceeași, cu mici devieri de amănunt, pe alocuri cu unele lapsusuri. Plecată în lume, fata cea harnică întîlnește în drum diferite ființe și obiecte pe care le îngrijește. Doar în varianta 16 aceste elemente lipsesc și pot fi considerate ca o omisiune din cauze mnemotehnice. În afară de cățea, întîlnită la Creangă și în variantele indicate, fata mai curăță un păr ca la Creangă (var. 2, 4, 11, 13, 14, 19, 21, 22), sau un măr (9, 3 și 8) sau un măr și un păr (var. 18). Uneori se specifică numai denumirea genului, un pom, sau pomi (var. 10 și 15), iar la Ispirescu apare o grădină întreagă (var. 1). În varianta 8, fata mai curăță și alți arbori. Apoi fata moșneagului îngrijește un cuptor (absent numai în var. 13) și o fîntînă, sau izvor. În varianta

moldovenească 3, fata capătă la înapoiere nu numai apă rece, ci și două pahare de aur.

În varianta 4, pe lîngă cele din schema Ispirescu, fata mai leagă aripa unui corb rănit care o va povățui cum să se comporte la stăpînă. În cele din urmă, fata intră servitoare la Sf. Vineri, ca la Creangă și în majoritatea covîrșitoare a variantelor (1, 2, 4, 7, 8, 10, 13, 14, 15, 17 și 19) sau la Sf. Dumineca (var. 3, 16 și 18). În var. 22, fata slujește nu o zînă, ci niște pitici, slujba constînd în a le aduce fragi din pădure. Aceștia dau simbrie și darul de a-i cădea la fiecare vorbă un galben din gură.

Ca răsplată pentru slujbă, fata își alege lada cea mai urîtă care se dovedește a fi plină de bogății: haine de aur, galbeni, sau vite multe, iar în var. 21, fata primește o dată cu lada o căruță cu un cal.

Fata cea leneșă se poartă cu aroganță, nu curăță nimic în drumul ei, opărește sau maltratează „puii" stăpînei și ia lada cea mai arătoasă. La înapoiere, e chinuită de foame sete, fiindcă cuptorul și fîntîna o refuză, pomul își ridică crengile sau o înțeapă, cățeaua o mușcă, iar cînd deschide lada, jivine îngrozitoare — de obicei șerpi — o mănîncă pe ea și pe mamă-sa. Varianta 4 se abate întrucîtva de la această schemă. Fata alungată de vitregă intră întîi servitoare la o văduvă, care o trimite la Sf. Luni, aceasta la soră-sa Sf. Marți, apoi la sora Sf. Miercuri și Sf. Joi, curățind succesiv în drum un puț, un cuptor și un păr. Intră servitoare la Sf. Vineri unde hrănește bine păsările — nici cald, nici rece, nici moale, nici tare — și ia o cutie la sfatul corbului căruia i-a legat aripa. La întoarcere, rămîne servitoare în casa tatălui său. Fata cea leneșă a vitregei se alege cu o ladă plină de pietri. Apoi basmul continuă cu un episod din tipul Aa. Th. 510: la o petrecere a împăratului, fata moșului se îmbracă succesiv în trei seri în haine de aramă, argint și aur, scoase din cele trei mere căpătate de la Sf. Vineri. A treia oară, la plecare își pierde condurul, e recunoscută după acesta și devine împărătească. De asemenea, în var. 22, pentru că fata mînca ea aproape toate fragile, pitici o pedepsesc să-i cadă la fiecare vorbă o broască din gură. Un început diferit de ceea ce se întîlnește la Ispirescu și Creangă mai apare pe alocuri. Astfel, în varianta 3, fata harnică în șezătoare scapă ghemul în părău și fuge după el

întîlnind în drum cele două cățele și celelalte elemente tipice. În varianta 10 — de asemeni moldovenească — moșul își duce fata în pădure, ea revine după dîra de sare, a doua oară, ploaia topește sarea și fata pleacă în lume.

Celelalte 4 variante se încadrează fiecare în cîte un subtip mai mult sau mai puțin îndepărtat. În varianta 5, fata harnică persecutată de vitregă scapă ghemul și se duce după el pînă la Sf. Sîmbătă. Aici îngrijește bine lighioanele și ia lada cea urîtă din care ies o carîtă cu cai și alte bogății. Se mărită în sat. Fata babei deapănă un ghem pînă la Sf. Sîmbătă unde opărește lighioanele, e alungată cu lada cea mai împodobită : lighioanele ce ies din ladă o sfîșie. Varianta 9 e mai stufoasă și cu episoade noi. Fata harnică persecutată de vitregă pleacă în lume. În drum, curăță o fîntînă, un măr, o cățea. Intră slujnică la o „cucoană" care o pune să îngrijească de cloșca cu puii de aur și de furca de aur ce torcea singură. E răsplătită cu un cîrd de vite ce se întinde de la casa stăpînei pînă la cea a fetei. Numai fiul împăratului îi poate scoate inelul din deget și în consecință o ia de soție, după ce la cererea împăratului fata aduce 800 de iepuri, vulpi și lupi printr-o șuierătură. Apoi soțul ei pleacă la război, se rătăcește la niște hoți care îi cîștigă la jocul de cărți pînă și hainele de pe el. Drept pedeapsă, împăratul îl închide în poiata porcilor. Soția se duce la hoți, îi omoară, aduce hainele și e recunoscută de soț după gheată. Fata vitregă lipsește cu desăvîrșire în acest subtip.

În variantele 6 și 20, fata pleacă după foc și ajunge la Dumnezeu și Sf. Petru. Găsind un păduche la Dumnezeu, ea spune că e mărgăritar (6) sau diamant (20). Acesta o binecuvîntează : să răsară în urma pașilor ei busuioc și lămîiță, iar din păr să-i cadă mărgăritare la pieptănat (6). Baba trimite și pe fata ei, dar aceasta ocărăște pe Dumnezeu pentru păduche și e blestemată să vorbească fără rost și părul să-i fie plin de păduchi. Var. 20 sfîrșește cu căsătoria fetei cu feciorul împăratului după ce e recunoscută prin gheata luată la joc ca în var. 4. Varianta 12 meglenită aparține de asemeni altui subtip. Maștera trimite fata harnică la moara strigoiului (vampirului). Ea se duce cu un cîine, o pisică și un cocoș pe care le hrănește cu turtă. Vampirul e trimis de fată — la sfatul animalelor — după o ladă cu bani și haine. Cînd revine cu ele, animalele îl sperie cu

strigătele lor, vampirul fuge, fata ia lăzile cu bani și hain și revine acasă. Baba trimite și pe fata ei, dar ea nu hrănește animalele și strigoiul o sfîșie.

Tipul acestui basm este unul dintre cele mai răspîndite și mai frecvente pe tot globul pămîntesc. Cercetătorul W Roberts, în recentul său studiu despre acest tip [42], în care a utilizat doar 4 variante românești : două din Staufe Sigi minowicz, Creangă (în traducerea M. Kremnitz) și Iorga arată că basmul e cunoscut în întreaga Europă, apoi în Asia din Orientul Apropiat pînă în Japonia, în Africa și în America (prin colonişti). Ceea ce este mai interesant, este faptul că subtipul cu răspîndirea cea mai întinsă este tocmai subtipul în care se încadrează varianta Creangă și majoritatea variantelor românești. El ocupă oarecum zonele mai periferice, adică Europa nordică și centrală, Africa, apoi India și Japonia [43]. De obicei, elementele de bază ale subtipului românesc se regăsesc în majoritatea variantelor străine. Astfel, de cele mai multe ori, eroinele sînt fiica vitregă și fiica babei, din Islanda peste Europa și Orientul Apropiat pînă în India și Japonia, apoi Africa și America. În schimb, stăpînele la care intră servitoare fetele sînt de obicei o femeie bătrînă și o vrăjitoare și Roberts consideră că aceasta ar fi forma veche a tipului. Sfintele apar numai la noi, apoi sporadic prin Polonia, Grecia, apoi în Africa, America Latină și Filipine. Fata ajunge la stăpînă într-o casă sau colibă din pădure, ca și în majoritatea variantelor străine. În drum, fata curăță diferiți pomi în majoritatea variantelor străine, mai cu seamă în Europa nordică, apoi în India. De asemenea, cuptorul este întîlnit în variantele din Europa nordică, sporadic prin Polonia și Cehoslovacia.

În schimb, animalul cel mai frecvent în variantele străine e vaca, mai rar oaia, în timp ce cîinele apare abia în unele variante daneze, engleze, finlandeze, ruse, poloneze, slovace și indiene. După cum se vede, elementele tipice celui mai frecvent subtip românesc se regăsesc în Europa pe o fîșie ce pleacă din apusul Europei nordice prin răsăritul ei, pentru ca să reapară tocmai în India. Subtipul în care eroina pleacă de-a lungul unui rîu — sau după un ghem, colac iostogolit etc. — ca în varianta 5, este considerat de Roberts ca al doilea subtip important care însă are o arie mai restrînsă:

o fîșie neîntreruptă ce pornește din peninsula iberică — prin Europa sudică, prin Orientul Apropiat și Asia sudică pînă în Japonia. Subtipul e caracterizat în primul rînd prin absența ființelor și lucrurilor întîlnite în drum. Subtipul în care se încadrează varianta 6 și în parte 20 se întîlnește sporadic prin Europa, mai cu seamă prin Franța, unde fata este răsplătită prin însușiri miraculoase. Varianta meglenită aparține unui subtip reprezentat în răsăritul Europei: la cehi, slovaci, sîrbi, bulgari, polonezi, ruși, bieloruși, apoi în țările baltice [44], iar Roberts îl regăsește și în țările scandinavice, Germania, Finlanda, apoi sporadic și prin Franța, Spania, Albania, Turcia și Africa [45]. Dintre variantele străine, cea mai asemănătoare variantei românești nr. 5 (subtipul B) este varianta turcă, culeasă de Kunos din Ada Kaleh înainte de primul război mondial [46]. Nu e improbabil ca varianta munteană amintită culeasă de D. Stăncescu, o apariție izolată în contextul subtipului majoritar, să fie o infiltrație mai tîrzie prin filieră turcească.

Roberts opinează că subtipul cu ființele și obiectele ajutătoare întîlnite pe drum, („encounters en route") care este și cel mai răspîndit, ar fi cel mai vechi. El s-ar fi născut în Orientul Apropiat, de unde ar fi radiat spre Europa și Africa, apoi spre răsărit spre India și Japonia. Celălalt subtip, „following the river", (mergînd de-a lungul rîului), întîlnit pe o fîșie continuă numai în centrul ariei (peninsula iberică pînă în Japonia), este mai nou. Roberts deduce originea lui mai nouă din aria de răspîndire mai restrînsă și relativ compactă, în același timp și centrală, în timp ce periferia, mai conservatoare, păstrează subtipul mai vechi. El crede că acest subtip s-a născut tot în Orientul Apropiat, prin evoluție, din elementele subtipului mai vechi pe care apoi l-a înlocuit aici și de unde s-a răspîndit spre răsărit și apus. Dar în India și Japonia, cele două subtipuri se întîlnesc, adesea sub forme hibride, ceea ce pare să confirme ipoteza lui Roberts [47], cu toate că asertiunea nu rămîne decît o ipoteză ce va servi cercetărilor ulterioare. Intenția didactică puternică a basmului de a ilustra un precept moral pare să confirme originea ei în Orientul Apropiat — dar și India — căci aici predilecția pentru narațiunile cu precepte subliniate este un fenomen caracteristic.

În ceea ce privește vechimea basmului, aceasta trebuie să fie apreciabilă, dată fiind răspîndirea lui neobișnuit de largă, deși aria de răspîndire de mari proporții nu e un indiciu sigur de vechime, după cum subliniază și Roberts. În Europa, basmul este atestat încă de timpuriu. Un episod apare într-un manuscris latino-ceh de la jumătatea secolului al XIV-lea, iar scriitorul englez George Peele a dramatizat basmul în *The old wives tale* din 1595. Mai tîrziu, basmul e publicat de napolitanul Basile (1637) și Perrault. Compararea unor variante spaniole cu cele evreo-spaniole arată că basmul era închegat în forma lui de azi încă înainte de 1500 în peninsula iberică [48]. Motivul celor două cutii al căror conținut contrastează puternic cu înfățișarea lor se găsește și în *The Merchant of Venice* al lui Shakespeare, ceea ce ar constitui un indiciu că basmul era destul de cunoscut în epoca elisabetană, deși motivul putea proveni și din alte narațiuni populare pe care le-a cunoscut dramaturgul englez.

Povestea lui Harap Alb (Aa. Th. 531 + 513) a fost publicată în *Conv. Lit.*, XI (1877). Eminescu reproduce basmul în *Timpul*, anul II, nrii. 181—187, 189—193. În timpul vieții autorului, basmul mai apare și în traducere germană în *Rumänische Revue*, II (1886), 444—480 și 535—551.

Harap Alb este fără îndoială cel mai frumos basm al lui Creangă și din întreaga noastră literatură, în același timp și cel mai lung din repertoriul humulesteanului. Aceasta a făcut pe unii cercetători să creadă că *Harap Alb* ar fi îmbinarea mai multor basme pe care Creangă le-ar fi sudat. Presupunerea e falsă, fiindcă toate episoadele basmului se înlănțuiesc în chip armonios, realizînd un tot unitar, cu o schemă compozițională clară, firească și completă. Așa cum observa Boutière, *Harap Alb* „malgré les apparences, n'est pas „une synthèse" : sa complexité est inhérente au thème que l'auteur développait" [49]. În repertoriul popular există basme mai lungi și mai complexe decît *Harap Alb* [50], din care doar unele sînt în chip vădit contopirea a două-trei basme diferite, cu omisiunile necesare îmbinării episoadelor [51].

Organicitatea variantei Creangă este verificată de altfel de însești variantele folclorice ale basmului, unele din ele avînd chiar episoade mai numeroase.

Basmul este întrucîtva puțin răspîndit la noi, fiind atestat numai în 16 variante [52], culese însă din toate provinciile țării și de la aromânii din Pind. Toate variantele sînt ulterioare basmului lui Creangă.

I. *Variante publicate:*

1. *Harap Alb*, de Koeváry, în *Gazeta Transilvaniei*, LV (1892), nr. 253, p. 1—5 (din Betfia-Oradea).
2. *H'il'u de-amiră țe moare ș-anviadză a doara*, în P. Papahagi : *Basme aromâne*, 6—14 (Avela-Epir).
3. *Fiĉorlu și draclu*, în P. Papahagi : *Basme aromâne*, 292—298 (Avela-Epir).
4. *Cel mic totdauna este mai voinic*, în N. I. Popescu : *Ionel Făt-Frumos*, 22—36 (București).
5. *Poveste*, în Al. Vasiliu : *Povești și legende*, 54—60 (culese în 1897 în Tătărușii-Pașcani).
6. *Spînu ajuns împărat*, de N. Hodoroabă, în *Tudor Pamfile*, IV (1926), 14—16 (Zvorăștea-Dorohoi), reprodus în *Calendarul gospodarilor pe 1935*, 37—38.
7. *Povestea lui Harap Alb*, în O. Bîrlea : *Antologie*, II, p. 168 (Rozavlea-Vișeu).

II. *Variante nepublicate:*

8. *Harap Alb*, în A.I.F., i. 11278 și mg. 453—456 (două variante culese de la același informator din Cerișor-Hunedoara în 1951—1954).
9. *A fost odată un împărat și avea trei fete*, în A.I.F., mg. 1244a (Albești-Muscel).
10. *Împăratu cu trei fete*, în A.I.F., i. 14159 (Racșa-Oaș).
11. *Trei feciori de împărat*, în A.I.F., i. 13262 (Fundu Moldovei-Cîmpulung)
12. *Împăratul Roșu și împăratul Verde*, în A.I.F., i. 11015 (Cerbăl-Hunedoara).
13. *Povestea spînului*, în A.I.F., mg. 2296—2300a (Săpînța-Sighet).
14. *Povestea cu Setilă, Fomilă*, în A.I.F., mg. 2050c —2051a (Deseși-Sighet).
15. *A împăratului Roșu*, în A.I.F., mg. 2792a și 2797a (Boboiești-Tg. Neamț).
16. *Cu Nic-a Cîmpului*, în A.I.F., mg. 2801 Ib-IIa (Stînca-Tg. Neamț)[53].

Variantele nu au aceeași extindere, cîteva fiind cu totul sumare, altele îmbinate cu alte tipuri. În varianta 6, acțiunea e redusă la ideea centrală a tipului. Fiul împăratului e sfătuit de tatăl său pe patul de moarte să se ferească de omul roșu și de spîn. La o vînătoare, se rătăcește, îi iese în cale numai un spîn care e primit de călăuză a treia oară cînd fiul împăratului e convins că în partea locului n-ar fi decît spîni. La o fîntînă, spînul îl momește și-l închide pe împărat, silindu-l să-i cedeze tronul un an și să-i fie slugă. Pe drum, ajung la curtea împăratului vecin — și unchi — care, aflînd de la nepot cele întîmplate, decapitează spînul. Varianta 7 începe cu episodul furtului merelor, zîna prinsă dovedindu-se a fi Mîndra Lumii. Ofensată că o servitoare de la curte i-a tăiat o șuviță, fuge. Tatăl ei îi cere împăratului un ginere moștenitor. Cei doi mai mari se sperie de tatăl în piele de urs, cel mic izbutește cu hainele, armele și calul de mire ale tatălui. Un spîn îl convinge a treia oară că în țară nu sînt decît spîni și e luat slugă. La o fîntînă, fiul împăratului e închis și silit să schimbe rolurile. La curtea împăratului, e trimis după piatra prețioasă din grădina leilor, apoi după capul cerbului cu coarnele de aur, ajutat de calul năzdrăvan. Fiind bătut la fiecare întoarcere de spîn, calul se revoltă și îl omoară, dînd totul în vileag. Apoi basmul continuă cu episodul vitregii invidioase și a nașului credincios care-i dejoacă planurile și împietrește cînd spune cele știute numai de el (tipul *Omul de piatră* al lui N. Filimon — Aa. Th. 516). Celelalte variante dezvoltă tema mai amănunțit, cu diferențieri în episoade și elemente, grupîndu-se în două subtipuri. În cel dintîi, fiul de împărat e ajutat numai de animalele recunoscătoare ca în majoritatea variantelor (2, 3, 5, 13, 16), sau numai de calul năzdrăvan (variantele 4, 10 și 12).

Al doilea subtip e mai amplu, cuprinde și episodul tovarășilor năzdrăvani, ca la Creangă (variantele 1, 8, 11, 14 și 15), acestea fiind cele mai asemănătoare cu *Povestea lui Harap Alb*. O seamă de elemente și episoade le sînt comune tuturor. De obicei, impostorul care se substituie fiului de împărat e omul spîn (variantele 1, 6, 7, 9, 11, 13, 14 și 15), mai rar omul cu barbă roșie (4, 10 și 12). Celelalte prezintă unele ciudățenii. Astfel, în varianta 8, acesta e spîn „spînz" — adică e fără mustață, dar cu barba roșie. În varianta 5, substituirea e dublă : fiul de împărat e înlocuit prin înso-

țitorul său, fiul unui olar, iar acesta prin căpitanul unei cete de hoți care îl decapitează pe impostor pentru a-i lua el locul. În variantele aromâne, impostorul e, fie un însoțitor oarecare (2), fie dracul însuși (3). Dacă majoritatea variantelor se opresc asupra omului spîn și asupra celui cu barbă roșie, faptul are la bază concepția populară străveche potrivit căreia o deficiență sau o anomalie fiziologică e însoțită de o defecțiune corespunzătoare sufletească. De obicei, aceștia sînt răi, cruzi, perfizi și lingușitori, în stare de a deochia etc.

Eroul e sfătuit de o babă (variantele 1, 5, 7, 8, 9 și 10) care uneori e Sfînta Vineri (var. 4 și 11), de obicei miluită la început numai de fiul cel mic al împăratului. În varianta 12, sfătuitoare e tocmai zîna prinsă în mărul împăratului. Eroul e ajutat apoi în chip substanțial, cu vorba și cu fapta, de calul năzdrăvan : variantele 2, 4, 8, 9, 10, 11, 12 și 15, la care se adaugă variantele rezumate mai sus, 6 și 7. El este detectat prin proba jărateculuí : singurul cal care îmbucă cu lăcomie și se metamorfozează, devenind din cel mai costeliv, calul cel mai arătos. În var. 16, sfătuitorul e tocmai balaurul din fîntînă. În drumul său, eroul se arată milos cu unele ființe, care îi dau cîte un semn de recunoaștere : albine (variantele 1, 3, 8, 11 și 13), furnici (variantele 1, 2, 3, 8, 11 și 13), mai rar un corb (5) sau o cioară (13), apoi un porumbel (5), pești (3), o vulpe și un lup (14).

Sarcinile impuse fiului de împărat devenit slugă sînt neobișnuite, peste puterile unui om, prin care impostorul speră să scape pentru totdeauna de cel care ar putea dezvălui adevărul. El e trimis să aducă : salată din grădina ursului, ca în varianta Creangă (9, 12 și 15), sau salată verde de la corbul cu capul de diamant (1), sau de la zîne (16), căpățîna de aur păzită de urs (11), sau comoara furată de lei, zmei și balauri (13). Apoi mai este trimis după apă vie (2, 15), aflată de obicei unde se bat munții în capete (8, 9), mai rar apă vie și apă moartă ca la Creangă (11 și 13), sau apă din fîntîna zmeului (12) sau a balaurului (3, 16). O probă grea e aducerea pietrei prețioase din capul cerbului ca la Creangă (9), a zmeului (8), a boului Breazu lui Breaz (11), a taurului (14), sau fără altă specificare (4). Uneori, eroul trebuie să aducă și capul cerbului (7), sau pielea cerbului (10). Cu totul rar, fiul împăratului e trimis după lemne în

pădurea balaurului (5), sau după trandafiri din grădina șarpelui (2), iar cîteodată trebuie să aducă chiar balaurul din pădure (4) sau o scroafă ce amenință însăși împărăția (14). În varianta 14, eroul trebuie să păzească trei nopți iapa năzdrăvană a babei, episod ce se întîlnește de obicei în alte tipuri. Într-o seamă de variante, sarcina de pe urmă e cea de a peți pe seama împăratului Mîndra Lumii (1), Ileana Cosînzeana (15), fata împăratului Verde (11, 13), fata împăratului Viteaz (2) sau a celui vecin (3), sau a împăratului șerpesc (16), sau fata Vid-babei (5), mai dificilă decît toate. Petitorului i se cer anumite isprăvi grele, cele mai frecvente fiind sortarea într-o noapte a unor semințe amestecate : păsat cu cenușă (1) grîu, porumb, mei, ovăz (2), mac cu in (8), grîu cu mei (3), mac cu nisip ca la Creangă (11, 13, 15), cînd eroul e ajutat de furnici, apoi să aleagă fata împăratului din consoartele asemănătoare (8, 13 și 16), din sora ei leită (11), sau dintr-o păpușă de lemn cu care seamănă izbitor (1). Alegerea fără greș o face crăiasa albinelor sau roiul chemat prin aripa aprinsă sau prin trîmbița dăruită. Cînd eroul e însoțit de tovarășii năzdrăvani, sarcinile sînt mai multe, adaptate pe potriva acestora, pe care le vom arăta mai amănunțit.

În genere, primul subtip e mai schematic și mai îndepărtat de varianta Creangă și subtipul acesteia. Tipică pentru primul subtip e acțiunea din variantele 12, 10 și 4. Împăratul unchi cu trei fete cere un nepot succesor la tron. Cel mic izbutește, sfătuit de zîna prinsă furînd din măr (12), sau de o babă (10, 4). Pe drum, el își ia slugă un om cu barbă roșie care la o fîntînă îl silește să schimbe rolurile. La curtea împăratului, e trimis după salate de la urși și apă de la fîntîna zmeului (12), sau după pietre prețioase (10, 4), după balaurul din pădure (4). Zîna (12), fata cea mică a împăratului (10) sau Sf. Vineri (4) îl îndeamnă să lege pe impostor în cozile cailor (12) sau să-l divulge împăratului (4) și astfel obține mîna unei fete și tronul. În varianta 9, eroul e fată — împăratul nu are decît trei fete — care se îmbracă băiat și săvîrșește aceleași isprăvi, începînd de la alegerea hainelor, armelor de mire și a calului ce mînca jăratec și bravarea tatălui prefăcut în balaur. Spînul o închide în fîntînă și îi ia scrisorile, apoi e trimisă după apă unde se bat munții în capete și unde, în urma blestemului,

își schimbă sexul. Aduce pe rînd piatra din capul cerbului și salată din grădina ursului prin otrăvirea fîntînii din care acesta bea apă. Episodul final e altul : după ce nu izbutește să aducă lapte de la un schit pentru baie, eroul instigă că spînul s-ar fi lăudat că poate sta pe o căpiță de fîn aprinsă. Spînul arde, iar eroul ia fata împăratului și rămîne moștenitor. Mai îndepărtate sînt variantele 5, apoi cele aromâne, 2 și 3. În episodul final al variantei 5, eroul e trimis după fata Vid-babei care petrifica pe petitori. La sfatul babei, își ia sabia tatălui și două inele de aur. În drum, ajută un corb și un hulub care îl vor ajuta și ei, arătînd inelele fetei. Fata se îndrăgostește de el, îl preface în măr vîrît de ea în sîn, decapitează cu ajutorul ei pe babă și se duc la curtea tatălui lui. În varianta 2, eroul e ajutat mai ales de șarpe, care ține locul calului sfătuitor din alte variante, învățîndu-l limba animalelor și dîndu-i trandafirul cerut din grădina lui, apoi îl învață cum să cheme calul zburător ca să aducă pe fata împăratului Viteaz, intervine la împăratul păsărilor pentru o pasăre șchioapă ce se pricepe să aducă apă vie, la împăratul furnicilor să aleagă un hambar cu grîu, porumb, mei și ovăz. În cele din urmă, șarpele se luptă cu șarpele împăratului Viteaz și iese biruitor, fiind înfășurat de erou în 12 piei de capră. Finalul e cel obișnuit : fata refuză pe impostor, împăratul decapitează pe fiul împăratului, dar acesta e înviat cu apă vie de fata lui care destăinuie adevărul și spînul e legat de patru cai, iar eroul destinat a fi moștenitor. În varianta 3, eroul, substituit de diavol, e sfătuit de o vrăjitoare cum să aducă apă de la fîntîna balaurului, iar apoi e ajutat de furnici, pești și albine în petirea fetei împăratului : să facă două lumînări ce ard nesfîrșit (prin albine), să facă mîncări pentru toată împărăția (ajutat de pești) și să aleagă grîul din mei (prin furnici). Finalul e de asemeni cel obișnuit, dracul fiind ars în cuptor, iar eroul, decapitat de acesta și înviat de fată, rămîne moștenitor.

Cea mai frumoasă variantă a acestui subtip e însă *„Cu Nic-a Cîmpului"*, cu o mulțime de elemente care o disting de celelalte. Aici, impostorul e Pîcală (fără alte determinante), iar salata e adusă de la fîntîna balaurului. Acest balaur devine aliatul eroului, mai tîrziu chiar cumnatul lui, dovedindu-se a fi și el fiu de împărat blestemat de părinți să stea reptilă în acea fîntînă vreme de nouă ani. Nou este episodul cu adu-

cerea verdeţurilor din grădina zînelor : eroul izbuteşte cu ajutorul biciului să le amorţească. În peţirea fetei împăratului şerpesc, eroul e ajutat de împăratul corbesc, cel albinesc şi furnicesc. Varianta provine din patria povestitorului (satul Stînca, comuna Pipirig, la vreo 12 km vest de Humuleşti), fiind culeasă de la un rudar de 67 ani care o învăţase în adolescenţă de la un bătrîn din acelaşi sat pe la începutul secolului, după precizările acestuia. Deoarece putem presupune că varianta era cunoscută şi în secolul trecut prin partea locului, o dăm în întregime în *Anexă* pentru a putea fi mai uşor comparată cu *Harap Alb* al lui Creangă. Însuşi numele eroului e moldovenesc, numele de botez fiind urmat de o formă genetivală ce ţine loc de nume de familie, aşa cum se întîlneşte în onomastica moldovenească (Avădanei, Agavriloaiei, Abălaşei etc.), ceea ce constituie o dovadă sigură despre vechimea subtipului în acest ţinut.

Variantele celui de-al doilea subtip — 1, 8, 11, 14 şi 15 — sînt mai asemănătoare variantei Creangă în grade diferite. Varianta 14 e mai îndepărtată, avînd un episod final neîntîlnit în variantele tipului *Harap Alb*. Începutul e cel clasic : împăratul cu trei fete cere fratelui un nepot moştenitor. Cei doi mai mari se întorc din drum, speriaţi de tatăl în piele de urs, dar cel mic izbuteşte să sară cu calul peste el. În drum, face bine unui lup şi unei vulpi, apoi întîlneşte pe Setilă, Fomilă şi Lungilă, care îi dau cîte un semn. Contrar sfatului tatălui său, îşi ia însoţitor un spîn, după ce se lasă convins că toţi sînt spîni. La o fîntînă, e silit să schimbe rolurile. Apoi e trimis după piatra din capul taurului năzdrăvan. Împăratul îl sfătuieşte să-l decapiteze la amiazi în timpul somnului. Apoi e trimis după scroafa cu opt purcei care ameninţa ţara: o surprinde dormind şi îi aduce pielea şi purceii. A treia oară, împăratul îi cere să păzească trei nopţi iapa năzdrăvană a unei babe. În prima noapte, iapa se preface în mreană : Setilă chemat bea toată apa şi o prinde. În a doua noapte, iapa se face stea pe cer şi Lungilă o culege. În a treia noapte, iapa iar se preface peşte în fîntînă : Setilă o secătuieşte şi o prinde. Vulpea îl sfătuieşte să aleagă calul care mînca jăratec. Finalul e cel cunoscut : sosind la nunta fetei cu spînul, ea îl sărută, numindu-l văr, precum îi era, iar spînul e legat de coada calului şi eroul rămîne moştenitor. Varianta e deficitară, avînd şi unele elemente trunchiate: Fomilă şi lupul nu

săvîrșesc nimic, probabil lor le revenea găsirea iepei în a treia noapte.

Varianta 1 se apropie mai mult de cea a lui Creangă, deși are unele deosebiri fundamentale. Aici, împăratul fără copii cere fratelui un nepot de moștenitor. Cei doi se întorc din drum după ce o babă le spune că se duc slugi. Cel mic cumpără de la babă o piele de vulpe pe care i-o fură însă baba de pe șea. În drum, întîlnește un om „prăstav", dar după sfatul tatălui, nu-l ia cu sine. A doua oară, acesta se smolește pe față cu cenușă și e luat însoțitor. La o fîntînă, fiul împăratului e ținut închis fără mîncare trei săptămîni, silindu-l să schimbe rolurile, denumindu-l Harap Alb. La dorința împăratului, Harap Alb e trimis după salată verde la corbul cu creasta de diamant și creasta de aur. E ajutat de baba care i-a furat pielea de vulpe : aceasta aruncă în fîntîna corbului flori ce îndulcesc apa și o prefac somniferă. Corbul adoarme astfel și e decapitat. Apoi e trimis, la cererea împăratului, după Mîndra Lumii. Pe drum, Harap Alb își asociază pe Fomilă ce mînca brazdele a 12 pluguri, pe Setilă care bea apa unui rîu, pe Ghețilă cu 24 cojoace la un foc de 12 măsuri de lemn : „Pe laturea de către foc se frigea, pe cea latură era ger de trei pălmi". La un pod ocolește furnicile, la altul ocolește albinele care îi dau cîte o trîmbiță. Împăratul Roșu, tatăl Mîndrei Lumii, îi culcă în casa de fier înroșită, apoi le dă să mănînce 40 turme de boi, 40 cuptoare de pîine și să bea 40 butoaie de vin și 40 de țuică. Apoi trebuie să aleagă 40 saci de pămînt din 40 saci de cenușă într-un ceas : la sunetul trîmbiței, furnicile execută. În sfîrșit, trebuie să ghicească care e Mîndra Lumii alături de o păpușă de lemn cu totul identică : albinele chemate de trîmbiță arată pe fata ce se apăra de ele. Harap Alb spune împăratului unchi adevărul : acesta îi dă lui pe Mîndra Lumii, iar „zmeul" impostor e decapitat.

În ciuda multor asemănări, varianta aceasta culeasă de Kövary, canonicul orădean, din Betfia de lîngă Oradea, se deosebește de cea a lui Creangă. Are și unele fisuri, elemente trunchiate : blana de vulpe, cumpărată de la babă apoi furată de aceasta, nu joacă nici un rol, are o apariție parazitară, probabil rest dintr-un episod sau motiv ce s-a pierdut în tradiția locală la data culegerii. Publicată la 15 ani după varianta lui Creangă, di-

ferențele sensibil de mari exclud orice filiație din aceasta : intervalul de timp e prea scurt pentru a se petrece deosebiri atît de mari, în cazul cînd s-ar presupune că localnicii ar fi cunoscut basmul numai din lectura lui Creangă. Căci nu sînt numai episoade care lipsesc în varianta transilvăneană, ceea ce se întîmplă în chip firesc în variantele de proveniență livrescă, dar atîtea diferă substanțial : plecarea la împăratul unchi, episodul cu corbul de diamant și aur, motivul cu pielea de vulpe — lacunar și confuz în context — apoi numele năzdrăvanilor Fomilă, Setilă și Ghețilă. Doar numele eroului, Harap Alb, ar pleda pentru o atare înrîurire. S-ar putea admite în ultimă instanță o interferență dintre varianta orală locală și cea a lui Creangă, care ar fi împrumutat numele Harap Alb și salata verde, ceea ce rămîne numai o ipoteză puțin plauzibilă. Căci motivele trunchiate nu se altoiesc pe o variantă recentă, mai cu seamă livrescă. Ea atestă neîndoielnic, fiind cea mai veche variantă a lui Harap Alb și culeasă din partea opusă a țării, existența tipului cu mult înainte de a fi cunoscut și publicat de Creangă în forma lui nepieritoare.

Varianta 11 culeasă în 1953 din nordul Moldovei e mai apropiată de cea a povestitorului humulestean. Un împărat cere altui împărat să-i dea un fiu de moștenitor. Cei doi se sperie de tatăl prefăcut urs, dar cel mic, sfătuit de Sf. Vineri, ia calul ce mănîncă jar și nu se sperie de tatăl în blană de urs. E învățat să se ferească de omul roșu și de spîn, dar totuși ia slugă pe un spîn de care nu poate scăpa. La o fîntînă e silit să schimbe rolurile. La curtea împăratului, e trimis după căpățîna de aur păzită de un urs fioros. Sfătuit de Sfînta Vineri, ia căpățîna cînd ursul doarme, după ce îi aruncă în cap o piele de oaie. Apoi e trimis după pietre prețioase din capul boului Breazu lui Breaz. Sfătuit de Sfînta Vineri, se ascunde în groapă, unde se ferește de sîngele boului decapitat. La întoarcere, refuză oferta a doi împărați care sînt gata să-i dea împărăția și fata pentru pietre. Apoi e trimis după fata împăratului Verde. Ocolește o nuntă de furnici și una de albine, ia frați de cruce pe Ochilă, Lungilă, Flămînzilă, Setilă și Gerilă. Sînt culcați în casa de fier înroșită, apoi mînîncă nouă boi fripți, nouă cuptoare de pîine și beau nouă poloboace de vin. Apoi trebuie să aleagă un kilogran de mac din unul de nisip, fiind ajutat de furnici. Trebuie să aleagă

apoi fata împăratului alături de sora ei, cu ajutorul albinei. În cele din urmă, împăratul trimite o păsărică după apă vie și apă moartă, iar fiul împăratului trimite calul care ia apa de la pasăre. Fata spune adevărul, spînul omoară pe fiul împăratului, fiind acesta înviat de fată, iar calul omoară pe spîn și eroul rămîne moștenitor.

Varianta are numeroase omisiuni în comparație cu varianta Creangă, pare o versiune diminuată a acesteia, fenomen firesc în transmiterea din sursă scrisă a unei narațiuni lungi și complicate. Prea puține elemente pledează pentru existența orală independentă de Creangă : episodul cu refuzul eroului de a da pietrele prețioase unor împărați care îi oferă coroana și fiica, apoi boul Breazu lui Breaz care înlocuiește cerbul din varianta Creangă, dar acesta putea proveni din tipul boul năzdrăvan din al cărui corn ies bogății, cules de la informatoarea respectivă.

În celelalte episoade, varianta moldovenească citată urmează îndeaproape pe Creangă pînă în amănunte, doar Sf. Vineri înlocuiește pe Sf. Duminecă, — după apă e trimisă o păsărică, nu o turturică, iar fata împăratului are o soră de sînge, nu adoptivă ca la Creangă. Faptul că apar aceiași tovarăși năzdrăvani, dar unii fără să-și joace rolul — Ochilă și Lungilă — întărește presupunerea unei filiații din varianta Creangă. S-ar putea cel mult admite că varianta acestuia s-a suprapus peste cea veche locală, substituind-o aproape în întregime, exceptînd aspectele diferențiatoare semnalate. Dar influența variantei Creangă e neîndoielnică. Var. 15, culeasă din satul Nastasiei Creangă, bunica scriitorului, provine indirect din *Harap Alb*, deși are alt început : împăratul orb trimite fiii după pasărea de leac, după care basmul continuă întocmai ca *Harap Alb*.

Varianta 8 e cea mai amplă, depășind chiar pe cea a lui Creangă, cu care se aseamănă de altfel pînă la evidență, dar are și deosebiri substanțiale. Fiind interesantă pentru compararea variantelor folclorice cu basmul lui Creangă și fiind acestea atît de puțin cunoscute, o publicăm în *Anexă* așa cum a povestit-o bătrînul Vinca Luca din Cerișor-Hunedoara. Redăm versiunea a doua, din 1954, care se deosebește de cea dintîi, culeasă de la același povestitor în 1951, prin unele inversări în înșiruirea episoadelor și mai cu seamă prin episodul despre ghicirea : ce fel de vin beau la masă, la două

bețe care e capătul dinspre rădăcina pomului și cine e tatăl împăratului, absent în prima versiune.

După cum rezultă din datele cu privire la circulația piesei, atît în 1951 cît și în 1954, povestitorul susținea răspicat că a învățat-o de băiețandru, deci pe la sfîrșitul secolului trecut, de la niște bătrîni analfabeți din satele vecine. Basmul mai era cunoscut doar de doi bătrîni din Cerișor care lipseau din localitate. Nu știa de existența variantei Creangă, ceea ce pare plauzibil, fiindcă în întregul său repertoriu nu figura nici o altă poveste care să aibă și o variantă în opera povestitorului din Humulești.

Lectura atentă a variantei hunedorene reține cu ușurință asemănările mari ale episoadelor cu povestea lui Creangă. Există însă și deosebiri de căpetenie. Lipsa episodului cu aducerea salatei din grădina ursului nu e de reținut, deoarece el nu știrbește nici linia ascendentă a acțiunii și, mai cu seamă, nu aduce nici o contribuție nouă la conturarea caracterologică a personajelor. Cît despre episodul inedit despre ghicirea vinului, bețelor și ascendenței paterne a împăratului, departe de a fi indispensabil înțelegerii acțiunii și figurilor din basm, el este un loc comun în unele tipuri unde cel puternic vrea să încurce adversarul socotit mai slab. De altfel, motivul ghicirii celor două bețe mai revine chiar în variantele pădurenești hunedorene despre voinicul închis în turn care prin dezlegarea „problemelor" se arată vrednic să devină moștenitorul tronului (Aa. Th. 725). Varianta hunedoreană se diferențiază substanțial de cea a lui Creangă prin aceea că feciorul de împărat pleacă la curtea împăratului unchi pentru a se căsători cu unica fiică a acestuia — deci cu verișoara lui — și a dobîndi succesiunea la tron. Ca atare, acțiunea se desfășoară numai la curtea unchiului, nu și la curtea împăratului Roș, tatăl fetei „farmazoane" despre care vorbește la geam pasărea măiastră din Creangă. În varianta hunedoreană, verișoara lui Harap Alb știe dinainte că spînul este un uzurpator și ea dictează probele tocmai pentru a putea demonstra cine este cel vrednic să-i cîștige mîna și succesiunea la tron. În cele din urmă, eroul se căsătorește cu verișoara lui. Faptul era curent la curțile domnitoare feudale din Occident, și se practică și azi prin țările Orientului Apropiat. Obiceiul e oglindit și de unele variante străine ale tipului. Astfel — pentru a nu cita decît o variantă italiană a tipului, unde

isprăvile sînt însă cu totul altele decît în variantele românești — Fioravante, fiul regelui din Londra, trimis la curtea regelui din Paris, unchiul său, se căsătorește cu fiica acestuia și verișoara lui primară, frumoasa Isolina, după ce falsul nepot — un ucigaș — este demascat de iapa năzdrăvană și pedepsit prin legarea lui de cozile iepei[54]. În felul acesta, acțiunea e mai clară, mai conformă cu legile basmului. Dimpotrivă, la Creangă cele trei verișoare nu au nici un rol în acțiune, constituind un motiv trunchiat, căci acestea se mărginesc doar să comenteze cîinoșia spînului:

„— Vere, nu faci bine ceea ce faci. Dacă este că a lăsat Dumnezeu să fim mai mari peste alții, ar trebui să avem milă de dînșii, că și ei sărmanii sînt oameni.

... Fetele atunci au luat altă vorbă, dar din inima lor nu s-a șters purtarea necuviincioasă a spînului... Fetele împăratului însă priveau la verișor... cum privește cînele pe mîță și li era drag ca sarea-n ochi, pentru că le spunea inima, ce om fără de lege este spînul."

E greu de explicat prezența celor trei fete în narațiune, cînd în chip obișnuit, povestitorul popular nu introduce în acțiune personaje care nu joacă nici un rol. Așa-zisele motive trunchiate se mențin — temporar de obicei — doar în urma uitării episodului în care acestea contribuiau la desfășurarea acțiunii. S-ar putea ca la noi să se fi evitat în chip intenționat căsătoria dintre veri, strict oprită de canoanele bisericești și condamnată de mentalitatea populară. Nimic nu dovedește că această „inovație" ar izvorî din pana lui Creangă care în chip plauzibil a redat varianta așa cum a auzit-o, așa cum se poate vedea și în celelalte variante folclorice în care apar verișoarele viitorului succesor la tron.

Există și alte deosebiri mai de amănunt între cele două variante. Spînul își „cănește" barba roșie, apoi își adaogă niște mustăți mari, pe cînd la Creangă el pretinde că toți ar fi spîni.

Lungilă hunedorean e un om cu o mînă obișnuită, pe cînd cealaltă ajunge pînă la capătul lumii, în timp ce la Creangă, Păsări-Lăți-Lungilă e un om de dimensiuni obișnuite pe care și le sporește considerabil doar la propria-i dorință: „Cînd voia, așa se lățea de tare, de cuprindea pămîntul în brațe. Și altă dată, așa se deșira și se lungea de grozav de ajungea cu mîna la lună, la stele, la soare și cît voia de sus". De ase-

menea, Ochilă hunedorean are un ochi obișnuit iar celălalt cît luna și se vaită că nu vede nimic, pe cînd Ochilă al lui Creangă are numai un ochi „mare cît o sită" cu care „cînd îl deschidea, nu vedea nimica... Iară cînd îl ținea închis, dar fie zi, dar fie noapte, spunea că vede cu dînsul și în mărunțaiele pămîntului". După apă vie pleacă amîndoi caii — al lui Harap Alb și cel al împăratului Verde — pe cînd la Creangă, împăratul Roș trimite o turturică — de la care calul lui Harap Alb ia apa și smicelele „cu hapca și apoi fuge cu dînsele", nu ca în varianta hunedoreană, unde calul împăratului cedează prin convingere și e decapitat de fată care știa cele petrecute.

Deosebirile substanțiale, în ciuda marilor asemănări, dintre varianta Creangă și cea hunedoreană confirmă spusele povestitorului că aceasta din urmă provine din tradiția locală, unde basmul era mai bine cunoscut pe la sfîrșitul secolului trecut și se cristalizase în forma pe care ne-a dat-o Vinca Luca în cele două versiuni culese la un răstimp de trei ani. Presupunînd că acei bătrîni analfabeți ar fi cunoscut varianta Creangă — ceea ce în sine nu e imposibil, ascultatul la cei ce citeau din cărți fiind un fenomen curent și atunci ca și mai tîrziu — intervalul de timp era prea scurt pentru a se petrece deosebirile vizibile din varianta locală. Dacă povestitorul Vinca Luca era de bună credință cînd afirma că nu știe de varianta livrescă, provoacă totuși nedumerire accepțiunea pe care o dă el cuvîntului spîn — „spînz" — care ar însemna numai om fără mustață, nu și fără barbă, ceea ce e o mai mare monstruozitate și dă impresia că povestitorul nu cunoștea bine termenul, deși el e larg răspîndit și în Transilvania, după cum atestă și variantele tipului. Dacă se poate admite că varianta Creangă era totuși cunoscută prin intermediari cunoscători de carte, ea a influențat varianta locală mai veche, contribuind la osmoza unor episoade care le ridică mult gradul de asemănare. Problema rămîne încă deschisă, fiind atît de greu de a face afirmații categorice referitoare la trecutul faptelor de folclor.

În critica literară de la noi s-a afirmat — unii sub semnul probabilității — că ciudatul Păsări-Lăți-Lungilă ar fi creația lui Creangă. Admițînd că Lungilă din varianta hunedoreană și-ar avea sursa în lectura povestitorului humulestean, el se regăsește în esență în alte variante care conțin episodul

tovarășilor năzdrăvani (Aa. Th. 513). Cum a arătat de mult Șăineanu[55], lui Păsări-Lăți-Lungilă îi corespund Lungul, Largul dintr-o variantă cehă. Lungul se putea lungi după voie, Largul se putea întinde după voie. Cele două personaje revin și într-un basm bihorean — dacă varianta e autentic populară[56] — unde Lungul, la mînie, se întinde pînă la cer, Largul de asemenea la mînie se lățea de despica casa. Cît despre Păsărilă țintaș vestit cu arcul, acesta se regăsește în variantele noastre adesea cu numele de Pușcă-țîntar, cum apare și în nordul Moldovei[57], sau Păsărilă-hăis-Lungilă din alt tip (V. pasajul citat în cap. II, p. 165). La Creangă, cele trei însușiri sînt cumulate de o singură persoană și nimic nu ne îndrituiește să ne îndoim că personajul provine din tradiția orală moldovenească așa cum a cunoscut-o Creangă[58]. De altfel, episodul cu tovarășii năzdrăvani este larg răspîndit în repertoriul nostru. Cei mai notorii sînt Flămînzilă, Setilă, Gerilă ca la Creangă — dar uneori cu denumiri variate — mai rar Ochilă, care vede pe amîndouă tărîmurile și chiar aude cum crește iarba[59]. Frecvent în schimb este Sărilă — sau Strepedele pămîntului, Fugilă, Vîntul etc. — care fuge cu o iuțime neobișnuită, adesea cu două pietre de moară la picior și în stare să-l izbească cu genunchele pe iepurele fugărit ca să alerge mai repede. În *Vasilică floare frumoasă* a lui I. Pop Reteganul mai apare și Stînjenul pămîntului care stînjenea pămîntul și se văita că nu are ce stînjeni[60]. În *Țugulea* lui Ispirescu întîlnim și un vrăjitor care, bombănind din gură și amenințînd cu un toiag, făcea sute de păsărele. Cu ajutorul lui, Țugulea poate face cu copii 50 de femei sterpe într-o noapte, închise fiecare într-o cameră. Vrăjitorul „bombăni la fiecare cîte ceva din gură, și pe fiecare le lovi ușor cu toiagul pe spinare, apoi ieși. Una după alta, ele născură pînă dimineața"[61]. Personajul pare a fi redat totuși în chip eufemistic la Ispirescu, deoarece în varianta musceleană *Țugun*[62], culeasă în acești ani, el e dotat cu un phallus miraculos — nu toiag — cu ajutorul căruia într-o noapte le fecundează pe cele 100 de fete aduse de împărat, la ziuă toate fiind cu copiii în brațe.

Într-un basm românesc din Cuci-Luduș, cules pe la începutul secolului trecut de Zeyk Iános, eroul își asociază, alături de Gerilă, Flămînzilă, Setilă, Ochilă și Fugilă, pe Căldilă și

Nimerilă despre care nu se indică ce însușiri au în rezumatul publicat[63].

Catalogul Aarne-Thompson (ediția 1961) înfățișează tipul în toată Europa, în Turcia, India, apoi în unele țări ale Americii Latine unde basmul a ajuns prin coloniști. În realitate, Bolte-Polivka, și după ei Thompson, au inclus în acest tip toate variantele care conțineau ideea centrală a tipului : strădania impostorului de a cauza pieirea adevăratului moștenitor de tron, dar la cele mai multe isprăvile sînt altele. Uneori însăși schema epică are cu totul altă orientare, încît atari variante nu constituie decît cel mult subtipuri îndepărtate, așa cum este și varianta Grimm, *Ferenand getrü un Ferenand ungetrü*, care a stat la baza tipologiei stabilite de Bolte-Polivka. Din indicațiile sumare date de aceștia[64], spînul impostor este atestat în Austria (Carintia), apoi în peninsula balcanică la greci, albanezi, sîrbocroați și bulgari. În repertoriul francez, e indicată o variantă în care impostorul e un cocoșat, la polonezi acesta e vizitiul, la ucrainieni fiul unui tîlhar, iar la bieloruși servitorul fiului de împărat. Cei mai frecvenți ajutori ai eroului sînt furnicile, albinele, apoi unele păsări, pești și alte obiecte. Bolte-Polivka nu semnalează între ajutoare și tovarășii năzdrăvani, episod tipic pentru desfășurarea peținului. Din rezumatele date de Șăineanu[65], din indicațiile lui Boutière[66], dar mai cu seamă din studiul monografic mai nou asupra tipului în folclorul grecesc[67], se vede cu ușurință că unele variante grecești sînt cele mai asemănătoare cu cele românești, mai puține cu subtipul variantei Creangă. Profesorul Megas socotește spînul, pe urmele lui P. Kretschmer, una din figurile cele mai însemnate și mai specifice ale basmului grecesc[68]. Acesta apare ca protagonist în 9 din cele 18 variante ale subtipului Harap Alb, în timp ce calul sfătuitor n-are frecvența din variantele noastre, fiind întîlnit numai în 9 din cele 40 variante ale celor două subtipuri[69]. Ca și în basmele noastre, eroul e sfătuit în celelalte variante de o babă (11 variante), dar nu și acolo unde există calul năzdrăvan, în timp ce în unele variante de la noi, eroul e ajutat de amîndoi sfătuitorii. Abia în două variante e cunoscută ca sfătuitoare o Moira, care ar corespunde zilelor sfinte de la noi. Eroul e supus de obicei la trei probe grele. Întîi e trimis după obiecte rare, ființe cu puteri miraculoase, cel mai adesea după pasărea de

aur. Sarcini similare cu cele din variantele noastre ar fi : aducerea de pietre prețioase (4 variante), apă vie (2 variante), sau apă de la fîntîna ursului (o variantă), flori din grădina zmeului (Drakos, 3 variante), capul zmeului (o variantă). La urmă, eroul e trimis și după Frumoasa Lumii (24 variante), mai rar după alte ființe similare. Pentru a obține pe Frumoasa Lumii, eroul trebuie să aleagă semințele amestecate într-o noapte (20 variante), să alegă pe Frumoasa Lumii dintre semenele ei (16 variante), să aducă apă vie (5 variante), să aducă inelul ei din fundul mării (7 variante), să mănînce într-o noapte 20 de boi sau 40 cămile (6 variante), să iasă dintr-o cetate de sticlă (o variantă), să intre într-un cuptor încins (2 variante), să niveleze trei munți (o variantă), să taie o coloană (o variantă) și să facă pe Frumoasa Lumii să vorbească (o variantă). Eroul e ajutat de animalele recunoscătoare : furnici, albine, corb, sau vultur (25 variante), mult mai rar de tovarășii năzdrăvani (14 variante) care nu săvîrșesc atîtea minunații ca în variantele românești[70].

Basmul pare a fi destul de vechi. Încă în secolul al XIV-lea apare în *Gaungu-Hrólfs Saga* din Scandinavia motivul central al tipului, înlocuirea fiului de împărat de către servitorul necredincios. Într-un manuscris ebraic, redactat în Anglia sau Franța înaintea anului 1200, e povestit, între altele, și episodul peținii Frumoasei cu păr de aur pentru regele pe umerii căruia i-a căzut un fir din părul ei purtat de un corb. Pe drum, eroul ajută un cîine, un corb și un pește. Frumoasa cu păr de aur îl trimite după apă din rai și iad, pe care i-o aduce corbul recunoscător, în timp ce peștele îi aduce inelul acesteia din mare. La întoarcere, eroul e omorît de invidioșii de la curte, dar Frumoasa cu păr de aur îl învie cu apă din rai, apoi omoară pe regele, soțul ei, cu apă din iad și se căsătorește cu eroul care a adus-o.

Fără intenția de a dezbate problema spinoasă a patriei de origine, semnalăm totuși un amănunt semnificativ, întîlnit în toate variantele noastre (exceptînd variantele 4 și 16 și una aromână : 3), apoi în unele variante grecești : locul în care fiul de împărat este silit de impostor (spîn) să schimbe rolurile. Scena se petrece într-o fîntînă de o construcție deosebită, așa cum nu se întîlnește în părțile noastre : o construcție solidă, săpată în adîncime, unde accesul la apă se face coborînd scările, iar fîntîna este prevăzută cu un

capac ce se poate încuia[71]. Aceasta ne duce spre țările unde apa e o raritate, găsită la adîncimi greu accesibile, ca atare distribuită cu zgîrcenie. Astfel de fîntîni se întîlnesc în țările nisipoase ale Orientului Apropiat, mai cu seamă în peninsula arabică. Se poate presupune că versiunea românească, și cele balcanice care conservă cu fidelitate acest amănunt pentru a face verosimilă substituirea rolurilor, este creată în Orientul Apropiat, poate în țările arabe, sau chiar de către grecii cutreierători ai bazinului răsăritean al Mării Mediterane și buni cunoscători ai realităților din această parte de lume. Însuși numele eroului de la noi *(H)arap Alb* ar confirma această ipoteză, *arap* însemnînd prin extensiune și om de rînd, de culoare, chiar țigan, în opoziție cu nobil, printr-o evoluție de sens analoagă cu cea de *rumân* din epoca feudală de la noi. Epitetul *alb* are înțeles deplin în contextul basmului numai cu acest sens, deși s-ar putea ca el să provină și din predilecția poporului pentru termenii contrastanți în denumirea unor personaje de basm : *Statu-palmă-barbă d-un cot, Sucnă-Murgă, Vîji-Baba* etc. sau a culorilor neobișnuite : *Vîntu Roșu, Voinicul Vînăt* etc. Părerea cunoscutului romanist G. Weigand că denumirea *Harap Alb* s-ar explica prin însușirea arapului dintr-un basm bulgar de a se metamorfoza după voie într-un om alb[72], devine plauzibilă numai în cazul cînd s-ar dovedi că basmul — fiindcă pînă acuma nu e atestat în alte tipuri — a venit la noi numai prin Bulgaria, ceea ce deocamdată rămîne o simplă ipoteză. Frecvența remarcabilă a basmului în Balcani, apoi detaliile etnografice semnalate cimentează presupunerea că basmul a venit la noi din Orientul Apropiat prin țările din sudul Dunării. Aceasta nu exclude posibilitatea ca el să fi fost zămislit de lumea greacă din Mediterană, de unde ar fi radiat și spre părțile noastre.

Povestea lui Stan Pățitu (Aa. Th. 810 A) a fost publicată în *Convorbiri Literare*, XI (1877), 1 aprilie și reprodusă în *Curierul de Iassi* din aprilie 1878, nr. 43. Mai tîrziu, o traduce și Leo Bachelin în *Sept contes roumains*, pp. 129—174.

Boutière nu cunoștea nici o variantă, românească sau străină a acestui basm[73]. El fusese omis și de Șăineanu în

monografia lui, unde îl citează abia în treacăt într-o notă despre Păcală slugă la popa, cu o generalizare care nu i se potrivește cîtuși de puțin[74]. În tabloul sinoptic al clasificării sale, la p. 961 așază pe *Stan Pățitul* — numai prin trimitere la p. 941 — unde acesta e menționat doar în nota citată — ca făcînd parte din ciclul lui Păcală, ceea ce e profund greșit, fiindcă aici diavolul servește pe Stan-Ipate cu credință, îmbogățindu-și stăpînul pe merit, ca om bun ce era, în timp ce Păcală slugă la popa îi dejoacă toate uneltirile, pedepsindu-l pentru zgîrcenia, samavolniciile și brutalitățile săvîrșite cu alte slugi. Însăși schema narațiunii și episoadele ca atare sînt cu totul diferite de ceea ce se întîlnește în variantele ciclului despre Păcală.

În realitate, basmul circulă atît în folclorul românesc, cît și în o parte din cel european, fiind atestat la noi în 23 variante, dar toate ulterioare lui Creangă și monografiei lui Șăineanu. Basmul e cunoscut în toate provinciile țării, însă răspîndirea lui relativă este pe alocuri alimentată de lectura lui Creangă.

I. *Variante publicate:*

1. *Des Teufels Dank*, în P. Schullerus : *Rumänische Märchen*, 592-5.
2. *Ucigașul*, în D. Furtună : *Firicele de iarbă*, 57-63 (Mînăstireni-Botoșani).
3. *Cam cum lucrează diavolul*, în D. Furtună : *Cuvinte scumpe*, 54—56.
4. *Un păcat pe care nu-l face nici diavolul*, în D. Furtună : *Vremuri înțelepte*, 78—81 (Sîrbi-Săveni).
5. *Diavolul și lupul*, în C. Rădulescu Codin : *Îngerul românului*, 61—66 (Priboieni-Găești).
6. *Bărbatul, femeia și dracul*, în revista *Ion Creangă*, VI (1913), nr. 6, 171—173, 205—207, 231—233 (Goleștii Badii-Pitești).
7. *Isprăvile lui Chirică*, în I. C. Cazan : *Drăguș. Lit. populară*, 60—61.
8. *Flăcăul credincios*, în O. Bîrlea : *Antologie*, II, p. 492 (Bătrîni-Teleajen).

II. *Variante nepublicate:*

9. *Un băiat sărac*, în A.I.F., i. 14131 (Racșa-Oaș).
10. *Stan Pățitu*, în A.I.F., i. 13266 (Fundu Moldovei-Cîmpulung).
11. *Omul sărac*, în A.I.F., i. 11102 (Cerbăl-Hunedoara).
12. *Dracul tîlhar*, în A.I.F., i. 10706 (Putna?).
13. *Dracul care a mîncat mămăliga de la un băiat*, în A.I.F., mg. 1877c-1878a (Cresuia-Beiuș).

14. *Stan*, în A.I.F., mg. 1900c—1901a (Cresuia-Beiuș).
15. *Dracu slugă*, în A.I.F., mg. 1914b (Cresuia-Beiuș).
16. *Stan*, în A.I.F., mg. 1920e—1921—1922a (Cresuia-Beiuș).
17. *Băiatul dracului*, în A.I.F., mg. 2236c (Breb-Sighet).
18. *Băiatul sărac*, în A.I.F., mg. 2306b-2307a (Săpînța-Sighet).
19. *Cum o mărs un om sărac a lucra*, în A.I.F., mg. 2332b (Săpînța-Sighet).
20. *Cu diavolul, cînd s-a băgat slugă*, în A.I.F., mg. 1319 (Bughea de Sus-Muscel).
21. *Cu Stan Pățitu*, în A.I.F., mg. 2795f-2796a (Boboiești-Tg. Neamț).
22. *Cu Chirică*, în A.I.F., mg. 2811h (Mălini-Fălticeni).
23. *Cu dracul șchiop*, în A.I.F., mg. 2935 Id (Livezile-Aiud).

Majoritatea covîrșitoare a variantelor citate se grupează în același subtip ca și varianta Creangă, avînd aceeași schemă epică și multe detalii asemănătoare. Doar variantele 2, 3, 4, 5, 19 și 20 sînt mai îndepărtate, constituind alte subtipuri. Unele variante provin din Creangă, chiar dacă pe alocuri au cîteva elemente diferențiatoare de mică însemnătate. Acestea ar fi variantele : 1, 7, 10, 11, 14, 21 și 22. Sursa livrescă a acestora e atestată uneori de aserțiunile povestitorilor cînd culegătorul a cercetat cu minuțiozitate (var. 7, 21, 22), dar se pare că și de numele eroilor : Chirică, Stan Pățitu (7, 21, 22), Chirilă și Stan Pățitu (1), Stan Pățitu (10) Stan (14). În variantele folclorice, de obicei nici stăpînul, nici dracul-slugă nu au vreun nume oarecare. Cu toate acestea, numele *Stan Pățitu* nu e creația lui Creangă, căci el exista de multă vreme în zicătorile și proverbele populare, fiind atestat înainte de 1877. Zicătoarea *A fi Stan Pățitul* care se referea la „un om care a pățit multe în viața lui și și prin urmare știe multe", a fost publicată de P. Ispirescu în broșura I-a din *Legendele sau basmele românilor* din 1872, p. 165, apoi de Hințescu în *Proverbele românilor* din 1877, p. 180 sub forma : *Este Stan Pățitul*. Zanne a mai primit variante din Galșa-Arad și din Smulți-Bujor. Proverbul : *La orice treabă pe Stan Pățitul întreabă* e publicat întîi de A. Pann, apoi de Hințescu, cu alte trei variante din București, Petroșița-Tîrgoviște și Vașcău-Beiuș. *Mai multe știe Stan Pățitu decît toți cărturarii* e atestat la Baronzi și la Hințescu, iar *E de pe vremea lui Stan Pățitu*, a fost semnalat numai în Petroșița-Tîrgoviște[75]. Schema narațiunii, destul de fidelă celei livrești, aduce uneori și noi elemente care provin probabil

dintr-o variantă locală, scoasă din uz de varianta Creangă, sau din alte tipuri. În var. 1, Chirilă, ajutat de ceilalți draci, aduce și o cantitate enormă de lemne în prima noapte, din care clădește o casă. În var. 14, dracul slugă se angajează apoi să secere cu plata în bani și din acest cîștig ridică stăpînului casă și șură nouă. Creangă tratase foarte sumar acest episod, arătînd doar că Chirică și-a îmbogățit stăpînul peste măsură : „Ce garduri streșinite cu spini... Ce șuri și ocoale pentru boi și vaci, perdea pentru oi, poieți pentru păseri, cotețe pentru porci, sîsîiac pentru păpușoi, hambare pentru grîu, și cîte alte lucruri de gospodărie, făcute de mîna lui Chirică, cît ai bate din palme! Să nu spun minciuni, dar Ipate se îmbogățise însutit și înmiit, de cînd a venit Chirică în slujbă la dînsul". Totuși cînd vine vorba de însurătoare, Stan se plînge că ai fi sărac de unele : „Am eu sămănături? am eu toate cele trebuincioase pentru casă? Tu crezi că numai așa se ține femeia", ceea ce ar veni oarecum în contrazicere cu îmbogățirea însutită și înmiită înfățișată mai sus, dar motivează episodul cu secerarea lanului boieresc pe învoiala de a duce cît pot în spate.

Cîteva variante — 11, 12 și 17 — sînt trunchiate, acțiunea se curmă cu ducerea recoltei în spate, uneori și cu treierarea acesteia într-o noapte (var. 12), lăsînd să se înțeleagă că stăpînul s-a îmbogățit considerabil.

Acțiunea din variantele acestui subtip începe în chip similar cu cea din Creangă : dracul fură mămăliga, mai rar pîinea sau pogacea (var. 9, 17, 4, apoi 19 din alt subtip), sau singura coajă de mălai pe care săracul la coasă o amînă de la prînz pe amiazi, apoi pe cină (23), cîteodată traista cu merinde (var. 12), sau numai pipa (18), pentru care e pedepsit să slujească de obicei trei ani pe stăpînul acestora. Doar în varianta 8, începutul e altfel : diavolii îi înecă boii cu carul încărcat ca să-l împingă la sudălmi, dai neizbutind, Scaraoschi trimite pe unul să-l slujească. Dracul slugă săvîrșește mai multe lucrări de proporții miraculoase prin care își îmbogățește stăpînul. Cel mai adesea apare episodul cu secerarea holdei într-o noapte și ducerea recoltei în spate, întîlnit în 15 variante din cele 17 ale acestui subtip (1, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 23), apoi și în variantele 2, 3, 4 și 20. În varianta 6, dracul își îmbogățește stăpînul prin aceea că fură toate oile boierului pe moșia căruia se afla

acesta, iar în var. 18, îmbogățirea rezultă din îndemînarea de geambaș a diavolului : vinde boii stăpînului în tîrg, dar cumpără pe prețul lor alții mai mari, apoi o vacă și cîteva oi. În trei variante, dracul slugă e înfățișat și cu cealaltă operație următoare secerișului, treieratul grîului dus în spate, o cantitate uriașă care în chip verosimil nu putea fi folosită de stăpîn decît tot printr-o treierare miraculoasă, într-o singură noapte, cu ajutorul celorlalți diavoli (var. 13, 23), sau cu mașina de treierat furată de la boier (var. 12). Uneori, îl și macină (var. 1).

În altă variantă, sluga mai săvîrșește și alte acțiuni menite să sporească bunăstarea stăpînului. Astfel, tot în chip miraculos îi aduce lemne din pădure și-i construiește o casă încăpătoare (var. 1, 8, 13, 15, 16 și 23). Variantele bihorene insistă mai mult asupra aspectelor legate de construirea casei. După ce i se aduc lemnele necesare — casa e arătată totdeauna a fi clădită din bîrne — dracul slugă o acoperă cu paiele rezultate din îmblătirea recoltei (var. 13), apoi se duce la un depozit — „dipău" — de scînduri, de unde aduce toate scîndurile, plătind cît poate duce în spate (var. 13), sau cîte încap pe o căruță (var. 15 și 16). În afară de aceasta, dracul mai lăzuiește din pădure cît vrea stăpînul și această suprafață devenită arabilă rămîne proprietatea stăpînului conform normelor din acea vreme (var. 13). Pe alocuri, mai sînt arătate și alte acțiuni ale diavolului slugă : din cîștiguri îi cumpără 4 boi (var. 8), se duce la moară cu saci cu nisip, dar reclamă morarului că porumbul i-a fost înlocuit cu nisip și se întoarce acasă cu făină de mălai, ca în unele variante din ciclul *Păcală* (var. 12), se angajează la seceriș la preotul satului, cerînd și de la acesta cît poate lua în spate : cînd preotul vede că i-a luat toată recolta, îi scoate în cale vierul, apoi armăsarul, dar sluga nu se sperie și nu lapădă sacii cu grîul (var. 9). Dracul cel șchiop curăță grajdurile boierului și împrăștie toate movilele de gunoi într-o noapte (var. 23).

După îmbogățire, diavolul pune la cale însurătoarea stăpînului. Alegerea o face acesta după numărul descrescînd al coastelor de drac, care pe alocuri diferă, fetele avînd de la șapte pînă la o coastă de drac. De obicei, cea de-a treia fată are numai o coastă de drac, mai rar două (var. 10,14), sau trei (var. 13). Apoi tînăra pereche obține un copil și la

cîteva luni după naşterea acestuia, se desfăşoară episodul cu infidelitatea soţiei prin complicitatea babei pe care o va lua dracul cu sine pentru a consolida cu ea talpa şubrezită a iadului. Aici, cele mai multe variante diferă de Creangă, deoarece abia în cele vădit influenţate de acesta, cel care momeşte soţia la păcat e însuşi soţul ei nerecunoscut de ea (var. 1, 7 şi 21). De obicei, dracul este acela care izbuteşte să corupă stăpîna, prefăcut în călugăr (var. 6), soldat sau ofiţer (var. 13 şi 16), sau fecior (14 şi 15). În alte variante, soţia stăpînului are un amant cîştigat la scurtă vreme după căsătorie, legătură cunoscută numai de slugă (var. 8, 9 şi 10, apoi şi var. 20 din alte subtipuri). Acesta e chiar popă (var. 18). Dracul unelteşte furtul copilului prin complicitatea babei — exceptînd var. 8, unde soţii nu au copii dar episodul revine în alt basm cules de la acelaşi povestitor [76], apoi în var. 9 — care pune la cale aprinderea casei, pretextînd că acolo a ars copilul. Pe alocuri, baba pune în leagăn în locul copilului un pisoi înfăşurat (var. 1 şi 6 : în aceasta din urmă, soacra desface faşele copilului şi descoperă înşelăciunea). De obicei, baba uneltitoare se ascunde într-un sac pe care diavolul şi-l ia drept simbrie, cu toate protestele stăpînei căreia în prealabil i-a scos coasta — sau coastele — de drac ce i-au mai rămas. Foarte rar, operaţia e făcută de soţ printr-o bătaie straşnică la sfatul diavolului (var. 18). Varianta 6 are altă încheiere : nevasta adulteră e alungată, iar dracul slugă e pus în libertate, fără să ducă nimic la iad. Cu totul rar, îndemnul la păcat cu drăguţul vine de la o drăcoaică pe care dracul slugă o adusese cu sine în sac (23).

Deoarece variantele folclorice ale lui *Stan Păţitu* sînt aproape necunoscute, dăm în *Anexă* varianta bihoreană 16, culeasă în ultimii ani de la unul dintre cei mai talentaţi povestitori.

Varianta are unele asemănări cu cea a lui Creangă. Schema epică e aceeaşi, atît că e amplificată cu alte episoade prin care se arată cum au fost procurate materialele necesare construirii casei. Numele eroului, Stan, pare a proveni din varianta Creangă, dar faptul că el apare cînd Stan, cînd mai ales Stana, pare mai degrabă un împrumut din alt basm cunoscut de acest povestitor, *Stana purcăreş* (eroul porcar care cîştigă fata împăratului ghicindu-i semnele de pe corp). De altfel, numele Stan putea veni şi din circulaţia orală,

fiind atestat de Zanne chiar în Vaşcău-Beiuş, apoi lîngă Şiria. Dar atmosfera basmului e cu totul alta. Acţiunea e într-atîta contemporaneizată, încît ne duce fără ezitări la realităţile economico-sociale dintre cele două războaie mondiale. Limba povestitorului oglindeşte îndeaproape limba cazonă a concentraţilor din perioada 1939—1941, cînd povestitorul a povestit cu o asiduitate neobişnuită, uneori fiind solicitat chiar de generalul comandant! Cu toată identitatea schemei — mai puţin episoadele amintite — varianta Şora se diferenţiază atît de mult de varianta Creangă, încît exprimă vederile a două lumi deosebite între ele de răstimpul unui veac şi de realităţile locale profund diferenţiate. De notat că Creangă îşi îmbogăţeşte eroul în limite caracteristice orînduirii feudale, prin construirea acareturilor care rămîneau proprietatea iobagului, apoi prin recolta luată de pe moşia boierească. Acest aspect este consemnat şi de varianta bihoreană 13, culeasă din acelaşi sat cu varianta Şora. Astfel, după ce construieşte casa stăpînului, fiindcă acesta nu avea nici o palmă de pămînt, dracul se duce în pădure şi lăzuieşte un loc întins cît doreşte stăpînul, fiindcă „era voia să-ş facă omu, dacă-ş poate". Procedeul era tipic orînduirii feudale, cînd iobagului i se permitea să devină posesorul locului despădurit de el, drept garantat de urbariile feudale. Amănuntul e deosebit de preţios pentru cronologizarea variantei bihorene. Faptul că toate variantele folclorice sînt culese abia la trei decenii după varianta Creangă, apoi asemănarea evidentă a schemei epice par a îndreptăţi presupunerea că piesele folclorice ar fi un ecou al lecturii lui Creangă. Iată că, în afară de variantele celorlalte subtipuri care arată deosebiri remarcabile, varianta bihoreană, prin amănuntul evidenţiat, arată neîndoielnic că ea provine din tradiţia orală din epoca feudală. Căci acest detaliu de natură juridică nu mai era cunoscut din practică de povestitorul de la care s-a cules — om al secolului al XX-lea — nici din cea a părinţilor săi şi bunicilor săi, care s-au ridicat în a doua jumătate a secolului trecut. El a fost inserat în naraţiune în timpul orînduirii feudale şi a fost apoi transmis pe cale orală numai în această versiune, căci în celelalte trei variante culese din acelaşi sat de la povestitori puţin mai vîrstnici, acest detaliu nu mai apare. Probabil el a fost omis ca un element desuet pe care auditorii nu-l mai înţelegeau şi în-

tregul episod cu cîștigarea pămîntului lăsat la o parte, ca unul ce nu era indispensabil acțiunii de îmbogățire subită a stăpînului. În orice caz, nu mai încape îndoială că povestitorul contemporan bihorean nu a inventat acest amănunt tipic realității feudale, pe care nu o cunoștea, căci dacă ar fi dorit să inventeze episodul cu acapararea de pămînt, ar fi recurs la procedeele cunoscute de el din cadrul orînduirii capitaliste.

Celelalte variante se îndepărtează mai mult sau mai puțin de varianta Creangă. În varianta 20, dracul slugă își căsătorește stăpînul cu o fată cu o coastă de drac, apoi după ce aceasta e surprinsă cu ibovnicul, sluga îi scoate coasta de drac și ea se cumințește. După ce seceră la boier și duce cît poate în spate, basmul continuă altfel: sluga e angajată de boier cu clauza ca să-i taie capul dacă nu va putea îndeplini ce i se va cere. Sluga reușește totuși să fure calul din grajd prin îmbătarea paznicilor, apoi să-i fure inelul nevestei din deget ca în unele variante ale lui Păcală. În varianta 19, după angajarea dracului ca slugă la stăpînul căruia i-a furat pogacea, desfășurarea e alta: stăpînul cere în împrumut de la oameni făină, slănină, bani. Fiindcă toți drăcuiesc, dracu-slugă le ia fără altă plată. După un an, dracul slugă pleacă la iad și vrea să-și ducă stăpînul cu el, dar pîinea, prin răspunsurile ei, narînd muncile prin care a fost obținută, sperie pe drac și acesta fuge singur în iad. Varianta musceleană 5 are altă desfășurare. Un cioban scapă un copil de drac fugărit de un lup și, drept răsplată, e servit de acesta trei ani, îmbogățindu-l și însurîndu-l. La sfîrșit, ciobanul îl duce în pădure unde îl prinde într-o crăpătură ca să fie mîncat de lupi.

Variantele 2, 3 și 4 din colecțiile lui D. Furtună au un profil legendar. De data aceasta, dracul apare cu însușirile lui curente, ca un răufăcător care vrea să cîștige suflete pentru iad și să bage zîzanie între soț și soție, ginere și soacră. În var. 2, după ce duce recolta de pe lanul boierului și o macină, își însoară stăpînul, dar îl pune să se certe cu soacra care se ascunde în sac. La plecare, ia sacul și-l aruncă în apă, iar omul sărăcește, fiindcă averea era nemuncită. În varianta 3, stăpînul beat din vinul adus de diavolul slugă își bate nevasta, soacra intervine, dar dracul o sfătuiește să se ascundă în butoi, pe care la plecare îl aruncă în apă. În varianta 4, cu toate că și-a îmbogățit stăpînul, prin ducerea recoltei

în spate de pe moșia boierului și prin aducerea întregii păduri într-o noapte, nu îl poate face să păcătuiască și se întoarce mofluz la iad. În aceste variante, concepția creștină a alterat fondul străvechi, cînd ființele mitologice adverse omului puteau uneori să-i devină aliate și a conturat un diavol numai cu intenții dușmănoase față de om.

Bolte-Polivka arată tipul acestui basm a fi existent și în repertoriul altor popoare, de obicei contaminat cu cel despre tînărul cu puteri extraordinare *(Der junge Riese)*. Cei doi cercetători citează variante germane, sîrbocroate, slovene, slovace, cehe, poloneze, ucrainiene, bieloruse, ruse și lituaniene, fără să dea alte detalii.

Dănilă Prepeleac (Aa. Th. 1415 + 1063-1094, 1149) apare întîia oară în *Convorbiri Literare*, IX (1876), în numărul din martie. Basmul e alcătuit din două tipuri — schimbul dezavantajos (Aa. Th. 1415) și întrecerea în puteri și isteție cu zmeul (diavolul) — ceea ce putea duce la presupunerea lui Th. Sperantia și L. Șăineanu — nemărturisită explicit — că îmbinarea lor ar fi opera povestitorului humulești. Într-adevăr, îmbinarea celor două tipuri nu e atestată pînă acum decît de una din variantele folclorice cunoscute, dar de aci nu se poate deduce decît că probabil cercetările folclorice sînt deficitare și sporadice, nereușind încă să consemneze atari variante — dacă au existat — în număr satisfăcător. Abia cu puțină probabilitate se poate bănui că amalgamarea lor s-ar datora lui Creangă. Înainte de a dezbate mai minuțios această problemă spinoasă, e necesar să ilustrăm baza folclorică a celor două tipuri, inegal reprezentate în repertoriul nostru folcloric.

Schimbul (trocul) dezavantajos e un tip de snoavă despre prostul care uneori se cumințește cu prețul unor vînzări derizorii, tipice pentru gradul culminant al prostiei. Boutière nu cunoștea nici o variantă românească și compararea lui s-a redus la cele șapte variante străine semnalate de folcloristul E. Cosquin [78]. Problema a fost reluată de Al. Dima în studiul *Asupra caracterului folcloric al lui Dănilă Prepeleac* [79], revizuit și adăogit cu noi materiale sub titlul : *Baza*

folclorică a povestirii lui Creangă, Dănilă Prepeleac[80]. Astăzi cunoaștem 12 variante românești ale acestei snoave, una din ele fiind anterioară lui Creangă.

I. *Variante publicate:*

1. *Omul cu trei talanți*, în I.G. Sbiera : *Povesci poporale românesci*, 231—237[81].
2. *Cînd a căpătat Păcală minte*, în G. Cătană : *Poveștile Bănatului*, I, 68—71 (Soceni-Reșița).
3. *Guluță dragul mamei*, în C. Apostoliu : *Povești alese pentru copii*, 79—92.
4. *Macovei cel cuminte*, de P. Curt, în *Calendarul Bihorului*, III, Beiuș, 1923, 108—109.
5. *Omul la tîrg*, în O. Bîrlea : *Antologie*, II, p. 513 (Cerbăl-Hunedoara)

II. *Variante nepublicate:*

6. *Cu moșul și capra*, în A.I.F., Cluj, mg. 569c (Braniștea-Dej).
7. *Prostul la tîrg*, în A.I.F., mg. 1902c (Cresuia-Beiuș).
8. *Cel care își înjosește averea*, în A.I.F., mg. 1919a (Cresuia-Beiuș).
9. *Macovei cel norocos*, în A.I.F., mg. 2262a (Rozavlea-Vișeu).
10. *Omul la tîrg cu doi boi*, în A.I.F., mg. 2060b (Desești-Sighet).
11. *A țiganului cu notarul*, în A.I.F., Cluj, mg. 568c (Braniștea-Dej).
12. *Dănilă Prepeleac*, în A.I.F., mg. 2810c (Humulești-Tg. Neamț).

Cîteva din acestea provin — direct sau indirect — din varianta Creangă. Astfel, varianta 12 e învățată din carte. și a fost culeasă cu scop experimental. Apoi, după cum semnala și Al. Dima, varianta 3 e o prelucrare ușoară a lui C. Apostoliu după modelul crengist, cu mici modificări. Guluță e un băiat răsfățat de părinții săi bogați. Trimis la tîrg cu doi boi, îi dă pe un car fiindcă se smuceau în funie; carul, greu de tras, îl dă pe o capră. Cum și aceasta se smucea, o dă pe un cocoș pe care îl dă în tîrg pe o pungă de piele. Cum se vede, schimbul e același ca la Creangă, atît că în locul gînsacului apare cocoșul. Continuarea diferă însă. Trimis din nou la tîrg cu un cal, îl leagă de scorbura unui copac și interpretînd scîrțîitul drept *marți*, îl lasă acolo. A treia oară, e trimis cu o sută de berbeci să aducă o sută de galbeni și o sută de cîrlani. Acum intervine metamorfozarea eroului :

în trei luni se cumințește, căci vinde lîna, apoi berbecii și cumpără o sută de cîrlani, rămînîndu-i și o sută de galbeni, prin aceasta arătîndu-se a fi vrednic să moștenească averea părintească. Varianta 10 descinde de asemenea din *Dănilă Prepeleac*, dar în chip indirect, deoarece bătrînul care a povestit-o nu știa carte. Lipsește episodul inițial cu antagonismul dintre cei doi frați, iar eroul a devenit anonim. Schimbul e aproape același ca la Creangă, cu mici deosebiri : cei doi boi sînt dați pe un car, acesta pe un țap, țapul pe un rățoi, acesta pe un băltăgaș. Se întoarce acasă și i se spune că s-a făcut călugăr. De aci, basmul continuă ca în varianta Creangă, fiind pînă acum unicul exemplar în care cele două tipuri sînt îmbinate ca la povestitorul humulestean. Întrecerile cu dracul sînt aceleași ca la Creangă — mai puțin cea cu blestemele — ceea ce confirmă în chip neîndoielnic originea crengistă a acestei variante. Varianta 8 de asemeni pare a fi influențată de *Dănilă Prepeleac*, fiindcă asemănările sînt prea mari. Episodul inițial e aproape ca la Creangă : fratele sărac se gospodărea rău și mereu cerea carul fratelui bogat. Acesta, la îndemnul soției, îl convinge să-și vîndă boii, să-și facă un car, apoi să-și cumpere iar boi. Fratele sărac vinde boii și cumpără un car, dar pe drum îl dă pe o capră, aceasta o schimbă pe o gîscă pe care o vinde pe o cutie frumoasă cu care se întoarce acasă. Snoava se termină aci. Alte două variante — 4 și 9 — sînt tot de origine livrescă, dar străină, căci schema epică e aceeași — sau aproape aceeași — cu cea din varianta Grimm, *Hans im Glück*. Macovei cel cuminte (4) sau norocos (9) slujește șapte ani și primește bani mulți de fier (4) sau un drob de aur (9). Fiind grei de dus, îi dă pe o vacă, aceasta pe un cal, acesta pe un porc, porcul pe o gîscă, aceasta pe o tocilă care, fiind grea, o aruncă în fîntînă. Deși numele eroului e altul decît la Grimm, prezența lui e încă un indiciu de proveniență livrescă, foarte probabil inserat de culegătorul variantei 4, de unde a trecut și în varianta 9, deoarece în toate variantele folclorice eroul e anonim, pe cînd la Creangă, Apostoliu, apoi la Grimm, el se cheamă Dănilă, Guluță, Hans (transpus în românește în Macovei). Însuși epitetul *norocos* se arată a fi o pastișare a lui *im Glück*, adică *glücklich*.

Dintre variantele folclorice autentice, cele mai asemănătoare cu Creangă sînt : varianta moldovenească 1, culeasă

cu vreo două decenii înaintea lui Creangă, apoi 2 (bănățeană) și 7 (bihoreană). Începutul e altfel decît la Creangă. În varianta 1, boierul sileşte pe fiică-sa — fiindcă a dat un sfat — să se căsătorească cu un sărac. După ce nu mai rămîne cu nimic din zestrea ei, soțul e trimis la tîrg să vîndă tulpanul ei de logodnă. E cumpărat de fostul ei logodnic cu o sută de galbeni, cu care soțul cumpără doi boi. Apoi dă boii pe un car la un rotar, carul pe o capră, capra pe o secure, aceasta pe o gresie pe care o aruncă la întoarcere într-un heleşteu după niște rațe. În varianta 2, Păcală e înfățișat plecînd la tîrg cu doi boi. Îi dă pe un car, acesta pe un topor, toporul pe o gresie pe care o aruncă după niște rațe pe lac. În varianta 7, un om vinde doi boi pe un car, acesta îl dă pe o secure, securea pe o gresie pe care o scapă în pietri și se sparge. În celelalte variante, elementele de schimb sînt mai îndepărtate. În varianta 5, omul e trimis de soție la tîrg cu o vacă pe care o dă cu 20 de lei. Cu aceştia cumpără o gîscă, pe care o dă pe o pipă și o pungă cu tutun. În varianta 11, un țigan dă vaca pe o capră, aceasta pe un cocoș, iar cocoșul e schimbat pe un excrement. În varianta 6 — din aceeași localitate cu precedenta — un moș vinde capra cu doi iezi pe un gîscan.

Cîteva variante se sfîrșesc cu schimbul dezavantajos: 4, 7, 8, 9 și 12. În altele, schimbul dezavantajos se preface în cîștig mai mare, deoarece vînzătorul a pariat cu cineva — un boier (1, 5), un notar (11) — că nevasta nu-l va certa pentru această vînzare nesăbuită. În chipul acesta, omul cîștigă un sat cu curtea boierească după sistemul feudal (var. 1), un car cu patru boi, încărcat cu grîu (5) sau o trăsură cu cai (var. 11).

Acțiunea nu se sfîrșește cu trocul dezavantajos — inclusiv pariul — la variantele: 1, 2, 3, 5, 6 și 10. Exceptînd varianta 10, în celelalte continuarea e altfel decît la Creangă. Varianta 3, deși pare o prelucrare după Creangă, continuă altfel, după cum am arătat mai sus. În varianta 1, soțul pleacă în lume ca „să învețe minte" și slujește trei ani pe trei sfaturi: a) să nu te însoțești în drum cu cel pe care-l ajungi, nici cu cel care te-ajunge din urmă; b) să nu mîi unde-i crîșmarul bătrîn și crîșmărița tînără; c) mînia de seara s-o lași pe dimineață, iar cea de dimineața pe seară. Călăuzindu-se după aceste precepte, eroul mai cîștigă o trăsură cu cai, galbeni mulți și încă alte opt sate. În varianta 2, con-

tinuarea e de snoavă. Eroul intră în lac să-și caute cutea, dar între timp i se fură hainele. Gol, intră în cuptorul unde era ibovnicul unei neveste pe care îl șantajează pînă ce-i ia hainele, apoi se dă drept vrăjitor și scoate „năpustul" din casă — adică ibovnicul nevestei — căpătînd un car cu boi. În varianta 5, episodul următor istorisește cum omul e ajutat să scoată carul cu lemne de un zmeu, căruia trebuie în schimb să-i ghicească vîrsta. Soția lui se unge cu miere și se tăvălește în pene de găină și zmeul mărturisește în auzul eroului că e de 180 de ani, dar n-a văzut asemenea găină. Varianta 6 are un final mai hazliu, cu detalii identice cu cele din varianta precedentă. Văzînd departe soțul cu gînsacul, femeia crede că-i aduce un val de giulgiu și își aruncă hainele în foc. Ea taie apoi gînsacul, îi scarmănă penele, se ung amîndoi soții cu miere și se tăvălesc prin fulgi zicînd că s-au îmbrăcat.

Tipul despre trocul cu valoare descrescîndă circulă în folclorul nostru fie ca snoavă pură, cu altă continuare (variantele 2, 6) sau fără continuare (variantele 4, 7, 8, 9, 11 și 12), fie ca basm-snoavă, prin adăugirea unui episod care îi dă final de basm (variantele 1, 3, 5 și 10).

Bolte-Polivka [83], apoi catalogul lui St. Thompson[84] îl arată a fi răspîndit în Europa — exceptînd Portugalia, Italia, Albania și Bulgaria — apoi în India, Indonezia, sporadic prin Africa și America latină, cu o mare varietate în înșiruirea elementelor de schimb.

Partea a doua a basmului *Dănilă Prepeleac* — întrecerea în puteri și isteține cu zmeul (diavolul) — este reprezentată mai masiv în folclorul românesc. Pînă acuma se cunosc 71 de variante, culese din toate provinciile țării, precum și de la aromâni. Dintre acestea, 6 sînt anterioare lui *Dănilă Prepeleac.*

I. *Variante publicate:*

1. *Walachischer Bauern-und Zigeuner Spiegel,* de Arthur Schott, în *Transsilvania,* 1859, nr. 2[85].

2. *Bogdan Viteazul,* de P. Ispirescu, în *Columna lui Traian,* 1870, 102—103, reprodus în *Legendele sau basmele rom.,* partea I-a, nr. 16.

3. *Zdrîncu Spaima zmeilor,* în Th. M. Arsenie : *Noua colecțiune de basme,* 101—112, reprod. în *Gazeta Poporului,* Timișoara, V (1889—1890), nr. 50, p. 6—7.

4. *Stan Bolovan*, de I. Slavici, în *Conv Literare*, X (1875), 121—127, apoi în *Povești*, II, 61—76.
5. *Titirez și zmeul*, în I. G. Sbiera : *Povești poporale*, 177—187.
6. *Tîlharul cel vestit*, în I. G. Sbiera : *Povești poporale*, 255—261.
7. *Spaima zmeilor*, de I. Slavici, în *Calendarul Minervei* pe 1909, 145—153. reprodus în *Povești*, II, 5—15.
8. *Țiganul și balaurul*, în *Șezătoarea*, V (1879), nr. 11, p. 84—85.
9. *Stan Bolovan*, în *Calendariu*, 1884, p. 56—72.
10. *Stan Bolovan*, în I. Pop Reteganul : *Povești ardelenești*, IV, 14—20 (Reteag-Dej).
11. *Stati Cot.*, de Kövary, în *Gazeta Transilvaniei*, LII (1889), nr. 254, p. 1—5.
12. *Șotia babei*, în *Revista Nouă*, 1888, p. 276-9, reprodusă în Th. Sperantia : *Proza*, I, p. 258—271, apoi în *Din Lumea lui Spulberă vînt*, p. 123—137.
13. *Mai mult cu mintea decît cu puterea*, în *Poșta Română*, Brașov, 1888, p. 561.
14. *Iordache ciubotariu*, în *Biblioteca Familiei*, II (1891), 173—174, 188—189.
15. *Toader Paraleu*, în *Pagini Literare*, I (1899), nr. 23, p. 6.
15A. *Poveste*, în I. A. Zanne : *Proverbele românilor*, VI, p. 317—320
16. *Tot d-ale lui Păcală*, în C. R. Codin : *Îngerul rom.*, 192-5 (Priboieni-Găești).
16A. *Stan Călitu*, ibid, 385—389 (Priboieni-Găești).
17. *Săracul și dracul*, în D. Stăncescu : *Cerbul de aur*, 161—169, reprod. în *Universul literar*, IX (1932), nr. 23, p. 3.
18. *Mărunțelul*, în *Gazeta Transilvaniei*, LXIII(1900), nr. 17, p. 1—4.
19. *Dracul și cana*, în N. D. Popescu : *Carte de basme*, IV, 135—154.
20. *Čoari tu činuși*, în P. Papahagi : *Basme aromâne*, 225—229 (Avela-Epir).
21. *(Săracul cu zmeul)*, în *Graiul Nostru*, I, 275-7 (Boloteşti-Panciu).
22. *Von einem gescheiten Manne*, în P. Schullerus : *Rumänische Märchen*, 398 și urm.
23. *Elias und der Teufel*, ibid., 373 și urm.
24. *Hundert Leben auf einen Schlag*, ibid., 521 și urm.
25. *Grigoraș*, în *Lumina*, Budapesta, V (1908), nr. 39—40, p. 2—3.
26. *Preoteasa și ursul*, de N. Mateescu, în *Izvorașul*, IV, nr. 11—12, p. 5—6.
27. *Cenușotca*, în Iulia Murnu : *Poveștile Pindului*, 34—38.
28. *Neghiniță*, în C. R. Codin : *Ghiță Bondoc*, 67—70 (jud. Dolj).
29. *Zmeul și țiganul*, în *Junimea Literară*, Cernăuți, XVI (1927), 351—353.
30. *Năzdrăvăniile lui Arvinte Palmă lată răzeșul*, în *Viața Basarabiei*, IV (1935), 534—539.
31. *Zdrîncu Spaima zmeilor*, în M. Lungianu : *Povești*, 19—39.
32. *Pavăl Viteazul*, în *Școala Basarabeană*, V (1937), nr. 2—3, p. 74—78.

33. *Păcurarul și trei feciori*, în *Doina*, Jorăști, I (1928-9), 188—191.
34. *Ghibirdic cel mic*, în N. A. Bogdan : *Povești și anecdote*, 85, reprod. în *Solia Moldovei*, Iași, 1928, nr. **13—14**, p. 7—8.
35. *Ion Dobre Viteazul*, de I. Mușlea, în *Anuarul* A.F., I, 184—187 (Cămîrzana-Oaș).
36. *Un dogar și zmeul*, de G. Iordache, în *Satul*, 1936, nr. 66, p. 15 (Vîlcele-Sf. Gheorghe).
37. *Zdrîncu Spaima zmeilor*, de A. Voicu, în *Analele Dobrogei*, XV (1934), 163—166.
38. *Țiganul și Scaraoțki*, în L. Costin : *Basme și istorioare*, 13—14.
39. *Cojocarul și zmeii*, în *Luminița*, Brăila, IV (1937-8), nr. 5, p. 15—17.
40. (fără titlu) în *Țărănismul*, V (1929), nr. 43, p. 13—14.
41. *Poveste din popor*, în *Pagini culturale*, Sighet, III (1928), sept., 13—15.
42. *Povestea lui Stan Pățitul*, de St. Tuțescu, în *Albina*, XXI (1922), nr. 16—17, p. 270—271.
43. *Sprîngu beleaua babii*, în *Frîngurele*, II (1928), nr. 11, p. 10.
44. *Țiganul, vulpea și zmeul*, în V. Sala : *Cei doi frați*, 27—34 (Șuștiu-Beiuș).

II. *Variante nepublicate:*

45. *Cu țiganul la stînă*, în A.I.F., mg. 1282 (Bughea de Sus-Muscel).
46. *Zdrîncu spaima zmeilor*, în A.I.F., i. 6298 (Hălăucești-Pașcani).
47. *Poveste*, în A.I.F., i. 660 (Mozăceni-Costești).
48. *Sănduc Voinicul, spaima zmeilor*, în T. Pamfile, ms. 5094.
49. *Băneșul*, în A.I.F., i. 11379 (Meria-Hațeg).
50. *A păcurariului*, în A.I.F., i. 11239 (Poiana Răchițelii-Hunedoara).
51. *Cu balta cu dracii*, în A.I.F., mg. 1240a (Albești-Muscel).
52. *Păcală cu păcurarii*, în A.I.F., i. 11294 (Cerișor-Hunedoara).
53. *Țiganul și popa*, în A.I.F., i. 11309 (Cerișor-Hunedoara).
54. *Povestea cu boierul*, în A.I.F., mg. 2480e (Berliște-Oravița).
55. *Întrecerea între țigan și drac*, în A.I.F., mg. 1887e—1888a (Cresuia-Beiuș).
56. *Cu un băiat care o fost mai tare ca zmeii*, în A.I.F., mg. 2333a (Săpînța-Sighet).
57. *Păcală slugă la zmeu*, în A.I.F., mg. 2548m (Godeanu-T. Severin).
58. *Păcală cu zmeii*, în A.I.F., mg. 2551c (Cerneț-T. Severin).
59. *Cu nouă ungureni*, în A.I.F., mg. 2551n (Cerneț-T. Severin).
60. *Cu tarele Pavel*, în A.I.F., mg. 2061a (Desești-Sighet).
61. *Stan Bolovan*, în A.I.F., mg. 2081b—2082a (Desești-Sighet).
62. *Zdrîncu spaima zmeilor*, în A.I.F., mg. 2554b (T. Severin).
63. *Omul la tîrg cu doi boi*, în A.I.F., mg. 2060b (Desești-Sighet).

64. *Bătrînul cu doisprezece feciori*, în A.I.F., i. 10920 (Boșorod-Hațeg).
65. *Povestea lui bădița Vasile*, în A.I.F., mg. 2813c (Mălini-Fălticeni).
66. *Moșneagul și zmeii*, în A.F.C., 965 (Transilvania, colecția Ștefan Cacoveanu).
67. *Păcurarul cu trei feciori*, în A.F.C., 364 (Jiu Coroești-Petroșani).
68. *O poveste cu zmei*, în A.F.C., 438 (Moldova).
69. *Țiganul și zmăul*, în A.F.C., 1164 (Pecinișca-Orșova)[86].

Dănilă Prepeleac a avut o înrîurire abia perceptibilă asupra întrecerilor din variantele folclorice citate, din cauza vigoarei cu care acestea circulă în tradiția orală în forme închegate. Cu excepția variantei 63 despre care aminteam la tipul precedent (var. 10) că provine fără îndoială, dar nu direct, din varianta Creangă, se mai poate bănui că și varianta 64 a inserat, între celelalte întreceri, două — ducerea iepei între picioare și aruncarea buzduganului — din *Dănilă Prepeleac*, deoarece povestitoarea era o asiduă cititoare de cărți de basme și avea un repertoriu impresionant de peste 60 de povești.

Un examen sumar arată că varianta cea mai apropiată de *Dănilă Prepeleac* e tot una moldovenească, anterioară lui Creangă cu două decenii — varianta 6 din colecția Sbiera — care se evidențiază prin cele mai multe puncte comune. Deși începutul și schema epică sînt cu totul diferite — hoțul iscusit care reușește să fure prin înșelăciune și să salveze un copil juruit dracului — întrecerea în puteri se desfășoară între om și drac, dar mobilul adversității e de asemenea intenția de a clădi o mănăstire la „borta dracilor". Cei doi se întrec în ocolirea iadului cu iapa în spinare — între picioare, în întrecerea în fugă — cu fratele (iepure), în luarea la trîntă — cu moșul (ursul) și în întrecerea în șuierat (la Creangă strigat) cînd dracul e legat la ochi și lovit peste ei. Aceasta atestă autenticitatea folclorică a episoadelor amintite din Creangă.

Începutul variantelor folclorice — exceptînd var. 63 — diferă de Creangă, fiindcă acestea sînt — cu foarte puține excepții — narațiuni independente, necontaminate cu alte motive. Pe alocuri apare inițial antagonismul dintre fratele bogat și cel sărac, ca la *Dănilă Prepeleac*, dar de cele mai multe ori, omul e înfățișat a fi unul foarte sărac pe care întîmplarea — sau deznădejdea — îl silește să intre slugă

la zmeu. Alteori, eroul se tocmește la niște ciobani cărora zmeul le decima turmele noapte de noapte, pentru a-i scăpa de acesta în schimbul unei părți din turmă. Adesea, variantele încep cu episodul celui care se laudă că, omorînd dintr-o lovitură 7, 12, 24 sau 100 de muște, a omorît atîtea suflete, dintr-o dată (Aa. Th. 1640), care apare uneori nu la început, ci între alte episoade. El apare în variantele : 2, 5, 13, 14, 15, 24, 31, 32, 34, 39, 43, 45, 48, 53, 60, 62, 65 și 68.

În majoritatea covîrșitoare a variantelor, adversarul omului e zmeul, adesea în tovărășia mamei sau a fraților. Dracul apare într-un număr restrîns de variante : 6, 15A, 17, 19, 38, 40, 41, 42, 52, 53, 55 și — bineînțeles — în 63. În 54, acesta e denumit eufemistic : „duh necurat". În varianta 52, confuzia între drac și zmeu e evidentă, deoarece, deși cel dintîi e adversarul cu care se întrece eroul, la urmă copiii îl amenință că ar mînca și ei carne de zmeu ! Doar în varianta 20, adversarul e leul (l'undarlu).

Întrecerile lui *Dănilă Prepeleac* se regăsesc în variantele folclorice cu o frecvență vădit inegală. Cel mai adesea apare întrecerea în azvîrlirea buzduganului (mai rar barosului, Aa. Th. 1063), întîlnită în 21 variante : 4, 7, 9, 10, 11, 15A, 16, 17, 19, 29, 30, 33, 37, 44, 45, 49, 51, 60, 61, 64 și 67. În varianta 61, buzduganul e înlocuit prin *balon*, ceea ce e o modernizare forțată, datorată probabil povestitorului maramureșean de la care a fost culeasă, în străduința probabilă de a face mai verosimil acest soi de întrecere. Urmează întrecerea în strigat ca la Creangă, uneori în pocnirea din bici, o singură dată în șuierat, cînd zmeul (dracul) e momit să se lase legat la ochi după care e lovit cu strășnicie peste cap. (Aa. Th. 1084). Episodul se găsește în variantele : 6, 29, 30, 32, 35, 39, 44, 49, 50, 55 și 63. Cu o frecvență egală se întîlnesc întrecerile în fugă și în trîntă cu ursul, în cîte 10 variante, adesea constituind o acțiune în cuplu care revine în cîte două variante. Întrecerea în fugă cu fratele (sau fiul) eroului, iepurele (Aa. Th. 1072) e întîlnită în variantele 3, 6, 11, 15A, 16, 45, 51 53, 59 și 63, iar trînta cu moșul (tatăl, strămoșul) eroului, ursul, se găsește în variantele : 6, 15A, 16, 41, 47, 51, 53, 59, 62 și 63.

Mai scăzută e frecvența întrecerii în fuga cu calul în spate — între picioare — (Aa. Th. 1082), atestată în 7 variante : 6, 12, 17, 19, 51, 63 și 64.

În schimb, întrecerea în blesteme (Aa. Th. 1094) nu mai e întîlnită nicăieri în variantele citate. S-ar deduce de aci că episodul ar fi creația lui Creangă dacă el nu s-ar regăsi în altă poveste moldovenească, *Baba și diavolul*, dar totuși diferită : dracul blestemă baba „că-i picau straiele de pe dînsa", iar baba „apucînd pieptănașii cu amîndouă mînile, începe a-l blestema și a-i cărăbăni în spinare ! L-a ciopîrțit, sărmanul, de-i curgea sîngele ca dintr-un bou" [87]. Pretextul cu clădirea mănăstirii, în afară de variantele 6 și 63, mai e întîlnit în variantele 17 și 41, ceea ce dovedește originea lui folclorică. În varianta 16, acest motiv e înlocuit prin baterea de țăruși la lacul zmeilor sub pretext de a prinde rațe sălbatice, iar în var. 15A eroul pretextează că vrea să ia balta de la draci, să o secе, „să vă las pe uscat".

Variantele folclorice mai relatează și alte întreceri. Cele mai frecvente nu sînt cele întîlnite în *Dănilă Prepeleac*, ci altele. Astfel, în 55 de variante apare întrecerea în aducerea apei în burdufuri de bivol, pe care eroul de abia le duce goale, simulînd că ar vrea să sape fîntîna ca să o ducă cu totul acasă la zmeu (Aa. Th. 1045). Acest episod e întîlnit în variantele : 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16A, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 35, 37, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68 și 69. Foarte frecventă e de asemenea întrecerea în căratul lemnelor : zmeul duce în spinare un copac întreg, eroul simulează că vrea să lege pădurea ca să o ducă toată o singură dată (Aa. Th. 1046). Cele două episoade formează cel mai adesea o acțiune în cuplu, revenind în cîte două variante, deși succesiunea lor nu e deplin stabilă. Întrecerea în căratul lemnelor apare în 51 de variante : 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16A, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 30, 31, 32, 33, 35, 37, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67 și 68.

Destul de frecvent e apoi episodul cu scoaterea apei din piatră (Aa. Th. 1065) : zmeul sfărîmă un bolovan fără să izbutească, pe cînd eroul izbutește, scoțînd „apă" — zăr — din caș. Acesta e întîlnit în 22 variante : 1, 4, 5, 8, 10, 12, 16A, 20, 22, 27, 29, 30, 33, 34, 45, 49, 59, 61, 62, 64, 67 și 69. Pe alocuri, mai figurează și o altă întrecere înrudită cu cea anterioară : cine poate scoate apă din pămînt. Eroul

izbuteşte, deoarece în prealabil îngropase o căldare cu zăr (apă) sub o glie (variantele : 45, 49, 50 şi 64).

Variantele mai înfăţişează pe alocuri şi alte întreceri cu o răspîndire mai restrînsă. Un fel de întrecere e înfăţişată în unele variante şi în episodul cînd zmeul apleacă un vîrf de copac — mai adesea un cireş — de care se prinde eroul şi e aruncat în aer cînd zmeul nu mai ţine pomul, dar în cădere nimereşte tocmai peste un iepure, lăudîndu-se că a sărit dinadins asupra lui (cf. Aa. Th. 1051). Episodul apare în variantele : 3, 34, 37, 44, 48, 49 şi 51.

Cam tot atît de frecventă e şi întrecerea în aruncarea pietrii : eroul aruncă însă o pasăre care nu se mai întoarce (Aa. Th. 1062). Episodul e întîlnit în variantele : 32, 34, 38, 39, 40 şi 62 (în aceasta din urmă, cojocarul vîră piatra în traistă, simulînd că a aruncat-o atît de sus, că nu mai revine). Uneori, eroii se iau la bătaie, un fel de duel rustic, în care eroul învinge fiindcă arma lui — de obicei o prăjină — e mai lungă decît a zmeului, care nu ajunge să-şi lovească adversarul (Aa. Th. 1083). Episodul e atestat în variantele : 16, 30, 41, 52 şi 55. De asemenea, cîteva variante — 5, 12, 25, 43 — mai înfăţişează şi altfel de întrecere în luptă : trînta voinicească. Zmeul îl strînge pe om atît de tare, încît îi ies ochii din cap, dar acesta se laudă că îl va arunca în nori şi zmeul se dă bătut. (Aa. Th. 1070). Varianta 36 prezintă alte întreceri : a) în fugă — dracul aleargă pe cerc, eroul pe diametrul cercului ; b) cine scoate din sîn căpuşa cea mai mare, dogarul scoate o vrabie şi c) la trîntă : dogarul ţine în braţe botniţa viţelului, care nu mai apar nicăieri. Varianta pare a fi creaţia culegătorului.

Cu totul sporadic mai sînt înfăţişate şi alte întreceri. În cîte două variante se întîlneşte întrecerea în a da vînturi : eroul lipeşte pereţii ca să nu crape de puterea lui (52) sau încearcă tavanul dacă va rezista unui atare şoc (54). De asemenea, călirea zmeului ca să fie şi el tot atît de tare în apă clocotită (cf. Aa. Th. 1134), dar efectul e contrar (16A, 27) şi ducerea unei pietre de moară drept o mărgea (Aa. Th. 1146) în variantele 18 şi 29. În cîte o variantă, mai apar : întrecerea în mîncat (Aa. Th. 1088) în varianta 31, simularea săpării grădinii cu varză uriaşă (var. 5), să ducă fiecare cît poate (Aa. Th. 1153) în varianta 8, să doarmă cu ochii deschişi (Aa. Th. 1140) în varianta 14, să trăiască cît arde

lumînarea (Aa. Th 1187) în varianta 32, să aducă măgarul de funie, eroul îl aduce călare (var. 58) și să scoată bălegarul din grajd : eroul taie peretele și îl aruncă (var. 60). De asemenea, eroul e trimis să prindă un mistreț (var. 54) sau să omoare un uriaș și un fel de inorog (var. 24). Acestea par a fi un ecou al variantei Grimm.

De obicei, în variantele folclorice zmeul (dracul), văzîndu-se biruit în întreceri, plănuiește omorîrea eroului în timpul nopții. Acesta prinde de veste și pune în locu-i în pat un buștean, o piuă, mai rar o troacă de porci — sau chiar un manechin de paie (var. 62), căciula (69) — iar el se culcă sub pat. Zmeul zdrobește cu măciuca — sau cu baltagul — ceea ce este în pat, iar a doua zi dimineața, eroul se plînge că a fost pișcat de niște pureci (Aa. Th. 1115). Episodul e întîlnit în 40 variante : 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 20, 21, 22, 25, 26, 27, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 43, 44, 47, 48, 49, 50, 54, 59, 60, 61, 62, 66, 67 și 69. În cele din urmă, zmeul (diavolul) trebuie să-i dea sacul cu galbeni (sau putina cu bani) pe care i-o duce chiar pînă acasă. Adesea, pe drum eroul e înfățișat cînd împins înainte de suflul zmeului, cînd tras înapoi de răsuflu, explicînd că aleargă înainte cuprins de dorul casei, dar revine biruit de dorul de a se întoarce iar înapoi la casa zmeului, sau de a-i da cîteva palme : variantele : 2, 5, 13, 18, 32, 35, 45, 46, 53, 54, 60, 61, 62, 64 și 67. Ajunși aproape de casa omului, eroul explică zmeului că are casa acoperită cu piei de zmeu, iar șița lipsă o va înlocui cu pielea lui. Zmeul se sperie și fuge (variantele : 1, 12, 15, 19, 28, 32, 38, 42, 47, 51, 54, 60, 62, 64, 68 și 69). Cel mai adesea zmeul e speriat de strigătele copiilor omului care fuge mai înainte acasă și îi învață să strige că ar mînca carne de zmeu (Aa. Th. 1149). Acest final apare în 35 variante : 1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 21, 25, 30, 32, 33, 35, 37, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 52, 53, 55, 57, 61, 62, 66, 67 și 68.

Întrecerea în puteri cu zmeul (uriașul, dracul) e răspîndită în toată Europa, în India, apoi prin America latină, unde a ajuns prin europeni. Basmul a fost prelucrat încă de timpuriu în literatura medievală. Cea mai veche prelucrare se găsește în Martin Montanus din Strasburg din anul 1557 (*Von einem König, schneyder, rysen, einhorn und wilden schwein*) în care apar episoadele cu omorîrea muștelor (sufletelor) dintr-o lovitură, prinderea uriașului, inorogului și mistrețului [88].

Aluzia cu omorîrea dintr-o singură lovitură apare și mai înainte, în 1527, într-un pasaj din Luther [89]. Cea mai veche versiune a tipului e cea chineză, Po-yu-King, tradusă din indiană, în care isprăvile sînt altele decît în variantele românești și europene în genere [90]. Dar aluzia la stoarcerea pietrei ca să iasă apă se găsește încă în *Persa* lui Plaut : „Aquam a pumice nunc postulas" [91], fără a putea deduce de aci că și tipul ar data de atunci, expresia putînd să însemne, doar în chip metaforic, realizarea unei imposibilități. G. Polivka crede că acest basm s-ar fi născut în chip independent în diferite locuri : în Germania către sfîrșitul evului mediu, în Rusia ca o parodie a legendelor locale, în Caucaz și în India [92].

Contaminarea acestui tip cu cel despre trocul dezavantajos se întîlnește numai în *Dănilă Prepeleac* și în varianta 63 care descinde din acesta. Puntea de legătură între cele două tipuri e construirea unei mănăstiri, iar pe plan psihologic metamorfozarea lui Dănilă din prost în isteț [93]. Într-adevăr, după pierderea boilor, Dănilă se relevă a fi altul : „da de acum am prins eu la minte... Numa ce folos? Cînd e minte, nu-i ce vinde", cu toate că în continuare doboară copacul peste car și boi și aruncă securea în lac după niște lișițe. Cumințirea efectivă a eroului după schimbul descrescînd e înfățișată în varianta Sbiera, cînd omul pleacă în lume „să învețe minte", ceea ce se și întîmplă, căci se călăuzește după cele trei sfaturi care îl fac mai bogat de cum fusese prin căsătorie cu fata boierului. La Creangă, această evoluție a eroului e șovăielnică, trecătoare, Dănilă rămînînd în ultimă instanță tot un prost. Într-adevăr, cum a arătat Al. Dima, în *Dănilă Prepeleac* sîntem „în fața unei puternice asociații prin contrast" [94], dar nu atît între Dănilă cel sărac și prost din partea întîi și între același Dănilă îmbogățit prin burduful de bani și mai isteț decît dracul, care nouă ni se pare a fi secundar, în orice caz nereliefat de Creangă. Contrastul e de altă natură, între Dănilă cel prost și dracii și mai proști. Căci în mentalitatea populară arhaică, zmeii (diavolii și alte spirite vrăjmașe) sînt înfățișați a fi peste măsură de puternici, dar din cale-afară de proști. Ca atare, ei pot fi învinși de om prin cea mai elementară istețime : ajunge un dram de viclenie pentru a-i face să piardă întrecerea sau prinsoarea. De aceea, cei care se iau la întrecere cu zmeul în variantele folclorice sînt recrutați din categoriile sociale cele mai modeste,

presupuse a fi și mai puțin înzestrate tocmai pentru ca contrastul să fie mai puternic : ciobani (ungureni), lingurari, oameni foarte săraci etc. Uneori, prostia acestora e atît de evidentă, încît în varianta 16A, țiganul biruitor al zmeilor cere de la ciobanii pe care i-a apărat numai o oaie : aceștia-i aleg pe cea mai grasă, dar țiganul o preferă pe cea mai slabă — care se cufurea — crezînd că curge untura din ea ! Și Dănilă Prepeleac, atît de puțin la minte, izbutește totuși să păcălească pe dracii cei atît de proști și în consecință să se îmbogățească peste așteptări.

Făt-Frumos, Fiul Iepei (Aa. Th. 301B) e un basm neterminat și publicat postum în „Convorbiri Literare", XXXII (1898), 15 mai. Tipul este bine reprezentat în folclorul nostru, fiind atestat în toate provinciile țării, precum și la aromâni, în 56 de variante, din care primele două au fost culese în întîia jumătate a secolului trecut.

I. *Variante publicate*:

1. *Lupul cu capul de fier*, de Zeyk Iános, în *Studii de istorie literară și folclor*, 232 (Cuci-Luduș).
2. *Petru Firicel*, în A. A. Schott : *Walachische Märchen*, 135—144, tradus în *Columna lui Traian*, 1870, nr. 30, p. 4.
3. *Petru, der Sohn der Kuh*, în Franz Obert : *Rumänische Märchen und Sagen*, 72—74.
4. *Cei trei frați de cruce*, în I. C. Fundescu : *Basme*, 108.
5. *Piticu, Piticotu Staticotu*, de At. Marienescu, în *Familia*, VII, nr. 34, p. 399—401.
6. *Petre, fiul oii*, în Th. M. Arsenie : *Noua colecțiune de basme*, 163—172, reprodus în *Calendarul pentru basme pe 1877*, 74—80 și în *Conv. Literare*, XXX (1896), nr. 8, 107—131.
7. *Tei legănat, Sfarmă Piatră, Strîmbă Lemne și Schiopul cu barba cît cotul*, în I. G. Sbiera : *Povești poporale românești*, 80—89.
8. *Omul de pe tărîmul celălalt*, de N. D. Popescu, în *Calendarul basmelor pe 1877*, 34—50 ; reprodus în *Carte de basme*, II, 84—109.
9. *Voinic de tei*, de Gr. Sima lui Ioan, în *Familia*, XIX (1883), 2—4 ; reprod. în *Tribuna*, II(1885), nr. 6—10 și în *Tei legănat*, 1—26.

10. *Dunăre Voinicul*, de P. Ispirescu, în *Conv. Literare*, XIX (1885), 391—397; reprodus în *Voința națională*, II (1885), nr. 313; în *Almanah literar și ilustrat*, I (1886), 129—135, în *Rumänische Revue*, III (1887), 388—395 etc.

11. *Agheran Viteazul*, în Frîncu-Candrea: *Românii din Munții Apuseni*, 272—285 (Vidra de sus-Cîmpeni).

12. *Ion năzdrăvanul de lut*, de G. Brătean, în *Gazeta poporului*, Timișoara, IV (1888), nr. 27—33.

13. *Fiuțul oii*, de I. P. Reteganul, în *Tribuna*, IV (1887), nr. 3—4, reprod. în *Povești ardelenești*, III, 56 și urm.

14. *Semănații*, în G. Cătană: *Pov. Banatului*, I, 77 și urm.

15. *Tei legănat*, de M. Lupescu, în *Șezătoarea*, II (1893), 200—208.

16. (f. titlu), de St. Ciumetti, în B. P. Hasdeu: *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, 2490—2491 (Călive-Badralexi-Macedonia).

17. *Fiul oii*, de Dogariu Domețiu, în *Gazeta Transilvaniei*, LIX (1896), nr. 232, 237, reprod. în *Fiul oii*, 3—35 (Săcele-Brașov).

18. *Cei trei frați*, în D. Stăncescu: *Alte basme*, 64—81 (Mihăilești-Drăgănești-Vlașca).

19. *Povestea lui Ionică Făt Frumos, Strîmbă-Lemne și Sfarmă Piatră*, în *Revista Ilustrată*, IV (1901), nr. 6, p. 46—48.

20. *Grădina cu mearile de-amalamă*, în P. Papahagi: *Basme aromâne*, 372—383 (Avela-Epir).

21. *Fičorlu aflat și Dzînlu*, ibid., 221—224 (Perivole-Epir).

22. *Ursu g'iani*, ibid., 336—345 (Băiasa-Epir).

23. *Ion năzdrăvanul de lut*, în I. P. Reteganul: *Pov. pt. popor*, 113—131 (Vama-Oaș).

24. *Craiovisin*, în *Graiul nostru*, I, 368—379 (Techederesi?—Constanța).

25. *Ion Făt Frumos fiul iepei*, în *Floarea Darurilor*, II, nr. 25—31 (Diocheți-Panciu); reprod. în N. Mateescu: *Povești alese*, 1—51.

26. *Novac*, în I. Olariu: *Povești din Banat*, 20—38.

27. *Mai bine c-un voinic de pagubă decît cu un mișel la cîștig*, de E.D.O. Sevastos, în *Familia*, XXVIII (1891), 313—314.

28. *Frați de cruce*, în C. R. Codin: *Făt-Frumos*, 106—128.

29. *Cal de zmeu, leu paraleu, sau Craisin fiul vacii*, în C. R. Codin: *Cal de zmeu*, 3—27 (Priboieni-Găești).

30. *Craiovean fiul vacii*, în C. R. Codin: *Nevasta leneșă*, 106—109.

31. *Vasile a popii*, în Al. Vasiliu: *Povești și legende*, 123—132 (Tătărușii-Pașcani).

32. (f. titlu) în *Țărănismul*, V (1929), nr. 21, p. 13—14.

33. *Tei legănat*, în O. Bîrlea: *Antologie*, I, p. 8 (Bughea de sus-Muscel).

II. *Variante nepublicate*:

34. *Făt-Frumos fiul oii*, în A.I.F., i. 18188 (Albeşti-Muscel).
35. *Fiul iepei*, în E. N. Voronca, A.I.F., ms. 4752, p. 131—132.
36. *Fiul iepei*, idem, p. 132.
37. *Fiul vacii*, idem, p. 133—135.
38. *Busuioc fiul vacii*, în T. Pamfile, ms. 5094, 6—8.
39. *Cu Frunză Verde*, în A.I.F., i. 14122 (Racşa-Oaş).
40. *Tovarăşi cu Sfarmă Piatră, Paharul*, în A.I.F., E. N. Voronca, ms. 4752, p. 108—109.
41. *Făt-Frumos cu părul de aur*, în A.I.F., i. 13254 (Fundu-Moldovei-Cîmpulung).
42. *Pătru fiul vacii*, în A.I.F., i. 11285 (Cerişor-Hunedoara).
43. *Făt-Frumos*, în A.I.F., i. 18202 (Albeşti-Muscel).
44. *Cu Staticot*, în A.I.F., mg. 2481 I (Berlişte-Oraviţa).
45. *Cu-mpăratu*, în A.I.F., mg. 1895b—1896a (Cresuia-Beiuş).
46. *Cu puiu ciutii*, în A.I.F., mg. 1874—1875 (Cresuia-Beiuş).
47. *Rujăñic voiñic*, în A.I.F., mg. 2239b—2240a (Rozavlea-Vişeu).
48. *Cu Strîmbă Lemne, Sfarmă Piatră*, în A.I.F., mg. 2285b—2286a (Rozavlea-Vişeu).
49. *Tei legănat*, în A.I.F., mg. 2301b—2304a (Săpînţa-Sighet).
50. *A lu Tei Legănat*, în A.I.F., mg. 2038b—2039a (Deseşti-Sighet).
51. *Fiulete a vacii*, în A.I.F., mg. 2087—2088 (Deseşti-Sighet).
52. *Cu împăratul Verde*, în A.I.F., mg. 2358—2360a (Vălcăul de jos-Şimleu).
53. *Cu Strîmbă-Lemne*, în A.I.F., mg. 2800—2801a (Stînca-Tg. Neamţ).
54. *Cu Tei Legănat*, în A.I.F., mg. 2812c (Mălini-Fălticeni).
55. *Cu doi bătrîni*, în A.I.F., mg. 2928 II—IIa (Vălişoara-Aiud).
56. *Zorilă, Mezilă şi Serilă*, în A.F.C., 965 (Transilvania)[95].

Variantele sînt — cu puţine excepţii — neaşteptat de unitare faţă de complexitatea acţiunii dintr-un tip atît de stufos. Varianta Creangă se înscrie printre acestea, de un autentic folcloric neaşteptat de fidel.

Eroul e uneori fiul unui animal. Ca atare e născut, fie de o iapă ca la Creangă şi în variantele 23, 35 şi 36, fie de o oaie (variantele 5, 6, 13, 17 şi 34), fie mai cu seamă de o vacă (variantele 3, 24, 28, 29, 30, 37, 38, 42 şi 51). În varianta 47, eroul e hrănit numai de vacă prin cornul miraculos al acesteia. În două variante — 22 şi 31 — eroul e fiul unei ursoaice şi al unui popă. Cu totul excepţional, e arătat a fi şi fiul unei căprioare (46 : ciută). Alteori, eroul provine din-

tr-un obiect, cel mai adesea dintr-un lemn, mai cu seamă tei — variantele 9, 10, 15, 33, 49 și 54 — care prin simplă legănare prinde viață. Mai rar, eroul provine dintr-o păpușă de lut legănată (variantele 12 și 23), sau dintr-o păpușă înviată (19). În chip excepțional, eroul e conceput prin degustare de pește (14) sau boabă de piper (41).

În celelalte variante (1, 2, 4, 8, 11, 16, 18, 20, 21, 26, 32, 39, 40, 43, 44, 48, 52 și 53) eroul are o obîrșie obișnuită sau nu se specifică nimic în legătură cu nașterea lui. În var. 56, Zorilă e fratele gemen al lui Mezilă și Serilă, cei doi din urmă jucînd rolul fraților perfizi.

După ce crește mare, pleacă în lume, unde se întovărășește — cu puține excepții, — cu doi tovarăși năzdrăvani, Strîmbă-Lemne și Sfarmă-Piatră, ca la Creangă, denumiți uneori diferit : Cîrnă-Lemne (11) sau Cujbă-Lemne (25) și Freacă-Pietrii (var. 10, 24, 28 și 29). Pe alocuri, celor doi tovarăși se mai asociază un al treilea denumit Bate Munții (var. 11, 12), Leagănă-Munții (26), sau Clatină-Munți (41). Mai rar în locul acestuia apare Tulbură Apă (var. 33 și 51) sau Apă Rea (8). În cîteva variante — 18, 20, 45, 56 — în locul acestora apar frații eroului, iar uneori e singur (1, 4, 52). Adversarul obișnuit al lor e Statu-Palmă Barbă-Cot, ca la Creangă, uneori denumit Bărbăciu-Măciuc (39) sau Salcotea (11). În varianta 26, el e arătat a fi un căpcăun, care se comportă tot ca acesta. În alte 15 variante adversarul e însă zmeul, de obicei trei, rar mai mulți (6, 14, 17, 18, 20, 24, 28, 29, 32, 45, 46, 51, 54, 55 și 56). În două variante—22 și 49 — dracul e adversarul eroilor, iar în chip excepțional, acesta e lupul cu capul de fier (var. 1) sau uriașul (var. 16). Eroii poposesc la o casă în pădure, unde obișnuit le gătesc trei fete de împărat sau trei zîne. Cei doi tovarăși sînt batjocoriți de Statu-Palmă, dar Făt-Frumos izbutește să-l prindă cu barba în copac pe care acesta îl smulge și fuge pe tărîmul celălalt. Fetele sînt furate de acesta, sau de supușii lui, sau de zmei obișnuiți. În cîteva variante, Făt-Frumos și tovarășii lui se luptă cu adversarii și cad înecați în sînge ca la Creangă, dar sînt reînviați de mama eroului care în felul acesta își pierde viața (var. 5, 6, 17, 24, 29, 34, 37 și 38). După ce coboară pe tărîmul celălalt, eroul găsește pe Statu-Palmă cu care se luptă și îl răpune, de obicei în luptă obișnuită, mai rar strivindu-i puterile ascunse într-un gîndac sau

ou dintr-un animal ce locuiește într-un lac tainic (var. 25, 34, 35, 43 și 44). În alte două variante — 10 și 36 — Barbă-Cot este învins prin schimbarea celor două poloboace cu apă vie și apă moartă, eroul bînd din cea dintîi. Într-un număr restrîns de variante, lupta cu zmeii ce au răpit fetele se dă la pod, ca în varianta Creangă, în cea din urmă fiind ajutat de obicei de un corb (var. 3, 24, 28, 29, 45 și 47). După ce a eliberat fetele, le aduce la hîrzobul de la gaură — gîrliciul pămîntului, Sorbul pămîntului, Gîrteanul pămîntului—tovarășii le scot, dar el e lăsat jos : eroul le încearcă credința, punînd în locu-i un bolovan — uneori cu căciulă — sau un buștean. După ce mai zăbovește pe tărîmul celălalt, unde de obicei intră slugă la niște moșnegi orbi cărora le readuce ochii furați de zîne pentru că le-au încălcat moșiile cu oile. Mai rar are prilejul să salveze fiica unui împărat de la balaurul fîntînii. În cele din urmă, este scos de o pajură drept recunoștință pentru că i-a salvat puii de la un balaur care îi mînca de fiecare dată. Merindea e fabuloasă : care cu pîine, cu carne, poloboace cu vin, dar la urmă nu ajunge și eroul se vede silit să taie din pulpă, de sub subțiori, pe care uneori pajura i le leapădă ajunsă sus, alteori se oferă prin aceasta pseudo-explicația de ce omul are părțile amintite scobite. Doar în două variante — 33 și 42 — eroul revine pe tărîmul nostru cățărîndu-se pe un copac care crește într-o anumită zi — de Paști sau Rusalii — pînă pe pămînt. În varianta 38, eroul e scos de un balaur drept recunoștință că a zdrobit coarnele unui cerb pe care nu-l putea înghiți. În varianta 11, eroul revine pe pămînt pe o scară făcută din barba lui Salcotea. Aici își regăsește soția servitoare persecutată de tovarășii lui, copilul lui fiind de obicei porcar la o scroafă care nu intra în coteț decît sărutată în „bumbăreață". Pedepsirea se face de obicei prin legea ordaliilor : aruncă paloșele în sus, cei doi sînt omorîți, eroul scapă nevătămat. Alteori, el însuși îi decapitează, iar într-o variantă recentă chiar îi împușcă.

Au alt început decît cel cunoscut și de la varianta Creangă un număr restrîns de variante : 1, 16, 27, 45, 52, 55 și 56 și alt final variantele 2 și 16, asupra cărora nu mai insistăm. Varianta 16 diferă cel mai mult în contextul tuturor variantelor. De altfel, așa cum a notat-o Hasdeu, ea pare mai degrabă un rezumat inegal al variantei folclorice.

Basmul acesta cunoaște o mare răspîndire. În Europa e atestat pretutindeni în numeroase variante. În Finlanda e atestat în 171 variante, iar în Franța în 86 variante. E întîlnit apoi în India — în 10 variante — China și sporadic în America Latină [96]. Această largă răspîndire dovedește implicit vechimea lui considerabilă, deși versiunile cunoscute pînă acum nu sînt mai vechi de anul 1700[97]. Motivul descinderii pe tărîmul celălalt se găsește povestit încă în vremea împăratului Augustus de către mitograful grec Konon. Un cioban din Efes s-a lăsat pe o frînghie într-o peșteră, unde a găsit o comoară pe care a urcat-o sus cu frînghia trasă de tovarășii lui. Cînd a venit rîndul lui, e lăsat acolo ca și eroul basmului. Apollo îl învață în somn să-și sîngereze corpul și să stea nemișcat : năvălesc o mulțime de vulturi pe presupusul cadavru și-l scot afară prinzîndu-l în ghiare și astfel se salvează de la moarte. Cît despre episodul cu urmărirea unui demon care a răpit o fecioară, el se regăsește la Somadeva într-o situație asemănătoare. Originea ursulină a eroului se regăsește încă în antichitate la Antoninus Liberalis, în ale sale *Metamorphoses*, unde Polyphonte, îndrăgostindu-se de un urs la ațîțarea Aphroditei, naște doi copii sălbateci, Agreios și Oreios[98].

Frații Grimm au încercat să susțină geneza acestui basm în legenda lui Siegfried. Mai tîrziu, Laistner, apoi Panzer au arătat strînsa înrudire a basmului cu epopeea anglo-saxonă *Beowulf*[99]. Pornind de la unele asemănări ale basmului cu legenda persană *Feridun*, prelucrată de Firdusi, Panzer emite ipoteza că basmul și-ar avea geneza cu multe veacuri îndărăt, în timpul comunității popoarelor indoiraniene. Dar legenda persană, în ciuda cîtorva asemănări, se deosebește substanțial de basmul popular, încît presupunerea lui Panzer nu e convingătoare[100].

În vremea din urmă, ipoteza lui Panzer cu privire la descendența epopeii *Beowulf* din acest tip folcloric este reluată de R. Carpenter și lărgită într-un chip îndrăzneț [101]. Carpenter, pornind de la asemănările dintre *Beowulf* și *Odiseea*, și fiind imposibilă dovedirea că *Beowulf* ar deriva din *Odiseea*, conchide că ipoteza lui Panzer, potrivit căreia *Beowulf* provine din tipul folcloric al basmului *Fiul ursului* (Bärensohn, Bearson) este dovedită și pe această cale. Dar Carpenter deduce în continuare că și creatorul Odiseii s-ar fi inspirat

din acest basm popular. Evident, scnema basmului a fost prelucrată, mult amplificată și, bineînțeles, contemporaneizată de Homer, încît compoziția Odiseii este mult mai stufoasă, cu unitatea dramatică fărîmițată în comparație cu cea a basmului popular. După o analiză paralelă a motivelor din basmul *Fiul Ursului* și a pasajelor corespunzătoare din *Odiseea*, Carpenter găsește unele asemănări evidente. Astfel, originea ursulină a eroului, căci și Odiseu e descendent din Arkeisios și fiul acestuia, Sisif. Apoi puterea extraodinară a eroului basmului — care dezrădăcinează copaci etc. — și a lui Odiseu, cum arată incidentele din vînarea mistreților pe Parnas și din aducerea lînilor furate din Messina, dar mai cu seamă în mînuirea arcului din Itaca — pe care nimeni altul nu-l poate mînui — și din aruncarea discului dincolo de semn. Înainte de a pleca după vitejii, Fiul ursului capătă o armă miraculoasă, după cum Odiseu primește arcul faimos de la un prieten, ceea ce nu are nimic comun cu legenda despre Troia și despre peripețiile războiului. Fiul ursului și tovarășii năzdrăvani ajung într-o casă în pădure, după cum Odiseu, rătăcit, ajunge într-o pădure de stejar, unde dă peste casa Circei. Aventurile din casa din pădure cu piticul năzdrăvan sînt înlocuite în Odiseea prin episodul Poliphem. Fiul ursului coboară pe lumea cealaltă cu ajutorul unei frînghii, iar Ulise ajunge acolo prin alte mijloace. Multe detalii din tipul folcloric referitoare la lumea de dincolo : foc și îngheț, vînt și ploaie, întuneric de nepătruns, prin care se ajunge totuși la un peisaj luminos, se regăsesc și în Odiseea : Acheronul, Cocitul, Stixul, apă și foc, întuneric, apoi copaci cu flori. Apoi Fiul ursului încearcă să revină pe pămînt, dar e trădat de tovarăși, după cum și Odiseu își ratează de două ori întoarcerea din cauza tovarășilor, însă întîmplările sînt altele. Dar sosirea la timp a Fiului ursului ca să scape fata cea mică de căsătorie seamănă iarăși cu episodul peților Penelopei, aceștia comportîndu-se ca și tovarășii trădători ai Fiului ursului pe care Odiseu îi omoară. Carpenter conchide că pare plauzibilă circulația unui basm de tipul Fiul ursului prin Grecia antică, din care s-ar fi inspirat Homer. În ciuda unor asemănări evidente, deosebirile sînt totuși mari, încît aserțiunea îndrăzneață a lui Carpenter rămîne numai o ipoteză, e drept plauzibilă.

Soacra cu trei nurori (Aa. Th. 903*) pe care Boutière o așază — cea dintîi — între poveștile fantastice[102], deși basmul nu are nici un element fantastic, căci pretenția soacrei de a avea un ochi în ceafă ca vitrega sau fata vitregei din tipul Cenușăresei e doar o născocire a acesteia pentru a-și înfrica nurorile să lucreze și în timpul nopții. În fond, narațiunea e un basm-snoavă, deci specie mixtă. A fost publicată în *Convorbiri Literare*, IX (1875) din 1 octombrie, p. 263—267 și reprodusă în *Gura Satului*, XV (1875), nr. 50, 51, p. 1—2, 2—3, fiind cea dintîi poveste publicată de Creangă în *Convorbiri* după ce fusese citită în *Junimea*.

Basmul e reprezentat prin foarte puține variante, aproape toate ecouri orale ale variantei Creangă.

I. *Variante publicate:*

1. *Rete, rete, cercei de pietre*, de C. G. Călinescu în *Dumineca Poporului*, XI (1927), nr. 49—50, p. 6.

II. *Variante nepublicate:*

2. *Soacra și nora*, de Cosmescu, colecție inedită de basme aromâne, la Șăineanu, lucr. cit., 1000.
3. *Soacra cu trei nurori*, în A.I.F., i. 10641 (Boca-Strehaia).
4. *Soacra cu trei nurori*, în A.I.F., mg. 2483d (Milcoveni-Oravița).
5. *Soacra cu trei nurori*, în A.I.F. Cluj, mg 581d (Brănișteа-Dej).
6. *Soacra cu trei nurori*, în A.I.F. Cluj, mg. 569d (Brănișteа-Dej).
7. *Soacra cu trei nurori*, în A.I.F. Cluj, mg. 574d (Brănișteа-Dej).
8. *Soacra cu trei nurori*, în A.I.F., mg. 2813c (Mălini-Fălticeni).
9. *Soacra cu trei nurori*, în A.I.F., mg. 2941 IIb (Mihoiești-Cîmpeni).[103]

Cu tot titlul său diferit — și bizar — varianta 1 nu e decît o pastișare nemărturisită a variantei Creangă. De altfel, „autorul" nu dă nici o indicație asupra povestitorului și datei culegerii. Varianta nu aduce nici un element nou în schema acțiunii.

Variantele 3—9 nu sînt decît niște repovestiri după varianta Creangă reintrată în circuitul oral prin atîtea ediții de popularizare și mai cu seamă prin manualele școlare. Atît

aserțiunile povestitorilor, titlul variantelor, cît mai cu seamă schema epică confirmă fără îndoială originea lor livrescă. Variante de acest soi sînt peste măsură de multe dacă le-ar urmări cineva pe cuprinsul țării, deși cîștigul teoretic n-ar fi în fond diferit de cel dedus din cîteva cazuri.

Schema epică este redată cu fidelitate uimitoare excepțînd var. 9 și unele detalii din celelalte. Astfel, în varianta 3, nora cea mică stîlcește în bătaie pe soacră, fără ajutorul celorlalte. Restul e povestit tocmai ca în Creangă, acțiunea desfășurîndu-se pe același fir epic. Narațiunea, de proporții restrînse, cu o compoziție clară și o desfășurare logică, bine motivată, e un tot rotunjit care s-a imprimat cu fidelitate în memoria povestitorilor populari. Doar varianta 2, aromînă, rămîne pînă acum singura variantă folclorică a povestei lui Creangă. Din păcate, sîntem privați de o analiză comparativă, deoarece nu o cunoaștem decît din citatul lui Șăineanu care nu a analizat acest tip, ci l-a amintit fugar în nota de la pagina citată : „Ca snoave se mai pot considera și următoarele versiuni ... 3) Versiunea moldovenească *Soacra cu trei nurori* (Creangă nr. 1) cu forma-i paralelă macedo-română *Soacra și nora* (Cosmescu)". Colecția inedită a lui Cosmescu pare pierdută, poate rămasă printre hîrtiile lui Șăineanu, căci lipsește din Biblioteca Academiei R.S.R. și nu a fost semnalată nicăieri.

Drept variantă folclorică poate fi considerată și varianta 9, moțească, recent culeasă din Mihoiești-Cîmpeni, de la un bătrîn septuagenar care o deține nu din carte, ci din circulația orală. Povestea lui Creangă a suferit de data aceasta transformări importante care o individualizează. Schema epică este aceeași, cu unele devieri și adaosuri de amănunt, dar în ansamblu, totul capătă altă culoare. Faptele au fost aclimatizate, în consonanță cu specificul ținutului. Astfel, cei trei feciori se duc „la țară", unde „duceau lemnărie" și aduceau în schimb „bucate" și „ce trebuia la casă", întocmai ca moții de pe cursul superior al Arieșului. Apoi povestitorul popular și-a permis transformări mai adînci în înseși caracterele feciorilor babei. Aceștia nu mai sînt atît de proști și de abulici ca la Creangă, unde mama îi însoară cum vrea ea, fără consimțămîntul lor. Deși și în varianta moțească soacra e autoritară, totuși și cei doi feciori mai mari se manifestă mai independent și acceptă nora propusă numai după ce le

place și lor. Ca atare, soacra își martirizează nurorile fără știrea fiilor ei, terorizîndu-le ca să nu divulge acestora tratamentul la care sînt supuse. Dar cel mai independent e cel de al treilea care refuză să se ducă în petit cu mamă-sa și își va alege singur viitoarea soție. Întreg episodul — absent la Creangă și în celelalte variante — în care cel mai mic își alege singur nevasta, e creionat de la început pînă la sfîrșit într-un cadru tipic moțesc. Idila care se înfiripă în căruță sub coviltir, la gustarea vinarsului de drojdii e izvorîtă dintr-o vînă de maestru, demnă de orice antologie nuvelistică. Creatorul moț a avut aceeași atitudine ca și Creangă față de narațiunea tradițională din circulația orală : a retopit-o în tiparele locale, contemporaneizînd-o prin numeroasele detalii realiste. Pentru urmărirea îndeaproape a diferențierilor față de varianta Creangă, o redăm în întregime în *Anexă*.

Cercetînd mai îndeaproape variantele 3—8, se observă cu ușurință cum din *Soacra cu trei nurori* a fost preluat numai scheletul acțiunii și caracterele personajelor. Toate celelalte detalii realiste care individualizează atît de mult varianta Creangă au fost lăsate la o parte. E procesul general pe care îl suferă narațiunile folclorice în mecanismul transmiterii orale. Scheletul epic rămîne, transmițîndu-se aidoma — pe alocuri cu unele modificări — dar detaliile care îmbracă acest schelet sînt adaose din contemporaneitate, din experiența povestitorilor. Pentru ilustrarea acestui proces, dăm în *Anexă* varianta 7, culeasă de la unul din povestitorii talentați.

În această variantă folclorică, acțiunea e precipitată. Detaliile asupra celor două nurori mai mari sînt inexistente. Povestitorul s-a concentrat asupra motivului final : pedepsirea soacrei. Dar aici a uitat interpretarea adevărată, căci împărțirea averii se mărginește numai la pereții casei — nu la locurile de moșie situate în partea aceea ca la Creangă — ceea ce e puțin verosimil. Pe plan stilistic, se observă cu ușurință partea preponderentă a dialogului. Convorbirile sînt mult mai numeroase decît relatările propriu-zise : sînt 21 rînduri de dialog și abia 19 de relatare. La Creangă proporțiile sînt altele : 91 rînduri de dialog față de 145 rînduri de relatare epică, dialogul reprezentînd abia două cincimi din totalul narațiunii.

Povestitorul popular folosește apoi cu îndrăzneală exclamațiile. Soacra năucită în bătăi nu poate articula decît

invariabil aceeași vocală, uneori ușor diftongată, expresie a muțeniei ei aproape totale. Povestitorul repetă de trei ori vorbirea monoftongă a soacrei, exploatînd tot comicul verbal care se naște din atare interpretare. Varianta a cîștigat în oralitate, rezemîndu-se aproape în întregime pe dialog și exclamații, apoi pe gesturi și mimică prin care narațiunea capătă plasticizarea necesară pe toate planurile de realizare epico-dramatică, tipice stilului oral din nararea folclorică.

La alte popoare, tipul este deocamdată neatestat, căci în catalogul internațional al lui St. Thompson din 1961 nu figurează decît variantele românești indicate de Schullerus. E meritul lui Boutière de a fi descoperit varianta armeană din colecția lui Minas Tchéraz [104] cu care varianta Creangă are asemănări izbitoare, avînd aceeași schemă epică, atît că soacra e trîntită numai de nora cea mai mică [105]. Prin aceasta, orice presupunere despre paternitatea lui Creangă asupra acestei narațiuni devine derizorie. Dacă între varianta Creangă și cea armeană există vreo filiație, aceasta rămîne să fie elucidată prin cercetări viitoare, nouă fiindu-ne inaccesibilă colecția lui M. Tchéraz.

Cinci pîni apare mai întîi în *Convorbiri Literare,* XVI (1883), în numărul din 1 martie și e reprodusă apoi în *Adevărul,* III (1885), nr. 53, p. 3—4, precum și în *Almanah literar și ilustrat,* I (1886), 155—158.

Nu se cunosc variante folclorice la această narațiune. Nu figurează nici în catalogul poveștilor românești al lui Schullerus, nici în cel internațional al lui Thompson. Tema există totuși în folclorul nostru. Astfel, în *Albina,* anul 41 (1938) în numărul 21 p. 326, Aurel Boia publică o poveste — fără să indice sursa — în care problema de aritmetică este alta, dar rezolvarea este neașteptată și întrucîtva similară cu cea din *Cinci pîni.* Un om avea 19 vaci. La moartea lui, lasă fiului mai mare jumătate din ele, celui mijlociu un sfert și celui mic o cincime. Nereușind să le împartă, îi ajută un bătrîn din sat. Acesta aduce și pe Joiana lui, și face operațiile de aritmetică asupra cifrei 20. Astfel dă 10 — deci jumătate — celui mai mare, 5 — adică un sfert — mijlociului și 4 — o cincime —

celui mai mic, iar pe Joiana lui şi-o duce acasă, fiind ocolită de cei trei fraţi, pentru că era prea slabă şi pentru că a adus-o numai pentru socoteală.

Astfel de naraţiuni cu subtilităţi aritmetice se întîlnesc adesea în unele colecţii de ghicitori. Fiindcă oferă o problemă de rezolvat pentru ascultători, ele au primit o funcţie similară cu a ghicitorilor. Partea epică este cît se poate de redusă, atît cît e nevoie pentru introducerea temei de rezolvat, asemeni problemelor de aritmetică. În colecţia *Din Bătrîni* a lui Gr. Sima din Munţii Apuseni, o naraţiune-ghicitoare pune problema împărţirii în două a unui butoi de vin de 10 decalitri cu două vase de 3 şi 7 decalitri; alta se referă la aflarea numărului real pornind de la cifra 20 prin adunări parţiale (p. 16—17).

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR" BIBLIOTECA BUCUREȘTI

III. SNOAVE

Prostia omenească (Aa. Th. 1210, 1229*, 1245, 1384) a fost publicată mai întîi în *Învățătorul copiilor*, ediția a III-a, corectată și îmbunătățită, Iași, 1874, p. 158—160, sub titlul : *A fost, a fost; că dacă n-ar fi fost, nu s-ar povesti.* Abia în ediția a VIII-a din 1886 apare cu titlul *Poveste*, păstrat și în edițiile a IX-a și a X-a[106]. În reeditările ulterioare, a figurat de obicei cu titlul *Poveste (Prostia omenească)*. A fost reprodusă în timpul vieții autorului în *Timpul* (București), 1880, nr. 2.

Snoava este foarte răspîndită la noi, fiind atestată în toate provinciile țării în 30 variante. Toate sînt ulterioare variantei Creangă.

I. *Variante publicate:*

1. *Nebunii*, de Gr. Sima lui Ioan, în *Familia*, XX (1884), 596—598.
2. (f. titlu), în *Gazeta Săteanului*, II (1885), nr. 7, p. 126.
3. *Deșteptăciune sîrbească*, de N. D. Popescu, în *Carte de basme*, III (1892), 156—157.
4. (fără titlu), ibid., 157.
5. *Baba cea proastă și flăcăul cel hîtru*, de R. Marinescu în *Șezătoarea*, I (1892), 7—8, p. 187—190.
6. *Ce pățește înțeleptul*, în *Revista critică literară*, Iași, I (1893), 234—235.
7. *Din isprăvile prostiei*, de V. Puiu, în *Foaia pentru toți*, II (1898), nr. 49, p. 562—563; reprodusă în *Hazul Satelor*, 1911, nr. 35—36.
8. *Snoavă*, în *Tinerimea Română*, V (1900), 299.
9. *Povestea proștilor*, de N. H. Hodoroabă, în *Ion Creangă*, III (1910), nr. 8, 232—236; reprodusă în N. H. Hodoroabă : *Povestea proștilor*, 3—12.
10. *Nărojii*, de St. Sterescu, în *Convorbiri Literare*, XLVI (1912), vol. II, p. 1043—1055, 1164—1168 (din Gorj).
11. *Nărojii I*, ibid, p. 1168.
12. *Nărojii II*, ibid., p. 1168.
13. *Nărojii III*, ibid., p. 1168.

14. *Nărojii IV*, ibid., p. 1168.
15. *Nărojii V*, ibid., p. 1168.
16. *Nărojii VI*, ibid., p. 1168.
17. *Povestea proștilor*, în D. Furtună : *Cuvinte scumpe*, 102—104; reprod. în *Albina*, XXVIII (1928), nr. 6, p. 245—246.
18. *Gresea de pe cuptor*, de I. Dariu, în *Gazeta Transilvaniei*, LXXVIII (1915), nr. 21, p. 2—3.
19. *Cum a luat Dumnezeu moara de la dracul*, în V. Sala : *Cei doi frați*, 45—48.
20. *Prostia omenească*, în O. Bîrlea : *Antologie*, III, p. 168 (Cerbăl-Hunedoara).

II. *Variante nepublicate*:

21. *Femeia proastă*, în A.I.F., i. 11359 (Meria-Hațeg).
22. *Prostia femeiască*, în A.I.F., mg. 28b (Boșorod-Hațeg).
23. *Vaca-n pod*, în A.I.F., mg. 2556b (Turnu-Severin).
24. *Cu femeia proastă*, în A.I.F., mg. 2483y (Rusova-Veche-Oravița).
25. *Prostia omenească*, în A.I.F., mg. 24861 (Ticvaniu-Mare-Oravița).
26. *Femeia proastă*, în A.I.F., mg. 1917c (Cresuia-Beiuș).
27. *Păcală și Tîndală*, în A.I.F., mg. 2024a (Mara-Sighet).
28. *Bărbatul a plecat să caute mai proastă*, în A.I.F., mg. 2334d (Săpînța-Sighet).
29. *Femeia proastă*, în A.I.F., mg. 2371f—2372 (Vălcău de Sus-Șimleu).
30. *Cu boroaca*, în A.I.F., mg. 2811e (Mălini-Fălticeni).

Variantele 2, 21, 23, 25 și 30 au aceeași schemă ca și varianta Creangă și pot fi socotite ca ecouri orale ale acesteia, cunoscută mai cu seamă din manualele școlare.

De altfel, motivele din varianta Creangă se regăsesc în majoritatea variantelor folclorice.

Teama ca drobul de sare să nu cadă în capul copilului se întîlnește în variantele : 2, 4, 6, 7, 9, 17, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29 și 30. În alte 7 variante, femeile se tem de toporul care ar putea cădea peste copil (var. 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16). În trei variante, se tem de gresia (cutea) de pe grindă sau de pe cuptor (1, 18, 22). În alte variante, obiectul temut e altul : teascul de pe butoiul de curechi (1), slănina din pod (1), sulul de la război (3) sau cuțitul de pe horn (5).

De obicei, soțul pleacă în lume după oameni mai proști, ca în varianta Creangă. În variantele 5, 6 și 10, pleacă fratele,

iar în varianta 17 tatăl nevestei cu copil mic. Din cele trei episoade din varianta Creangă care ilustrează prostia omenească, cel mai frecvent e cel în care oamenii cărau lumina în casă cu un vas, întîlnit în 23 variante (troc: 1, 5, 6, 17, 22, 26; vas: 9, 25; sac sau traistă: 10,11, 12, 13, 20; coș: 9 și 30 (boroacă); găleată: 21; baniță: 23; sparge acoperișul: 24).

Aruncarea nucilor cu furca în pod revine în 15 variante (1, 2, 5, 6, 7, 9, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29 și 30), iar urcarea vacii în pod sau pe casă la fîn sau iarbă apare în 10 variante (2, 5, 7, 9, 21, 23, 25, 26, 29 și 30). Construirea carului în casă se regăsește în 8 variante (1, 5, 7, 9, 19, 26, 29 și 30).

Variantele folclorice mai înfățișează și alte scene tipice pentru prostie. Astfel, în 12 variante, oamenii, construind o casă, lungesc grinzile mai scurte întinzîndu-le cu boi înjugați la amîndouă capetele (1, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20 și 22). În alte 7 variante, mireasa era mai înaltă decît ușa, nuntași voiau să-i taie capul: omul îi dă un pumn în ceafă și ea se apleacă (10, 11, 12, 13 și 14) sau taie din pragul de sus (15 și 16). În varianta 22, vor să taie picioarele unui bătrîn înalt: omul îl apleacă. De asemenea, oamenii voiau să scoată cosciugul cu mortul prin acoperiș: omul scoate întîi mortul, apoi cosciugul (10, 11 și 12). În alte două variante, omul nu știa să îmbrace izmenele: femeia le ținea desfăcute, iar omul urcat în pod chitea să sară în ele (22 și 27). În cîte o variantă, se mai întîlnesc și alte enormități. Lemnele mai lungi sînt scurtate prin baterea în capete cu maiul (20). Oamenii nu știu cum să clădească un grajd de bîrne, doar le ciocăneau mereu (27). O fată cere să n-o vîndă fără tatăl ei: o chema ca pe maică-sa, iar pe aceasta ca pe fiică-sa (6). Ciorba e mîncată cu găteje de lemn, pentru că șoarecii intraseră în coșul cu linguri (6). Doi porci rîmau: omul îi apucă de coadă și trage, temîndu-se că vor intra în pămînt (7). În altă parte, găina era îndopată cu porumb și adăpată cu linguriță: omul învață să arunce grăunțele prin curte și apa să fie pusă în vas (9). Tot acolo, ziua și noaptea erau gonite de săteni cu îmblăciii (9). În sfîrșit, o femeie se trudea să vîre un snop de grîu în anus, soțul îi spusese că ceea ce seceră să-i facă snopi și să-i pună în c, adică în picioare, cu spicele în sus (27). Soțul (fratele sau tatăl) se întorc acasă, fiindcă au găsit și mai proști, ca în varianta Creangă; doar în varianta 6, cel

plecat nu mai revine la ai săi. Varianta 22 are alt final : soțul vinde cocoșul celor care nu mai văzuseră așa ceva ; înțelegînd greșit că mînîncă oameni în loc de boabe, vor să-l omoare, dar cocoșul fuge și moare femeia pe care se cocoțase, lovită de oamenii furioși. Varianta 19 e o legendă, protagoniști fiind Dumnezeu și dracul ; acesta din urmă joacă rolul prostului : cară lumina cu trocul, face carul în casă și nu-l poate scoate. Dumnezeu îi arată. Varianta 5 mai cuprinde și episodul cu omul ce primise slănina de la femeia proastă care crede că el e vremea (salutase „bună vremea"), urmărit apoi de bărbatul femeii. Omul îi ia și calul ca să-l ajungă el mai repede, apoi împlîntă coada calului în pămînt, spunînd că acolo a intrat calul, iar el fuge cu slănina și cu calul. Cîteva variante au alt început. Omul cere soției să-i gătească varză cu slănină, soția pune cîte o bucată de slănină pe verzele din grădină (20). În variantele 27 și 28, omul trimite femeia la tîrg cu doi boi (27) sau cu porumb (28) și îi dă pe credit, în plus dă și sumanul să fie recunoscută la tîrgul următor. Soțul pleacă să afle mai proști.

Unele sînt sumare, conținînd de obicei un singur motiv. În varianta 3, se relatează cum omul, plecînd după mai proști, vede o femeie plîngînd că va cădea sulul de război în capul viitorului copil. Omul se întoarce acasă. În varianta 4, se arată numai că o babă arunca bulgări de sare în pod să-i prindă fiică-sa. Căzînd unul, ea presupune că i-ar putea omorî viitorul copil. Omul fuge rîzînd. Varianta 8 conține numai motivul carului construit în casă : țiganul strică casa ca să-l poată scoate. În varianta 18, se arată numai că fata refuză să se mărite fiindcă atunci cînd va avea copil, gresia va cădea pe acesta și-l va omorî. Mamă-sa închide gresia în dulap.

Tipul despre cel care caută mai proști decît soția lui e răspîndit în toată Europa — în Irlanda 95 variante, în Suedia 65, — apoi sporadic în America Latină și Africa[107]. De asemenea, motivul urcării vacii în pod (Aa. Th. 1210) e atestat în toată Europa, apoi prin America Latină, ca și cel despre căratul soarelui cu vasul (Aa. Th. 1245), pe cînd aruncarea nucilor cu furca în pod (Aa. Th. 1229*) e atestat de catalogul Thompson numai în Ungaria[108]. Motivul despre femeia care își face griji nesăbuite într-un viitor puțin probabil despre copilul încă nenăscut a fost prelucrat încă de timpuriu

în literatura medievală. Bolte-Polivka publică o poezie germană despre acest motiv scrisă de Heinrich Götting în 1585 [109].

Povestea unui om leneș a fost publicată în *Convorbiri Literare*, XII (1878), în numărul din octombrie. Schullerus, în *Verzeichnis der rumänischen Märchen*, la nr. 1698* citează 4 variante, dar cea din *Șezătoarea țăranului*, XI, aparține altui tip [110].

Snoava este foarte puțin răspîndită în colecții, fiind atestată numai în patru variante :

1. *Linăvoslu*, în P. Papahagi : *Basme aromâne*, 366—367 (Avela-Epir).
2. *Povestia unui om leneș*, în T. Pamfile : *Cartea povestirilor hazlii*, 82—84.
3. *Cu leneșul*, în A.I.F., mg. 2797d (Boboiești-Tg. Neamț).
4. *Poveste*, în A.I.F., mg. 2815e (Mălini-Fălticeni).

Varianta 2 nu e decît o repovestire după Creangă cu diluări de prisos care îngreuiază lectura, cu aceeași schemă și elemente, fără ca Pamfile să indice vreun izvor. De asemenea varianta 3. Varianta aromână are și ea aceeași schemă epică, doar unele amănunte diferă. Astfel, pentru leneș intervine o femeie bogată din sat — nu o cucoană ca la Creangă — iar aceasta mai oferă leneșului, pe lîngă biscuiți, și nuci pe care totuși acesta le-ar vrea sparte.

Varianta 4 din Mălini-Fălticeni, culeasă de la un bătrîn de 98 ani care o deținea din circulația orală, pare a fi independentă de varianta Creangă. Schema e aceeași, dar detaliile sînt altele : leneșul e întreținut pe rînd de săteni, cea care vrea să-l salveze e o preoteasă văduvă care are de la răposatul trei hambare de colaci, la care leneșul ar vrea să aibă și lapte pentru a fi înmuiați. Fiind atît de rare variantele folclorice ale acestei snoave, o redăm în întregime în *Anexă* pentru a putea fi mai ușor comparată cu narațiunea lui Creangă.

Tipul nu e atestat în catalogul internațional Aarne Thompson, decît sporadic în America (Aa. Th. 1951). Leneșul întreabă dacă lemnul este spart înainte de a-l accepta ca dar, iar cîteodată dacă orezul este fiert. Alte precizări nu mai putem da, variantele fiindu-ne inaccesibile.

Păcală a fost publicat întîia dată în *Învățătorul copiilor*, ed. III din 1874, p. 10, în formă dialogată, cu indicarea personajelor : Neguțitoriul — Păcală. În edițiile următoare, această indicație a fost omisă și snoava a fost publicată în forma în care a fost reprodusă în *Opere*, ed. G. Călinescu din 1953, după ediția XI (1891) a manualului.

Snoava nu are variante folclorice. Ea nu este decît o transpunere în proză după Anton Pann : *O șezătoare la țară*, Povestea fetii a 2-a. Pentru a risipi orice îndoială, reproducem în două coloane cele două versiuni paralele, subliniind modificările făcute probabil de Creangă.

Povestea fetii a 2-a

Umblînd la țară prin sate
oarecare negustor,
De grîu, de orz și de alte
bucate cumpărător,
Cînd vru să treacă o apă,
întîlni aci pe pod
Pe un ce se întîmplase să
fie cam prost, nerod;
Negustorul vrînd să afle de
la el cîte ceva
Se opri aci în cale, ș-începu
a-l întreba :
„De unde vii, măi creștine?"
El : „Ia din sat de la noi".
Îl întrebă negustorul : „Din
care sat de la voi?"
El începu să-i arate cu
mîna către un deal,
„Iacă d-acolo, zicîndu-i, tocma pe supt acel mal".
„Bine, negustorul zise, dar
ce sat este nu știu".
„Satul nostru, el răspunse,
și eu de acolo viu".
„Nu așa, mă ! iar îi zise, ci
te-ntreb că acel sat

Pîcală

Un negustoriu, umblînd prin
mai multe sate și orașe,
ca să cumpere grîu,
păpușoi și altele, *într-o zi*
ajunse la un pod ; și cînd
era să treacă, văzu un
om *care se odihnea acolo* ;
acesta era Pîcală.
Negustoriul voind să afle
ceva de la el — *ca oricare negustoriu — se apropie de dînsul* și-l întrebă :
— De unde *ești*, măi creștine ?
— Ia, din sat de la noi,
răspunse Pîcală.
— Din care sat de la voi ?
— Iaca de acolo : tocmai de
sub acel mal, — arătînd negustoriului cu
mîna spre un deal.
— Bine ; dar ce sat e acela ?
— Eu nu-l știu.
— *Ei ! cum să nu-l știi :* e
satul nostru, și eu de
acolo vin.

„Nu-ntreb de bucate fierte“, negustorul zise iar.
„Apoi, îi răspunse prostul, de care bucate dar?“
„Te-ntreb, negustorul zise, s-a făcut la voi orz, grîu?“
„S-a făcut da! el răspunse, uite-nalt pînă la brîu“.
„Nu te-ntreb de înălțime, nu strîng paie pentru boi;
Ci voi să știu, ce fel este bobul orzului la voi“?
„Să-ți spui dacă nu știi, zise: orzul este lunguieț,
Cu o coajă cam gălbuie și înțeapă-n vîrfuleț“.
„Bine, zise negustorul, știu că colții lui țepi au,
Dar spune-mi ce fel să vinde? că voiesc și eu să iau“.
Și răspunse iar nerodul: „Nu știi dumneata ce fel?
Unul dă grîul or orzul ș-altul dă bani pentru el“.
Negustorul ș-astă vorbă văzînd că i-o înfundă,
„Nu mă-nțeleseși, îi zise, eu te-ntreb că cum se dă“.
„Nici asta n-o știi? Răspunse, ascultă-mă eu să-ți spui:
Iau banița or găleata și pîn o vîrfuiesc pui,
Apoi cu coada lopeții o raz și o torn în sac,
Pe urmă iarăși o umplu și asemenea tot fac“.
„Pe a cui moșie este și cum este botezat?“
„Moșiile, el răspunse, nu știi că sînt boierești?
E a coconului nostru ce șade la București.
Iar satu-l botează popa ca și pe la alte părți
Cu apă-ntr-o căldărușe, cum îi scrie lui în cărți“.
Negustorul lung privindu-l, peste tot cum o fi fost,
zise or că e păcală, or că e un nerod prost!
Și urmă cu întrebarea, despre sat vorba lăsînd:
„Dar cum te cheamă pe tine?
Îi răspunse el zicînd:
„Mă cheamă ca pe orcare: Vino-ncoace ori vin-aci!“
Negustorul ca de naiba începu a se cruci,
„Dar cu chemarea-mpreună“, negustorul iar urmă:
„Cum te strigă?“ El răspunse: Mă strigă: „Vino! u! mă!“
Negustorul de această bufonarie rîzînd
Și vorba de cum îl cheamă la o parte iar lăsînd,
Îi zise: „Dar ce bucate se fac acolo la voi?“
„Mai mult terci cu mămăligă, zise el, mîncăm la noi.“
Negustorul iar văzîndu-l că-i ia vorba în alt fel,
Se mira cum să-l întrebe să se-nțeleagă cu el.

„Eu nu te-ntreb așa", zise negustorul către el.

Dar nerodul întrebîndu-l îi răspunse: „Dar ce fel?"

„Cu ce preț, te-ntreb, îl vinde? Chila, banița, cîți lei?

„Cum te învoiești cu prețul, și cîți dai, atîta iei".

Lăsînd și această vorbă, negustorul supărat îl întrebă:

„Dar ca tine mai sînt acolo în sat?"

„U! u! nerodul răspunse, este nea Mușat, nea Stan, Cîrstea, Neagu, Voicu, Floarea, Soare, nea Bran, nea Coman".

„Destul, zise negustorul și iar l-a mai întrebat:

„Dar cine este mai mare decît toți la voi în sat?"

„Nea Chițu este, el zise, că e mai nalt decît toți,

— Nu așa, măi *prostule*; eu te-ntreb, acel sat pe a cui moșie este și cum îi botezat?

— *Doamne*! da nu știi că moșiile sînt boierești, și asta-i a cuconului nostru ce șede la București?

Iar satul îl botează popa, într-o căldărușe cu apă, cum îi scrie lui în cărți.

Negustoriul, privindu-l lung, zise în sine: Mă!... aista-i chiar Pîcală.

— Dar cum te cheamă pe tine?

— *Iaca... ce mă-ntreabă*! Mă cheamă ca pe ori care: Vină-ncoace! ori: Vin aici!

Negustorul începu a-și face cruce, ca de naiba și iar îl *întrebă*:

— Dar cu chemarea împreună, cum te mai strigă?

— Iaca așa: Vino! u! mă! răspunse Pîcală.

Negustorul *începu* apoi a rîde și *zise*:

Ce prost! *Apoi îl mai întrebă*:

— Dar ce bucate se fac acolo la voi?

— Mai mult terciu cu mămăligă mîncăm zise *Pîcală*.

— Înțelege-mă, *prostule*! nu te-ntreb de bucate fierte.

— D-apoi de care bucate mă-ntrebi?

— Te-ntreb dacă s-au făcut la voi grîu, orz și *altele*.

— Da! S-au făcut pînă la brîu, răspunse *Pîcală*.

— Nu te-ntreb de înălțime, că doar n-am nevoie de paie pentru boi, ci aș voi să știu ce feliu este la voi grăuntele orzului.

— Să-ți spun, dacă nu știi, zise *Pîcală*: grăuntele orzului este lungăreț cu o coajă cam gălbîie și c-o țapă la vîrf.

E atît de lung, cît la umăr s-ajungi cu mîna nu poți".

„Nu te-ntreb așa", îi zise. „D-apoi cum?" l-a întrebat.

„Eu îți zic că voi pe cine ascultați aci în sat?"

„Ascultăm, el îi răspunse, pe lăutarul moș Bran!

Că cînd începe să cînte, tot satul îi stă divan".

„Nu zic așa, măi creștine, of, mi-e silă să-l ascult!

— Bine, știu eu de astea; dar spune-mi, ce feliu se vinde? că aș voi să *cumpăr* și eu.

— De ...nu știi dumneta ce feliu?

Unul dă grîul, ori orzul, și altul îi dă banii; *galbeni, napoleoni ori altăceva.*

— Nu mă înțelesești nici asta; eu te-ntreb, cum se dă?

— Bre!... nici asta n-o știi! Să-ți spun eu: iei banița ori *dimerlia*, și pui în ea pîn-o umpli cu vîrf, apoi cu coada lopeții o razi, ș-o torni în sac, pe urmă iarăși o umpli, și tot asemeni faci.

— Eu nu te-ntreb asta, om fără cap ce ești!

— Dar ce feliu mă întrebi? zise *Pîcală.*

— Cu ce preț se vinde chila ori banița; cîți lei?

— Așa, cum te-nvoiești; și cîți lei dai, atîta iei.

Negustorul, supărat, îl mai întrebă:

— *Neghiobi* ca tine, mai sînt acolo în sat?

— U! hu!... este *badea* Mușat, Stan, Neagu, Voicu, Soare, *badea* Bran, Coman, și...

— *Ho! mă*, destul! Dar cine este mai mare decît toți la voi în sat?

— *Cine-i mai mare? Badea* Chițu; el e mai nalt decît toți; e atît de lung, că mai n-ajungi cu mîna la umărul său.

— *Bre!... proastă lighioaie mai ești!* Nu te-ntreb așa.

— Dar cum? zise *Pîcală.*

— Eu îți zic, pe cine ascultați voi aici în sat.

— *I! Ha! auzi vorbă!* Noi ascultăm pe lăutariul moș Bran; cînd începe să cînte, tot satul stă cu ochii și urechile țintă la el.

— Nu zic așa, măi *nătărăule!* Răspunde-mi odată cum te-ntreb.

— *Ei cum?*

— Eu te-ntreb, de cine aveți voi frică aici în sat mai mult?

— Valeu... *maică!* Ia de *buhaiul* lui *moș* Popa, mare

Ci de cine aveți frică voi
aci în sat mai mult?
„Aoleu! de taurul popii
frică grozavă ce avem!
Cînd vine de la păşune, fu-
gim de el cît putem.
C-atît înfricoşat este, de
gîndeşti că e turbat,
Cînd începe să mugească,
sperie toți copiii-n sat".
„Mă! tu, negustorul zise, ce
namilă de om eşti?"
„O, Doamne! el îi răspunse,
ce mă-ntrebi cînd mă
priveşti?
Iacă, om ca toată lumea, cu
ochi, gură, nas,
Cu trup, cu mîini, cu pici-
oare, mişc, umblu ca toți
cu pas."
Negustorul zise-n sine: „De
eşti ca fiece om,
Dar minți şi simțiri la tine
cît la piatră şi la pom!"
Apoi îl întreabă iarăşi:
„Dar în sat aveți dogar?"
Se gîndi puțin nerodul şi
răspunse: „Avem dar".
„Du-te, negustorul zise, na
cinci parale să-i dai,
Ca să-ți mai puie o doagă
ce-ți lipseşte şi n-o ai".

frică mai avem *mămulică!* cînd vine *sara* de la păscut, fugim de el *care încotro apucăm*; că aşa e de înfricoşat, de gîndeşti că e turbat; cînd începe să mugească, sparie *chiar* şi copiii din sat.

— Mă!... da ce namilă de om eşti tu? *Nu cumva eşti vr'un duh rău: frate cu Miază-Noapte sau cu Spaima pădurii?*

— Ei, Doamne! De ce mă întrebi, cînd mă priveşti? Ce? Nu mă vezi că-s om ca şi dumneata: cu cap, cu ochi, gură, nas, mîini şi cu picioare; *mă* mişc şi *mă uit* ca toți.

— Aşa te văd şi eu; dar ai minte şi simțire *abia ca un dobitoc!*

Ia spune-mi, zău! aveți *butnar* sau dogar în sat la voi?

— Avem.

— Na cinci *bani* şi du-te să-ți puie doagele ce-ți lipsesc.

Cum se vede, în *Pîcală* nu avem decît o transpunere în proză. Dialogul devine preponderent, comentariile din Pann au fost în bună măsură omise. De asemenea, textul a fost „moldovenizat" pe alocuri: *păpuşoi, bade* în loc de *nea, butnar* pe lîngă dogar, *bani*. Piesa a cîştigat mult în vivacitate prin supleţea dialogului, prin unele interjecţii şi formulări exclama-

tive. Nu poartă semnătura vreunui autor, dar se simte mîna lui Creangă, cu toate că intenția a fost cît se poate de modestă : transpunerea în proză în scop didactic, la înțelegerea micilor școlari. Preocuparea artistică a rămas pe plan secundar, subordonată celei didactice, încît narațiunea ar putea lipsi în edițiile de largă circulație, iar atunci cînd se va publica, n-ar trebui omisă specificarea „după Anton Pann". Aceasta e de altfel și rațiunea pentru care bucata a apărut fără semnătură.

Creangă a mai scris două narațiuni despre țăranul deputat Ion Roată, greu de clasificat. Întrucît ele relatează fapte contemporane autorului într-un chip cît se poate de fidel — cel puțin despre una din ele există și confirmarea documentară — cele două narațiuni se încadrează în specia povestirilor propriu zise. Dar faptul că figura lui Ion Roată depășește limitele epocii sale prin importanța lui istorică, ca exponent al năzuințelor țărănimii de a se elibera din șerbie, că unele întîmplări au ajuns cunoscute dincolo de granițele Moldovei, narațiunile despre el au primit aureola caracteristică legendelor. Pentru înlăturarea arbitrariilor, le-am categorisit la un loc în această specie mixtă, de tranziție de la povestire la legendă.

Ioan Roată (1806—1882) a fost un țăran isteț, și mai cu seamă dîrz, din Cîmpuri, ținutul Vrancei — azi raionul Panciu — care a fost ales deputat pontaș al districtului Putna pentru divanurile ad-hoc. Într-o scrisoare din șase „ghenar" 1858 către Stanciu Tețea, Ioan Roată anunța desființarea boierescului: „să stee omu domnitor pi casa lui". „Biru ne-au desbrăcat pisti tot și șosele și toate avalele tot ca unu". Formularea amintește jalba deputaților pontași[111].

Cea dintîi „anecdotă", Moș *Ion Roată și Unirea*, a fost publicată în *Albumul Macedo-Român* din 1880, reprodusă apoi în *Convorbiri Literare*, XVIII (1885) din 1 februarie, apoi în broșura: *Moș Roată și Cuza Vodă, două istorioare din viața lui Cuza*, Craiova, 1887.

Nu i se cunosc variante folclorice, căci *Moș Ion Roată și Unirea* din Lazăr: *Legende istorice*, p. 62 are aceeași schemă ca și narațiunea lui Creangă și e o repovestire — nemărturisită — după aceasta. Legendele nu s-au bucurat de atenția cuvenită din partea culegătorilor, iar principiul epuizării repertoriului cercetat nu a fost respectat decît întîmplător. Este mai mult ca sigur că în acea vreme circulau variante care povesteau despre această replică înțepătoare la adresa

boierimii deprinsă numai cu privilegii și despoierea țărănimii, dar ele au rămas neconsemnate. În secolul nostru, faima lui Ion Roată s-a stins, poate prin părțile nordice ale Vrancei se mai păstrează narațiuni similare. Dar faptul îl găsim povestit — e drept, atribuit altui țăran, Toader Fîșnețu — de G. Jipescu în *Opincaru*. În *Vorbire năinte* citim: „Or hi patruzeci dă ani, fără doi, de cînd un boier mare ținu vorbire poporului, amesticat cu țărănimea, despre unire. Era-n toiu unirii fraților rumâni dă dîncoace cu ăi dă dincolo dă Focșani. Boieru mieu le spuse cîte-r lume și-n soare dă bine, dăspre unire, și ca să le prubuluiască lor cît e de bună și dă scump lucru unirea, zise lui Ghieorghie Sgaibă să ridice d-acolea un bolovan cît toate zilili de mare; ăla cercî dar nu-l putu nici cletina singur el. Dacă văzu și văzu boierul așa, ndeamnă și pe Ion Mîzgă să puie mîna; să opintiră amîndoi, da pace, sănătate: piatra nu să pleca! Mai porînci boieru și altor doi — mi-umblă prin gură — că nu țiu acu minte cum îi numea și cîteșipatru făcură rostu'!

— Eacătăi, le zise, voios, boieru, cu pild-asta încercai să v-arăt roadili unirii!

Da un țăran mai isteț care asculta, Toader Fîșnețu-l chiema — Dumnezeu să-l ierte dă n-o hi mai trăindă — că parcă-l văz — dete răspuns boierului, stîndă cu mîinile băgate-n brîu, cu ochii țintă la iel și dînd din cap:

— E, cocoane Mihăiaș, toate bune, măre, să trăiți; sfînt e ce-ai vorbit dumneata, da greu, jugu tot pă capu mieu și al opincariloru-l lăsați și d-o hi unire; că nu te auzii puindă și p-un orășan să-mpingă la roată, ci pă rînd tot pe d-ande noi ne poftiți s-ardicăm la a stană de piatră.

Dodată a mîlcit-o, a-nmărmurit boieru și s-a făcut galbin ca turta dă ceară — hiie la el acolo. Fîșnețu avu dreptate, parc-a fost prioroc or năzdrăvan or dahiu, hăl boier îi drese busuiocu-n clipă pîn alte vorbe: că nu știi acuma, ce să-ți mai îndrug, cum e boieru!"[112]

Prefața citată e datată: „București. Anu 1878, în ziua dă Vinerea-Mare", deci e anterioară cu doi ani narațiunii lui Creangă care poartă data „Iași, 4 mai, 1880" și nu poate fi o repovestire inspirată de *Moș Ion Roată și Unirea*. Oare Jipescu a înlocuit numele lui Ion Roată prin cel convențional, Toader Fîșnețu, sau faptul a fost atribuit lui Ion Roată?

Problema rămîne deschisă din lipsă de atestare documentară, deși înclinăm să-i dăm crezare lui Creangă.

Ion Roată cu Stanciu Tețea și alții au fost învinuiți de autoritățile districtului Putna că au „resculat întreg satul Șăndilor de Jos și l-au făcut de au trecut în partea Valahiei". În timp ce se afla în Iași, I. Roată e arestat în anul 1858 și dus sub escortă pînă în districtul Putna. A fost eliberat numai după promisiunea că nu va mai agita „și nu se va mai ocupa nici proclama lucrările desființatului Divan ad-hoc". Ca urmare a atitudinii sale dîrze, I. Roată a fost persecutat sistematic și batjocorit de boierii din împrejurimi, adus la sapă de lemn, căci o scrisoare din 1880 adresată lui Mihail Kogălniceanu ni-l înfățișează în ultimii ani „cu desăvîrșire sărac"[113].

Un episod din acțiunea de ruinare a lui I. Roată e povestit de Creangă în a doua narațiune, *Moș Ioan Roată și Vodă Cuza*. Scrisă în 13 noiembrie 1882, a fost publicată în *Almanahul Societății Academice România Jună* din Viena, 1883 și reprodusă apoi în *Convorbiri Literare*, XVII (1883), 1 iunie, apoi în *Opinca* (Reșița), I (1885), nr. 6, p. 3—4. E tradusă de P. Broșteanu și publicată în *Rumänische Revue*, V (1889), 707—710.

Faptul fusese mai înainte relatat de Mihail Kogălniceanu în broșura *Apărarea ministerului din 30 aprilie 1860 înaintea Adunării Elective din Iași*, publicată în Iași, 1861. Constatînd că cererile țăranilor în Adunarea din 1857 pentru desființarea boierescului au rămas nerezolvate, Kogălniceanu continuă cu indignare: „Ei, carii au iscălit cu noi toate dorințele naționale, cînd a venit timpul de a ne ocupa și cu cererile lor speciale, *drept singur rezultat* au căpătat insulte de la această tribună, astfel încît fiecare din bieții deputați s-au întors pe la casele lor cu deznădejdea în inimă și cu blestemul pe buze! Și nici macar în casele lor nu au fost liniștiți. Pe unii i-au maltratat proprietarii pentru că au îndrăznit a se tîngui de soarta lor, pe alții i-a tiranizat guvernul lui Vogoride, care cu sila le-a luat pînă și buletinurile Adunării ad-hoc, am văzut oficia întru aceasta subscrisă de colonelul P. Scheletti! Unii din ei au fost chiar închiși și sărăciți. Voi cita pi Ioan Roată, deputatul pontaș de la districtul Putna. Acest nenorocit a fost adus la Iași, supus cercetării, pe urmă închis

în grosul prefecturei, redus în sfîrșit la sapa de lemn. Cînd după îndoita alegere, domnitorul a trecut prin Focșani spre a lua frînele guvernului din Țara Românească, Înălțimea sa a binevoit a primi pre Ioan Roată și a asculta durerele sale. Înălțimea sa, spre onoarea sa eternă, a vărsat asupra unei inimi sîngerînde cuvinte mîngîietoare, l-a îndemnat să se liniștească și i-a dat doi pumni de galbeni. Atunci Roată cu lacrimi mulțămi domnitorului pentru dar, însă l-a întrebat : *„dară onoarea mea, cine mi-a da-o?"* — „Vei spune, i-a răspuns Înălțimea sa, că ai vorbit cu vodă, vei spune că domnul României te-a îmbrățișat. Nimene nu va mai pute să mai zică că ești dezonorat". Și domnul convențional a îmbrățoșat pre țăranul Ioan Roată ! Eu am fost de față la acest fact, care va fi o frumoasă trăsătură în viața lui Alexandru Ioan I"[114].

Scena e repovestită cu fidelitate de Creangă, adăogînd amănuntele petrecute înainte de întîlnirea cu Cuza. Kogălniceanu amintește că I. Roată ar fi primit „doi pumni de galbeni", pe cînd Creangă spune că „Vodă i-a pus două fîșicuri de napoleoni în mînă". A cunoscut Creangă broșura lui Kogălniceanu? Se poate răspunde afirmativ, mai ales că expresia „la sapa de lemn" se întîlnește la amîndoi. Dar Creangă nu avea nevoie de broșura lui Kogălniceanu, faptele erau bine cunoscute de cel care studia în acea vreme la seminarul de la Socola. Închiderea lui I. Roată și ducerea sub escortă trebuie să fi făcut vîlvă în acea vreme în toată Moldova, deci și printre seminariștii de la Socola. Creangă a scris tîrziu cele două narațiuni cînd încetase de a mai scrie povești și începuse capitolul *Amintirilor*. Conștient acum de menirea lui și de valoarea operelor sale, el se ridică să vorbească în numele acelei pături din care ieșise și se simțea mîndru de ea pentru a da glas durerilor ei. Figura luminoasă a lui Ioan Roată se impunea ca o întruchipare aleasă a calităților țăranului moldovean, isteț și dîrz, care s-a ridicat mai presus de interesele lui și a vorbit în numele tuturor țăranilor obijduiți. Prin cele două narațiuni, Creangă i-a construit un soclu de legendă, durîndu-i un monument care nu va pieri niciodată. Chipul lui va lumina peste veacuri. Iar Creangă, socotit pînă atunci doar un povestitor hîtru care a dezvelit numai partea veselă a vieții rurale, s-a dovedit și cîntărețul durerilor celor mulți aflați încă sub călcîi boieresc și ciocoiesc.

V. POVEȘTI LICENȚIOASE

De la Creangă au mai rămas două povești: *Povestea poveștilor* și *Povestea lui Ionică cel prost*, povești „corosive" sau „anecdote porcești" după formula junimiștilor, cu un conținut mai îndrăzneț. Ele au fost citite în „Junimea", stîrnind un haz consemnat de cei ce și-au scris amintirile. Cei care au văzut manuscrisele susțin chiar că erau ilustrate de mîna povestitorului[115]. Se susține că ar fi existat și o versiune licențioasă a nuvelei *Moș Nichifor Coțcariul*, care se pare că s-a pierdut.

Faptul a produs nedumeriri, iar unii s-au scandalizat de-a dreptul că un atît de mare scriitor a putut pune pe hîrtie asemenea necuviințe. De altminteri, critica literară a subliniat erotismul senzual al autorului, dar mai cu seamă aluziile transparente care nu lipsesc din opera lui. Vladimir Streinu observa cum „erotismul neamînat, fără proiectare în peisaj și prisosuri verbale, care îmbrobodesc instinctul, dă scrierilor lui Creangă o înfățișare licențioasă, un aer de ușoară nerușinare", iar *Nichifor Coțcariul* ar fi „căptușită cu intenții licențioase și simboluri erotice"[116]. Autorul citează faimosul pasaj în care maicile își făceau de lucru prin Tîrgu Neamțului chiar în săptămîna patimilor și răspundeau protopopului pe șleau:

„— Apoi dă, cinstite părinte, ci că ar fi răspuns ele, cu smerenie: lîna asta ne mîncă, păcatele noastre! Dar n-am mai veni noi, căci, cum știi sfinția ta, mai mult cu șeiacul ne hrănim; și apoi, de nu curge, macar picură și cine mișcă, tot pișcă". Pasajul este ambiguu, iar precizarea din fraza a doua care aparent lămurește echivocul, confirmă transparența aluziei erotice. În *Povestea lui Stan Pățitul*, acesta nu se însoară și pentru că „Unii zic așa, că femeia-i sac fără fund. Ce-a mai fi și asta?" Simularea nepriceperii sensului și aerul de inocență cu care e formulată observația confirmă sensul „ascuns", aluzia la realități erotice.

În atari aspecte, Creangă este tributar psihologiei populare de un anumit nivel și cine judecă altfel, greșește. Deocamdată e greu de precizat dacă poveștile „obscene" care circulă în popor sînt o rămășiță din niște rituri străvechi de fertilitate astăzi dispărute la noi, dar încă vii la popoarele primitive, unde actul sexual și dezmățul erotic sînt aspecte primordiale ale eficacității ritului, sau dacă unele — cum ar fi *Povestea poveștilor* — ar fi un ecou degradat dintr-un vechi cult al phallusului. Fără să ne referim la realități atît de îndepărtate care nu explică decît parțial stările de mai tîrziu, cercetările folclorice au arătat că într-o anumită mentalitate mai arhaică, aceste povești așa-zise pornografice sînt povestite fără nici un fel de jenă, între femei și bărbați de-a valma, cu intenția de a provoca rîsul. Se credea, potrivit acestei mentalități, că rîsetele zgomotoase au putere apotropeică împotriva spiritelor nocive. În această concepție, ele nu apar deci ca izbucniri bolnave ale unor inhibări, ci ca o modalitate de a stîrni o veselie de grad maxim. Pentru cititorul cult de astăzi e greu să se transpună într-o astfel de mentalitate și să înțeleagă că relatarea unor cruditați din sfera eroticului nu îndeplinește decît o funcție comică. Dar numai această mentalitate explică circulația unor atari povești, apoi aluziile transparente din alte producții folclorice — oțațiile la nuntă, la colindat etc. — ca și mulțimea relativă a strigăturilor „pornografice", fără a cădea în afirmația exagerată că poezia populară ar fi plină de obscenități pe care le-ar fi expurgat Alecsandri, cum credea G. Călinescu. Ar fi, de pildă, inexplicabile pasajele „licențioase" din orația darurilor la colindat din cîteva zone arhaice ale țării, unde, în cadrul unui obicei atît de solemn, cînd colindătorii cîntă cu toată seriozitatea și gravitatea străvechile colinde, adică urările adecvate fiecărei vîrste și îndeletniciri, iar cei ai casei îi ascultă într-o atitudine pătrunsă de importanța momentului, să urmeze atari crîmpeie atît de contrastante ca necuviință și lipsă de seriozitate. Ele sînt însă debitate cu mult umor tocmai pentru a stîrni clocote de rîs, voie bună, fiindcă resortul obiceiului e și cel de a provoca veselia, exuberanța la început de an și, prin similitudine magică, pe întreg anul care vine. Deci în această mentalitate, citarea de aspecte „pornografice", aluziile erotice îndrăznețe sînt un mijloc de a stîrni rîsul, veselia, ele îndeplinesc o funcție comică, fiind unul din procedeele

arhaice verbale de căpetenie cu această funcție. În această mentalitate se înscrie și Creangă cu poveștile sale „corosive" și cu aluziile erotice transparente presărate prin unele narațiuni ale sale. Criticii au remarcat la Creangă firea lui senzuală, aspectul senzual care colorează puternic sentimentul erotic la el, acolo unde el apare în chip sporadic, dar prezența poveștilor citate nu se explică prin această latură a erotismului său, ci ele țin de o mentalitate arhaică țărănească, potrivit căreia, citațiile erotice îndrăznețe sînt menite să înveselească pe ascultători. Scriindu-le, Creangă s-a amuzat copios ca în serile cu povești de la Humulești și a amuzat și pe cei cîțiva junimiști care le-au putut într-adevăr înțelege, dincolo de efectul momentan.

Dar o dată cu evoluarea mentalității, chiar în lumea folclorică, atari producții îndrăznețe nu mai sînt înțelese în vechea lor semnificație și devin lucruri „rușinoase". În această fază, ele nu se mai debitează decît între grupe de sexe separate între ele — desigur bărbații deținînd primatul — iar atunci cînd vreun bărbat le spune în prezența femeilor, faptul scandalizează, întîlnește dezaprobare și de cele mai multe ori este adus la ordine. Acum, vechile povești și poezii sînt într-adevăr în afara bunei cuviințe, licențioase, pe alocuri chiar interpretate „pornografic", ca o manifestare a unui libido nesatisfăcut.

Odată evoluția ajunsă aici, e foarte greu de a face un pas înapoi către vechea mentalitate — care a mai subsistat pe alocuri pînă în pragul epocii noastre — pentru a gusta din punctul acesteia de evaluare atari producții de un erotism liber, primar. Doar unii intelectuali, dotați cu o largă cuprindere și înțelegere a manifestărilor umane, s-ar putea apropia în oarecare măsură de sensul lor arhaic și de semnificația lor de odinioară pentru a le aprecia frumosul înveșmîntat în această crustă cu două fațete atît de opuse. Iată de ce poveștile „corosive" ale lui Creangă rămîn nepublicabile.

Povestea poveștilor se bucură de o răspîndire mai largă în repertoriul folcloric. Se înțelege că astfel de producții nu au fost consemnate de vechii culegători decît întîmplător, rămînînd apoi necunoscute dincolo de un cerc de intimi. Ca atare, circulația lor nu poate fi judecată după cele cîteva

atestări sporadice din ultima vreme. În cercetările noastre de povești populare, am găsit următoarele variante ale acestui tip :

1. *Povestea* p., în A.I.F., i. 11008 (Cerbăl-Hunedoara).
2. *Povestea* p., în A.I.F., i. 11116 (Cerbăl-Hunedoara).
3. *Bîc Șoanca*, în A.I.F., i. 11236 (Poiana Răchițelii-Hunedoara).
4. *Cînd o mers Dumnezeu cu sf. Petru pe pămînt*, în A.I.F., mg. 3030 Ie (Plavișevița-Orșova).

Variantele folclorice au de obicei o schemă mai amplă decît la Creangă. Nu putem cita în detalii, amintim doar că varianta 1 are la început alte motive pe lîngă cel existent și la Creangă, iar la sfîrșit, un episod amplu care dă o încheiere plauzibilă narațiunii. Varianta 2 are în final un alt episod care dă altă încheiere decît în varianta precedentă, încît în comparație cu acestea, varianta Creangă pare neterminată.

Povestea este cunoscută și în folclorul altor popoare europene. Ea a fost încă prelucrată de timpuriu în literatura medievală. E citată astfel povestirea italiană anonimă *Novella dell'angelo Gabriello* din 1514, republicată la Paris în 1757, imitată apoi în versuri de Charles Borde (1711—1781) în narațiunea *Parapilla*, cu un subiect asemănător celui din varianta Creangă[117]. Au mai fost publicate și două variante ruse, *Semailles de v...s* cu aceeași schemă epică, a doua mai apropiată de cea a lui Creangă[118].

Povestea lui Ionică cel prost nu e semnalată pînă acum în repertoriul folcloric. E o snoavă, inferioară ca realizare artistică în comparație cu *Povestea poveștilor*, mai săracă în peripeții. Tema se întîlnește în poveștile populare, dar în alte subiecte, unde flăcăul prost e într-adevăr neștiutor în atare materie[119].

Confruntarea poveștilor lui Creangă cu variantele lor folclorice confirmă concluzia lui Boutière asupra fondului folcloric indiscutabil al celor dintîi cu o bogăție de argumente mult superioară celei de care dispusese distinsul cercetător francez. Ceea ce i se poate atribui lui Creangă referitor la schema epică a poveștilor, e foarte puțin și, mai presus de

toate, discutabil, încît cercetătorul trebuie să se înarmeze cu prudența extremă recomandată de Boutière[120]. În această lumină, afirmațiile riscate ale lui Sperantia despre pretinsa operație de combinare a tipurilor folclorice pe care ar fi făcut-o Creangă, sînt, exceptînd foarte puține probabilități, alături de realitate. Fidelitatea cu care Creangă a păstrat schema folclorică a ușurat răspîndirea multora din poveștile sale în masele populare. În ciuda dificultății stilului său prea elaborat, prea artistic în comparație cu stilul oral folcloric, unele din ele au reintrat în circuitul folcloric. S-a afirmat în mai multe rînduri că Creangă ar fi inaccesibil țăranilor. Culturalizarea satelor din vremea noastră, răspîndirea tot mai largă a științei de carte au contribuit în chip masiv la cunoașterea poveștilor lui Creangă. Mai cu seamă cele mai simple, răspîndite prin manualele școlare — *Capra cu trei iezi*, *Punguța cu doi bani*, *Prostia omenească*, *Ursul păcălit de vulpe* — se bucură de o largă popularitate. La acestea se adaugă *Fata babei și fata moșneagului*, *Dănilă Prepeleac*, *Stan Pățitul* și *Ivan Turbincă*. Acestea sînt mult mai răspîndite printre oamenii de la sate decît apare din citarea variantelor influențate sau provenite din cele ale lui Creangă, fiindcă aici au fost luate în considerare numai cele intrate în circuitul folcloric de mai multă vreme, culese de la bătrîni care nu știau atîta carte ca să-l poată citi pe Creangă. Rămîne încă de făcut o anchetă de către o echipă de cercetători, ajutată de cadrele didactice de pe întinsul țării, care să detecteze gradul de răspîndire al poveștilor lui Creangă, începînd de la micii cititori pînă la vîrstnici. Doar un astfel de sondaj ar oglindi gradul de popularitate al poveștilor lui Creangă.

Intrate în circuitul folcloric, poveștile lui Creangă au fost supuse prefacerilor, conform legilor transmiterii orale. Haina stilistică a fost înlăturată total și înlocuită cu cea a diferiților povestitori locali. Prefaceri mai mari sau mai mici au suferit și schemele acestor povești. Afirmația lui L. Predescu că poveștile lui Creangă s-ar păstra aidoma în circulația orală e fantezistă[121]. Nici un produs intrat în circulația folclorică nu se poate sustrage legilor folclorice. Fără îndoială, gradul de prefacere al schemelor poveștilor crengiste e diferit, de la reproducerea fidelă, care e de obicei recentă — dar în limbajul povestitorului popular — pînă la schimbări care le diferențiază mult de modelul tipărit. În atari

cazuri, e foarte greu de știut dacă varianta folclorică provine din Creangă sau din circulația orală, dintr-un izvor similar cu cel auzit de Creangă, ori dacă cele două surse s-au contopit (v. d. ex. *Harap Alb*). Mai adesea, povestitorii omit anumite episoade și motive, cum se vede la varianta 10 (63) a lui *Dănilă Prepeleac*. Dar uneori schema e păstrată cu fidelitate în numeroase variante: așa se comportă narațiunile scurte, cu linia compozițională bine rotunjită (*Prostia omenească, Punguța cu doi bani, Capra cu trei iezi* etc.). De asemenea, povestitorii populari elimină, între altele, și numele eroilor lui Creangă (v. variantele lui *Dănilă Prepeleac, Stan Pățitul* etc.) aceștia devenind anonimi, mai conformi cu posibilitățile memoriei populare. În genere, ele suferă un proces lent de reajustare folclorică, de acomodare a lor cu mentalitatea și cu stilul povestitorilor populari. În felul acesta, povestea a pierdut orice pecete de individualizare crengistă și a ajuns mai conformă în stadiul ei inițial, pe care l-a utilizat și povestitorul humulestean. Prin aceasta, Creangă a ajuns anonim, împlinindu-se circuitul firesc al motivelor folclorice de la popor la creația cultă și înapoi.

Note

1. v. O. Bîrlea: *Antologie de proză populară epică;* Buc., 1966, I, *Introducere*, p. 41 și T. Brill: *Poveștile cu animale...*; în Revista de etn. și folclor, 10 (1965), nr. 4, p. 377—378.
2. L. Predescu: *Ion Creangă*, vol. II, *Opera*, București, 1932, 155.
3. „Nous ne saurions prendre en considération *l'Ours berné par le Renard*, dont il n'existe, à notre connaissance, aucune version populaire roumaine. Ce récit constitué par deux épisodes principaux qui figurent déjà dans *l'Ysengrimus* de Maître Nivard de Gand, dans la Branche III du *Roman de Renard* et dans le *Reinhart Fuchs* de Heinrich der Glichesaere, a été vraisemblablement pris par Creangă hors de la Roumanie, cet emprunt ne saurait, au reste, nous étonner, puisque ce conte a été publié dans un ouvrage scolaire, dans le seul but d'amuser les enfants". *(lucr. cit.*, 72, notă).
4. v. O. Bîrlea, *Antologie*, I, 117.
5. J. Bolte-G. Polivka: *Anmerkungen zu den Kinder-und Hausmärchen der Brüder Grimm;* II, Leipzig, 1915, 111.
6. Bolte-Polivka, lucr. cit., 117. K. Krohn: *Übersicht über einige Resultate der Märchenforschung;* Helsinki, 1931, 17—27.
7. C. W. von Sydow: *Selected Papers on Folklore*, Copenhagen; 1948, 202.
8. Boutière — și după el și ceilalți cercetători români — n-au observat că colecția lui I. G. Sbiera: *Povești poporale românești*, deși publicată în 1886, este anterioară operei lui Creangă, deoarece poveștile — după cum specifică în *precuvîntare* — „au fost adunate în anul 1855 și 1856... În anul 1858 și 1859... le-am redactat pentru tipariu... În anul 1869 și 1870 le-am prescris din nou, tot cu scopul ca să le tipăresc... În anul curent 1886, le-am supus din nou unei reviziuni, și acuma le dau în lumea largă". Ca orînduire cronologică ,ele trebuiesc deci socotite cu trei decenii mai vechi decît anul apariției.

9. Nu am trecut între variantele românești publicate povestea *Lupul și iezii* din volumul anonim *Palatul fermecat și alte povești pentru copii*, Buc., f.a., deoarece ea e o traducere a variantei *Der Wolf und die Geisslein* din colecția fraților Grimm, dar fără să existe atare mențiune.

10. Bolte-Polivka, *lucr. cit.*, I, 39.

11. Boutière, *lucr. cit.*, 82.

12. Bolte-Polivka, *ibid.*

13. v. N. Cartojan : *Cărțile populare în lit. românească*, II ; Buc., 1938, 265, I. C. Chițimia : *Esopia*, Buc. (B.P.T.), 1956, Studiu introductiv ; *Cărțile populare*, I, Buc., 1963.

14. *Lucr. cit.*, I, 41.

15. Se poate ca inițial acest vers să fi sunat : *Trei iezi cucuiezi*, cu rimă internă, în care cuvîntul de la sfîrșitul primului emistih este repetat cu un prefix lipsit de sens, menit să umple schema metrică a versului. Procedeul e frecvent în folclor, exemplele sînt numeroase. Citām la întîmplare din ghicitori : Două lemne, *hodolemne ;* din jocurile de copii : stîrc, stîrc, *cocostîrc.* Se poate ca prin asimilare fonetică cu *descuieți*, *cucuiezi* să se fi rostit *cucuieți*, apoi interpretat ca un adjectiv, *cucuiați*, sau moldovenește *cucuieți* = cocoțați, versul căpătînd sensul de „trei iezi *cocoțați*".

16. „Așa eu cînd eram copil, am auzit de la soldați (tătăl meu era militar) și de la servitoare. unii și altele de la țară un număr oarecare de povești. A trecut după aceea ani, și cînd am citit povestea *Capra cu trei iezi*, scrisă de Creangă, am rămas entuziasmat. — Așa este, am exclamat, așa e întocmai cum am auzit-o cînd eram copil.

În adevăr citind povestea *Capra cu trei iezi* toate suvenirile memoriei locale mi s-au deșteptat. Am văzut că cuvînt cu cuvînt, Creangă a reprodus povestea așa cum o auzisem de atîtea și de atîtea ori". *(Amintiri de la Junimea*, vol. II, Buc., 1910, 103). Panu exagerează și cînd zice „cuvînt cu cuvînt", trebuie să înțelegem că Creangă a povestit narațiunea într-o schemă similară cu cea auzită de Panu în copilărie și în haina stilului oral narativ, cu nuanțele lui moldovenești, dar atît. Doar transpunerea celor două variante — cea memorată de Panu și cea a lui Creangă — pe două coloane ne-ar îndreptăți să verificăm atare aserțiune. În fond, așa ceva e imposibil : chiar variantele culese de la același informator nu concordă „cuvînt cu cuvînt" (v. variantele paralele din O. Bîrlea, *Antologie)*, iar a pune semnul egalității între stilul unui povestitor popular și unicitatea lui Creangă înseamnă a nu fi înțeles mai nimic din marea lui artă.

17. St. Thompson : *The types of the folktale ;* Helsinki, 1961 (F.F.C. nr. 184), nr. 123.

18. Bolte-Polivka, *lucr. cit.*, 41.

19. G. Călinescu : *Viața lui Ion Creangă ;* Buc., 1938, 142.

20. L. Predescu : *I. Creangă*, II, Opera, 153.

21. *Anuarul Arhivei de Folclor*, IV, 167. Alte variante : *Cînepiștea*, în E. N. Voronca : *Datinele și credințele poporului român*, 1080—1081. *Strigoii sau chinul cînepii*, de V. Caraivan, în *Cuvîntul satelor*, IV (1930), 49, apoi cu titlul *Chinul cînepii*, în V. Caraivan : *La gura sobei*, 29—32. *Munca cînepii*, în *Sociologie românească*, v. (1943), 147. *Fetele neascultătoare*, în Mihai I. Pricopie : *Povestiri populare*, A.I.F., ms. 96b. Uneori, strigoiul e ținut pînă la cîntatul cocoșilor prin istorisirea *pățaniei* de la arat și semănat pînă la scoaterea din cuptor, ca în *Strigoii*, în T. Pamfile : *Dușmani și prieteni ai omului*, 194-5, *Anuarul Arhivei de Folclor*, IV, 151-2. Pentru *Chinul cînepii din descîntece*, v. Artur Gorovei : *Descîntecele românilor ;* București, 1931, 140 și urm.

22. A. Schullerus, în al său *Verzeichnis* la nr. 213* mai indică o variantă în culegerea manuscrisă a lui I. C. Hintz : *Basme românești*, 5 caiete din 1882, dar în A. F. Cluj, unde se păstrează acum, există numai 4 caiete, toate cu traduceri din alte colecții. Cea din Kremnitz indicată de dînsul nu e decît traducerea variantei Creangă. *Povestea oului* citată de Șăineanu, lucr. cit., 948 și de Boutière, lucr. cit., 74, aparține altui tip : Aa. Th. 210.

23. G. Ortutay : *Ungarische Volksmärchen ;* Budapest, 1957, 532—534.

24. Bolte-Polivka, *lucr. cit.*, I, 258.

25. Boutière, *lucr. cit.*, 74.

26. A. Schullerus, în *Verzeichnis*, între cele 7 variante ale tipului 330 A şi B, indică şi două variante din Biblioteca poporală a Tribunei, şi din colecţiia manuscrisă a lui I. C. Hintz, care nu mi-au fost accesibile. Dintre toate variantele româneşti, Boutière cunoştea numai pe cea aromână, *Yani Trastulia* (lucr. cit., 140).

27. Element — sau motiv — trunchiat (stumpf) sînt denumite în folcloristică cele rezultate din pierderea unui fragment de acţiune care explica, fie provenienţa acestuia, fie rolul pe care l-a jucat anterior în acţiune în fragmentul dispărut, păstrat în restul episodului ca simplu personaj ce nu mai săvîrşeşte nimic.

28. A. Gorovei în *Însemnări de ale lui Creangă* (în *Făt-Frumos*, V (1930), nr. 1, p. 21—25), arată că a găsit în bojdeuca scriitorului, între altele, broşura *Pepelea sau Tradiciuni năciunare...* de doc. T. Stamate, *Toderică*, poveste şi *Tîndală şi Păcală*, de C. Negruzzi, paginate de la 105 la 148, fără indicarea localităţii şi anului, dar e cert că e tipărită la Iaşi, la „Albina". Crede că a fost publicată într-un calendar prin 1843, din care s-a extras broşura amintită. Aceasta a fost republicată şi ulterior amplificată cu titlul: *Alisandriea sau Istoria lui Alisandru Macidon. Pepelea* tradiţiuni românesci *Toderică* poveste. *Tăndală şi Păcală*. Iasii, Tipografia Buciumului Român, 1868, 148 pp.

29. Al. Popescu-Telega: *Ivan Turbincă normand*, în *Năzuinţa*, III (1924), nr. 4—5, p. 77-8, dă rezumatul legendei lui *Pimpernelle* pe care Le Héricher „o socoate exclusiv normandă", publicată în 1880. Autorul e de părere că „Un izvor comun ar putea explica izbitoarea asemănare dintre istorisirea lui Creangă şi basmul normand cum foarte bine ar putea-o explica şi alt fapt". Varianta normandă aparţine subtipului 330 B, cu mici diferenţe faţă de cel românesc (Nu e însoţit numai de Petru, ci şi de Ioan şi Pavel. Refuzat la iad — de frică — şi la rai că n-a cerut raiul, izbuteşte să vîre turbinca, apoi se doreşte şi el în ea, ca în var. românească 1).

30. Al. Marcu: *Ivan Turbincă...italian*, în *Universul Literar*, XLIII (1927), p. 475-6. Autorul publică în traducere varianta *Căldărarul (Il Ramaio)* culeasă de D. Camparetti în nordul Italiei. Ca şi în var. normandă, căldărarul cere pentru gologanii daţi o tolbă miraculoasă, desfăşurarea fiind aproape aceeaşi în ambele variante romanice. Din amîndouă lipseşte însă episodul cu păcălirea morţii. De altfel, autorul distinge „un tip occidental, faţă de cel oriental reprezentat de varianta povestitorului moldovean".

31. G. Bogdan-Duică: *Variante ungureşti la Ion Creangă*, în *Făt-Frumos*, V (1930), nr. 1, p. 5—20, în care e traducerea variantei *Szent Péter és a Katona*, publicată în 1908, apoi rezumatul altor două variante, una culeasă în 1820, cealaltă publicată în 1906. Despre varianta dintîi, culeasă de la ciangăi, autorul afirmă că „Este o poveste csángó; şi uşor de trecut în Moldova, unde ciangăii sînt o populaţie veche". Într-adevăr, varianta aceasta are asemănări vizibile cu multe variante moldoveneşti şi ardelene. Isus îl trimite pe sf. Petru, prefăcut cerşetor, de trei ori la un soldat care-i dă trei creiţari. Deşi sfătuit să ceară raiul, acesta cere punga cu tutun fără sfîrşit, plosca cu rachiu neterminabil şi un sac cu bîta ce bate şi deţine la comandă. La crîşma bîntuită de draci, îi bagă şi-i bate în sac, silindu-i să aducă aur mult, care rămîne circiumarului. Moartea e chinuită în sac şi eliberată cînd promite că nu-l va lua. Dracii nu-l primesc în iad de teamă — ba zidesc în juru-i o cetate — dar ia cele 99 de suflete şi le duce la rai unde e primit. Celelalte variante prezintă alte elemente: pe lîngă sacul şi bîta fermecată, soldatul mai cere o pîine, o ploscă cu vin, o şuncă şi o pipă ce nu se mai termină, sau pipa fără sfîrşit şi cărţi de joc cîştigătoare etc. Moartea nu apare în varianta a II-a, iar în a III-a e înlocuită cu un înger deţinut de sacul miraculos. Elementele religioase sînt mai accentuate decît în variantele româneşti.

32. I. Barbu-Lăzăreanu: *Ion Creangă şi basmul rusesc;* Buc., Ed. de Stat, 1950.

33. Al. Popescu-Telega: *Variante poloneze şi portugheze ale cîtorva povestiri româneşti;* în *Năzuinţa*, VII (1929), nr. 5, p. 1—18. Din colecţia portugheză a lui T. Braga, autorul citează varianta *O soldado que foi para o ceo* (Soldatul care a fost în cer). Un soldat trece un moş în spate ca să nu plătească podarului. E răsplătit cu cele două dorinţe: să intre în turbincă ce doreşte şi să nu poată fi clintit de unde se aşează. Dracii veniţi să-i ia sufletul sînt băgaţ în

turbincă și bătuți pe nicovala fierarului. Cînd moare, dracii, de frică, nu-l primesc, e refuzat și de Petru în rai, pentru că a trăit în desfrînări. Intră în rai prin stratagemă : aruncă capela și se duce s-o ia.

34. A. Gorovei : *Variante la Ivan Turbincă ;* în *Convorbiri Literare*, LXIV (1931), p. 677—682. Autorul publică traducerea unei variante slovene, *Ciubotarul și dracul* din volumul *Dichtung und Welt*, Praga, 1930, apoi traducerea unei variante italiene din 1893. Amîndouă sînt variante îndepărtate ale lui Ivan Turbincă, aparținînd subtipului A.

35. *Lucr. cit.*, II, 157—162.

36. St. Thompson, *The Types*, p. 122. Autorul nu citează nici o variantă românească.

37. Bolte-Polivka, lucr. cit., II, 188-9. L. Mackensen : *Antike Motive ;* în *Handwörterbuch des deutschen Märchens*, I, 84.

38. *Lucr. cit.*, II, 157-8, notă.

39. Schullerus, lucr. cit., mai indică la nr. 425, cîte o variantă din colecția Hintz, Pușcariu, nouă inaccesibile. De asemenea, mai indică și varianta din Iorga, *Le prince à tête de cochon* care nu e de fapt decît schema variantei 6. At. Marienescu, mai indică în nota variantei 5 o altă variantă a lui Ispirescu, *Sufletul*, publicată în volumul din 1872, de asemeni inaccesibilă (nu o citează nici Șăineanu).

40. La Bolte-Polivka, *lucr. cit.*, II, 267-8.

41. Varianta din colecția L. A. Staufe-Simiginowicz, semnalată de Schullerus în *Verzeichnis* la nr. 480, ne-a fost inaccesibilă. Din indicațiile date de Bolte-Polivka, lucr. cit., I, 216, rezultă că varianta aceasta este identică în ceea ce privește schema cu varianta Creangă: fata silitoare curăță o căței, un pom, o fîntînă, un cuptor; intră slujnică la Sf. Duminecă unde îmbăiază păsările și primește daruri bogate. Sora cea rea primește o ladă plină cu șerpi. O a doua variantă publicată de Staufe Simiginowicz, *Die gute und die böse Tochter*, ar fi asemănătoare variantei megleno-române : în casa diavolului, fata cea bună e ajutată de pisică și cocoș (la Bolte-Polivka lucr. cit., I, 221).

42. Warren E. Roberts : *The tale of the kind and the unkind girls ;* Berlin, 1958, 164 p.

43. *Lucr. cit.*, 137.

44. Bolte-Polivka, *lucr. cit.*, I, 221—225.

45. *Lucr. cit.*, 146.

46. V. rezumatul ei la P. Saintyves : *Les contes de Perrault et les récits parallèles ;* Paris, 1923, 33.

47. *Lucr. cit.*, 137.

48. *Lucr. cit.*, 161. După părerea lui P. Saintyves, basmul ar avea o vechime considerabilă, ca unul ce comentează ritualurile legate de Anul Nou. „Mais qui pourrait douter maintenant que le joli conte de Perrault n'est qu'une des cent histoires qui se rattachent aux cérémonies féériques du nouvel an. La mise du couvert après avoir servi à évoquer les fées, à provoquer leurs dons et leur bienveillante entremise, est devenu une sorte de rite d'envoûtement. On a fini par oublier les divines entremetteuses, il n'y a guère que les contes qui nous en ont conservé le souvenir. La cérémonie qui jadis procurait une bonne année n'a plus servi qu'a évoquer le futur époux. Le diable ou les saints n'y sont intervenus que tardivement et n'y jouent qu'un rôle effacé." (*Lucr. cit.*, 18). Elementele pe care își bazează Saintyves aserțiunea sînt colaterale tipului, încît ipoteza sa, lipsită cu totul de plauzibilitate, nu poate fi reținută.

49. *Lucr. cit.*, 153.

50. v. basmele „Cu Cazarkina", cu „Munte vînăt" în O. Bîrlea, *Antologie*, II, 186, 286.

51. v. în antologia citată *Povestea balaurului*, I, p. 340.

52. Cele 6 variante citate de Șăineanu, lucr. cit., 482, apoi de Boutière, lucr. cit., 130, cu toată bunăvoința, nu pot fi considerate ca variante ale lui Harap Alb, unele aparținînd tipului Omul de flori (Aa. Th. 502), altele tipului Țugulea (Aa. Th. 301A, 328). Dintre acestea, doar cea publicată de Marinescu în *Șezătoarea*, I (1892), p. 3—8, are comun cu acest tip impostorul care se substituie fiului de împărat, un vizitiu țigan, care apoi îl va pîrî că s-a lăudat că va face anumite

ispráv ;grele. Acest element survine şi în alte variante ale tipului *Omul de flori* (Aa. Th. 502) care are altă desfăşurare decît tipul *Harap Alb*, pe care nu le-am citat tocmai din această cauză. Aceeaşi observaţie şi despre varianta *Chelteu* din colecţia Paulinei Schullerus, citată de Bolte-Polivka, lucr. cit., III, 35. Schullerus citează la nr. 403 D* varianta citată din *Şezătoarea*, cele două aromâne şi una din Rev. Crit. literară.

53. În cercetările mele la teren am mai întîlnit şi alte variante care erau învăţate din lectura recentă a lui Creangă, fiind nişte copii palide ale lui *Harap Alb*. Un povestitor din Turţ rn. Oaş — Nicoară a lui Timoc — reţinuse chiar versurile pe care le „oşenizase": „Voi beţi şi *mulătuiţi*, dar de fata împăratului Roşu nici nu gîndiţi".

54. *Fioravante und die schöne Isolina*, în Felix Karlinger: *Das Mädchen im Apfel. Italienische Volksmärchen;* München, 1964, 74—82.

55. *Lucr. cit.*, 490. O variantă cehă: *Der Lange, der Dicke, und der Scharfsichtige*, a fost recent publicată de J. Jech în *Tschechische Volksmärchen;* Berlin, 1961, 132—142.

56. V. Sala: *Comoara cu poveşti frumoase*, Buc., 1939, 11—15. Culegătorul nu indică localitatea sau informatorul şi obişnuia să intervină în osatura variantelor folclorice, ceea ce duce la suspicionarea întregei opere folcloristice a învăţătorului bihorean. În orice caz, basmul *Împăratul şi fata* are asemănări evidente cu varianta cehă citată de Şăineanu. Să fi luat subiectul de aici şi să- fi repovestit? Poate că nu.

57. v. *Drăgan Cenuşă* în O. Bîrlea: *Antologie*, I, p. 220. La I. P. Reteganul personajul se numeşte Ţintilă, cu un ochi în frunte şi o puşcă pe umăr *(Poveşti din popor*, 175—187).

58. Într-un basm cules recent din Oltenia subcarpatică, *Un împărat cu o fată*, un băiat peţeşte fata unui împărat ajutat de Gerilă, *Păsări-Lăţi-Lungilă*, Flămînzilă, apoi de furnici, albine şi „muma peştilor". Episodul pare totuşi un ecou îndepărtat al lecturii lui Creangă (A.I.F., mg. 2547s).

59. v. *Drăgan Cenuşă*, în *Antologie*, I, 209. La I. P. Reteganul Ţintilă are şi însuşirea lui Ochilă — avînd un singur ochi — de a vedea departe. La A. Gorovei: *Făt-Frumos şi fraţii săi de cruce* (în *Junimea Literară*, IV (1907), 140—142), Ochilă vede musculiţele pînă sus la vîntul turbat.

60. *Poveşti din popor*, 151—167.

61. *Legendele sau basmele românilor*, ed. C. Fierăscu; Bucureşti, Cugetarea, 217.

62. A.I.F., mg. 1304 (din Bughea de sus-Muscel, povestită de Iancu Duroi).

63. *Studii de istorie literară şi folclor;* Buc., 1964, 233. Nimerilă bănuim că e un fel de bun ţintaş, dar Căldilă? În basmul *Un rămăşag pe minciuni*, publicat de N. A. Bogdan în *Poveşti şi bajaconii din Moldova*, 182—196, în afară de cei ce corespund lui Gerilă, Ţintilă (Sandu Puşcaşiu), mai apar Ureche ce aude tot, omul de fier ce mergea zburînd, cel ce putea ridica o pădure legată şi Vînturaşul care mîna cu suflul său 24 de mori. Cei trei din urmă sînt apariţii izolate, neatestate în alte basme şi par a fi invenţia autorului care obişnuia să depăşească autenticul popular prin adaosuri proprii. Variante cu tovarăşii năzdrăvani au mai fost publicate de Th. M. Arsenie în *Noua colecţie de basme*, 117—130, N. Filimon: *Opere*, I, 421—429; *Tribuna*, II (1885), 870—910; *Gazeta Transilvaniei*, LVII (1894), nr. 113, p. 3—4; *Nerej*, II; T. Pamfile: *Un tăciune şi un cărbune*, 71—90; V. Caraivan: *Poveşti*, 73 şi urm.; Bota: *Poveşti bătrîneşti*, 90 şi urm. ş.a.; v. Şăineanu, lucr. cit., 490 şi Schullerus, *Verzeichnis*, nr. 513 A.

64. *Lucr. cit.*, III, 18—37.

65. *Lucr. cit.*, 486—493.

66. *Lucr. cit.*, 132—135.

67. G. Megas: *Der Bartlose im neugriechischen Märchen;* Helsinki, 1955 (F.F.C. nr. 157), 16 p.

68. „Eine der bedeutenden und eigentümlichen Gestalten der griechischen Märchen ist der Bartlose" (lucr. cit., 3). Kretschmer pune aversiunea faţă de spînateci pe seama obiceiului clerului grecesc de a purta barbă, dar după cum observă Megas, nu atît lipsa bărbii — căci obiceiul de a-şi rade barba e destul de vechi — cît inexistenţa mustăţilor era considerată de popor ca o anomalie care trăda grave deficienţe morale.

69. Megas, *lucr. cit.*, 10—11.

70. Lucr. cit., 12—14. O variantă țigănească culeasă din Tg. Jiu a fost publicată în *Zigeunermärchen;* Iena, 1926, 145-9 (Der Bartlose) cu o schemă sumară. Eroul săvîrșește trei isprăvi : să aducă fîn verde toamna, să aleagă grîul de orz și să aducă inelul din mare.

71. Doar în variantele 4 și 16, detaliul este „românizat" : eroul e lăsat de impostor în fîntînă cu ajutorul ciuturii !

72. Citează basmul bulgar *Vom Helden, der starb und wieder lebendig war*, unde „Arap, also ein Mohr, war ein Held, der die Fähigkeit hatte, sich in einem weissen Menschen zu verwandeln". *(Ion Creangă's Harap Alb;* Leipzig, 1910, VII.) Cît despre presupunerea lui E. Bucuță *(Pe urmele lui Harap Alb*, în *Gîndirea*, VII (1927), nr. 4, 154—157), că Harap Alb ar veni din basmul rusesc *Corabia zburătoare*, iar acesta din bîlina despre Ilia Muromeț, nu poate fi citată decît ca o simplă curiozitate, deoarece ceea ce au comun cele două basme e numai episodul cu tovarășii năzdrăvani care e colateral acestui tip și care, pe alt plan, are o răspîndire largă pe tot teritoriul românesc, apoi la celelalte popoare europene. Orice supoziție bazată pe o cunoaștere trunchiată a unei realități zonale în materie de basm nu poate duce decît la astfel de concluzii de natură amatoristică, șubrede prin însăși inconsistența lor incertă.

73. „le thème de *Stan l'Échaudé*, comme celui de la *Belle-Mère aux trois brus*, n'est représenté en Roumanie que par le conte de Creangă; de plus, nous n'en avons trouvé aucune version étrangère", dar această constatare nu îl îndeamnă să creadă că basmul ar fi o născocire a lui Creangă, dimpotrivă, „il ne faudrait pas en conclure que Stan l'Échaudé a été imaginé par Creangă : le thème général du conte et plusieurs de ses détails dénoncent évidemment un récit populaire" (lucr. cit., 137).

74. „De aci s-a născut probabil snoava cu sluga, care joacă mai multe renghiuri femeei necredincioase : Sbiera, nr. 29 *(Hargatul năzdrăvan)*; Popescu, III, nr. 5 *(Sgîmboiu)* și Creangă nr. 5 *(Povestea lui Stan Pățitul)*. În aceste versiuni, băiatul servește stăpînului pînă îi urlă lupii în casă, precum Păcală se tocmește pînă va cînta cucul" (lucr. cit., 941, nota 1). Nici mai tîrziu minuțiozitatea cercetărilor nu evoluează, căci Schullerus nu înregistrează basmul în al său *Verzeichnis*, ceea ce determină pe I. C. Cazan să scrie în 1947 : „Știm că povestea lui Stan Pățitul, în urma studiului lui *Jean Boutière* (op. cit., p. 137, 139) nu este o invenție a lui Creangă și se pare că nici adaptarea românească a unei teme împrumutate de la alt popor și că prezența ei în culegerile de folclor român este necunoscută". *(Drăguș. Literarura populară*, 60).

75. I. A. Zanne : *Proverbele românilor*, VI; București, 1901, 317—321.

76. v. *Băiatul și turcul*, în O. Bîrlea : *Antologie*, II, p. 534.

77. *Lucr. cit.*, II, 294—295. St. Thompson, în catalogul citat din 1961, îl arată a fi existent numai la lituanieni (6 variante), irlandezi (1 variantă), danezi (62 variante), sloveni (1 variantă), sîrbocroați (3 variante) și polonezi (28 variante).

78. *Lucr. cit.*, 86—87.

79. În *Revista Fundațiilor Regale*, IX (1942), martie, 142—153.

80. În volumul *Studii de istorie a teoriei literare românești;* București, 1962, 253—269, unde nu face nici o mențiune despre articolul publicat înainte cu două decenii.

81. Varianta moldovenească *Omul sărac și cocoșul*, publicată de P. Ștefănucă în *Școala basarabeană*, V (1937), nr. 2—3, p. 78—82, are aceeași schemă epică a tipului din varianta Sbiera, cu mici devieri de amănunt și pare să fie un reflex livresc al acesteia, de aceea nu insistăm mai amănunțit asupra ei.

82. *Lucr. cit.*, 258—259.

83. *Lucr. cit.*, II, 199—201.

84. p. 416—417, la nr. 1415.

85. v. I. Taloș : *Arthur Schott și culegerile lui de povești românești*, în *Revista de folclor*, VIII (1963), nr. 3—4, 164.

86. Bolte-Polivka, în lucr. cit., I, 158 citează varianta *Der überwundene Drache*, iar în III, 334, varianta *Der Mann unter den Drachen*, amîndouă publicate de Staufe, nouă inaccesibile.

87. D. Furtună : *Cuvinte scumpe*, 91—92 (Poiana Cîrnului-Iaşi).
88. Bolte-Polivka, lucr. cit., I, 148—149.
89. Luther reproşează adversarilor „Sie meinen, alles was sie ergreifen mügen, wenns gleich ein Strohalm were, es sey Spies und Schwerd, und sich lassen duncken, sie schlahen damit allemal tausent auff einen Schlag tod" (Bolte-Polivka, I, 149).
90. Bolte-Polivka, I, 161.
91. *Ibid.*, 163. Şi Zanne semnalase în *Proverbe*, I, că expresia din Plaut „îşi află origina în acel personagiu din basme care înşală nişte zmei", ceea ce arată „vechimea atît a locuţiunii cît şi a basmului din care se trage" (p. 253—254), cf. Hasdeu, *Etymologicum*, p. 1273.
92. *Ibid.*, 164—165.
93. Al. Dima, *lucr. cit.*, 263—264.
94. *Lucr. cit.*, 264.
95. Bolte-Polivka, în lucr. cit., II, 305, mai citează o variantă publicată de Staufe-Sigiminowicz, nouă inaccesibilă.
96. St. Thompson, *Types*, nr. 301 B, p. 93.
97. Bolte-Polivka, II, 315.
98. *Ibid.*, 316—317.
99. F. Panzer : *Studien zur germanischen Sagengeschichte I Beowulf;* München, 1910. B. P. Hasdeu, pornind de la asemănarea unei variante avare din Caucaz cu variantele româneşti, crede că basmul a fost adus la noi de popoarele turanice migratoare, „mai probabil pecenegii; iar de la noi el a trecut apoi românizat la sîrbi şi la bulgari" (lucr. cit., 2494).
100. Bolte-Polivka, II, 315—316.
101. Rhys Carpenter : *Folktale, Fiction and Saga in the homeric Epics;* Berkeley and Los Ange es, 1956, 136—156.
102. *Lucr. cit.*, 94.
103. Schullerus, în catalogul basmelor româneşti la nr. 902 citează alte 4 variante care de fapt aparţin altor tipuri. Cea mai apropiată e cea din G. Cătană : *Din lumea poveştilor, Poveşti poporale din Banat*, 124—131, intitulată *Stanca prin pepeni*. Stanca, o văduvă rea, îşi însoară fiul şi pune nora la lucru. Zgîrcită peste măsură, nu o lasă să se satureze la masă. Tatăl norei vine în ospeţie şi îşi sfătuieşte fiica să pună la masă puţină mîncare. Noaptea, soacra flămîndă caută mîncare, şi negăsind nimic, se duce în grădină şi mănîncă pepeni. Simulînd că au venit porcii în grădină, cuscrul o bate bine, apoi îi dă sfaturi de comportare. În fond, tema este aceeaşi, dar acţiunea, parte din personaje şi peripeţiile sînt altele, totul constituind un tip diferit.
104. *L'Orient inédit. Légendes et Traditions arméniennes, grecques et turques;* Paris, 1912. Omisă de catalogul citat al lui Thompson.
105. v. rezumatul la Boutière, lucr. cit., 96.
106. I. Cremer : *Scriitorii noştri clasici şi problemele şcolii;* Buc., 1956, 236.
107. Thompson : *Types*, nr. 1384, p. 412.
108. Boutière mai citează încă alte cinci variante franceze despre aruncarea nucilor (sau mazărei) cu furca, ceea ce arată încă o dată lipsa de grijă cu care a fost întocmit acest catalog.
109. *Lucr. cit.*, I, 335—338.
110. *Leneş ginere împărătesc*, de N. I. Dumitraşcu-Reny în *Şezătoarea săteanului*, XI (1909), nr. 4, p. 25—30 (din Hălăngeşti-Olteţu). Un băiat leneş abia ducea într-o zi o găleată cu apă. Un peşte prins le face să meargă găleţile singure şi e eliberat. Pe drum, înjură pe fata împăratului care porneşte grea din înjurătură. Recunoscut ca tată de copil, e închis cu fiica împăratului într-un butoi şi dat pe apă. Peştele le vine în ajutor şi le clădeşte un palat etc.
111. Dan Berindei : *Redescoperirea lui moş Ion Roată*, în *Contemporanul*, nr. 3 din 1959, p. 3.
112. Gligore M. Jipescu : *Opincaru;* Bucureşti, 1881, 15—16.
113. Dan Berindei, lucr. cit.
114. M. Kogălniceanu : *Discursuri parlamentare din epoca unirii;* Bucureşti, 1959, 297.

115. Boutière, lucr. cit., 59.

116. Vladimir Streinu: *Recitind pe clasicii noştri. Ion Creangă;* extras din Revista Fundaţiilor Regale, sept.-nov. 1938, p. 25—26. Preotul C. Cosma din Humuleşti ne relata în iulie 1965 că, după tradiţie, apostrofarea lui Luca Moşneagu, „Olimbiadă, iè sama bine de borta ceea!" ar fi o aluzie la infidelităţile acesteia, mult mai tînără decît soţul ei.

117. Al. Piru: *Creangă anecdotistul;* în *Contemporanul* din 18 dec. 1964. B. de Villeneuve arată că poema lui Charles Borde „est lui même une imitation d'une oeuvre italienne, *Il Cazzo*". *(Contes secrets russes,* 77).

118. *L'oeuvre libertine des conteurs russes. Contes secrets russes.* Introduction et notes par B. de Villeneuve; Paris, 1912, 71—77. În aceste variante, „producătorul" le vinde cu perechea.

119. O astfel de variantă am cules din Fundu Moldovei-Cîmpulung (A.I.F., i. 13230).

120. *Lucr. cit.,* 155.

121. L. Predescu: *Ion Creangă,* vol. II, *Opere;* Buc. 1932, 77—78 şi în *I. Creangă: Opere complete;* Bucureşti, 1940, 32.

Capitolul al II-lea

PROCEDEE FOLCLORICE DE CREAȚIE

Dacă Creangă ar fi luat din folclor numai fondul poveștilor și le-ar fi redat într-o manieră „cultă", foarte probabil că poveștile lui n-ar constitui decît partea minoră a operei lui, așa cum sînt poveștile lui Slavici și ale lui Delavrancea în ansamblul operei literare a acestora. Dar în acest caz, Creangă n-ar fi fost Creangă. Procedeul de a scrie povești, luînd fondul popular și înveșmîntîndu-l într-o haină împrumutată din arsenalul creației culte era atît de frecvent, încît nu mai constituia o modalitate de a scrie basme „culte", ci chiar de a „culege" basme populare, de a face operă folclorică. Din acest punct de vedere, e foarte greu de a delimita basmele „culte" ale lui Slavici de basmele „populare" ale lui Ion Pop Reteganul, ale lui Delavrancea de ale lui N.D. Popescu și Elena Sevastos. Chiar respectarea fondului popular e mai fidelă la scriitorii autori de basme culte decît la unii care doar au „cules" din popor, în fapt intervenind cu îndrăzneală în urzeala tradițională a basmului popular.

Creangă face excepție. El nu numai că respectă fondul folcloric al poveștilor, dar utilizează și procedeele populare de a le înveșmînta în acea formă, care este totuși atît de personală.

Unul din procedeele de căpetenie prin care povestea prinde viață în gura unui povestitor talentat, este altoirea unor scene și detalii realiste din contemporaneitate pe schema tradițională a narațiunii populare. Povestea populară operează cu generalități cît mai largi, faptele și personajele fiind tipizate pînă la limita extremă. Schema epică tratează problemele cele mai generale ale omenirii, iar personajele sînt mai degrabă figuri decît tipuri, tocmai pentru ca ele să poată prinde consistență de fiecare repovestire cu elemente scoase din experiența personală a povestitorului talentat. În felul acesta, cu fiecare reproducere — dacă povestitorul e

talentat — generalul tradițional se îmbină cu detaliile individualizante, localizante, care dispar o dată cu epoca și mentalitatea respectivă ca niște haine demodate.

Procedeul a fost folosit de cel dintîi scriitor de povești în proză de la noi, C. Negruzzi. În *Toderică*, aflăm că „era în Iași un tînăr boierinaș cu numele Toderică, frumos și bun la inimă dară desfrînat cît se poate, pentru că-i era dragi cărțile, vinul și femeile. Nu se spoveduise de cînd era, și se ducea la biserică numai ca să vadă pe cele frumușele. Iată dar s-au întîmplat că Toderică, după ce sărăci în cărți pe doisprezece coconași carii de desperație se făcură voinici de codru și muriră cu cinste în iarmaroc, prăpădi și el cît ai bate în palme tot ce cîștigase, și moștenirea de la tată-seu pe deasupra, afară de o mică răzeșie, în ținutul Herții, unde se duse se-și ascundă pacatile și ticăloșia. Trei ani erau acum de cînd trăia în singurătate, ziua umblînd la vînat și sara jucînd stos cu vatavul lui și făcînd pasians", cînd e vizitat de Isus cu sfinții apostoli. Cum se vede, localizarea acțiunii nu diferă de cea a unei nuvele oarecare, totul fiind înfățișat cu detalii rupte din contemporaneitate, cînd deodată filonul realist este continuat de altul fantastic al uneia din poveștile, cu vechime milenară, cunoscută din Irlanda pînă în India[1].

Creangă amplifică mai mult resursele acestui procedeu' împlinind schema poveștilor populare cu scene și detalii izvorîte din amintirile lui din copilărie. Critica literară a subliniat că poveștile lui sînt mai degrabă niște nuvele în care apar travestiți oameni din ținutul Neamțului de pe la jumătatea secolului trecut. Ibrăileanu semnala cel dintîi corespondențele dintre lumea *Poveștilor* și *Amintirilor* lui Creangă[2]. În afară de episodul des citat al tovarășilor năzdrăvani din *Harap Alb* care se ciondănesc toată noaptea în casa înroșită, similar pînă la evidență cu trăznăile dascălilor din Fălticeni din *Amintiri* ce își puneau poște și furau purceii lui Mogorogea, se mai pot cita sumedenii de alte scene realiste din *Povești*. Episodul inițial din *Povestea lui Stan Pățitul* conține o scenă țărănească din cele mai autentice. Ipate se duce la pădure ca oricare țăran din partea muntelui, îndeplinind pe rînd acțiunile tipice de veacuri: „flăcăul se scoală de noapte, face mămăligă îmbrînzită și ce-a mai dat Dumnezeu, pune mîncarea în traistă, înjugă boii la car, zice Doamne-ajută, și se duce la pădure să-și aducă un car de lemne. Și ajungînd el în

pădure, pe cînd se amijea de ziuă, a tăiet lemne, a încărcat carul zdravăn și l-a cetluit bine, și pîn-or mai mînca boii, s-a pus să mănînce și el ceva. Și după ce-a mîncat cît i-a trebuit, i-a mai rămas o bucățică de mămăligă îmbrînzită, și făcînd-o boț, a zis : Ce s-o mai duc pe-acasă? ia s-o pun ici pe teșitura asta, că poate-a găsi-o vreo lighioaie ceva, a mînca-o și ea, ș-a zice bogdaproste. Și punînd mămăliga pe teșitură, înjugă boii, zice iar un Doamne-ajută și pe la prînzișor pornește spre casă. Și cum a pornit din pădure, pe loc s-a și stîrnit un vifor cumplit — cu lapoviță în două — de nu vedeai nici înainte, nici înapoi". Creangă nu-și mai urmărește eroul în drumul spre casă, fiindcă actele se repetă cu o mecanică ancestrală de aceeași esență ca și cea din pasajul citat.

Procedeul, departe de a fi specific lui Creangă, e folosit pe o scară largă și de povestitorii populari talentați. Foarte adesea, episodul inițial e o scenă ruptă din viața de toate zilele, nimic nu ne face să bănuim că dintr-o dată acțiunea urcă pe plan fantastic. Astfel, într-un basm din Transilvania sudică, se arată la început cum un țăran „nu prea sărac, da ńiśe dintră ăi bogaț" avea un copil care terminase școala din sat, „Pă urmă, să-nțăleje cu soția :

— Tu ! Ar fi bińe ca băiatu nost — învață forte bińe — să-l puțem da la o școlă de meserii, sau comerčială, să învețe băiatu śeva mai mult, poțe la bătrîńețe, noi nu prea avem averi cu cît să trăim, și ńe folosim noi de după iel, ńe mai dă iel bańi, mai avem śeva și noi ș-o să trăim mai bińe.

Zîśe : — Da — ńevasta — dacă n-am k'eltui așă mult, puțem să-l dăm.

Să duśe bătrînu cu băiatu să-l ducă la oraș la școlă. Atunś nu iera pă timpu ăsta trenuri, ńiś-el n-avę căruță. Îș ię ďisaģii cu mîncare și pleacă cu iel să meargă pă jos păn la oraș. Orașu iera śeva cam departe de satu lui, trăbuię să treacă drumu și pintr-o pădure, cam vo cîțiva kilometri — pădurea cuprinde vo doi-tri kilometri. Mergîn omu cu băiatu pă drum, iacă din pădure ias-on domn în calea lui, întreabă :

— Bună zua, unk'iașule !

— Să trăiț, domle !

— Uńe te duci cu băiatu?

— Vreau să-l duc, domnule, la școlă.

Zîśe că :

— Uiťe, ieu k'iar sunt profesor de şcoală, ş-am destui băieţ aiś la şcǫlă.

Omu şťię că-n pădurea asta nu iera şcoli, mai trecuse iel p-acolo de mulťe uori.

— Da uńe-i şcǫla dumńeavǫstă?

Zîśe : — Uiťe-aiś.

Mersă vo cîţiva paşi, să făcu o poiană frumoasă, o şcǫlă acolo ca on palat, plin de băieţ acol îmbrăcaţ frumos, băieţî frumoş. Zîče :

— Uiťe-ţ plaśe-aiś?

— Plaśe fǫrťe bińe.

— No uiťe, laş băiatu la mińe la şcǫlă, nu ťe-nteresez de bańi, nu de ńimica, nu de haińe, numa la anu, cîn să-mplińeşťe anu, să vińi la mińe cu-o sută de arjinţ, atîta-i tǫtă tacsa, înscrierea şî plata lui tǫtă.

Să gîndeşťe omu :

„Da, îi cam mult, da pǫťe mai vînd şî ieu un porc, mai oaie, mai von viţăl şi fac o sută de zloţ de-arjint şî băiatu să-nveţe“[3].

Scena pare mai degrabă o pastişare din *Budulea taichii* decît începutul unui basm fantastic, căci nimic nu ne face să bănuim că „profesorul“ e tocmai diavolul care îl va învăţa pe copil să se prefacă în căţel, cal, porumbel, păianjen, inel pe deget, cucuruz şi cocoş ! Drumul spre oraş prin pădure e aidoma celui pe care îl face povestitorul din satul său pînă la Hunedoara, Haţeg sau Deva de la poalele Ţinutului Pădurenilor.

În alt basm din nordul Moldovei, se arată cum un împărat nu avea copii şi dă de veste prin ţară. „Iac-audi pin sat doba :

— Dur-dup ! dur-dup ! dur-dup ! dur-dup ! dur-dup!

— Mă mojneği ! Ia du-ťi vedz či baťi doba?

— Ia lasâ-ma, măi babă, cu doba ta, nu-m baťi capu ! Tu şťi că tot spun ďi-a lor cîťi şî mai mulťi, nu tot îm baťi capu !

— Du-ťi, ťemńiţa ťi mînînči, măi japuli şî vedz či baťi doba?

— Mă babă, dă-m pači, măi!

— Măi moşńeği, du-ťi vedz či baťi doba?

Sâ duči moşńiagu ! Iac-auďi : čini s-a puťę, s-a afla ş-a fači la fimęię-mpăratuli sâ-i facâ on copil, îi dă ğiumătaťimpărăţîię !

„Nă ! Încă on lucru ! Čińi poaťi sâ-i facă copk'ii la fimęię-mpăratuli? Asta-i o vorbâ ! — s-o gînit moşńiagu. Şî vini-acasâ.

— Či-ai auzî, măi moşneği?

— Lasâ-mă, măi babâ, nu-mi baťi capu ! N'išťi prostii : mă rog, tu vedz cum vrau oaminii ištę în dzua de azi : tot prostii.

— Da spuni, spuni, măi moşneği, či-i?

— Či-i ! O strîgat c-o-s câ čini s-a puťę fači la femęię-mpăratuli sâ-i facă sâ facă on copk'il, îi dă ğiumătaťi-mpărăţîię.

— No, măi moşneği, ńimńicâ vorbâ, sâ ťi duči, sâ-i spui câ io şťiu a fači.

— Bată-ťi Dumnedzău sâ ťi batâ, tu hîrcâ bătrînâ ! Da tu cum ai sâ-i fači sâ facâ-mpărăťiasa copk'ii, či ieş ńebunâ?

— Du-ťi, măi moşneği !

Hap ! cočiorba şî dă baba cu cočiorba-m moşńiag. N-o avu bg'etu moşńiag încotro, sâ duči moşńiagu pîn la-mpăratu.

— Bună dzîua, înălţaťi-mpăraťi ! Graţie capu mńeu, graţie făţu mńeu.

— Mulţămăs dumńitali, moşuli ! Ię loc la scaun.

— Apîi înălţaťi-mpăraťi, am vinit şî io pîn la dumńeta : s-o lăudat ticăloasa asta-a mę, ş-amărîta asta a mę, şî văirata asta câ poaťi — zîči — sâ facâ la înălťiasa-mpărăťiasa, sâ facă copk'il !

— Vai ďi mini, moşuli ! Bravo ! Bravo !" [4]

Plecarea prin sat şi înfăţişarea moşneagului înaintea împăratului nu diferă în substanţă de cea a moşneagului din *Povestea Porcului :*

„Intr-una din zile, moşneagul voieşte a merge la tîrg să mai cumpere cîte ceva.

— Moşnege, zise baba, nu uita să aduci şi nişte roşcove pentru ist băiet, că tare-a fi dorit, mititelul !

— Bine, măi babă. Dar în gîndul său : Da mînca-l-ar brînca să-l mănînce, surlă, că mult mă mai înăduşi cu dînsul ! De-am avè pîne şi sare pentru noi, da nu să-l mai îndop şi pe dînsul cu bunătăţi... Cînd m-aş potrivi eu babei la toate cele apoi aş lua cîmpii !

În sfîrșit, moșneagul se duce la tîrg, tîrguiește el ce are de tîrguit, și cînd vine acasă, baba îl întreabă, ca totdeauna :

— Ei, moșnege, ce mai știi de pe la tîrg?

— Ce să mai știu, măi babă? Ia nu prea bune vești : Împăratul vrea să-și mărite fata.

— Și asta-i veste rea, moșnege?

— D-apoi îngăduiește puțin, măi babă, că nu-i numa atîta : că de ce-am auzit eu, mi s-a suit părul în vîrful capului. Și cînd ți-oi spune pînă la sfîrșit, cred că ți s-a încrîncina și ție carnea pe tine.

— Dar de ce, moșnege? Vai de mine!

— D-apoi iaca de ce, măi babă, ascultă : Împăratul a dat de știre prin crainicii săi, în toată lumea : că cine s-a afla să-i facă, de la casa aceluia și pînă la curțile împărătești, un pod de aur, pardosit cu pietre scumpe, și feliu de feliu de copaci, pe de o parte și pe de alta, și în copaci să cînte tot felul de paseri, care nu se mai află pe lumea asta, aceluia îi dă fata; ba încă-i mai dă și jumătate din împărăția lui...

Atunci moșneagul, nemaiavînd ce zice, își piaptănă barba frumos, ie toiagul bătrînețelor în mînă, apoi iese din casă și pornește spre împărăție, și cum ajunge în tîrg, se duce cu pieptul deschis drept la palatul împăratului. Un străjeriu cum vede pe moșneag că stă pe-acolo, îl întreabă :

— Da ce vrei, moșule?

— Ia am treabă la împăratul, feciorul meu se prinde că i-a face podul.

Străjerul, știind porunca, nu mai lungește vorba, ci ie moșneagul și-l duce înaintea împăratului. Împăratul văzînd pe moșneag, îl întreabă :

— Ce voiești de la mine, moșule?

— Să trăiți mulți ani cu bine, luminate și prea puternice împărate! Fecioru-meu, auzind că aveți fată de măritat, m-a trimis, din partea lui, să aduc la cunoștința Măriei Voastre, că el, ci-că, poate să vă facă podul.

— Dacă poate să-l facă, facă-l, moșnege; și atunci fata și jumătate din împărăția mea a lui să fie. Iară de nu, atunci... poate-i fi auzit ce-au pățit alții, mai de viță decît dînsul? Dacă te prinzi așa, apoi mergi de-ți adă feciorul încoace. Iară de nu, caută-ți de drum și nu umbla cu gărgăunii în cap."

Mai neașteptate sînt altoirile scenelor realiste pe filonul fantastic al basmului. „În plină fabulozitate dăm de scene de un realism bufon“ [5].

Tipică acestui procedeu este scena întîlnirii lui Chirică cu Stan Pățitul. „Și cînd pe-aproape de casa lui Stan, dracul s-a prefăcut într-un băiet ca de opt ani, îmbrăcat în straie nemțești, și îmbla zgribulind pe la poartă. Stan era acasă și chiar atunci luase ceaunul de pe foc, să mestece mămăliga; și numai iaca ce vede că se răped cînii să rupă omul, nu altăceva; și cînd se uită mai bine, ce să vadă? Vede-un băiet că se acățăra pe stîlpul porții, de teama cînilor. Atunci Stan aleargă la poartă, zicînd:

— Țibă! Hormuz! na! Balan; nea! Zurzan! dați-vă în lături cotarle!... Da de unde ești tu, măi țică? și ce cauți pe aici, spaima cînilor!

— Da de unde să fiu, bădică? Ia sînt și eu un băiet sărman, din toată lumea, fără tată și mamă, și vreu să întru la stăpîn.

— Să întri la stăpîn? D-apoi tu nici de păscut gîștele nu ești bun... Cam de cîți ani ăi fi tu?

— Ia poate să am vreo treisprezece ani.

— Ce spui tu, măi?... Apoi dar bine a zis cine a zis că vrabia-i tot pui, dar numai dracu o știe de cînd îi... Eu de abia ți-aș fi dat șepte, mult opt ani. Dar ce, Doamne iartă-mă, pe semne că și straiele acestea pocite fac să arăți așa de sfrijit și închircit. Am mai văzut dăunăzi îmblînd pe-aci prin sat un ciofligar de-al de tine, dar acela era oleacă mai chipos și altfel îmbrăcat!

Cu-antereu de canavață
Ce se ținea numa-n ață...“

Și dialogul continuă spumos, ca între doi oameni care nu se cunosc și au chef de vorbă, vrînd să afle cît mai multe de la cel străin. Capra își vaietă durerile aidoma unei moldovence din partea locului:

„Capra atunci holbînd ochii lung prin casă, o cuprinde spaima și rămîne încremenită... Dar mai pe urmă îmbărbătîndu-se, și-a mai venit puțin în fire ș-a întrebat:

— Da ce-a fost aici, copile?

— Ce să fie, mămucă? Ia cum te-ai dus dumneta de-acasă, n-a trecut tocmai mult și iaca cineva se aude bătînd la ușă...

— Cine? Cumătru-meu? El? care s-a jurat pe părul său că nu mi-a spăriè copilașii niciodată?

— Apoi dă, mamă! Cum vezi, i-a umplut de spărieți!

— Ia las' că l-oi învăța eu! Dacă mă vede că-s o văduvă sărmană și c-o casă de copii, apoi trebuie să-și bată joc de casa mea? și pe voi să vă puie la păstramă? Nici o faptă fără plată... Ticălosul și mangositul! Încă se rînjea la mine cîteodată și-mi făcea cu măseaua... Apoi doar eu nu-s de-acelea de care crede el: n-am săiit peste garduri niciodată, de cînd sînt. Ei, taci cumetre, că te-oi dobzăla eu! Cu mine ți-ai pus boii în plug? Apoi ține minte c-ai să-i scoți fără coarne!

— Of, mămucă, of! Mai bine taci și lasă-l în plata lui Dumnezeu! Că știi că este o vorbă: Nici pe dracul să-l vezi, da nici cruce să-ți faci!

— Ba nu, dragul mamei! Că pînă la Dumnezeu, sfinții îți iau sufletul. Ș-apoi ține tu minte, copile, ce-ți spun: că de i-a mai da lui nasu să mai miroasă pe-aici apoi las'!.. Numai tu să nu cumva să te răsufli cuiva, ca să prindă el de veste".

Deși s-a crezut că procedeul ar fi utilizat numai de Creangă, el se întîlnește frecvent în basmul popular al povestitorilor talentați. Uneori, realismul e înfățișat în linii atît de îngroșate, încît scena capătă puternice colorări umoristice ca în acest basm din nordul Moldovei. Zmeoaica e înfățișată ca o babă rea de gură și mai rea de suflet care, chinuită de insomnie și de bănuiala că cei doi captivi au fugit, își cicălește soțul pînă la exasperare:

„Însâ baba di pi cupțioŕ:

— Măi, moșneğe, mă!

— Či-i, măi babă?

— Dormi?

— D-apăi nu dorm!

— Măi moșneğe, mńii-m puťe-a pusti, că Mńei Ion cu Loďinta nu-i!

— Măi, babă, mă, taj din gurâ și ți culcâ!...

... Mai șęďi baba, mai șęďi. *H-h-h* cu nasu.

— Măi, mojneği, mă, îm puți-a pusti, că Mńei Iuon cu Loďinta nu-i!

— Puți-ț-ar capu tău și čiolanili tali, că mult îz mai puți țîi!...

... Mai stă baba, mai stă, mai amńinusâ baba cu nasu.

— Măi moşneği, mńii-m puťe-a pusti, că Mńei Iuon cu Loďinta nu-i!

— Ptui, bată-ťe Dumnăzău, măi spurcăčiuni, da či iej ńebunâ?

... Hap! cočiorba, dă-i vo dou cočiorbe la babă! Mai şęďi baba, mai şęďi. Cîn doarmi mai bini moşńiagu:

— Măi, moşneğe! Dormi?

— Măi, babă, şi vrai ďi la mini? Mă, dă-m pače sâ mă culc.

— Mńii-m puťe-a pusti, că Mńei Iuon cu Loďinta nu-i!

— Vai, mînca-ťi-ar ťemńiţa sâ ťi mînînči!"

Pe alocuri, tendinţele realiste în zugrăvirea detaliilor ale aceluiaşi povestitoi se apropie de grotesc. Cei doi fugari urmăriţi de zmeu se prefac în mănăstire şi călugăr.

„— Io mă dau pisti cap şî mă fac o mînăstire puutredă strajńic! Şî tu sâ ťi fači on calugâr batrîn şî sâ îţ umbli tăţ sâ-ţ foşcăiască păduk'ii pim barbâ!

— Bini!

Ię sâ dă peste cap, să fače-o mănăstiri; şî iel să fače-on călugăr bătrrîn strajnic! Săă puni şî iel pi pragu mănăstirii şî lua păduk'i ďi pi cămęşâ şî pocńę, şî sâ mai scărk'ina pim barbâ. Iac-ağiunği zmău.

— Bun noroc, părinťi!

— Ha?

— Bun noroc!

— Cum ai zîs!

— Noroc bun!

— Mulţamăs dumńitali!

— Či fači, moşuli-aičę?

— Ia păzăs şî io mânăstire-aiasta!

— Moşule! N-ai văzut doi oamini ťineri trecîn pe iči?

— He-he-heeei! dragu moşului! D'i cîn s-o făcut mănăstirea asta o trecut doi oameni tiniri pe iči.

„Bătu-ťe-ar Dumnăzău sâ ťi bată!"

Iară mai ię moşńiagu ďin barbâ şî scark'inâ, mai ię ş-omorâ doi păduk'i, l-o umplut o griaţă pi zmău.

— Moşule! Da če-ai îm barbă?

— Ha?

— Če-ai îm barbă?

— Paduk'i!"[6]

Atari scene de realism bufon se întîlnesc la povestitorii talentați de pretutindeni. Spicuim dintr-un basm din Silvania, în care se arată cum eroul e zămislit dintr-un bob de mazăre :

„Amu bătrîna, săraca, sclabă, bătrînă, amu če și facă? Mere la hotar afară bătrîna și vadă că cum îi mălaiu, și tăfe. Mărgînd pă drum ia aşę, o aflat om bob dă mazăre, da fain bob dă mazăre, un sîmbur dă mazăre. Îh ! Apoi iute-l ię ș-îl puńe-n zadie, că tare fain o fost ! Dîn zadie zbǫră înapoi jos. Ei! D-apă îl bagă pă sîn : zbǫră și dă pă sîn. Păi iel d-apăi zbǫră și dă pă sîn, d-apăi če-și facă? Îl bagă în gură, dîn gură n-a ieși. Dacă-l bagă-n gură, lu-ng'itește, îl scapă și mere pà gîrtu, bobu ăla dă mazăre și lu-g'itește bătrîna. Mere bătrîna și veđe mălaiu, pă cîn vińe-acasă, d-abg'ia vińe bătrîna dă groșă. Numa vińe bătrîna, să bagă în casă, să puńe-m pat, odata și naște-om fečior. Îh ! Cînd îi d-o zî, gîńęi că-i dă dǫă. Cînd îi dă dǫă, gîńęi că-i dă tri. Tot aşę, pănă iaca că fečioru-i mare... Mă-sa, amu că n-o avu nume, o măr la popa și o spus la popa :

— Domnu părinte, iaca — iče — če-am pățît, și iaca cum, și nu-i botezat.

— No nu-i bai — iče. — Adă-l aičę.

L-o dus aco la popa și i-o pus numele Măzăran Văsălică, popa"[7].

Într-un basm bihorean, cei o mie de frați care au plecat să-și aducă cele o mie de mirese surori, sînt surprinși la înapoiere de un restaurant modern ca într-un parc :

„Vin napoi. Cîn îs înt-o pădure grozavă de-aię, če știu io če, nǫpte... aiș becuri, frate, ca-n București, uoraș. Muzică, hidęde, fel de fel de petrečere, măsi întinsă, palincă, bere.

— Mîncați și beț, că nu plătiț.

Nănălăii și boii să-j dęie sama-n cap : nu ięste-ačęia mîncare-n lume și băutură să mînș și să bei să nu plătești?" Mai tîrziu, zmeoaica cere captivului :

„ — Ascultă, Mie Iuăn ! D'i nouăză și nouă de ai la cap nu m-am k'eptănat. Am o soră și mei la ię să-m dęie k'iaptănu și unsǫrę, că sa mă k'iaptăn pă cap, că mîńe-i dumińecă și vreu să mă duc la beserică — spuńe baba"[8].

Într-un basm muscelean, eroul cu puteri năzdrăvane e trimis să se lupte cu uriașul Ciudă-de-Obilă pe care nu-l putea răpune nimeni. Uriașul „ăsta ara c-un cal moșiili

lui, p-acoló — cum ar hi bogătașii pă la noi, ară cu argați moșiili, așa iera ăsta cu moșiili lui, p-acolo — mîna calu :

— Hei, hi, hi, hi !

Ăsta iera urletu lui, mînîn calu ! Cîn să duče :

— Ia stai, mă, cu calu-ala ! Dă če omori tu calu, mă, așa? Stai să ne luptăm !

Hăla cînd a văzut znamăna asta dă copil, ăla cît un munte, hei, pînă una-alta, măi, i-a tras așea o pălmuță. A pica jos leșinat, mort ! A murit !

Ii ! Cînd a văst Haita-dîn-Cîmp, numa dăcît s-a-ndolit și fetili cîteșitrele, și-a-nčepu să-l jălească și să plîngă că :

— Iaca a murit fratili nostru !

Iel și-a văzt dă arătura lui :

— Haar, har-har-har ! Haar, har-har-har-har !

Pînă sara. Saia, l-a dăshămuit, l-a arunca su subțioară cu cal, l-a arunca și pă băiat supt ailantă, și-a pleca cu iel la-m-părățiia lui".

Mai tîrziu, eroul din castelul din tărîmul aerian își trimite calul să-i aducă un preot să-l cunune :

„— S-aduși pă popa Tudor, dă un l-oi găsî, d-acolo să-l iai, să-l aduči încoače !

Numadăcît calu a plecat. Popa ăsta, săracu, plecase și iel c-un mort, să-l mormînteze la čimitir. Să lasă calu dîn zbor, să bagă-ntre pičioarli popii și-l înalță-n slava čerului. Și cu iel la cununie ! Acu, spusese Cazarkinii că vine popa. Da če să pusese popa pă iel, săracu, dă frică ! Da cînd a văzt zgadina asta, l-a mai trecut un petec !

— Sfinților, dumnezăilor, care sînteți aiči?

— Hai, părinte Tudore, intri-năuntru?

— Intru ! Sfinților, dumnezăilor, sînt așea, m-a trecut pă mine, sînt ca vai de mine !

Atuncea iese băiatu, i dă un rînd dă haine, îl îmbaie și-l bagă-n năuntru. Îl cunună, tot ; i-umple o pereke dă dăsaji cu galbeni.

— Ei, să te duči acasă-acu !

— Nu mă duc, taică ! Să-mi dai noo perek'i și nu mă duc. Că cînd o auzî împăratu, mă-mpușcă ! Că mi-a rămas mortu k'iar la poarta lui ! — La împărățiia lu ta-său !

— Spui că m-ai cununat pă mine. Ieu sun fečioru lui.
— Nu mă crede.
— Ca drept izbîndă și să te crează, îz dau fotografia asta! Popa știa c-a făcut atîtea războaie.
— Ei, cu asta mă duc! Cu asta am probă!
Și-a luat fotografia, și-a vin calu, a-ncălicat, și l-a dus pă popa acolo" [9].

Critica literară a mai relevat unul din aspectele caracteristice ale operei crengiste: lipsa de adîncire psihologică a personajelor. Aceasta se întîmplă nu numai în *Povești*, ci și în *Amintiri*, unde galeria de tipuri, mult mai apropiată autorului, putea să ducă la portretizarea psihologică a personajelor mai proeminente. Singurul portret în înțelesul deplin al cuvîntului e cel al profesorului său *Popa Duhu* din schița cu același nume. Acesta e scris de Creangă după canoanele artei literare. Întîi, e înfățișat dintr-o răsuflare exteriorul și reacțiile caracteristice, „un popă îmbrăcat cu straie sărăcuțe, scurt la stat, smolit la față, cu capul pleș, mergînd cu pas rar, încet și gînditor, răspunzînd îndesat „sluga dumitale" cui nu-l trecea cu vederea, căscînd cu zgomot cînd nu-și găsea omul cu care să stea la vorbă, făcînd lungi popasuri prin aleiele ascunse ale grădinilor publice din Iași, cîte cu o carte în mînă, tresărind la cîntecul păsărelelor și oprindu-se cu mirare lîngă mușinoaiele de furnici, pe care le numea el „republici înțelepte", desmierdînd iarba și florile cîmpului, icoane ale vieții omenești, pe care le uda cîte c-o lacrimă ferbinte din ochii săi, și apoi cuprins de foame și obosit de osteneală și gîndire, își lua cătinel drumul spre gazdă, unde-l aștepta sărăcia cu masa întinsă!" După această perioadă, neobișnuit de întinsă în opera lui Creangă, e zugrăvită locuința ca de boem proverbial, cu „gîndaci fojgîind în toate părțile". Apoi portretul se încheie cu nararea cîtorva scene din viața lui menite să-i ilustreze spiritul de frondă și totala independență, care i-au slujit întrucîtva de model și lui Creangă.

Dar cercetătorii sînt aproape unanimi în a recunoaște că această schiță portret e cea mai slabă dintre bucățile lui Creangă scrise cu intenție literară. Constatarea e plină de semnificație pentru specificul artei literare a lui Creangă.

El nu portretizează în sensul obișnuit al cuvîntului. În *Povești*, personajele trăiesc și prind consistență prin trăsătura principală pe care o întruchipează în sens pozitiv sau negativ și mai cu seamă prin faptele pe care le săvîrșesc. Dar nici povestitorii populari nu procedează altfel. Ca și la Creangă, personajele pozitive și negative se mișcă pe o linie puternic contrastantă, mobilul acțiunii fiind alimentat de antagonismul personajelor care acționează totdeauna în cuplu cu opusul lor. Trăsăturile sufletești sînt reduse la cîteva determinante de natură elementară, întruchipare a binelui și răului. Eroul principal este viteaz, milos cu animalele care îl vor răsplăti, călăuzit de un puternic simț al echității pe plan etic și social, în timp ce vrăjmașii lui sînt cruzi, perfizi, cu o poftă elementară de a ucide și distruge. Nu există personaje complexe, intermediare între cele două categorii net distinctive. Celelalte amănunte ale artei portretizării — aspectul exterior, ticurile fiziologice și psihice etc. — de obicei lipsesc cu desăvîrșire, sau cînd sînt amintite, sînt redate la modul foarte general. Fiindcă fata eroină trebuie să se evidențieze prin frumusețe, povestitorul se mărginește la un superlativ redat perifrastic : „pe sfîntul soare te puteai uita, dară pe dînsa ba !", care se repetă ca o formulă stereotipă aplicată tuturor eroinelor din această categorie. Pentru a zugrăvi forța neobișnuită a eroului, povestitorul arată cum acesta îi învinge la trîntă pe toți cei de o seamă cu el, sau își încearcă puterile smulgînd copaci din rădăcină : cînd izbutește, e semn că puterile i s-au maturizat.

Creatorul popular are la îndemînă un număr redus de clișee pentru fiecare categorie pe care le repetă întocmai în cuprinsul repertoriului său[10]. Personajele din basme nu alcătuiesc tipuri decît în sensul foarte larg al cuvîntului, ele sînt mai degrabă „figuri", adică ființe schematice care trăiesc unilateral, acționate de un număr foarte redus de resorturi. Cu toate că aceste personaje sînt atît de schematice, ele totuși devin vii, dar nu prin suma trăsăturilor portretistice care e cît se poate de săracă și de monotonă. Ele prind consistență din acțiunea basmului, din situațiile în care sînt puse și din reacțiile lor ca atare. Mai mult, aceste personaje își detașează siluetele din *atmosfera* aceea atît de specifică basmului, din lumina aceea interioară care scaldă în culorile ei atît de caracteristice oameni, locuri, sit

dramatice. Prin mijloace foarte simple, creatorul basmului sugerează o lume aparte în care personajele n-au nevoie decît de trăsăturile de căpetenie pentru a se încadra în coordonatele ei și a deveni făpturi vii, în ciuda schematismului lor. Aci rezidă acel inefabil al basmelor care le asigură perenitatea pînă la anumite limite de mentalitate și gust. Căci pe acest șablon tradițional, povestitorul poate să adaoge la nevoie anumite detalii care contribuie la sporirea portretizării, mărindu-i materialitatea. Fenomenul se observă destul de rar la povestitorii populari, dar nici Creangă nu depășește decît rareori limitele șablonului tradițional. Portretistic, personajele *Poveștilor* sale nu se conturează decît la modul general, folcloric. Se poate cita o singură excepție în celebrul episod al tovarășilor năzdrăvani din *Harap Alb*, unde Creangă a rotunjit cu note complementare portretul cîtorva. Pentru a reliefa mai puternic adaosul lui Creangă, transcriem întîi din varianta folclorică episodul ales dintre cele mai izbutite realizări ale lui, cules tot de la un povestitor din Moldova nord-vestică. Drăgan Cenușă, însoțit de binefăcătorul său Marcu Armănașu, se duc să ia pe fata împăratului Verde.

„Margînd pi drum, či să vadă înaintea lor? On om: to puńę urek'ea la pămînt și iar-o lua! To puńę urek'ea la pămînt, și iar o lua.

„Mare ț-î puterea, Domńe! Či să asculti uomu ista aiș la pămînt?"

— Măi omule, și faș tu aiși? To pui urek'ea la pămînt și iar o iei?

— Hă! Io ascult cum crește ovăsu.

— Da tu șini iești?

— Io — zîče — sînt Ok'ilă!

— Și tu auz cum crește ovăsu?

Če:

— Aud!

— Da bińi — zîči —či fači cu uok'iu ista dinapoi?

— Hă! Cu doi uok'i dorm, și cu unu mă uit! Și io văd și pi lumea asta, și pi čelantă lumi.

— Și če vezi tu?

— Či văd? Văd tăt či vrai pi lumea asta. Văd duminica cum merg oaminii — zîči — la biserică, cum iesâ diavolu înaintea lor, și li-ndeamnâ sâ sâ bage-n crîșmă, și bęu, ș-apăi de-acolea să-mbatâ, sâ prind la bătaii, sâ taii cu cuțîtili, sâ omoară, apăi io—zîči—mă duc într-on colț ș-atîta či rîd pînă-m ies uok'ii ca čepele-afară! — spuńi diavolu.

— Măi — zîči — hai cu noi, că — zîči — une-s tri, nu-s patru!

— Hai!

S-o luat și s-o dus mai încolo. Mărgîn mai încolo, či sâ vadă? Un om sâ-mvîrțę în loc cu-o botâ și n-avę loc une s-o zvîii.

— Măi omule, śe faś tu aiś?

— D'e șępțe ańi d'i cîn mă-nvîrt rotă cu bota asta, și n-am loc une s-o zvîrl.

„Mare ț-î puțerea, Domńe!" — Tu čini iești?

— Io sînt Vîntu!

— Măi, hai cu noi, că une-s patru, nu-s činči!

— Hai!

Margîn mai încolo, či să mai vadă. Veḑe pi Pușcă-țîntaŕ: dacă iera pasârea dupa soari sau dupa lună, iel acolo tragę cu săğiata ș-o pușca.

— Măi Pușca-țîntaŕ! D'i śi nu dai tu pače la păsări sâ trăiască, đi śi omori tu tățe păsăŕli?

— Hî! Dacă-s flamînd! Cum sâ nu omor? Sâ mînînc și ieu — zîči — că asta mńi-i meserię mę.

— Mă, hai cu noi, că une-s činči nu-s șęsâ!

— Hai!

Mărgîn iel pim păduri, căuta um băț drept și nu-l găsę. Iacă, ńimńică vorbă, veḑe iel: ista copac sučit, čellant în čę parțe sučit, puș unu pisti altu, strîmbi, în tăt fęliu.

„Măi, oare čini strîmbâ tăs copačii iștia, și tăți lemńili-estea đi nu li dau pače sâ crească drept?"

Merğe mai încolo, iacă dă peste Strîmbă-Lemńe: lua copacu đi la vîrv ș-îl sučę ș-în čęlantâ parțe, ș-în iasta parțe și li puńę peste olaltă sâ crească, și l-îmvîrțę roatâ.

— Măi Strîmbă-L'emńe! D'i śi nu dai tu pace la l'ęmńe cum le-o lăsat Dumnezău sfîntu pi fața pământuli sâ crească, đi śę li strîmbi tu în tăt feliu?

— Măi, nu taś, că cum strîmb l'emńeli-estea, așă t'i strîmb pi tini!

— Tu pi mini?

— Ieu pi tiṅi!

Cîn i-o ars o botâ di h'er la c...r:

— Vai, fraťe Drăgan Čenușâ, nu mai da! Că ț-am auzît de nume, da n-am crezut pîn nu ťe-am văzut, hai ṅe prindem fraz di cruče.

— Hai, că — zîči — une-s șesâ, nu-s șepťe!

Bun! Iacă să ieu iei și mărg înainți. Maigîn mai înaințea lor, či sâ vadă? Veďe on om c-o falcă-n čela capăt di mare și cu-o falcă în ista capăt di mare.

„Mare ț-î puťerea, Domṅe! Če sâ mai h'ii ș-ačela? Seťilă!"

Cîn sorbę o dată, sorbę tătă marea, ș-apâi mai sta șepťe aṅi pînă sâ strînğę și iar o bę. Mere Drăgan Čenușâ la dînsu.

— Măi Seťilă! Batu-ťe-ar Dumnezău sfîntu — dupa cum iej batu de Dumnezău — di și sorbi tu tătă apa, și leși tu peștii, și sâ sâ năcăjascâ pi uscat, și tăț uaminii ți blastămă, că — zîčę — n-au morile cu či černe fărină, și n-au apă, și n-au ṅimṅică. D'i și nu dai tu pače — zîči — la apâ sâ sâ strîngâ, uaminii — zîči — ca sâ nu sâ peďepsascâ din cauza ta?

— Hî! Dacă asta mṅi-i meserię și, mṅi-i seťe, că — zîči — mṅi-i seťe.

— Măi, hai cu noi, c-ai sâ ți vez tu odată sătul. Hai, că — zîči — uṅe-s șepťe, nu-s opt.

S-o luat ș-o mărs mai nainťe. Iacă, mărgîn mai nainți, či gășeșťe? Douză și patru di pluguri ara, ș-om moșṅiag înapoi mînca brăzdili și tot strîga:

— Arați, arați, că-s flămînd!

„Mare ț-î puťerea, Domṅe! Či sâ mai h'ie? Aista trăbă să h'ie Foameťę!"

— Măi omule! D'i și nu dai tu pače la uaminii iștia, și la viťele ęstę, și li pui și ară, și le năcăjăști, și mînînči brăzdili-n napoi?

— Dacă ieu sîn Foamiťę, či sâ fac?

— Măi, hai cu noi, că ți-i vidę odată sătul.

— Hai, zău, măi Drăgan Čenușâ, că ț-am auzî di numi, da n-am crezut păn nu ťe-am văzut. Că pi mini, di cîn mama m-o făcut, io în viața mę sătul io nu m-am văzut!

— Hai, că — ziči — uni-s opt, nu-s nouă.

S-o luat ii tăț opt ș-o plecat înainte. O mărs ii tăț opt înainti. Cum o mărs, o văzut doăză și patru di stînjîṅi di

lemńe, ardę, ș-om moșńiag învîrtit di douăsprăzăče uori pi lîngâ foc, ș-a doisprîzečilea oarâ i-ajunğę capu pi pk'ičioare. O strîgat Drăgan Čenușâ :

— Măi fraților! Pîn-aičea am vinit cum am vinit, da de iči — zîči — nu știu zău încolo cum ar h'i! Da — dzîče — nu-i făcem mńicâ, ni punim tăț cu capu su cojoc la moșneag. S-o pus tăț cu capu su cojoc la moșneag. Cîn s-o-ntins moșneagu odată înainte, Dumnezău și cîte hectare de pădure-o rupt! Și cîn o pușcat moșńiagu o beșînâ :

munții s-o cutremurat,
și văile s-o tulburat,
și padurile-o pk'icat!

O strîgat Drăgan Čenușâ :

— Hoo, tată! Nu ni-mputî așă di tare!

— He-he-hei! Mulțamăs lu Dumńezău sfîntu, că dintr-o beșînâ mńi-o dad Dumnăzău op fičiori lîngă mini! Ai avut noroc, Drăgan Čenușâ, că ai vinit cu oini, dar sâ h'i vinit cu rău, nu știu zău cum ira! D'e-amu haides cu mińi, că io-s cîrma înainti"! [11]

Harap Alb al lui Creangă „mai merge el cît merge, și cînd la poalele unui codru, numai iaca ce vede o dihanie de om, care se părpălea pe lîngă un foc de douzăci și patru de stînjini de lemne, și tot atunci striga cît îi lua gura, că moare de frig. Ș-apoi afară de aceasta omul acela era ceva de spăriet : avea niște urechi clăpăuge și niște buzoaie groase și dăbălăzate. Și cînd sufla cu dînsele, cea de deasupra se răsfrîngea în sus peste scăfîrlia capului, iar cea de desupt atîrna în jos, de-i acoperea pîntecele. Și ori pe ce se opiea suflarea lui, se punea promoroaca mai groasă de-o palmă. Nu era chip să te apropii de dînsul, că așa tremura de tare de parcă-l zghihuia dracul. Și dac-ar fi tremurat numai el, ce ți-ar fi fost? Dar toată suflarea și făptura de prin prejur îi țineau hangul : vîntul gemea ca un nebun, copacii din pădure se văicărau, pietrele țipau, vreascurile țiuiau și chiar lemnele de pe foc pocneau de ger. Iară veveritele, găvozdite una peste alta în scorburi de copaci, suflau în unghii și plîngeau în pumni blăstămîndu-și ceasul în care s-au născut. Mă rog, foc de ger era; ce să vă spun mai mult. Harap Alb numai o țîră cît a stat de s-a uitat, a făcut țurțuri la gură și neputîndu-și stăpîni rîsul, zise cu mirare :

— Multe mai vede omul acesta cît trăiește! Măi tartorule, nu mînca haram și spune drept, tu ești Gerilă? Așă-i că taci? ...Tu trebuie să fii, pentru că și focul înghează lîngă tine, de arzuliu ce ești.

— Rîzi tu, rîzi, Harap Alb, zise atunci Gerilă tremurînd, dar unde mergi fără de mine n-ai să poți face nimica.

— Hai și tu cu mine, dacă vrei, zise Harap Alb; de-abia te-i mai încălzi, mergînd la drum, căci nu e bine cînd stai locului.

Gerilă atunci se ie cu Harap Alb și pornesc împreună. Și mergînd ei o bucată înainte, Harap Alb vede altă drăcărie și mai mare; o namilă de om mînca brazdele pe urma a 24 de pluguri și tot atunci striga în gura mare că crapă de foame.

— Ei apoi, să nu bufnești de rîs? zise Harap Alb. Măi, măi, măi, că multe-ți mai văd ochii. Pe semne c-aista-i Flămînzilă, foametea, sac tără fund, sau cine mai știe ce pricopsală a fi, de nu-l mai poate sătura nici pămîntul.

— Rîzi tu, rîzi, Harap Alb, zise atunci Flămînzilă, dar unde mergeți voi, fără de mine n-aveți să puteți face nici o ispravă.

— Dacă-i așa, hai și tu cu noi, zise Harap Alb, că doar n-am a te duce în spinare.

Flămînzilă atunci se ie după Harap Alb și pornesc tustrei înainte. Și mai mergînd ei o postată, numai iaca Harap Alb vede altă minunăție și mai mare: o arătare de om băuse apa de la 24 de iazuri și o gîrlă, pe care umblau numai 500 de mori, și tot atunci striga în gura mare, că se usucă de sete.

— Măi, da al dracului onanie de om e și acesta, zise Harap Alb. Grozav burdăhan și nesățios gîtlej, de nu pot să-i potolească setea nici izvoarele pămîntului; mare ghiol de apă trebuie să fie în mațele lui! Se vede că acesta-i prăpădenia apelor, vestitul Setilă, fiul Secetei, născut în zodia rățelor și împodobit cu darul suptului.

— Rîzi tu, rîzi, Harap Alb, zise atunci Setilă, căruia începu a-i țîșni apa pe nări și pe urechi ca pe niște lăptoace de mori, dar unde vă duceți voi, fără de mine degeaba vă duceți.

— Hai și tu cu noi, dacă vrei, zise Harap Alb; de-abia nu te-i mai linciuri atîta în cele ape, îi scăpa de blăstămul broaștelor și-i da răgaz morilor să umble, că destul ț-ai

făcut mendrele pînă acum. Ce, Doamne iartă-mă! îi face broaşte în pîntece de atîta apă.

Setilă atunci se ie după Harap Alb şi pornesc tuspatru înainte. Şi mai mergînd ei o bucată, numai iaca ce vede Harap Alb altă minunăţie şi mai minunată: o schimonositură de om avea în frunte numai un ochiu, mare cît o sită, şi cînd îl deschidea, nu vedea nimica; da chior peste ce apuca. Iară cînd îl ţinea închis, dar fie zi, dar fie noapte, spunea că vede cu dînsul şi în măruntăiele pămîntului.

— Iaca, începu el a răcni ca un zmintit: toate lucrurile mi se arată găurite ca sitişca şi străvezii ca apa cea limpede; deasupra capului meu văd o mulţime nenumărată de văzute şi nevăzute; văd iarba cum creşte din pămînt; văd cum se răstogoleşte soarele după deal, luna şi stelele cufundate în mare, copacii cu vîrful în jos, vitele cu picioarele în sus şi oamenii umblînd cu capul între umere; văd în sfîrşit ceea ce n-aş mai dori să vadă nimene, pentru a-şi osteni vederea: văd nişte guri căscate, uitîndu-se la mine şi nu-mi pot da samă, de ce vă miraţi aşa, mira-v-aţi de... frumuseţă-vă!

Harap Alb atunci se bate cu mîna peste gură şi zice: — Doamne fereşte de omul nebun, că tare-i de jălit, sărmanul! Pe de o parte-ţi vine a rîde şi pe de alta îţi vine a-l plînge. Dar se vede că aşa l-a lăsat Dumnezeu. Poate că acesta-i vestitul Ochilă, frate cu Orbilă, văr primare cu Chiorîlă, nepot de soră lui Pîndilă, din sat de la Chitilă, peste drum de Nimerilă, ori din tîrg de la Să-l-caţi, megieş cu Căutaţi şi de urmă nu-i mai daţi. Mă rog, unu-i Ochilă pe faţa pămîntului, care vede toate şi pe toţi, altfel de cum vede lumea cealaltă; numai pe sine nu se vede cît e de frumuşel. Parcă-i un boţ chilimboţ boţit, în frunte cu un ochiu, numai să nu fie de diochiu!

— Rîzi tu, rîzi, Harap Alb, zise atunci Ochilă, uitîndu-se închiorchioşat, dar unde te duci, fără de mine rău are să-ţi cadă. Fata împăratului Roş nu se capătă aşa de lesne, cum crezi tu. Din gardul Oancei ţ-a da-o împăratul, dacă voi fi şi eu pe-acolo.

— Hai şi tu cu noi, dacă vrei, zise Harap Alb, că doar n-avem a te duce de mînă, ca pe un orb.

Ochilă atunci se ie şi el după Harap Alb şi pornesc tuscinci înainte. Şi mai mergînd ei o bucată, numai iaca ce vede Harap Alb altă bîzdîganie şi mai şi: o pocitanie de om umbla

cu arcul, după vînat paseri. Ș-apoi chitiți că numai în arc se încheia tot meșteșugul și puterea omului aceluia? Ț-ai găsit! Avea un meșteșug mai drăcos și o putere mai pe sus, decît își poate dracul închipui: cînd voia, așa se lățea de tare, de cuprindea pămîntul în brațe. Și altă dată, așa se deșira și se lungea de grozav, de ajungea cu mîna la lună, la stele, la soare și cît voia de sus. Și dacă se întîmpla să nu nimerească paserile cu săgeata, ele tot nu scăpau de dînsul, ți le prindea cu mîna din zbor, le răsucea gîtul cu ciudă și apoi le mînca așa crude, cu pene cu tot. Chiar atunci avea un vrav de paseri dinainte și ospăta dintr-nsele cu lăcomie ca un vultan hămisit. Harap alb cuprins de mirare, zice:

— Dar oare pe acesta cum mama dracului l-a fi mai chemînd?

— Zi-i pe nume să ți-l spun, răspunse atunci Ochilă zîmbind pe sub mustețe.

— Dar te mai duce capul ca să-l botezi? Să-i zici Păsărilă... nu greșești; să-i zici Lățilă... nici atîta; să-i zici Lungilă... asemene, să-i zici Păsări-Lăți-Lungilă, mi se pare că e mai potrivit cu năravul și apucăturile lui, zise Harap Alb, înduioșat de mila bietelor paseri. Se vede că acesta-i vestitul Păsări-Lăți-Lungilă, fiul săgetătorului și nepotul arcașului, brîul pămîntului și scara ceriului, ciuma zburătoarelor și spaima oamenilor, că altfel nu te pricepi, cum să-i mai zici.

— Rîzi tu de mine, rîzi, Harap Alb, zise atunci Păsări-Lăți-Lungilă, dar mai bine ar fi să rîzi de tine, că nu știi ce păcat te paște. Chitești că fata împăratului Roș numai așa se capătă? Poate n-ai știință ce vidmă de fată e aceea: cînd vrè, se face pasere măiastră, îți arată coada, și ia-i urma dacă poți. De n-a fi și unul ca mine pe-acolo, degeaba vă mai bateți picioarele ducîndu-vă.

— Hai și tu cu noi, dacă vrei, zise atunci Harap Alb: de-abia mi-i lua pe Gerilă de țuluc și lî-i purta cu nasul pe la soare, doar s-a încălzi cîtușidecît și n-a mai clănțăni atîta din măsele, ca un cocostîrc de cei bătrînicioși, că parcă mă strînge în spate cînd îl văd așa".

Între cele două episoade există diferențe sensibile. Atitudinea eroilor față de viitoarele ajutoare e diferită. În timp ce Drăgan Cenușă se miră de atari excentricități, dar mai cu seamă se revoltă împotriva ființelor chinuite de pe urma însușirilor lor atît de diforme, Harap Alb se amuză, văzînd

în ei doar niște monstruozități hilare și benigne. Nu știm în ce măsură a colorat Creangă această atitudine a lui Harap Alb, fiindcă ea revine și în alte variante folclorice — iar formula „rîzi tu rîzi, Harap Alb" este autentic folclorică — dar ea concordă cu geniul povestitorului de a specula partea ilariantă a faptelor. În varianta foclorică, viitorii parteneri ai eroului sînt prezentați cu vervă, dar cu economie de determinante, schițîndu-se doar manifestarea lor caracteristică, în timp ce Creangă se oprește asupra detaliilor, revine asupra lor în dialoguri stăruitoare. Descrierea efectelor lui Gerilă este a lui Creangă, chiar dacă buzele enorme vor proveni din repertoriul popular. De asemenea, determinantele lui Setilă, „prăpădenia apelor, vestitul Setilă, fiul Secetei, născut în zodia rățelor și împodobit cu darul suptului", ca și ale lui Păsărilă „fiul săgetătorului și nepotul arcașului, brîul pămîntului și scara cerului, ciuma zburătoarelor și spaima oamenilor", sînt net crengiste, căci nicăieri nu apare în repertoriul folcloric un cumul atît de întins de epitete. Unele imagini sînt apoi mai îndrăznețe, dincolo de tiparul folcloric — „brîul pămîntului, scara ceriului, prăpădenia apelor"; „vîntul gemea ca un nebun, copacii din pădure se văicărau, veveriţele... suflau în unghii și plîngeau în pumni" — rod al unei elaborări de tip cult.

Mai inserăm și episodul tovarășilor năzdrăvani așa cum l-a povestit un alt povestitor talentat, de data aceasta din ținutul povestitorului (Stînca, comuna Pipirig). În basmul „Cu *Ifrim a Cățelii*" — care aparține altui tip decît *Harap Alb* — eroul e ajutat pe rînd de Sătilă, Gerilă, Păsărilă-hăis-Lungilă, Flămînzilă și Ochilă. Povestitorul i-a prezentat în determinantele lor descrise sumar, dar sub această zgîrcenie descriptivă se întrevede atitudinea bonomă a eroului principal, care, departe de a se revolta, se miră și se amuză de atari ciudățenii, ca și Creangă. Această atitudine, precum și existența acelorași personaje ca la Creangă și mai cu seamă a mult discutatului Păsărilă-hăis-Lungilă, nu exclud ipoteza unei influențe a basmului lui Creangă, cu toate că tipurile celor două basme sînt profund diferite. Dar dincolo de această influență probabilă, numele personajului Păsărilă-hăis-Lungilă în această formă tipic folclorică ni se pare că e încă o dovadă despre existența personajului în tradiția locală înainte de a fi publicat de Creangă.

„Iaca acuma merğe iel cît mĭerğe, şî merğe, şî merğe, şî merğe, şî merğe. Iaca mergînd aşa, dă peste-on om. Iaca uomu-aśelaş bea apa dă la noază şi noă dă mori şî tot strîga că ii săte.

„Măi — zîśe — mare-i şî asta! — zîśe. — I-oite — iśe — colo — zîśe — śe om îi ş-aăsta — zîśe — bea apa — zîśe — dă la noăză şî noă dă vaduri şî iel strigă că i-i săte!"

— Măi — zîśe — nu ţe mira de mine — zîśe. — Miră-ţe dă Ifrim a Căţălii c-a făcut pă fimęia lu Miez-dă-noapţe — zîśe — iapă dă gînd.

— Măi —zîśe — d-apoi, pă — iśe — iou-s, mă — iśe — Ifrim a Căţălii.

— Dumneata iej?

— Da!

— Păi — zîśe — ie-mă şî pă mine, bre-n călătoriie cu ţiĭne dacă ieş tu!

— Hai şî tu cu miĭne — iśe — n călătorie. Da čine iej dumĭneata?

— Miia — iśe-m zîśe Săţilă.

— Hai şî tu, măi Săţilă, cu miĭne.

Îl ię şî pă dînsu cu dînsu şî pleacă cîţîştri. Iaca acuma mai merğe-o bucată iară. Şî merğe iel, şî merğe, şî merğe, şî merğe, şî merğe, şî merğe. Mai dă peste unu, piste altu. Iaca aśela ardę o claie dă fîn su dînsu şî striga că i-i frig. Să mira şî d-aăla să mira:

„O to-to-to, Dǫmĭne — iśe — ioţe, arde claia su dînsu dă fîn şî iel strigă că i-i frig. Să-i dzîc Čerilă, alfel nu po să-i dzîc — zîśe. — Musai că-i Čerilă".

— Măi — zîśe — nu ţe mira dă miĭne, miră-ţe dă Ifrim a Căţălii c-a făcu pă fimęia lu Miez-dă-noapţe iapă dă gînd!

— Păi — zîśe — iou-s, bre, Ifrim a Căţălii!

— Ei, păi — zîśe — iej dumĭneata, hai că merg şî io cu ţiĭne.

— Dumĭneata — zîse — m pare că iej Čerilă.

— Io îs!

Iel avę promoroaca pă buz dă d-om metru iera dă groasă promoroaca! Că iera Čerilă! Să ię şî pleacă cu dînşî. Acuma iera patru, iera. Iaca mai merğe-o bucată. Măi merğe aşa pîm pădure iar-o bucată, mĭerğe, mĭerğe, mĭerğe, mĭerğe, mĭerğe. Să mai întîlneşte cu altu, să mai întîlneşte.

Aśela śe-avę? Aśela să-ntîndę ş-avę cîte-on stog dă păsări prinse dîn văzduh aşa, mînca păsările, mînca. Aśela-i zîśę Păsărilă-hăis-Lunğilă.

— Măi — zîśe — ş-asta-i una! Śe-ote aăsta śe prinde păsările dîn zbor şî li mănîncă — zîśe. — Astuia să-i zîc Prăsărilă-hăis-Lunğilă! Pă hai şî tu, măi, cu mine!

— Dacă ieş tu Ifrim a Căţălii, hai!

Ş-îl ię Ifrim a Căţălii şî pă dînsu şî pl'eacă. Ierau iei vo śinś ierau. Măi merğe-o bucată cît mai merğe.

Iaca mergînd aşa, măi băieţe, să mai întîlneşte cu unu. Aśela mînca brazdele dă la noază şi noà dă pluguri şî striga că i foame.

— Măi, astuia să-i dzîc, musai că trăbă să-i dzîc Flămîndzîlă, că dacă iel mănîncă brezdele dă la noază şi noă dă pluguri şî strigă că i-i foame, încă-i śeva — zîśe. — Musai c-aăsta-i Flămînzîlă.

Da ş-aśela-i zîśe :

— Măi — iśe — nu ţe mira dă mińe! Miră-ţe dà Ifrim a Căţălii c-a făcut pă fimęia lu Miez-dă-noapte iapă dà gînd!

— Pă — iśe — iou-z bre, — iśe — Ifrim a Căţălii!

— Dumńeata ieşţi?

Śe : — Da — zîśe — io!

— Păi ię-mă şî pă mińe-n călătorie, că miia — iśe-n zîśe Flămîndzîlă.

— Hai şî tu, bre, cu mińe-n călătorie.

Bun! Ş-au plecat iei să meargă toţ să meargă. Ierau iei vo şasă-şapţe, aşa îm pare că. Şî mai merğe-o bucată iară cît mai mérğe, iaca mai dă peste altu. Aśela iera cu-on uok'i, avę un uok'i cît o sîtă şî iel nu veḑę nimica dzîua, iel numai noapţea veḑę cîn să puńę, veḑę-n lună, să uita şî veḑę-n lună. Aśela iera Ok'ilă. Bun. Să mirá şî d-ala :

— Mă — zîśe —astuia să-i dzîc Ok'ilă, ahel nu po să-i zîc.

— Păi — iśe — mă, nu ţe mira dă mine, mirá-ţe dă Ifrim a Căţălii c-a făcut pă fimęia lu Miez-dă-noapţe iapă dă gînd!

— Păi iou-z, bre!

— Păi — iśe — merg şî io în călătorie cu dumńeata.

— Hai şî tu! Da ţîia cum să-ţ dzîc?

— Miia să-m dzîś — dzîśe — Ok'ilă.

Şî l-a luat şî pă Ok'ilă cu dînşî. Ş-au plecat vo şapţe cîţ ierau iei în călătorie". (A.I.F., mg. 2803 Ib-II-a).

În amintirile lor despre fapte contemporane, povestitorii populari înfățișează oamenii ca și cum ar fi cunoscuți celor cu care stau de vorbă. Uneori lipsește orice indicație, e redat doar faptul nud, fără nici un punct de sprijin :

„La unu Niculaie Bădoi am găsît poli și n-am putut să-i duc. Iera unu-n Cărbunești și mi-a dat șaizăci dă mii dă poli, doo pușți ș-un pistol. M-am dus la Tîrgu-Jiu la unu Bărbuchan"[12].

„Cîn eram la școală la Turnu-Măgurele, aveam dascăl p-unu Leuneanu care bătea p-ăi proști cu prăjina hîrdăului cu care aduce slugile apă la școală. Da cu ea da-l dărîmă jos, ca-n vite, îl rănia fără să zică ceva"[13].

„Șicî Floaré lui Toader o dat di beleaua nacazului. S-o condrat cu preșectu păr i-o luat źunca și șicî i-o vîndut-o la Hîrlău. O cumparat-o Moisă Gîtlan cu opspreși franși. Gligori îi spuné : „Floare, șădz, Floare nu ti puni cu preșectu, Floare hăi". Capu plecat saghia nu-l tai." Ț-ai găsît ! Moarî strîcatî"[14].

Cîteodată, figurile sînt prezentate numai prin dialog, fără nici un altfel de amănunt :

„Așă că o fost patru oameni, o-ncărcat o furcă de-asta de fîntînă, ș-o grindă. Și m-o strîgat și pe mine să le-ajut a o pune pe tileagă, și. Și iei zî cătă mine :

— Mă, Văsîle, mă ! Nu bei o gură de palincă ?

— Măi, nu beau, c-am mînca nește mămăligă-acuma. De-altă dată, da.

— Hai, mă, bę o gură, nu ț-a h'i nimică pe mămăligă, męrgę-o gură.

Și, că n-avę multă, o juma de palincă. Mă du și iau o gură de palincă di čę, da numa așa cam un sfer de păhar, cum ar fi. Așę că :

— No — zîc — mă duc. Noroc !

— Noroc !"[15]

Alteori, chipul omului este luminat de o singură scăpărătură care e menită să-i explice comportarea :

«mă kiamă la măgăzîn, îm dă haińe, îm dă tăf-elea. Da ieu să le iau : cum să le iau ? Le pusăi și io înt-on țălt și le luaĭ în cîrcă, și le dusăi...

— Stai, domnule serjent... să mă duc... pună în piață, aičea la o boltă, să-m iau on sac.

— Či să ťači tu cu sacu, mă?

— Pă io uńe să le leg astea tęłe? Le bag înt-on sac şî le iau în cîrcă, dacă le-oi puťea.

— Măăi — să pusă iel pă plîns, avę copii. — Lasă, măi Săracule — zîče — că ţ-î le peketez ieu"[16].

„Avęm unu đi cătă, aiči đi cătă Poplaca, Vinţan Micol şî zîšę în floieră, o cu vrană, o fără vrană, zîčę numa pă fugă! Îm plăšę đe iel că zîšę."[17]

Procedeul e utilizat întocmai şi de Creangă în *Amintiri*. Să se observe că el ne perindă pe dinainte oamenii din copilărie în chip familiar, ca şi cum i-am cunoaşte. Despre unii nu aduce nici un fel de altă precizare decît numele: „Abia spre ziuă s-a îndurat Vasile Bordeianu, strungarul nostru, de s-a dus în Humuleşti". „Şi cînd colo, doftorii satului: moş Vasile Ţandură şi altul, nu mi-aduc aminte, erau la noi acasă şi prăjeau pe foc într-un ceaun mare nişte hoştine cu său... Dumnezeu să odihnească pe moş Ţandură şi pe tovarăşul său!"

„Şi cu cîtă carte ştiu, cu cîtă nu ştiu, peste cîţiva ani pot s-ajung dichiu la vreun mitoc şi să strîng un ştiubei plin de galbeni, ca părintele Chirilaş, de la jugărit, din Vînătorii Neamţului".

„Şi intrăm noi la Vasile Aniţei şi ne aşăzăm la fereastă după obicei" etc. Alteoıi, Creangă ne lasă să întrevedem o latură a sufletului celui amintit doar din comportarea lui. Aşa e figura bonomă a lui „moş Chiorpec ciubotarul... Şi dacă vedea omul şi vedea că nu se poate descotorosi de mine cu vorbe, mă lua frumuşel de bărbie cu mîna stîngă, iar cu cea dreaptă muia feleştiocul în strachina cu dohot, şi-mi trăgea un pui de răbuială ca aceea, pe la bot, de-i bufnea rîsul pe toţi ucenicii din ciubotărie".

Dar Creangă recurge şi la ajutorul epitetelor pentru a creiona fizionomia unor personaje. Cînd povestitorul are o atitudine de respect neasemuit şi îşi aminteşte cu pietate de cei dispăruţi, foloseşte întotdeauna epitete generale, incolore, de natură oarecum abstractă, uneori uşor plasticizate prin intonaţia exclamativă. Astfel, părintele Ioan, tatăl Smărăndiţei, „Doamne, ce om vrednic şi cu bunătate mai era!"; arătat a fi „neobositul părinte". Bădiţa Vasile a Ilioaei e „un holtei zdravăn, frumos şi voinic", sau „cuminte, harnic şi ruşinos ca o fată mare". Smărăndiţa popii e „o

sgîtie de copilă ageră la minte și așa de silitoare, de întrecea mai pe toți băieții și din carte dar și din nebunii". Moș Bodrîngă e „un moșneag fără căpătîi, însă de tot hazul". „Irinuca era o femeie nici tînără nici tocmai bătrînă" etc.

Cînd însă personajele sînt văzute sub un unghi satiric în aspectele lor ilariante, epitetul devine suculent, peste măsură de plastic și de firesc. Aici Creangă se simte în largul său : cîteva note îi ajung pentru a contura un întreg caracter. Părăsim domeniul abstractului, generalului și intrăm într-o lume vie. Astfel, dascălul Iordache „fîrnîitul... clămpănea de bătrîn ce era și-apoi mai avea și darul suptului". Popa Oșlobanu „era om hursuz și pîclișit", „hapsîna de nevasta lui Vasile-Aniței" ; „moș Vasile era un cărpănos ș-un pui de zgîrie-brînză, ca și mătușa Mărioara" ; „și mătușa Măriuca e una din cele care scoate mahmurul din om". Povestitorul fugar de la școală e urmărit de „melianul și haramninul de Trăsnea", care mai tîrziu la Fălticeni devine „înaintat în vîrstă, bucher de frunte și tîmp în felul său", „mai chilos și mai tare de cap" sau chiar „cel uricios". Crîșmarul din Rădășani era „un vădăoi bătrîn ș-un „lă-mă, mamă", cum e mai bine de tras la om în gazdă".

În schimb, despre cei mai apropiați, Creangă nu înseamnă nici un detaliu portretistic. Tatăl, mama, bunicul David din Pipirig, personajele centrale ale *Amintirilor* se conturează din reacțiile lor și mai cu seamă din numeroasele dialoguri și monologuri, transpuse pe planuri diferite. Abia despre bunică-sa din Pipirig consemnează : „Încă n-am văzut așa femeie, să plîngă de toate cele; era miloasă din cale-afară". Abia asupra colegului mort la Fălticeni, Dăvidică, povestitorul stăruie într-un portret care se detașează de celelalte prin mijloacele de realizare de natură atributivă, cunoscut din atîtea citate. Vrînd să insufle regretul după cel dispărut — singurul alături de bădița Vasile a Ilioaei — Creangă a părăsit procedeul de natură folclorică al menționării trăsăturii dominante și a folosit arta portretizării din creația cultă.

Descrierile sînt de asemenea rare la Creangă, mult mai frecvente totuși decît în stilul oral narativ. Foarte rar, povestitorii populari se opresc asupra unor peisaje, dar chiar atunci elementele descriptive sînt sărace, banale : „Iera de cătă dzuă, în zori de dzuă, ba cînta și cucu fain"[18]. Chiar

în povestirile despre întîmplări din viața contemporană, povestitorii abia indică elementele peisagistice într-o formă cît se poate de schematică. „Apăi ne coboară di pă tren ș-o ia cu noi pin ńiște mușuroaie, pin ńiște văi, pi ńi-te noaptea !"[19] Peisajul alpin din Muntenegru e redat prin cîteva elemente de grad superlativ „om munte-a Statiborului, o fo muntempărătes tare mare, că dac-ai suit acolo pe vîr'f apîi cîtu-i lumea ai văzut cu uok'ii !"[20] Ciobanii atît de familiarizați cu formele diverse ale muntelui, le redau neașteptat de schematic : „... și-o iau cu Dumitru Lupu p-um plai, urmărindă nește cîini care să dučeau la hoit-acolo... Ciobanu meu Dumitru Lupu n-a mai vănit înspre mine, și-a da drumu pă o cuoastă păn nește tîrșari și nu l-am mai văzut... D-acolea io am plecat și-am luat-o pe cărare dă vale p-um plai, dă-i dă-i, să mă las îm vale unde iera o gîrlă, care se numea Apa Mălîii"[21].

Atunci cînd unii povestitori populari încearcă să contureze peisajul cu mai multe detalii, acesta e rezultatul unei influențe livrești. Iată cum un povestitor maramureșean cu o lectură întinsă iese din limitele canoanelor folclorice și se încearcă să zugrăvească o scenă : „Cînd o fost la uoi — cam pă timpu ăsta primăvara, mai tîrziu, cam pîn iunie — iera iel cu o stînă așă pă un ciuncaș lîng-o pădure — așę de frumos cînta cucu — și stă iel și zîčę în fluier, fluiera, aproape de pădure". Și mai încolo : „....o șăzut iel pă o lespede lîng-o marğińe de pădure ș-o tras o doină din fluier, s-o așăzat uoile-așă să pască-n loc p-on ciuncaș. Și șăzînd iel acolo, cîntînd așă o doină din fluier, odată-o auzît o pasăre deasupra — cam vo zeče metri de unde sta iel iera un copac"[22].

Și la Creangă, descripțiile trădează fără îndoială influența cărții. În descrierile satului, pe dimensiunile lui geografice, apoi istorice de la începutul celor patru capitole ale *Amintirilor* apare în toată transparența lui autorul de manuale didactice, cu tonul discursiv caracteristic învățătorului de la catedră. În celelalte pasaje, descripțiile sînt aproape absente. Se pot cita cîteva, „am ajuns într-o înfundătură de munți, unde se auzea răsunînd glasul unui pîrăuaș, ce venia ca și noi din deal în vale, prăvălindu-se și izbindu-se de cele stînci fără voința sa". Apoi crîșma din Rădășeni : „Într-un colț al odăii, cîteva merțe de fasole; în altul, sămînță de cînepă; în al treilea, o movilă de mere domnești și pere de Rădășeni,

care trăiesc pînă pe după Paști; în al patrulea, mazăre și bob, despărțite prin o scîndură lată, iar alături niște bostani turcești; într-o putină pere uscate și dulci ca smochinele; mai încolo, un teanc de chite de cînepă și de in; pe-o grindă, călepe de tort și lînuri boite fel de fel pentru scoarțe și lăicere; apoi cîlți, buci și alte lucruri, zăhăite prin cele poliți și colțare, ca la casa unui gospodar fruntaș de pe vremea aceea".

În *Povești*, pasajele descriptive sînt cantitativ mai puține și mai sumare; ici-colo doar se pot spicui cîteva. În *Capra cu trei iezi* e descrisă emoția caprei la vederea capetelor în fereastră: „Un fior rece ca gheața îi trece prin vine, picioarele i se taie, un tremur o cuprinde în tot trupul și ochii i se painjenesc". În *Dănilă Prepeleac* un peisaj nocturn cu aștrii umanizați: „Cerul era limpede și luceferii sclipitori rîdeau la stele; iară luna scoțînd capul de după dealuri, se legăna în văzduh luminînd pămîntul". În *Harap Alb*, pasajele descriptive cresc. Portretelor tovarășilor năzdrăvani, dar mai cu seamă celui al lui Gerilă din episodul citat, li se mai poate adăuga cel al fetei împăratului Roș: „Căci era boboc de trandafir din luna lui mai, scăldat în roua dimineții, desmierdat de cele întîi raze ale soarelui; legănat de adierea vîntului și neatins de ochii fluturilor". Iar adaosul: „Sau cum s-ar mai zice la noi în țărănește, era frumoasă de mama focului; la soare te puteai uita, iar la dînsa ba" arată clar structura și procedeele descripției folclorice în comparație cu arta cultă. La atîtea se reduc descrierile humulești eanului, izvorîte din lecturile lui și mai cu seamă din preocupările didactice. Iar metafora îndrăzneață despre „vestita Cetatea Neamțului, îngrădită cu pustiu și acoperită cu fulger" iese cu totul din cadrul artei folclorice.

În ciuda puținătății descriptive, personajele lui Creangă, ca și cele ale povestitorilor populari talentați, prind consistență, pe de o parte din opoziția contrastantă a categoriilor extreme pozitiv și negativ — aceasta mai cu seamă la povestitorii populari — dar în primul rînd din dialoguri și monologuri. Oamenii se caracterizează de minune *verbal*, fiind percepuți *auditiv*, determinantele vizuale rămînînd pe plan secundar. În basmul popular, dialogul ocupă un loc mai întins decît la Creangă, pe alocuri chiar se abuzează de înterlocuții, cu plăcerea de a specula cutele sufletești dindărătul cuvinte-

lor ce țîșnesc cu atîta spontaneitate în mimarea convorbirii. Din exemplele folclorice citate pînă aci — statistica de la varianta folclorică *Soacra cu trei nurori* e cît se poate de elocventă — se poate vedea rolul considerabil al dialogului în arta povestitului oral. Critica literară a arătat de altfel că și la Creangă partea expozitivă e mult inferioară dialogului și monologului, adevăratul Creangă revelîndu-se abia în autenticitatea neîntrecută a redării oralității[23].

Creangă și-ar fi scris *Amintirile* fără a fi călăuzit de astă dată de un model popular, ca în *Povești*, aceasta pentru că omul din popor n-ar avea regretul pentru lumea copilăriei și n-ar gusta farmecul amintirilor[24]. Imboldul de a-și scrie amintirile i-a venit din dorul după Humulești copilăriei, din nevoia de a se elibera de obsesia acestei icoane din trecut, cît și din plăcerea de a și le depăna în minte. Această nevoie o simte și omul din popor, oricît ar părea de neașteptată constatarea. Povestirile culese pînă acum de la inșii din popor, puține și mai cu seamă necunoscute cărturarilor, atestă obișnuința și plăcerea omului simplu de a scruta înapoi către vremea copilăriei. Unii dintre povestitorii populari — ca Săracu Moise din Poiana Răchițelii-Hunedoara, Iancu Duroi din Burghea de Sus-Muscel — au insistat să-și spună și „povestea" lor, adică o însăilare autobiografică a etapelor mai importante din trecut, îndeosebi cele care aduceau noutăți neobișnuite în felul lor de viață. Obiceiul este larg răspîndit în mediul rural și cine a avut prilejul să asiste la întîlnirile țăranilor vîrstnici, nu a putut rămîne neimpresionat de frecvența obișnuinței de a povesti pățanii din trecut, mai cu seamă din vremea războiului, care a lăsat urme adînci în memoria populară prin scenele lui uluitoare. Practica aceasta e general-folclorică, căci în anumite țări din peninsula scandinavică există chiar un fel de cronici orale de familie, în care sînt consemnate întîmplările memorabile pe care le povestesc urmașii în cadrul familiei, adăugîndu-le apoi cele din experiența personală. Folcloristul suedez C. W. von Sydow, care le-a studiat îndeaproape, propune termenul de „chronikat" pentru cele dintîi, iar pentru povestirile despre fapte contemporane cel de „memorat", în încercarea de a impune o nouă terminologie pentru speciile narative folclori-

ce[25]. Regretul după lumea copilăriei răzbate și în numeroase cîntece populare, din care citām doar această strigătură cîntată :

Rău îi pare codrului
După dragă frunza lui,
Dar mai rău îmi pare mie
Dup-a mea copilărie[26].

Înrîurirea folclorică se observă la Creangă și în maniera de a-și selecta amintirile. Ca și la povestitorii populari, Creangă reține numai faptele cu caracter neobișnuit, care se detașează din banalul cenușiu al vieții cotidiene. Potrivit înclinării lui firești spre umor, mai totdeauna aceste întîmplări au un deznodămînt hazliu, ilariant. Tensiunea duioșiei este înăbușită de tendința de a amuza pe cititorii-auditori. Dar înlănțuirea acestor episoade nu este cronologică, ci e călăuzită de un fel de asociere înrudită cu contaminarea folclorică. Critica literară a subliniat ciudățenia că *Amintirile* lui Creangă nu au un plan riguros cronologic, de înlănțuire liniară, căci fiecare capitol reia povestirea începînd cu prezentarea satului — în capitolul IV cu dorul fierbinte după Humulești — iar în capitolul al II-lea, narează fapte anterioare celor din capitolul precedent, unde întîmplările încep cu înființarea școlii sătești, acesta fiind continuat abia de al III-lea. Apoi chiar în interiorul capitolelor, succesiunea episoadelor are la bază o asociere de natură afectivă al cărui mobil e greu de determinat. Ordinea lor se conduce după același criteriu ca și modul în care bunicul său David Creangă înnoadă diferitele crîmpeie din trecut[27]. De fapt, povestirea acestuia e o succesiune de paranteze care se înlănțuie una din alta ca o narațiune arborescentă ce permite noi altoiri pe aproape fiecare mlădiță. David Creangă începe cu lăudarea școlii din Broșteni și a folosului pe care îl aduce știința de carte, apoi vorbește despre Ciubuc clopotarul, făcînd o încercare de genealogie familiară cu ostentativă mîndrie pentru spița de obîrșie ardeleană, după care trece la nararea episodului referitor la bejenia lui din calea turcilor și încheie iar cu lauda școlilor și a științei de carte. Elementele de legătură între aceste episoade sînt : figura mitropolitului Iacob, „oleacă din cimotie cu noi", a doua oară *Dealul Omului* care recheamă bejenia, iar ultimul episod nu este decît revenirea firească la

„obiect" după cele două paranteze. În fond, și *Amintirile* lui Creangă sînt un fel de digresiuni prilejuite de aceeași idee centrală, la care revine la începutul fiecărui capitol : satul Humulești. Ca atare, cele patru capitole pot fi considerate ca *variante* ale aceleiași teme centrale, dragostea de satul copilăriei, fiecare aducînd noi detalii și întîmplări care se subsumează acesteia. Procedeul a fost observat și în maniera povestitorilor populari atunci cînd revin asupra unei faze din viața lor. În povestirile acestora, se observă că ori de cîte ori revin la o temă predilectă, scot mereu la iveală alte mici întîmplări legate de aceasta, rechemate în memorie de capriciile asocierii mnemotehnice. Totalizate, ele nu se succed într-o ordine liniară, cronologică, ci se dispun într-o linie în zig-zag, uneori foarte stufoasă. Chiar în puținele înregistrări pe bandă de magnetofon de pînă acum cînd au fost imprimate a doua oară unele povestiri, povestitorii au repetat unele episoade, dar unele au fost omise și au fost evocate altele, inedite[28]. Firul narațiunii se oprea arbitrar, putînd fi lungit sau scurtat după dispoziția de moment. Orînduirea lor este cauzată de improvizație, un termen care nu explică mult, prezentă și în *Amintirile* humuleșteanului, dar dublată și de o selecție pe care i-o oferea metoda așternerii pe hîrtie, cînd poate unele întîmplări au fost omise cu bună știință.

S-a scris despre înclinarea spre homeric existentă în opera lui Creangă. Tendința de a exagera, de a alungi mult dimensiunile faptelor și de a îngroșa anumite trăsături sufletești apare în toată evidența ei în basmele fantastice, unde hiperbola e atît de mult întinsă peste limitele ei, încît se sfîrșește în fantastic. Cu o despicătură de sabie, eroul înfrînge monștri temuți de o lume întreagă, iar cînd țipă o dată, cataclismul atinge proporții universale :

Munții s-au cutremurat,
Văile s-au turburat
Și pădurile-au picat !

La chemarea stăpînului, animalele ajutătoare vin :

Cîtă frunză pe pămînt
și cetină pe copac
și nisip în Dunăre !

Nimic mai firesc decît a găsi și în *Poveștile* lui Creangă atari hipertrofieri pînă la absolutizare a unor însușiri și isprăvi. Dar această înclinare are rădăcini mai adînci, căci răzbate și în bucățile cu profil realist, mai cu seamă în *Amintiri*. Chiar interiorul locuinței lui Isaia Duhu e văzut prin această lupă mult augmentativă :

„Patru pereți străini, afumați și îmbrăcați cu rogojini; teancuri de troftoloage grecești, latinești, bulgărești, franțuzești, rusești, și românești, pline de painjeni și aruncate în neregulă prin cele unghere, un lighean de lut cu ibric, pentru spalat, în mijlocul odăii, apărie pe jos, gunoi și gîndaci fojgăind în toate părțile, o pîne uscată pe masă și un motan ghemuit după sobă, era toată averea sfinției sale".

Trăsături homerice întîlnim pe alocuri și în *Amintiri*. Chiar eroul pretinde că, fugărit de mătușa Mărioara, ar fi călcat *toată* cînepa : „căci să nu spun minciuni, erau vro zece, douăsprezece prăjini de cînepă frumoasă și deasă cum îi peria, de care nu s-a ales nimica!" Oșlobanu luase de la crîșmărița din Rădășeni o cantitate comercială de fasole : „Să nu spun minciuni, dar peste o dimerlie de fasole i-au curs atunce din turetce, pe care de obicei le purta suflecate; iar atunci le desuflecase anume pentru trebușoara asta". Însăși formula de moderare, *„să nu spun minciuni"* trădează pornirea de a exagera care, prin proporțiile ei, are nevoie de un control critic și de o asigurare că dimensiunile faptului corespund realității. Același Oșlobanu e arătat a avea o putere herculeană, căci duce în spinare toată încărcătura de lemne dintr-o căruță : „Oșlobanu ie atunci lemnele din carul omului cîte unul, unul și le razămă în picioare lîngă brațu-i; după aceea descinge brîul de pe lîngă sine și le împrejură, legîndu-le frumușel să nu se hrentuiască; apoi săltîndu-le și aburcîndu-le cam anevoie, le umflă în spate, și la gazdă cu dînsele".

Pornirea de a exagera se vădește și în alte detalii presărate în cuprinsul *Amintirilor*. Catiheții jucau atît de impetuos și întins, încît „asudau podelele și ne sărea talpele de la ciubote cu călcîie cu tot". Vinul turnat de crîșmărița din Rădășeni era neobișnuit de tare, încît „săreau stropii de vin de-o șchioapă în sus, de tare ce era".

Dar figura proiectată la adevărate proporții homerice e mama povestitorului. Dacă în pasajele citate pînă aci exa-

gerarea sfîrșește în grotesc, ca odaia părintelui Duhu, sau stîrnește umorul, ca în celelalte exemple, de data aceasta, homericul e aplicat la puterile sufletului și rezultatul e de apoteozare netăgăduită. Personalitatea mamei povestitorului e încadrată în dimensiuni fantastice, atît de mare e venerarea ei :

„Și mama, care era vestită pentru năzdrăvăniile sale,... care și ea cu adevărat că știa a face multe și mari minunății : alunga norii cei negri de pe deasupra satului nostru și abătea grindina în alte părți, înfigînd toporul în pămînt afară, dinaintea ușii, închega apa numai cu două picioare de vacă, de se încrucea lumea de mirare ; bătea pămîntul sau păretele, sau vr'un lemn, de care mă păleam la cap, la mînă sau la picior, zicînd : Na, na ! și îndată-mi trecea durerea"...

Dar homeric, după cum releva V. Streinu[29], e sinonim în ultimă instanță cu folcloric. Folclorul a apărut tîrziu în știința literară, ca atare în terminologie a rămas denumirea mai veche, homeric, care nu desemnează în fond decît pornirea omului simplu de a exagera dimensiunile fenomenelor.

Ea are la bază acea naivitate și credulitate, prin care omul din popor proiectează ceva din impresiile sale asupra realității înconjurătoare și apoi le percepe ca date obiective cu atari proporții. Această atitudine, posibilă numai pînă la o anumită mentalitate, a generat numeroase legende, încercări explicative a realității înconjurătoare, în care faptele prind dimensiuni mult mărite, uneori atît de exagerate, încît sînt de domeniul fantasticului. Ecourile unor hăulituri îndepărtate prinse de vînt și duse prin înălțimea norilor par a fi cîntecele ielelor, măiestrelor ; picurii din galeriile al căror zgomot este mult mărit de singurătate și de rezonanța boltiturilor sînt interpretați a fi ciocăniturile Vîlvei băilor în căutare după aur. Anumite sclipiri ciudate care se ivesc pe neașteptate în cursul nopții sînt ochii diavolului care a ieșit de la locu-i de pîndă. Țipătul sinistru al cucuvelei, prin timbrul lui deprimant și emisiunea deznădăjduită, nu poate fi decît o chemare de moarte, ca și urletul lugubru al cîinelui. Buburuza, cu aripile ei fine și cu zborul ei diafan, nu poate fi decît „vaca Domnului" aducătoare de noroc, inocența încarnată în regnul entomologic. Chiar pînă și cîntecul mîn-

drei care stîrnește ecouri prelungite în peisajul carpatin atinge dimensiuni catastrofale :

Munții să cutremura,
Văile că răsuna,
Apa-n puț să turbura,
Pietrili să dăspica !

Oricît ar fi căutat Creangă să-și reajusteze impresiile la dimensiunile realului, optica naivă a omului din popor răzbate fără voie în conturarea faptelor care l-au impresionat puternic, percepîndu-le ca neobișnuite.

S-a remarcat la Creangă plăcerea vizibilă pentru cuvinte ; opera lui se caracterizează și prin „adevărate orgii de cuvinte"[30]. Personajele se întind la vorbă, zăbovesc în taifasuri, se simte că autorul savurează frazele. Discuția odată începută, vorbele rostite recheamă prin asociere altele, ca într-un banchet al cuvintelor. Dar vorbirea cea mai savuroasă, cu replicele mai spumoase și în același timp cu tonurile cele mai variate, de la duioșie maternă pînă la revolta dîrză și încăpățînată a muntencei, o are tocmai Smaranda, mama lui Creangă, ceea ce confirmă și pe această cale supoziția că povestitorul a moștenit de la dînsa această înclinație. Creangă, înzestrat cu o bună memorie a cuvintelor și mai cu seamă a frazelor, reproduce cu fidelitate vorbele Smarandei, în limitele autenticului artistic care presupune în același timp și o selecție. De unde rezultă că această plăcere pentru cuvinte este de obîrșie populară, folclorică. Verbozitatea povestitorului a prilejuit comparații frecvente cu Rabelais, dar aceasta este o simplă coincidență, fiindcă ea are cu totul alte resorturi la Creangă, izvorînd din zestrea populară materializată în unele specii folclorice.

Creangă se complace în a înșirui cuvintele cu intenție descriptivă care în fond este total subordonată plăcerii acustice de a măsura formele sonore ale cuvintelor. Humuleștenii produc și vînd „vite, cai, porci, oi, brînză, lînă, oloi, sare și făină de păpușoi, sumane mari, genunchere și sărdace ; ițari, berneveci, cămeșoaie, lăicere și scorțuri înflorite ; ștergare de borangic alese și alte lucruri". Pavel ciubotarul „robotind zi și noapte, se proslăvea pe cuptior, între șanuri, calupuri,

astrăgaciu, bedreag, dichiciu şi alte custuri tăioase, muşchea, piedecă, hască şi clin, ace, sule, cleşte, piuă, ciocan, ginţ, piele, aţă, hîrbul cu călacan, clei şi tot ce trebuie unui ciubotar". Un gospodar rural trebuie să aibă „plug, grapă, teleagă, sanie, car, tînjală, cîrceie, coasă, hreapcă, ţăpoi, greblă şi cîte alte lucruri" care-i lipseau lui Dănilă Prepeleac. Din arsenalul fierarului ies „toporul, barda, ciocanul, cleştele, vătraiul şi nenumăratele unelte şi maşini de fier", încît nici „casa, bisericile, corabia, puştile, tunurile şi alte lucruri nenumărate" nu pot prinde consistenţă fără cele dintîi. Jupîn Strul din Tîrgul Neamţului era „negustor de băcan, iruri, ghileală, sulimineală, boia de păr, chiclazuri, piatră vînătă, piatra sulimanului sau piatră bună pentru făcut alifie de obraz, salcie, fumuri şi alte otrăvuri".

Nu sînt uitate nici produsele bucătăriei moldoveneşti din acea vreme. Creangă, peste măsură de pofticios la mîncare, se complace adeseori în a înşirui nume de mîncări pline de sugerări olfactive. Pentru pomana funebră, capra „face ea sarmale, face plachie, face alivenci, face papă cu smîntînă şi cu ouă şi fel de fel de bucate", iar catiheţii se înfruptă în vacanţă cu „costiţe de porc afumate, chişte şi buft umplut, trandafiri usturoieţi şi slănină de cea subţire, făcute de casă, tăiete la un loc, fripte bine în tigaie şi cu mămăliguţă caldă..." Există chiar o bucată, *Inul şi cămeşa*, bazată în întregime pe înşiruirea termenilor care desemnează uneltele, materia primă, precum şi produsele industriei casnice textile, aşa cum le cunoscuse şi le practicase — „Ion Torcălău" — la Humuleşti. Intenţia didactică e şi aici un pretext pentru Creangă de a se deda la înşiruirea unui lexic bogat şi variat, cu plăcerea vădită de a-i gusta sonoritatea.

Înşiruiri de cuvinte cu intenţii descriptive se întîlnesc şi la povestitorii populari, dar aici nu găsim niciodată registrul întins şi variat al lui Creangă. În primul rînd, expunerea orală văduveşte povestitorul popular de a face selecţia cea mai nimerită şi mai cu seamă de a nu uita nici unul din şirul gamei respective. De aceea, enumerarea e mai săracă : „ş-apu am umbla pi la căs apăi, pe sate, a scrie iosaguri, marhă, cine če are, pînă la găini şi gîşte : vacă, boi, porci, uăi, cai, capre", îşi aminteşte un povestitor ca soldat ocupant în primul război mondial[31]. Ca să desfacă izvorul apelor, eroul „o cîştigat rănj dară... de fieru, săpoņe, crampuri, lopeţi, sępe,

tăt feliu"[32]. Altă dată, eroina e sortită „să mînc cîini, pisiči, cai, oameni, če mi-o ieși înainte, sute și mii dă suflete"[33].

Există însă un gen folcloric în care enumerarea e unul din procedeele preponderente: descîntecul. Aici, înșiruirea cuvintelor are un substrat de natură magică, bazat pe concepția presupusei legături cauzale dintre cuvînt și fenomenul pe care îl denumește. Ca atare, descîntătorul înșiră toate posibilitățile de manifestare ale răului tocmai pentru a nimeri cazul în speță și pentru a-l putea supune prin eficiența termenului care îl denumește. Și fiindcă descîntătoarea nu e întotdeauna sigură că a înșiruit toate cazurile, adaogă, din precauție, la sfîrșit că răul somat poate fi de 9 sau mai ales de 99 de feluri! Astfel, „beșica cea rea" dintr-un descîntec din Moldova nordică poate fi: „rusască, nemțească, turcească, ungurească, țigănească, lipovenească, armenească, tătărească, jidovească, albă, neagră, albastră, ghiurghiulie, narangie, ghivizie, verzie, neverzie, galbănă, vînătă, îmflată, înfocată, beșicată, orbalțată, obrintită, obrăslită, cățelită, dogorită, opărită, cu pocitură, cu săgetătură, cu răcnitură, cu usturime, cu mîncărime, cu pocitură de zi și cu pocitură de noapte; prin însetare, prin nemîncare, prin căscare, prin diochiere, prin giunghiere, prin săbiere, prin săgetare, prin strigare, prin văietare; de nouă neamuri, de nouă feliuri, de nouă chipuri, de nouă soiuri"(!)[34]

În alt descîntec din aceeași regiune, cele nouă zori-surori trebuie să caute *faptul* cel aducător de rele „în ocolul vacilor, în sălașul boilor, în porcăreața porcilor, în custireața gîștelor, în pătulul găinilor, în calea lui, în cărarea lui, în lazul lui, în prilazul lui, în tinda lui, în casa lui, în masa lui, în patul lui, în așternutul lui", ca unul care poate face „fată voinică... copilă mică... nevastă... vădană... femeie de măsură... fată părăsită... babă părăsită... flăcău părăsit... moșneag părăsit" etc.[35]

Dacă în descîntece, verbozitatea e subordonată în primul rînd unui țel practic printr-un suport magic, iar plăcerea pentru sonoritatea cuvintelor pare un adaos secundar și străin specificului genului, creatorul popular și-a dat frîu liber în alte specii: ghicitorile, frămîntările de limbă și unele jocuri de copii. Fiindcă aceste specii nu sînt însoțite de melodie, creatorul popular a suplinit lipsa melodiei prin

muzicalitatea cuvintelor. Rime interioare, modificări ale cuvintelor prin asimilare fonetică, adesea pînă la nerecunoașterea formei inițiale, duc și aici la „adevărate orgii de cuvinte". Iată cîteva ghicitori din nordul Moldovei din colecția-corpus a lui Artur Gorovei[36], pe care e aproape cert că le-a cunoscut și Creangă :

Hurdug
burdug
de afară adus
sub laiță pus. (bostanul)

Hotrocol
într-un ocol,
babă albă-ntru-un picior. (buretele)

Dupa, dupa pe podele
tata ursu
după dînsu. (calul și căruța)

Terică
merică,
merge la biserică,
vine-acasă și se vaieră (capra)

Treapa
leapa
pe cărare,
hingher
mingher
pe spinare. (călărețul)

Am o gîscă șoaită
boaită,
cu grumazul șoiu
bîrloiu. (cimpoiul)

Mic mundur
se suie pe picitarcă,
și picitarca
pe mic mundur
nu se suie. (cioara și porcul)

Ciontei, bontei,
picioare de cotei. (pirostriile)

Iese țimțurugul
din haliup cacancea
și întreabă de clopoțel:
acasă e zgrepțoșel? (mîța și soarecele)

Nucă nucoasă,
chersă flocoasă,
porc pîntănog
chersă de dîrlog. (plugul)

Am o vacă bălțată,
pe la ii cu băcălii,
pe la nări
cu lumînări,
pe la coade și iscoade,

sau

unuma
dunuma
paia
chicura,
cucura
hurduc,
burduc,
sacalie,
pic,
poc; — amîndouă însemnînd pușca.

În sfîrșit, o variantă la ghicitoarea rostită de Creangă la trecerea celor morți de „cinstita holeră de la 48", care însă continuă astfel și are altă dezlegare:

— Gaie, papagaie
ce duci în tigaie?
— Duc papa puiului,
în calea plopului,
c-a venit vipăra

și-a luat pe chiapăra,
și-a dus-o-n deal la cetățuie
ca s-o-nvețe blănărie. (uliul și găina)

Frământări propriu-zise de limbă întîlnim la Creangă numai în gura unchiului „moș Vasile", tatăl lui Ion Mogorogea, probozit că a rostit Mecet în loc de Catihet :

— Na, na, na, Măria Ta ! parcă asta grijă am eu acum? ...Vorba ceea : Nu-i Tanda și-i Manda; *nu-i teiu-beleiu, ci-i beleiu-teiu... de curmeiu.* Și ce mai atîta înconjur?... *Mecet, Berechet, Pleșcan,* cum s-o fi chemînd, Ioane, știu că ne jupește bine".

Iată cîteva exemple folclorice din colecția lui T. Bălășel[37] :

Colea-n vale p-un pietroi
Se codobăturea o codobatură c-un codobăturoi
Codobăturoiu codobăturea
Pe codobatură;
Codobatura nu codobăturea
Pe codobăturoi.

Ulcelușă lușă
Răsbucățelușă
Făcută carațapachiță.

Ceapă albă cepătură,
Pritoc de pritocitură.

Stîrc, stîrciogat
De ce te-ai stîrciogățit?
Pește n-am găsit,
D-aia m-am stîrciogățit.

Șoricel șerpuleț
șade-n vîrf de ruguleț
Rug rupe,
Rug rumegă,
Rumegătura de rug înghite.

Unele jocuri de copii :

Tranca-leanca,
Ia-l de Stanca,
Hodorog,

Ia-l de cocioc,
Șterge-i turta de la foc
Și-o pune la supțioară
Și-o ciugule ca o cioară.

Știrba, știrba
Baba Cloanța,
Trage cu nojița
Roade chisălița[38].

Sîngerică,
rică,
zeamă de pisică!
Sîngeroi,
roi,
Zeamă de cotoi!

Păpădie,-die
Zii mă-ti să vie
Pînă-n deal la vie,
C-a murit Ilie
P-o scîndură lată
Cu gura căscată[39].

Creangă împrumută din vorbirea populară și procedeul de a combina unele cuvinte pentru a creia termeni noi. În *Amintiri* întîlnim : „He, he! bine-ai venit, *nepurcele!*". „Mai fiecare tovarăș al meu *furluase* cîte ceva". Prin extindere, Creangă trece și la jocuri de cuvinte, exploatînd, fie apropierea fonetică dintre două cuvinte — *„Amin...* Și eu mă *anin"*, repetat și în *Harap Alb* — fie cele două sensuri ale unui cuvînt : „Zaharia, mare căpitan de *poște*" „ș-apoi lasă-te în *Conta* sfinției sale, că te scoate *poponeț* ca din cutie". Procedeul din urmă e întîlnit în unele jocuri de copii populare :

Ce-ai mîncat
De te-ai umflat?
Șapte pite ș-un pitoi
Și-un *ciocoi* de usturoi[40].

Contopirea a două cuvinte într-unul singur e destul de frecventă în ghicitori :

Două lemne
hondrolemne
Ș-un braț de surcele.

în care e semnalat hondro + lemne > lemne care hodorogesc, pe cînd în varianta :

Două lemne
șodolemne
Ș-un braț de surcele,

avem : *șod* = sucit, comic + *lemne*[41]. În ghicitoarea din nordul Moldovei, colecția Gorovei :

Am o vacă
drîmbovacă
pe la coarne
cu chiroane,
pe la pîntece
cu descîntece (cobza) ;

drîmbovacă e rezultat din contopirea *drîmbă* + *vacă*, favorizată de conținutul ghicitorii, cobza, care se aseamănă cu drîmba atît ca desen general, cît mai ales ca mod de execuție, prin clămpănirea corzii. Cît despre „Turturică-rică, dragă păsărică" din *Harap Alb*, fenomenul e atît de frecvent, încît poate fi socotit un loc comun în folclor : prin repetarea unei părți a cuvîntului, se umple schema metrică a versului. Apare mai cu seamă în ghicitori :

Cimilaș *laș*, de unde foc te luași?... Păsărue *rue*, pe copaci se suie ; Lătărușcă *rușcă*, de bagi deștiul, te mușcă etc[42].

Ceea ce deosebește însă substanțial pe Creangă de povestitorul popular, este frecvența neobișnuită a zicătorilor și mai cu seamă a proverbelor. Povestitorii populari folosesc doar incidental un proverb sau o zicătoare, exceptînd cîteva snoave sau legende care au drept obiect explicarea — comică sau serioasă — a unui proverb (Așa cap, așa căciulă. Mînia de azi las-o pe mîine etc.) Din paginile întregi ale unei antologii, se pot cita acumulate doar următoarele două proverbe : „Nu ie cu lopata și ie cu judecata ! Cu-nčetu, cu-nčetu, să fače și oțătu"[43].

Dimpotrivă, Creangă se complace în a cita copios proverbe și zicători din aceeași vădită plăcere de a se lăsa încîntat de plasticitatea lor. S-ar zice că Creangă simte o plăcere de natură senzorială în debitarea lor care depășește cadrul lor strict noțional. Ele adîncesc contextul în care sînt interpuse, dar îi și dau un relief neobișnuit de accentuat. E o tehnică

de basorelief care denotă un extraordinar simț al limbii. Cîntărite statistic, ele revin în medie peste unul de pagină : în cele 276 pagini de text, am numărat peste 280 de proverbe și zicători. În cele în care Creangă s-a simțit mai în largul său, procentul se dublează : în cele 12 pagini din *Dănilă Prepeleac* întîlnim 26 de proverbe și zicători, în cele 9 pagini din *Capra cu trei iezi* 20 de proverbe și zicători, iar în cele 48 pagini din *Harap Alb* sînt 80 de proverbe și zicători[44]. Sînt și narațiuni deficitare și acestea sînt tocmai cele „serioase" : *Povestea porcului*, cu 4 proverbe și zicători în 15 pagini, *Fata babei și fata moșneagului*, cu 2 proverbe și zicători la 6 pagini, apoi cele din manualele școlare: *Prostia omenească*, 1 proverb la 4 pagini ca și în *Cinci pîni*, 1 proverb la 2 pagini în *Ursul păcălit de vulpe*. Proverbele și zicătorile lipsesc cu totul în *Inul și cămeșa*, apoi în povestea postumă *Făt-Frumos Fiul iepei*. Dar în *Amintiri*, frecvența acestora e cea medie : 72 proverbe și zicători la 64 pagini.

Creangă a realizat o sinteză superioară a procedeelor folclorice de creație, culegîndu-le din întregul său repertoriu folcloric, impresionant de mare, și retopindu-le în narațiunile sale într-un chip plin de originalitate și farmec. Povestea neterminată *Făt-Frumos Fiul iepei* aruncă o lumină grăitoare asupra laboratorului său intern. Inițial, Creangă transcria povestea așa cum o avea în memorie, cu o fidelitate vecină imprimării cu mijloace acustice, fără să insiste asupra amănuntelor. Într-adevăr, *Făt-Frumos Fiul Iepei* păstrează cel mai fidel, față de celelalte povești ale sale, formulele cristalizate ale povestitorului popular. — „Din luptă ne luptăm, ori din săbii ne tăiem?..." ; „Și mergînd ei cale lungă să le-ajungă, au trecut peste nouă mări și peste nouă țări". „Doamne ! din greu mai adormisem ! Dormeai tu, fătul meu, mult și bine"... Buzduganul „izbește în poartă, din poartă în ușă, și din ușă se pune în cui..." „De ! Cal zălud, mînca-ț-ar corbii carnea, și lupii oasele...." „Da grei oaspeți trebuie să mai fie acasă la mine...". „Vultur, vulturaș ! Du-te și adă două picături de lapte, una rece și una caldă..."

Dialogul din această poveste e mai rar, adesea sacrificat, redat prin vorbirea indirectă. El nu are niciodată întinderea din celelalte povești, fiind redus la strictul necesar. Lipsesc și detaliile realiste, localizările. În acest mod, povestea e vagă, scheletică, șablon, așa cum trece ea din tradiție la povesti-

torii următori. Abia după această creionare, Creangă revenea asupra narațiunii și o dăltuia cu migală. Dialogurile erau amplificate, cuvintele cernute pentru a fi cît mai suculente. Erau inserate detaliile realiste, aluziile la experiența povestitorului, scenele caracteristice din viața rurală. Iar expunerea era îmbogățită prin presărarea la locul potrivit a o mulțime de zicători și proverbe, pe care Creangă știe să le aleagă în așa fel ca să ilustreze cel mai potrivit contextul, dar fără să se repete. Cele cîteva cazuri de repetare a proverbelor și zicătorilor și a altor formule sînt foarte rare și sînt întîlnite numai în *Amintiri*, care reprezintă a treia etapă a creației lui.

Încununarea procedeelor de creație ale lui Creangă o dă humorul său inegalabil. E aspectul cel mai caracteristic al operei lui Creangă și de aceea cel mai greu de definit, avînd o notă cu totul aparte de alți scriitori. Cu puternice rădăcini folclorice, el e totuși alambicat în forme atît de noi, de personale, încît aci Creangă se distanțează mult de povestitorii populari talentați. Umorul lui Creangă e mai degrabă o voioșie, un fel de jovialitate, „joyeuseté"[45], de „voie bună"[46], care are la bază o inteligență organică pătrunzătoare, dar mai cu seamă o cumințenie echilibrată în fața problemelor mari ale existenței. Creangă, ca și eroii lui, apar degajați în toate situațiile în care sînt puși, cu acel aer de superioritate vădită pe care ți-o dă încrederea în propriile puteri. Existența e un fel de glumă, superior și mai ales complex organizată, pe care e bine să o guști ca atare. Nimic grav, nimic sfîșietor, totul decurge potrivit unei ordine ancestrale la care s-a adaptat de veacuri filozofia populară.

Scenele umoristice se întîlnesc pe alocuri și la povestitorii populari talentați. Tatăl celor o sută de copii, fugit în lume de groaza lor, e regăsit de aceștia și dus acasă :

„— Se cauț aiĕ, moșule, de ieșți așę bărbos?

— Apă-iśe — uiťe, copii, parcă mi-e rușîńe să vă spun : io-am pățît rău ! Acas la miń-i-on vai !

— Śe vai?

— Pă-iśe-am o sută de copii !

— Hę, pă noi ńi-s, tată !

— Nu cred, că-i numa on an și śeva luńi.

— Noi ńi-s. Noi ńi-s! — Samănă iei...

— Avem unu pintă noi di sămă că-i iezact dumńeata — zîše. — Vină tu, mă! Uiťe, mata!

— Uitați, mă! Apă că-s ieu gol!

...Plecă. O luară copiii înaintea lor și mere moșu numa filfăin din păr"[47].

Din cercetările de pînă acum, am observat că înclinarea spre umor e mult mai frecventă la povestitorii moldoveni. În episoadele grave, în care viața eroilor e în joc, aceștia se dedau la ghidușii cu aerul unor nesocotiți. Într-un basm din Fundu Moldovei, eroul — un băiețandru care a scăpat din colivie pe Tata florilor—e dus de acesta pe la casa lui cu sania. „Și baiętu ca baięțî: obraznic! Tata florilor av'ę tri f'ęti și f'ętili... să ğiuca tăťe tri într-on pom. Și iel o mărs pi lîngă dînsili, că i-o fos draği, la cari di cari, ș-o pus mîna pe om pičior la o fată, și i-o rămas om bocanc în mînă". Cînd se întoarce la curtea împăratului, îi cade din sîn bocancul zînei și fata împăratului dorește să aibă și celălalt. Împăratul îi dă poruncă să-l aducă. Băiatul pleacă plîngînd, dar Tata florilor îi iese înainte cu celălalt bocanc în mînă și-l probozește:

„— Ia, măi băięťe! Iar ț-am adus — dzîči — și asta — dzîče —. Da dacă și țîi-s trebe — dzîči — să te-ntinz după f'ęte — dzîče — și nu ț-ai căta di triabâ — dzîči — vedz če greutăț ț-ai facut sîngur?"[48].

Într-un alt basm din același sat despre doi hoți iscusiți, împăratul trimite agenți deghizați în călugări ca să prindă pe hoț prin spovedanie. Acesta simte șiretlicul și nu cade în capcană. El era tocmai la coasă, cînd îl strigă soția:

„— Măi Costică! Ia vină di vali!

Vini bărbat-so di vali.

— Či-i, măi fimeii?

— Uiți, o vinit părinițili să ńe prečestuim și să ńe spovedim.

Zîče: — Bun, nu-i rău! Da — zîči — părinți — zîči — uiți ieu aič în casă la mini — zîče — nu mă pot împărtăși. Mńeta — zîči — să vi cu mini — zîči — în odaię ačęie une am ieu odaii. Aiči băięțî suduie di cruči, să-njură, pomińesc

pi dracu, cîte în casă — če — nu pot să mă-mpărtăşăsc io aič.

Zîče : —Da ! D'i či nu? Sâ pǫte !

Merğe şî d'eşk'iđe, în ieşă în ogradâ, đisk'iđe odaia lui.

— Da — zîči — či-i aşa-ntuńeric — zîči — aiči la dumńeta?

— Či-i întuneric, că — zîči — am oblǫne pe feresti, că— zîče — sparg băieţî fereştile. Da — zîče — poftim înuntru, că tot amu đeşk'id obloańili.

Îl bagă înuntru ş-înk'iđi uşa, şî ia paloşu đeasupra capuli şi-i taie capu, ş-îl ţîpă acolo înuntru în odaii, ş-înk'iđe uşa, să duči la cosît. Iacă ieşă fimeia lui.

— T'e-ai împărtăşît, măi Costică?

— D'in dou-o datâ !

— Da — zîče — uńe-i părintele?

— Ei ! S-o dus đi vale — zîče"[49].

Mezilă-Miez de Noapte e legat de Petre Făt-Frumos de un copac fiindcă nu avea foc.

„— Vai đe mine — zîči — Petre Făt-Frumos, dă-m drumu, că-m rag vačili pin ocoali şî g'iţăii pin strungă !

— Hă-ă, şî mńii-m rag, d-apîi n-am či să fac !"[50]

Moşneagul cu o sută de feciori pleacă în lume după o sută de surori şi în ziua de Paşti „au vadzut on om arîn c-on ţap.

„Măi, mare-i puterea lu Dumnăzău sfîntu ! Astăz îs sfinţili Paşti şî omu ista ară cu ţapu ! Či să hii cu omu ista, i ńebun? Sau či-i cu dînsu?"

Să duče la dînsu.

— Bun noroc, măi omuli !

— Mulţămăs dumńitali, moşuli !

— Da či-i, ai nebunit đi ari dumńeta în dzuua đe Paş cu ţapu ista?

— Lasâ-ma, uomuli, c-am o sută đi feţi şî nu ştiu či să fac cu dînsîli, după čini să li dau.

— Heei ! Noroc să deii Dumnăzău sfîntu ! Şî ieu am o sută đi fičiori, şî hai că ńe prinđem cruski amîndoi !

— Bini !"[51]

Coloratura umoristică a întîmplărilor şi personajelor e întîlnită mai cu seamă în scenele realiste, după cum s-a văzut şi din citatele anterioare. Dar spre deosebire de Creangă, preocuparea umoristică nu e continuă, susţinută de la în-

ceputul narațiunii pînă la sfîrșit, ci e presărată mai frecvent sau mai rar în cursul expunerii, care are de obicei un veșmînt incolor.

La Creangă, umorul învesmîntează totul într-o luminozitate aparte, întîmplările și eroii sînt văzuți în această culoare ca într-un diascop care conferă scenelor o dimensiune și culoare umoristică. Totul e trecut, filtrat prin acest alambic. Puține sînt episoadele „neutre", întîlnite în numai trei din poveștile sale : *Povestea porcului, Fata babei și fata moșneagului*, apoi în *Cinci pîni*. Dar și aici, începutul e scăldat într-o culoare umoristică, de sub care lucrurile și oamenii vibrează cald. Moșneagul cînd găsește purcelul, izbucnește într-o tiradă dintre cele mai savuroase :

„— Slavă ție, Doamne ! zise moșneagul, că pot să duc și babei mele o mîngîiere !... Mai știu eu ?... Poate ori Dumnezeu ori dracu i-a dat în gînd ieri noapte de una ca asta. Și cum ajunge acasă, zice : Iaca, măi băbușcă, ce odor ți-am adus eu ! Numai să-ți trăiască ! Un băiet ochios, sprîncenat și frumușel, de nu se mai poate ! Îți samănă ție ruptă bucățică !... Acum pune de lăutoare și grijește-l, cum știi tu că se grijesc băieții, că după cum vezi, îi cam colbăit, mititelul !..."

Fata babei, ca și moșneagul, sînt văzuți sub aceeași lupă umoristică : „Cînd venea dumineca și sărbătorile, fata babei era împopoțată și netezită pe cap, de parc-o linsese viteii. Nu era joc, nu era clacă în sat, la care să nu se ducă fata babei"... „Moșneagul, fiind un gură-cască, sau cum îți vrè să-i ziceți, se uita în coarnele ei și ce-i spunea ea sfînt era. Din inimă bietul moșneag poate c-ar fi mai zis cîte ceva, dar acum apucase a cînta găina la casa lui și cucoșul nu mai avea nici o trecere ; ș-apoi ia să-l fi pus păcatul să se întreacă cu didiochiul, căci baba și cu fiică-sa îl umpleau de bogdaprosti."

Mai mult decît atari scene, frecvența neobișnuită a proverbelor și zicătorilor conferă prozei lui Creangă acel aer de erudiție care în fond nu este decît modul specific de manifestare a umorului său. Chiar proverbele „serioase" capătă în context o nuanțare vădit umoristică, fiind supuse unui proces de tălmăcire ilariantă. Excepțiile sînt excesiv de puține : „La unul fără suflet trebuie unul fără de lege" ; „tot omul are un dar și un amar". „Să nu dea Dumnezeu omului, cît poate el suferi." „Omul sfințește locul" ; „pentru că nu-i după cum gîndește omul, ci-i după cum vrè Domnul" etc.

Cele mai multe din acestea sînt de origine cultă — parte bisericească — ajunse mai mult sau mai puțin în circulație orală folclorică. Proverbele populare se evidențează, față de maxime și aforisme, tocmai prin latura plastică, vie, care le conferă o vizibilă haină umoristică, exploatată din plin de Creangă. Cumularea lor oferă pagini de un umor dens, suculent, în care verbozitatea capătă proeminențe de basorelief:

„...Să umblați numai frunza frăsinelului toată viața voastră și să vă lăudați că sînteți feciori de craiu asta nu miroase a nas de om... Cum văd eu, frate-meu se poate culca pe-o ureche din partea voastră; la sfîntul Așteaptă s-a împlini dorința lui. Halal de nepoți ce are! Vorba ceea: La plăcinte înainte și la război înapoi".

„Și apoi... zi că nu-i lumea de apoi. Să te ferească Dumnezeu, cînd prinde mămăliga coajă. Vorba ceea:

Dă-mi, Doamne, ce n-am avut,
Să mă mier ce m-a găsit".

„— Na-ți-o bună, că ți-am frînt-o, zise Trăsnea; cînd la dică, nu-i nimică. Vorba ceea: Ne-am pricopsit cu cai cu tot... Dracul mă punea să-mi bat capul cu gramatica?..."

„— Ia tăceți, bre, răspunse Zaharia; banu-i ochiul dracului. S-a mîntuit vorba ... Ce-l mai cisluiți atîta pe bietul Catihet. Parcă numai el e de-aceia?... Ș-apoi și vouă, nu știu zău, cum v-a mai intra cineva în voie. Vorba ceea: Hai în car! — Baiu! — Hai în căruță! — Baiu! — Hai în teleagă! — Baiu! — Hai pe jos — Baiu! — Ziceți mai bine că vă trageți la teapa voastră, ca apa la matcă".

Combinațiile, jocurile de cuvinte sînt subordonate aceleiași intenții umoristice ca și în vorbirea populară. Lipsește la Creangă umorul de factură mai arhaică, generat de transpunerea unei acțiuni pe două planuri diferite, fiind interpretată altfel de personaje. Păcală din snoava populară ia o sumă enormă pe pielea vacii ucisă de consăteni, primește un butoi de galbeni pe unul de excremente, se întoarce cu o turmă de oi de unde au vrut să-l înece consătenii etc. De fiecare dată, el nu minte formal, a vîndut pielea fiindcă a izbutit să-l convingă pe cumpărător că e ghicitoare fără greș; butoiul cu galbeni e obținut de la boierul pe care l-a convins că i s-ar fi furat galbenii împărătești, turma de oi e luată de la ciobanul care s-a vîrît în sac în locul lui ca să ajungă primar. Acest

comic e analog cu cel rezultat din sensul dublu al unor cuvinte, uneori fiind chiar generat de acesta : Păcală face un pod cu o călcătură moale și una tare, din caprele popii ; bagă în oală pe Cimbru și pe Mărar, cei doi cîini ai popii etc.

Atare umor rezultat din situații ambigue, interpretate diferit, e mai primar și mai cu seamă mai brutal ; uneori trezește chiar repulsii. Creangă nu îl folosește niciodată. Doar snoava transpusă din A. Pann, *Pîcală*, se bazează în întregime pe exploatarea sensurilor multiple ale cuvintelor și expresiilor ; comicul lor e însă cu totul inferior.

Note

1. V. datele mai sus la *Ivan Turbincă*.
2. „Să nu ne înșelăm : „Poveștile" lui Creangă sînt bucăți rupte din viața poporului moldovenesc. Soacra și nurorile ei, Stan Pățitul, Badea Ipate etc. sînt oameni vii, țărani din Humulești, țărani din plasa Muntelui din județul Neamț. Și vestiții năzdrăvani : Ochilă, Flămînzilă și Păsări-Lăți-Lungilă, și Gerilă și Setilă, sînt flăcăi șugubeți și „ai dracului", ca și dascălii Mogoroaia, Trăsnea și ceilalți din „Amintiri",—numai cît tratați *epic*. Și chiar capra și iezii ei nu-s decît megieși ai feciorului lui Ștefan al Petrei, o biată văduvă necăjită cu trei copii. Puneți în loc de capră — un nume femeiesc, în loc de iezi— copii, și în loc de lup — un țăran hain, și veți avea o nuvelă din viața țărănească". *(Note și impresii*, 78—79).
3. *Băiatul la școala diavolului*, în O. Bîrlea : *Antologie*, I, p. 493—494.
4. *Cu Odoleanu, Ficioru Boldicuți*, în O. Bîrlea : *Antologie*, I, p. 258—259.
5. G. Călinescu, *Viața lui Ion Creangă*, Buc., 1938, 309.
6. *Mnei Ion și Lodinta*, din Fundul-Moldovei-Cîmpulung (povestitor Gh. Zlotar) ; extras din *Revista de Folclor*, I (1956), nr. 1—2, 23—25.
7. *Cu Măzăran Văsălică*, în O. Bîrlea : *Antologie*, I, p. 466—467.
8. *Cu on om cu o mie de copii ;* A.I.F., mg. 1894—1895a (Cresuia-Beiuș ; povestitor V. Șora)
9. *Cu Cazarkina*, în O. Bîrlea : *Antologie*, II, p. 197 și urm.
10. Uneori, frumusețea neasemuită e exprimată în formule cristalizate, versificate :

Abrunca mîndră și frumosă
din țara femeiască,
care din cosiță
floarea-i cîntă,
care din gură
aur și mărgăritare-i curge. *(Viteazul de apă*, în O. Bîrlea : *Antologie*, I, p. 390*)*.

Alteori, voinicul are însușiri de a face să răsară busuioc în urma pașilor săi, de aceea e denumit constant în poveste :

Petrea Făt-Frumos
steblă de busuioc
născut la mnezu nopți *(*cu *Petrea Făt Frumos*, în O. Bîrlea : *Antologie*, I, p. 275*)*.

Dimpotrivă, supărarea maximă e redată printr-un dezechilibru contrastant în privire și în îmbrăcăminte. Împăratul e întrebat :

— Če stai aše supărat :

cu-un uok'i îs rîd'i

şî unu-s plîngi,
ş-o mînică suflicată
şî una ba! (*Măi ce nu ştiu ce*, în O. Bîrlea: *Antologie*, II, p. 126).

11. *Drăgan Cenuşă*, în O. Bîrlea: *Antologie*, I, p. 220—223. Pasajul a fost reprodus în chîp trunchiat şi cu multe greşeli de grafie de Z. D. Buşulenga în *Ion Creangă;* Buc., 1963, 230—231, fără să arate nici localitatea şi povestitorul, nici izvorul de care s-a folosit.
12. I. A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Sperantia: *Graiul nostru*, I, Buc., 1906, 19.
13. *Ibid.*, 142.
14. *Ibid.*, 529.
15. O. Bîrlea: *Antologie*, III, p. 314.
16. *Ibid.*, III, p. 280.
17. *Id.*, p. 284.
18. *Ibid.*, II, p. 369.
19. *Ibid.*, III, p. 281.
20. *Ibid.*, III, p. 308.
21. *Ibid.*, III, p. 312.
22. *Ibid.*, II, p. 426, 431.
23. „Cînd Creangă poveşteşte, compunerea este bine scrisă dar nu extraordinară, cînd însă eroii încep să vorbească atunci gesticulaţia şi cuvintele lor ating culmea tipicului". (G. Călinescu: *Viaţa lui I. Creangă*, 295).
24. „— *Amintiri din copilărie*, operă atît de puţin populară în intenţia ei. Desigur, omului din popor i se întîmplă să povestească evenimentele din trecutul său, dar totdeauna cu scopul de a minuna pe cei din preajmă cu amintirea unei întîmplări neobişnuite, ciudate. Ideea de a se povesti pe sine însuşi, de a prezenta etapele unei formaţii, începata însumare a impresiilor vieţii, apoi sentimentul timpului, al scurgerii lui ireversibile, al regretului pentru tot ce s-a pierdut în consumarea lui, al farmecului retrăit în amintire, sînt tot atîtea gînduri, afecte şi atitudini proprii omului modern de cultură. Nici un model popular nu i-a putut pluti înainte lui Creangă scriindu-şi *Amintirile*, dar, desigur, nici prototipurile culte ale genului, primele autobiografii şi memorii ale Renaşterii, înmulţite apoi în toate literaturile europene". (T. Vianu: *I. Creangă*, în *Istoria literaturii române moderne*, I, Buc., 1944, 313—314).
25. C. W. von Sydow: *Selected papers on folklore;* Copenhagen, 1948, p 73—78.
26. A.I.F., mg. 2231 ş. (Bîrleşti-Cîmpeni).
27. M. Tomuş: „*Misterul Creangă*"; în „Steaua", XV (1965), nr. 1, 8—9.
28. Fenomenul a fost observat îndeaproape la povestitorii Oneşan Alexandru din Cerbăl-Hunedoara şi la Feier Ion din Racşa-Oaş, ale căror povestiri reproduse în O. Bîrlea: *Antologie*. III, p. 295 şi 301 se disting de variantele lor nepublicate. La cea de-a doua variantă a trebuit să insist ca să povestească un episod deosebit de interesant — mituirea sanitarilor şi atmosfera din spital — omis din prima variantă, dar povestit acasă în ziua precedentă în prezenţa unor consăteni.
29. V. Streinu: *Recitind pe clasicii noştri*: *Ion Creangă;* extras din Revista Fundaţiilor Regale Bucureşti, 1939, 17.
30. T. Vianu: *Arta prozatorilor români;* Bucureşti, 1941, 114.
31. O. Bîrlea: *Antologie*, III, p. 308.
32. *Ibid.*, II, p. 401.
33. *Ibid.*, II, p. 209.
34. S. Fl. Marian: *Descîntece poporane române;* Suceava, 1886, 44—46.
35. S. Fl. Marian: *Vrăji, farmece şi desfaceri;* Buc., 1893, 196—197.
36. Artur Gorovei: *Cimiliturile românilor;* Bucureşti, 1898. Cele citate din nordul Moldovei sînt culese de S. Fl. Marian, M. Lupescu, I. T. Popovici şi de autor.

37. Teodor Bălăşel : *Versuri populare române distractive;* vol. II, cărticica I-a; Craiova, f.a., p. 31 şi urm.
38. *Ibid.*
39. C. Dem. Teodorescu : *Poesii populare române;* Buc., 1885, 191.
40. T. Bălăşel, lucr. cit., 24.
41. G. Pascu : *Despre cimilituri,* p. I-a; Iaşi, 1909, 65; cf. numeroasele exemple de modificare a unor cuvinte prin contaminare cu cele din versul precedent sau următor la pp. 19—93.
42. V. alte exemple la G. Pascu, lucr. cit., 53 şi urm.
43. O. Bîrlea : *Antologie,* II, p. 204.
44. Nu am inclus aci acele formule, expresii cristalizate, repetate stereotip atunci cînd se repetă situaţia pe care o caracterizează, fenomene de natură stilistică, asupra cărora vom insista în capitolul următor.
45. G. Călinescu : *Viaţa lui Ion Creangă,* 342.
46. V. Streinu, lucr. cit., 44.
47. O. Bîrlea : *Antologie,* I, p. 347.
48. A.I.F., mg. 218a.
49. A.I.F., mg. 842.
50. O. Bîrlea : *Antologie,* I, p. 276.
51. *Mnei Ion şi Lodinta;* extras din *Revista de Folclor,* I (1956), nr. 1—2, 19—20.

Capitolul al III-lea

STILUL POPULAR NARATIV ȘI CREANGĂ

Încă de la început, opinia literară a semnalat caracterul oral popular al limbii lui Creangă. Nu se mai îndoiește nimeni că povestitorul humulestean ne-a dat o sinteză superioară, profund personală, a stilului popular narativ. Elementele stilului oral au fost analizate în două lucrări fundamentale[1], în consecință noi vom stărui asupra comparației cu stilul povestitorilor populari, subliniind deosebirile.

Diferența primordială dintre Creangă și povestitorii populari e de ordin metodologic. Creangă a abordat stilul narativ oral cu mijloacele creației prin scris, dîndu-ne o variantă personală a stilului oral în scris. Aceasta i-a oferit posibilitatea de a cîntări fiecare cuvînt, fiecare expresie, fraza în muzicalitatea ei, de a alege și de a reveni modificînd[2], cu truda caracteristică marilor creatori, așa cum arată de altfel și manuscrisele cîte s-au păstrat. El a preluat construcțiile și unitățile stilistice populare și le-a retopit apoi într-o sinteză la o înaltă temperatură artistică, ridicînd un monument literar sortit să rămînă unic. Povestitorul popular e văduvit de această posibilitate, el e supus inspirației momentane. Ca atare, exprimarea e inegală. Doar în dialoguri și în monologuri, povestitorul talentat e scînteietor, plin de vervă și nerv, sensibil la nuanțe, redate și prin mimică, gesturi și mlădierile glasului. Dar nararea propriu-zisă, partea expozitivă, e de cele mai multe ori expeditivă, cu formulări din limbajul curent, uneori destul de uscate și reci, în care efortul e concentrat asupra înțelesului fragmentului epic pentru a-l reda inteligibil ascultătorilor. Imperfecțiile, scăpările nu sînt tocmai rare. Se întîlnesc și sclipiri în acest filon narativ destul de amorf, dar acestea sînt acele formulări cristalizate — versificate sau cvasiversificate — așa cum au fost ele cizelate de circulația îndelungată și constituie unități stilistice gata confecționate pentru exprimarea aleasă, plastică, a unor însușiri sau stări. Adesea, povestitorii talentați și cu multă rutină izbutesc și ei să-și cristalizeze anumite formulări pe care le folosesc apoi ori de cîte ori se potrivesc în diferitele

narațiuni. S-a relevat că și la Creangă povestirea în sine, expunerea, e inferioară dialogului și monologului, totuși ea e mult superioară modelelor folclorice, fiind rodul unei elaborări cîntărite. Pe alocuri, ea se resimte și de influențe livrești, de stilul cărților bisericești și a limbii literare. Creangă a selectat din arsenalul stilului oral popular formele compatibile cu stilul scris, repudiind ceea ce i-ar fi scăzut valoarea estetică.

Caracteristicile de căpetenie ale stilului oral popular ar fi : frecvența apreciabilă a dialogului și monologului, a interjecțiilor, a formelor exclamative și a onomatopeelor, apoi deasa repetiție în feluritele ei forme.

Frecvența dialogului și monologului e impusă de rolul mărit al acestora în comparație cu stilul scris. S-a arătat că ele servesc nu numai la detectarea resorturilor acțiunilor, a deliberărilor, ci și la caracterizarea personajelor, compensînd lipsa aproape totală a descrierii. Procentual, dialogul e mai frecvent la povestitorii populari, unde ocupă un loc mai întins. În schimb, el este mai scurt, mai tăios, nu se desfășoară în perioade lungi ca la Creangă. Replicile se succed mai des, adesea fiind monosilabice. La Creangă, personajele stăruie în replici, se vede că gustă fraza cu sinuozitățile ei, se complac în sonoritatea multiformă a cuvintelor. Să se observe numai ce gust de vorbă prinde Stan Pățitul cînd îl descoase pe Chirică :

„— Ce spui tu măi? ... Apoi dar bine a zis cine a zis că, vrabia-i tot pui, dar dracul o știe de cînd îi... Eu de-abia ți-aș fi dat șepte, mult opt ani. Dar ce, Doamne iartă-mă ; pe semne că și straiele acestea pocite fac să arăți așa de sfrijit și închircit. Am mai văzut dăunăzi îmblînd pe aci prin sat un ciofligar de al-de tine, dar acela era oleacă mai chipos și altfel îmbrăcat !

Cu-antereu de canavață
Ce se ținea numa-n ață.
Și cu nădragi de Anglie,
Petece pe ei o mie.

Și cînd mergea pe drum, nădragii mergeau alături cu drumul : ci-că umbla după strîns pielcele, și cum trecea pe la poarta mea, de-abia l-am scos din gura lui Zurzan ; l-a pieptănat, de i-au mers peticele. Vorba ceea : Aș veni desară

la voi, dar mi-e rușine de cîni. Și acum parcă-l văd cît era de ferfeniţos și cum culegea boarfele de pe jos. Oleacă de n-ai pățit și tu ca dînsul. Și cum te cheamă pe tine?"

Și dialogul se întinde astfel pe două pagini fără întrerupere, în care Stan se răsfață în replici lungi și suculente. Vestita ciondăneală a tovarășilor năzdrăvani din casa de fier se întinde de asemenea pe două pagini, cu o scurtă intercalare a unui incident, brumarea odăii de către Gerilă, care vivifică altercațiile ce erau pe cale de a se stinge. Iar intervenția bunicului David Creangă, care se transformă repede în monolog, cu însăilarea atîtor paranteze, se întinde pe două pagini și jumătate. Nicăieri nu vom întîlni la povestitorii populari atîta risipă de replici și monologuri care să cuprindă atîta întindere. Ei nu alunecă în alte asociații prin contaminări, dialogul se desfășoară atît cît e nevoie, fiind curmat de narațiune. Doar atunci cînd povestitorul popular vrea să insiste asupra modului cum stau de vorbă oamenii care se întîlnesc și vorbesc, fiindcă nu au altceva mai bun de făcut, pentru a-și satisface curiozitatea de a afla ce se petrece cu interlocutorul, dialogul se amplifică :

„— Bună dzua !
— Nărocu, pretine ! Da nu vi să te-ncălzăș ?
— Ba-ncălzî-m-oi oleacă.
— D-apoi nǫ hodini ! — Hodinește.
— Da unde pleci ?
— Da tare departe.
— Da męgiș, spune.
— D-apoi după če să spui, că tare departe !
— Migiș, spuńe-ńe pînă unde merği ?
— Pînă la Dumńedzău !
— D-apoi după če merği-acolo ?
— Dacă am avut o vacă..."[3]

În chip excepțional, Creangă are și el dialogul concentrat, cu replici monosilabice, impus de necesitatea de a dezvălui firea eroului :

„— Cine-i acolo ?
— Eu.
— Cine eu ?
— Eu, Ivan !
— Și ce vrei ?
— Tabacioc este ?

— Nu-i.
— Votchi este?
— Nu-i.
— Femei sînt?
— Ba.
— Lăutari sînt?
— Nu-s, Ivane, ce mă tot cihăeşti de cap?
— Dar unde se găsesc de aceste?
— La iad, Ivane, nu aici.
— Măi, dar ce sărăcie lucie pe-aici pe la rai, zise Ivan" —

Tiparul e folcloric, căci exemple similare se găsesc numeroase la povestitorii populari :

„— Îs trabă-aiesta?
— Nu!
— Îs trăbă čela?
— Nu!
— Îs trăbă čela?
— Nu!"[4]

Creangă foloseşte interjecţiile, exclamaţiile şi onomatopeele cu o frecvenţă apropiată de cea a povestitorilor populari care recurg mult mai des de cum se crede la aceste forme de exprimare afectivă şi plastică. Onomatopeele simple revin cel mai adesea în paginile lui Creangă : *zvîrr* (5 ori) *zbîr*, *zbr* pentru a reda zgomotul azvîrlirii, *hîrşti* imită sunetul tăieturii, *zup* şi *buf* redau căderea, *ţuşti* (de 4 ori) exprimă izbucnirea dintr-un loc, săritura, *tranc* (de 2 ori) şi *tronc* pentru zgomotul capacului ce se închide, *huştiuluc* (de 2 ori) imită zgomotul produs de cufundarea în apă, *prrr* imită ruperea, *brrr* zgomotul tobei, *haţ* indică apucarea, *horp* sorbitura, iar *dang* ţiuitul clopotului sau cel similar cu acesta.

Povestitorii populari imită uneori sunete pentru care limba curentă nu are încă onomatopeele corespunzătoare. Ca atare, sînt foarte greu de redat în scris, notarea e foarte aproximativă, fiindcă acestea sînt exprimate prin fluierături, sunete guturale cu gura închisă, sunete aspirate printre dinţi etc.

„Odată mę şî deşk'iđe uşa şî *fui* cu iel în uliţă".[5] „Însă zmăoaica đi pi cupţior o sîmţît, o prins a amńinusa :

— *H,h,h,h,h,* ! T'emńiţa va mînînči, curvi!"[6] „Da Foametę şî Setilâ:

— Da, da, înălțațe-mpărat'e, da dacă n-ar dura mult! *Gmm*! *Gmm*! — iel îng'iță noduri, că-i ira foame".[7]

„— Ię cîțe-om pičior dă bou, *slio*! gata! I-aruncă čiontu colo"[8]. „Ię o dată zmău om pičiorag dă bou ș-îl trage pîn gură: *hapl*, gata, care face păăuc! la Măzăran în frunțe"[9], „...face că *hrra* în gît"[10].

De asemenea, povestitorii populari adesea grupează cîte două sau trei onomatopei care redau sunete diferite pentru a exprima succesiunea faptelor. Astfel, buzduganul e urmărit întîi în ujuitul lui prin aer, apoi în căderea năpraznică:

„... numa aude că viňe om buzdugan: *uuuu*! *păăc*!"[11]

Bota năzdrăvană care bate la comandă e de asemenea urmărită în fazele de săritură, apoi e redat vîjîitul prin aer al lovirii și izbirea repetată în capul victimei:

„*Țupu*-n capete! E, *vup*! *păău*! *ruup*!"[12]

Procedeul e arhaic, depășit de creația cultă, de aceea lipsește la Creangă. Doar următoarea îmbinare de onomatopee din *Dănilă Prepeleac* ar avea oarecare analogie cu exemplele folclorice: „*hîrți* încolo, *scîrți* încolo".

Deseori, Creangă repetă onomatopeele de două ori — „*Hodorog* încolo, *hodorog* dincolo" — dar mai cu seamă de trei-patru ori: „*cot cot cotcodac*", „*gogîlț, gogîlț, gogîlț*"; „*teleap, teleap, teleap*", „*tropai, tropai, ropai, ropai*"; „*tronca tranca, tronca tranca*"; „*pîc, pîc, pîc, pîc*"; „*mor*! *mor*! *mor*!"; „*șovîlc, șovîlc, șovîlc*".

Creangă arată o predilecție vădită pentru repetarea interjecțiilor. Uneori, interjecțiile apar în cuplu: „*ei, ei*!" (de 5 ori în *Amintiri* și de 7 ori în *Povești*); „*hei-hei*" (o dată în *Amintiri*, de 4 ori în *Povești*); „*he-he*" (de 2 ori în *Amintiri*); „*ha-ha*" în *Amintiri* și *hai, hai*! *hai, hai*!" (de 2 ori în *Amintiri* și de 2 ori în *Povești*); „*măi, măi, măi*" sau chiar „*măi, măi; măi, măi*", (în *Povești*). Povestitorul popular moldovean folosește foarte des repetarea întreită a lui *he*: „— He-he-heei. Scoală, măi prostuli..."[13]

Repetiția se mai întîlnește la Creangă într-o mulțime de alte forme. Uneori e repetat substantivul în vocativ: „*Copii, copii, copii!* veniți la mama să vă leie!"

Povesitorul popular repetă vocativul chiar de 4—5 ori: „— *Tată, tată, tată, tată*!" „Da baba o zîs:

— *Rață, rață, rață, rață, rață*, — ca să-i ieie uok'ii"[14].

Creangă repetă rareori substantivul și atunci numai de două ori legat prin copula și : „Și *fuga*, și *fuga*, fără să mă mai uit în urmă".

Într-un singur exemplu, repetiția e întreită, dar se interpun unele conjuncții : „*Lume, lume* și iar *lume*".

Adjectivul e repetat rareori. Am găsit numai aceste două exemple din *Povești*. „Ș-a făcut un pîntece *mare, mare*" ; „... și leagă o sarcină *mare, mare*".

Procedeul e frecvent și în vorbirea populară, decît că uneori povestitorii populari repetă adjectivul de trei ori : „O apă de-aia *mică, mică, mică*"[15].

În chip excepțional, e repetat și adverbul în *Povești*. „— Haiti ! mai *repede*, mai *repede*, că n-am timp".

La unii povestitori populari repetiția e întreită : „Merje treaba *bine, bine, bine*"[16].

Cel mai adesea e repetat verbul. Creangă repetă de obicei numai la timpul prezent, o singură dată în *Amintiri* : „Și Nică începe să mă asculte ; și mă *ascultă* el, și mă *ascultă*" ; dar de 8 ori în *Povești* : „Și *bocește* el și *bocește*" ; „Începe a înghiți la apă ; și *înghite*, și-*nghite*" ; „Ș-o *bate*, ș-o *bate*" ; „și *merge*, și *merge*" ; „și *merg* ei și *merg*". „Și *merge* el și *merge*" ; „Dar așa *muncesc, muncesc*". „Dar *cînți, cînți*, nu te-ncurci" ; „Și *mînîncă* ei la un loc tustrei, și *mînîncă*". De două ori, e repetat verbul la imperativ, în *Povești* : „Da, *dă-mi-l, dă-mi-l* !" ; „S-o *facem*, s-o *facem*". La imperfect se semnalează un singur exemplu, tot din *Povești* : „... *muncea* el, nu *muncea*".

Deseori, în repetiția binară, verbul e precedat întîia oară de adverbul *mai*, a doua oară de *cît* : „*Mai șede* el *cît șede*" ; „*mai merge* el *cît merge*" ; „Însfîrșit *mai șede* ea pe gînduri *cît șede*" ; „*Mai merge* el înapoi prin codru *cît merge*" ; „Și *mai merge* el *cît merge*" ; „*Mai merge* el *cît merge*" ; „*mai merg* ei *cît merg*". Alteori, verbul e precedat la repetiție de cele două adverbe *cît mai*, numai în *Povești* : „*Mai stă* boierul *cît mai stă* pe gînduri" ; „*mai rumegă* el *cît mai rumegă*" ; „Însfîrșit *mai strigă* el capul cerbului, cît *mai strigă*" ; „Și *mai merg* ei cît *mai merg*", „Însfîrșit *mai merge* Harap Alb, cu fata împăratului, *cît mai merge*".

Într-un singur exemplu, verbul e precedat numai de adverbul *mai*, luat tot din *Poveşti*:

„Pe urmă se *mai învîrte*, ce se *mai învîrte* prin casă".

Povestitorii populari folosesc mult mai des acest tip de repetiţie. Într-un singur basm din nordul Moldovei întîlnim:

„*Mai şędi* baba, *mai şędi*"; „*mai stă baba, mai stă*"; *mai şędi* baba, *mai şędi*".

Repetiţia întreită e foarte rară la Creangă. Alături de cele cîteva exemple citate la onomatopee şi interjecţii — repetate uneori şi de patru ori — se pot cita cîte două exemple din *Poveşti*, dar al doilea făcînd parte dintr-o formulă folclorică ce circulă în formă invariabilă:

„Şi *merge* Ivan şi *merge* şi *merge*"; „Şi *merg* ei o zi şi *merg* două şi *merg* patruzeci şi nouă". Procedeul a fost utilizat mai înainte de C. Negruzzi, care în *Toderică* repetă de trei ori verbul în două rînduri, dar ultima oară precedat de adverbul *tot*:

„Şi s-au *dus*, s-au *dus*, s-au tot *dus*"; „au *mers*, au *mers*, au tot *mers*".

Povestitorii populari repetă foarte adesea verbul, dar de trei-patru ori, uneori şi mai mult, cu intenţia de a sublinia proporţiile neobişnuite ale faptului, intensitatea acţiunii, colosalul. Verbul e repetat la timpul prezent:

„Să puni la păduri-ačę, şî plînği baba, şî plînği, şî plînği"; „Să dă baba; şî bę, şî bę, şî bę, şî bę"; „şî zbọrâ, şî zbọrâ, şî zbọrâ!"[17] Cu o frecvenţă aproape egală, se întîlneşte şi repetiţia la perfectul compus: „S-o tă *dus*, s-o tă *dus*, s-o tă *dus*"[18].

Imperativul e utilizat însă rareori:

„— *Fă* bińe *ţîpă*-l, *fă* bińe *ţîpă*-l, *fă* bińe *ţîpă*-l — iče — ğios"[19].

Creangă a intuit că un atare cumul de repetiţii e incompatibil în scris, e destul de arhaic şi la lectură poate stîrni mirare sau chiar ilaritate, de aceea l-a evitat. În schimb, prin precedarea verbului de adverbele *mai*, *cît*, Creangă obţinea o sporire a acţiunii, o hiperbolizare a ei, corespunzătoare celei folclorice redată prin repetarea de 3—6 ori a verbului nud, sau precedat de conjucţia *şi*.

Repetiția într-un tipar devenit formulă, *dacă* + verb + *și* + verb, e utilizat de Creangă în *Amintiri* și în *Povești*:

„Și *dacă vedea* omul *și vedea* că nu se poate descotorosi de mine"... „*Dacă vede* ea *și vede*, că nu mă dau"; „*Dacă vede* lupul *și vede*, că nu se mai găsește nimic"; „*de*-i *vedè și*-i *vedè* că s-a trezit și năvălește la tine".

Acest tip de repetiție e frecvent în epica populară versificată:

Dacă videa și *videa*,
Bici de sîrmă el scotea...[20]

Repetiția apare și în forme mai ample, mai complexe. Deseori ea e îmbinată cu enumerarea. Verbul se repetă de cîteva ori, dar urmat de alte substantive:

„*Face* ea sarmale, *face* plachie, *face* alivenci, *face* papă cu smîntînă și cu ouă și cu fel de fel de bucate".

În basmul popular, procedeul e de asemenea curent:

„M-am *făcut* io muscă, m-am *făcut* panjen, m-am *făcut* fir de mac, m-am *făcut* nu știu ce, ș-apoi n-am stat eu așę ca să mă vez tu ca amu"[21].

Alteori, verbul repetat e urmat de propoziții diferite:

„*Se uită* el în dreapta, nu vede nimica; *se uită* în stînga, nici atîta; și cînd *se uită* în sus, ce să vadă?"

Construcția e aproape identică la povestitorul moldovean:

„Iel să *uitâ*-n dreapta, să *uitâ*-n stînga, nu vede pe ńime! să *uitâ*-n sus, vede-ntr-un copac tri pui đi pajură răcńin"[22].

Se înțelege că în acest tip de repetiție complexă se întîlnesc și alte verbe:

„Ascultă boięru să s-*audă* cîńi în curte, să s-*audă* oarecęva porumbe, să s-*audă* oarecęva g'idicańie: ńimică, ca-m pămînt"[23].

Cîteodată, repetiția cuprinde cîte două propozițiuni, atunci cînd povestitorul vrea să insiste asupra unor acțiuni strîns dependente, care se succed îndeaproape. Fuga a două ființe e redată prin acest procedeu. La Creangă, propozițiile pot fi eliptice, substantivul îndeplinind funcție verbală:

„Și *eu fuga*, și *ea fuga*, și *eu fuga* și *ea fuga*: pînă ce dăm cînepa toată palancă la pămînt".

La povestitorul popular, acțiunea concomitentă e adeseori redată prin verbe care exprimă nuanțe diferite :

„...șî fug, șî fug, șî fug; iel *fuje*, popa *cure*, iel *fuje*, popa *cure*“[24], unde verbul *a cure*, aparent sinonim cu *a fugi*, înseamnă de fapt fuga spre o țintă precisă, pe cînd celălalt are un sens mai larg.

În *Harap Alb*, întîlnim :

„... apoi mai boncăluiește și iar mai bè cîte un răstimp și iar mai boncăluiește și iar mai bè, pînă ce nu mai poate“.

Iar în *Povestea Porcului :* „Și cînd ciocîrlanul pe jos, cînd drumeața pe sus; cînd ea pe jos, cînd el pe sus“.

Povestitorii populari repetă în chip similar cîte un cuplu de propozițiuni :

„Ș-o-s că ði sé povestę bătrîńę. D'i sé povestea, tot bătrîńę, șî tot bătrîńę“[25].

„Și-naintea ta, un izvor cu apă rece, cîte trei pahare la izvoară; doo să umple, unu să golește; doo să umple, unu să golește“[26].

A fost semnalată la Creangă și repetarea substantivului după pronumele personal care îl precedă :

„Însfîrșit mai strigă *el capul Cerbului*, cît mai strigă“ etc.

Procedeul ca atare e curent în stilul povestitorilor populari, decît că aceștia repetă uneori substantivul nu imediat după pronumele personal, ci mai tîrziu în corpul propoziției :

„S-apucă șî prinde, prinde cîńii *iel* ș-îi țíńe-ači, șî pă ię uo turtește *Măzăran*, uo prinde“. „Da *iei* laolaltă o avut o sută dă fečiori — *iei* laolaltă — ș-o sută dă fețe, *ačia doi*“[27].

Procedeul, necesar în expunerea orală pentru a nu stîrni confuzii în mintea ascultătorilor, e nepotrivit în scris, dă impresia unei gîndiri deslînate, incoerente. Creangă îl evită în această formă și așează întotdeauna substantivul după pronumele ce îl desemnează.

O formă mai simplă a repetiției este reluarea propoziției, precedată la repetiție de *cum, după, cînd, dacă*. La Creangă am întîlnit opt cazuri, toate culese din *Povești :*

„Cum zice, și *vine* la ușă; și *cum vine*, și începe“ ; „Și cum mergea el pe drum, numai iaca *găsește* o punguță cu doi bani. Și *cum o găsește*, o și ia în clonț“ ; „... și pe la prînzișor *pornește* spre casă. Și *cum a pornit* din pădure...“ ; „...și într-o tîrzie

vreme *ajung* la împărăție. Și *cum ajung...*"; „...pînă cînd pe însărate *ajunge* la curțile cele. Și *cum ajunge* întră în ogradă"... „...apoi îl legănă și-l desmerdă, pînă ce-l *adormi*. *După* ce-l *adormi* stătu ea puțin pe gînduri".

Povestitorii populari folosesc acest tip de repetiție cu o frecvență incomparabil mai ridicată, el îndeplinind două funcții de căpetenie. Pe de o parte, povestitorul insistă, subliniază acțiunea, crîmpeiul amintit pentru a-l întipări mai bine în mintea ascultătorilor, pe de alta, el dă răgazul necesar povestitorului ca să se gîndească în continuare la firul acțiunii, fără să întrerupă expunerea, ca un procedeu de retardare bazat pe resorturi mnemotehnice. La Creangă, el are numai rolul de subliniere, fiindcă expunerea în scris nu mai necesită concentrarea atenției asupra faptelor următoare, ca atare, exemplele sînt rare în *Poveștile* sale. În aceeași poveste moldovenească întîlnim :

„Șî vikilu čela o-s că *ira* pus *pisti tăț servitorii*. *Cum ira pisti tăț servitorii*, iacă-o vinit într-o bună dzî boieriu :" „Șî s-o *pus* la culcat. *Cum* s-o *pus* acolo la culcat..."[28] „Îl *bagă* în *gură*, dîn gură n-a ieși. *Dacă*-l *bagă*-n *gură*, lu-ngițește, îl scapă șî mere pă gîrtu, bobu ăla dă mazăre, șî lu-ng'ițește bătrîna"[29] etc.

Firul narativ al povestitorilor populari este deseori întrerupt de numeroasele propoziții incidente. Sînt paranteze inserate în expunere prin care povestitorii populari aduc unele precizări, fie că le uitaseră să le menționeze la locul potrivit, fie că insistă asupra lor pentru a face pasajul mai inteligibil. Alteori, aceste paranteze sînt un fel de comentarii pe marginea acțiunii, nu rareori învăluite într-o atmosferă plină de umor. De obicei, povestitorul popular repetă propoziția care precede paranteza pentru ca auditorul să nu piardă firul acțiunii. Asupra frecvenței lor se poate judeca din cele trei exemple scoase din cele 85 de rînduri pur narative (fără dialoguri și monologuri) de pe opt pagini ale unui basm moldovenesc :

„Iacă vinin ii, o-noptat ii, o tras ii acolo într-on cîmp — ii fără să știi či-i în cîmpu čela — o tras în cîmpu cela". „Bagă baba-n grajd'i—mojńiagu ia prifăcut cal—bagă baba-n grajd'i". „Untră pi poartă — să dă ğios — șî untră pi poartă".

Deseori, povestitorii populari prin atari incidente inserează unele explicații fără să mai repete propoziția precedentă: „... ascultă dară ca boieru dim pat, s-audе în tănear — cum zîcem noi p-aiči — s-audă clopotu trăgîndu-l"; „Ascultă boieru dim pat să s-audă cucoși cîntînd—c-avę găińi bogate — nu cîntă ńiči un cocoș!"[30]

Cîteodată, gîndirea este întreruptă de incidentă, încît propoziția principală e neterminată sau chiar eliptică:

„Zîče copilu — coată la čeas, să uită: i uara činči"[31].

„Nǫ, nu mai — așteaptă bătrîna — nu mai viне ńime..."[32]

Alteori, incidenta cuprinde sumare sau ample aluzii la contemporaneitate, paralele între acțiunea din poveste și ceea ce se petrece în viața povestitorului, de obicei nu lipsite de un umor suculent:

„Nǫ, să pun la masă, dă pălincă — cum avem și noi acuma — bęu, petrec, cîntă tri zîle și tri nopț"[33].

Atari propoziții incidente apar și în narațiunile lui Creangă, rare în *Amintiri*, destul de frecvente în *Povești*. În *Amintiri* am întîlnit trei exemple:

„... îndeamnă păcatul pe bădița Vâsile tîntul, *că mai bine nu i-oi zice*, să puie pe unul Nic-a lui Costache să mă procitească".

„... și acolo pe loc, la negustori armeni — veniți înadins din alte tîrguri: Focșani, Bacău, Roman, Tîrgu-Frumos și de pe aiurea — precum și pe la iarmaroace în toate părțile". „— Ștefănescule *(căci așa mă numeam la Folticeni)* astăzi nu mai mergem la școală"... În *Popa Duhu*:

„De copil, în seminarul Socola, unde-a învățat carte — mai mult singur decît de la profesori — își punea degetele pe o piatră și le bătea cu alta"...

În *Moș Nichifor*:

„Malca — așa era numele nurorii lui jupîn Strul — a ieșit afară să-și vadă harabagiul".

În *Povești* se întîlnesc în schimb 11 incidente:

„Dar tot atunci lua hotărîrea nestrămutată a ținea feciorii și viitoarele nurori pe lîngă sine — în casa bătrînească — și a nu orîndui nimic pentru împărțeală pînă aproape de moartea sa".

„Soacră-mea — fie-i țărna ușoară! — așa a făcut cu mine. Și bărbatu-meu — Dumnezeu să mi-l ierte! — nu s-a putut plînge că l-am înșelat!"...

„Un dușman de lup — ș-apoi știți care? chiar cumătrul caprei — care de mult pîndea vreme cu prilej ca să pape iezii"... „Atunci iedul mezin — care acum era și cel de-ntîi și cel de pe urmă — sare iute și deschide ușa". „Fratele cel sarac — sarac să fie de păcate — tot avea și el o pereche de boi"... „Iară dacă s-a întîmpla — să nu bănuiți, puternice împărate — după dorința Luminării Voastre"... „... pe loc s-a și stîrnit un vifor cumplit — cu lapoviță în două — de nu vedeai nici înainte, nici înapoi". „... ca să apuce care încotro a vedè cu ochii, și pretutindene — pe mare și pe uscat — să vîre vrajbă între oameni și să le facă pacoste". „Chirică atunci — el știe ce face și cum face — că într-o clipă adună toată drăcimea"... „Negustoriul voind să afle ceva de la el — ca oricare negustoriu — se apropie de dînsul"...

Creangă nu introduce prin aceste incidente aluzii la contemporaneitate, la experiența lui personală, ca povestitorii populari, fiindcă acestea ar distrage atenția și ar tulbura unitatea episodului. Firul gîndirii e rareori întrerupt în maniera povestitorilor populari, dar fără a mai repeta anterioara incidentei. Propozițiile incidente ale lui Creangă constituie altă dovadă că el povestea unui auditor invizibil pe care îl simțea mereu aproape, pîndindu-i frazele.

În *Poveștile* sale, Creangă anunță de două ori episoade paralele : sînt acțiuni care se desfășoară concomitent, dar pe care povestitorul nu le poate nara decît succesiv :

„Acum, să ne întoarcem iar din urmă. Femeia lui Ipate și cu baba"....

„Dar ia să vedem, ce se mai petrece la masă, după ducerea lui Harap Alb?"

Procedeul a fost utilizat încă din literatura medievală, de la Niebelungenlied pînă la Rabelais, Boiardo, Ariosto[34]. Creangă nu avea nevoie să-i ia model pe aceștia, fiindcă și unii povestitori populari obișnuiesc să anunțe episoadele paralele și nararea lor succesivă. Chiar unui povestitor moldovean din Ținutul Dornelor îi era familiar și frecvent :

„În timpu śela śi să petreśe nunta, îi lăsăm noi pe dînșî — acolo să nuntească, noi ńi duśim să viḑem śe-o măi făcut Herșl"[35]. Fiindcă Creangă își scrie poveștile și celelalte narațiuni, el nu are nevoie de interpunerea în dialoguri și monologuri a acelui *zice (ice, ce)* folosit în chip curent de toți povestitorii populari pentru a distinge vorbirea personaje-

lor de expunerea propriu-zisă a povestitorului. Uneori, acest *zice* e atît de frecvent, încît devine un fel de tic, dincolo de funcția lui de a marca dialogul, așa cum se poate vedea și la *Harap Alb* al povestitorului Vinca Luca din *Anexă*[36].

Cercetătorii au subliniat sensibilitatea profundă a lui Creangă la autenticitatea stilului oral și prin alungirea vocalelor. Exemplele se întîlnesc în *Povești*, exceptînd *ăăra* din *Moș Nichifor* :

„— *Ăăăra* ! da ce stai de vorbești, jupîne Strul?"

„— *Ăăăraaaca* de mine și de mine !"

Apoi : „Mai am numai trei zile de trăit și te-*aaai* dus, Ivane"... „*Măăă* duc în toată lumea". „*Tiii* ! ce frumoasă cațaveică am să fac nevestei mele din blana istui vulpoi". „...bin*iiiiș*or ! sare și ea din car" : „...că *taaa*re-i mai era foame". Cele mai numeroase exemple se află în *Ursul pîcîlit de vulpe*. Singur acest indiciu dovedește originea populară a procedeului, cel puțin în stilul lui Creangă. Căci procedeul e foarte frecvent la povestitorii talentați care știu să nuanțeze ideea și prin alungirea vocalelor. Citățm dintr-un singur basm moldovean :

„— *Iin* taj, măi babă, nu hi prostă !" „să baj di samă : *aaș*ă să-i pușți o mamă di bătaii..." „— *Buun* !" „— *Haaa* ! Vedz? Să vedz și tu ci bătaie..." „— Io mă dau pisti cap și mă fac o mănăstiri p*uu*tredă strajnic !" „S*ăă* puni și iel pi pragu mănăstirii și lua păduk'i di pi cămeșă și pocnę..." „— He-he-h*eeei* ! dragu moșuli !" „— *Haaai*, dragu matușî !" „— *Aai* ! T'emnița va mînînce !"[37]

Povestitorul citat — unul dintre cei mai talentați — recurge deseori și la alungirea lui *r* pentru a sublinia în felul acesta aspectul superlativ : „și iel să face-on călugăr bă*trr*în strajnic"[37] sau intensitatea neobișnuită a acțiunii :

„Cîn t*rr*ağe-o dată mojniagu cu narea-ačę di ger, i-o-ng'ețat pălnili și obrazu pi ușâ !" „Cîn o t*rr*as cu boru-odată în ușâ, o făcut borta"[38].

La Creangă nu apare acest *rr* decît în unele onomatopee :

„Iar el, zv*îrr* ! cu o scurtătură" ; „zv*îrr* ! de vr'o două-trei ori cu bulgări în mine" ; „Și zv*îrr* ! cu pravila cea mare după călugări". „eu zv*îrrr* ! chibriturile din mînă"... „...zv*îrr* ! cu toporul într-însele" ; „și începe a o bate ca de război: b*rr*-b*rr*..."

În *Poveștile* lui Creangă, ca și în *Amintiri*, se observă o frecvență neobișnuită a conjuncției *și*. Aceasta depășește cu mult funcția de copulă și servește la nuanțarea ideilor poetice. Dacă se compară pasajele din *Amintiri* în care redactorul *Convorbirilor* a înlăturat conjuncția *și*, iar Creangă a repus-o în corectură — reproduse în facsimil în ediția G. T. Kirileanu din 1939 — se vede cît de mult cîștigă ele în expresivitate prin inserarea conjucției *și*. Văduvite de această conjuncție, frazele capătă un ton cazon, administrativ; impresia e amorfă, cenușie :

„*Și*, Doamne, frumos era pe atunci : căci *și* părinții *și* frații *și* surorile îmi erau sănătoși, *și* casa ni era îndestulată, *și* copiii *și* copilele megieșilor erau deapururea în petrecere cu noi, *și* toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de parcă era toată lumea a mea!

Și eu eram vesel ca vremea cea bună, *și* șturlubatic *și* copilăros ca vîntul în tulburarea sa.

Și mama, care era vestită pentru năzdrăvăniile sale... *Și* vremea se îndrepta după rîsul meu".

„Hei, hei cînd aud, eu de popă *și* de Smărăndița popii, las mușchii în pace *și*-mi iau alte gînduri, alte măsuri; încep a mă da *și* la scris *și* la făcut cadelnița în biserică *și* la ținut isonul, de parcă eram băiet. *Și* părintele mă ie la dragoste *și* Smărăndița începe din cînd în cînd a mă fura cu ochiul *și* bădița Vasile mă pune să ascult pe alții *și* altă făină se măcina acum la moară".

În *Povești :*

„*Și* cum s-a întors împărăteasa cea tînără acasă, a și poruncit să-i facă un foc bun în sobă. *Și* cînd dormea barbatu-său mai bine, ea a luat pielea cea de porc, de unde-o punea el, *și* a dat-o pe foc! Atunci perii de pe dînsa au început a pîrîi, *și* pielea a sfîrîi prefăcîndu-se în cioric ars *și* apoi în scrum; *și* s-a făcut în casă o duhoare așa de grozavă, încît bărbatul pe loc s-a trezit spăimîntat, a sărit drept în picioare *și* s-a uitat cu jale în sobă. *Și* cînd a văzut această mare nenorocire"...

„*Și* punînd mămăliga pe teșitură, înjugă boii, zice iar un Doamne ajută *și* pe la prînzișor pornește spre casă. *Și* cum a pornit el din pădure"...

„*Și* craiul acela mai avea un frate mai mare, care era împărat într-o altă țară mai depărtată. *Și* împăratul, fratele

craiului, se numea Verde-împărat, *şi* Împăratul Verde nu avea feciori ci numai fete".

„Ş-apoi acel unul are atunci în mînă *şi* pînea *şi* cuţitul *şi* taie de unde vrea *şi* cît îi place, tu te uiţi *şi* n-ai ce face".

„*Şi* rusul acela, din copilărie se trezise în oaste. *Şi* slujind el cîteva soroace de-a rîndul, acuma era bătrîn. *Şi* mai marii lui văzîndu-l, că ş-a făcut datoria de ostaş, l-au slobozit din oaste cu arme cu tot, să se ducă unde-a vrea, dîndu-i *şi* două cărboave de cheltuială". „...*şi* nemailungind vorba, îndată *şi* porneşte la iad. *Şi*, el ştie pe unde cotigeşte, că nu umblă tocmai mult *şi* numai iaca ce dă *şi* de poarta iadului: *Şi* atunci odată începe a bate în poartă"...

În aceste construcţii, *şi* îndeplineşte roluri felurite, complexe. Pe lîngă funcţia curentă de a lega membrele unei propoziţii sau propoziţiile între ele, uneori ea îndeplineşte o funcţie de nuanţă enumerativă, servind ca punte de trecere de la o imagine la alta. Dar în primul rînd conjuncţia *şi* e un fel de anacruză a ideii, un fel de preambul care o anunţă, pentru a evita trecerile brusce. Mai cu seamă la începutul propoziţiei, acest rol de anacruză, de *Auftakt* al ideii poetice e cît se poate de evident. Prin repetarea ei, fraza pierde asperităţile, aspectele colţuroase şi capătă o moliciune duioasă care şerpueşte lin, sunînd plăcut auzului. La unii povestitori populari, frecvenţa conjuncţiei e atît de mare, încît toate frazele se topesc într-o perioadă largă, curmată numai de dialoguri, ceea ce le conferă o lipsă de arhitectonică ce împiedică perceperea conţinutului şi mai cu seamă ierarhizarea ideilor[39]. Dacă această conjuncţie e destul de frecventă în vorbirea populară, nu se poate ajunge la generalizarea „fraza celor simpli e de obicei ca o nebuloasă, a celor culţi ca o constelaţie din care răsare un punct mai luminos"[40], mai ales în stilul popular muntean, unde de obicei debitul povestitorului se fragmentează în fraze şi propoziţii scurte, acestea din urmă deseori eliptice[41]. În genere, conjuncţia *şi* conferă naraţiunii populare o însuşire prin excelenţă expozitivă. Interesul rezidă în simpla înşiruire a faptelor, fără nici o participare sufletească sau vreo încercare de subliniere.

« Însă într-o zî, s-o luat împăratu cu-mpărăteasa *şî* s-o dus la preumblare, ş-au dat prin hotaru zmeilor, ş-au vinit zmăoaica, ş-au întunicat lumę, ş-au luat soarli, *şî* luna, *şî* stelili, *şî* lučeferii, ş-au luat *şî* uok'ii la-mpăratu"[42].

Dar același povestitor moldovean o întrebuințează și ca mijloc de reliefare a unor aspecte ale acțiunii. Perioada nu mai este incoloră, atenția e canalizată spre ceea ce subliniază conjuncția *și* de la început :

„*Și* s-o luat ș-o lăsat fimeia acolo moartă ș-au plecat. *Și* s-au dus pim pădure"[43].

În alte locuri, ea scoate în evidență gradația, mersul ascendent al replicii din dialog :

„S-o lăudat ticăloasa asta-a mę, ș-amărîta asta a mę, *și* văirata asta..."[44]

Neobișnuit de frecventă la Creangă este și particula *ba* repetată în frază, dar cu funcție enumerativă. Se întîlnește în patru pasaje din *Amintiri* și în alte zece din restul operei. Nuanța de contrast, opoziție, înrudită cu cea mai categorică a lui *nu* este aproape absentă, ea se apropie mai mult de sensul lui *sau (ori)*. De obicei, *ba* precedă substantive sau adjective într-o serie enumerativă :

„Mai bună minte avea Mirăuță din Grumăzești, care umbla trelalela în puterea iernii pe la tărăbile jidovești, întrebînd *ba* teacă de cosor, *ba* capestre de purici, *ba* cuie de la corabia lui Noe, *ba* fragi și căpșune pentru cineva care pornise într-adaos, *ba* cînta în pilda jidovilor"...

Alteori, *ba* introduce propoziții cu caracter enumerativ : „și femeile bisericoase din sat îi băgase mamei o mulțime de bazaconii în cap, care de care mai ciudate : *ba* că am să petrec între oameni mari ; *ba* că-s plin de noroc, ca broasca de păr ; *ba* că am glas de înger și multe alte minunății".

Se întîlnesc și construcții mixte :

„Nu vreu să le mai port grija-n spate : *ba* fîn, *ba* ocol, *ba* să nu-i mînînce lupii, *ba* de multe de toate".

Povestitorii populari o folosesc în chip similar, uneori înaintea adjectivelor sau adverbelor, cu intenția de a întări sensul acestora și de a anula afirmațiile contrare :

„— *Ba* așă, *ba* așă, *ba*..."[45]

În chip firesc, ea apare și în fruntea propozițiilor dintr-un context enumerativ :

„Cîn sosește-acasă, e, cu bańii, împroșcă și iel la familie, *ba* și-o-mbracă, *ba* îș cumpără ańimale, *ba* să gospodărește bińe, *ba* că-i merje bińe".[46]

La Creangă se mai întîlnește și atributul redat prin alt substantiv precedat de prepoziția *cu*, așezat în urma substan-

tivului pe care îl determină. Acest tip adjectival se întîlnește numai într-o enumerare și numai la plural. În fragmentul din *Amintiri IV* în care mărturisește dragostea adîncă pentru locurile și oamenii copilăriei, povestitorul trece la precizări descriptive: „... cutrieram dumbrăvile și luncile umbroase, prundul *cu știoalnele*, țarinile *cu holdele*, cîmpul *cu florile*, și mîndrele dealuri, de după care îmi zîmbeau zorile".

Se pare că Creangă l-a împrumutat din orațiile de nuntă, unde construcția substantiv + *cu* + substantiv cu funcție adjectivală e întîlnită în aproape toate variantele în pasajele enumerative. Într-o astfel de orație din Rădăuți, se arată că oastea mirelui a plecat „ca să vîneze: munții *cu dealurile* și cîmpii *cu florile*, dumbrăvile *cu isvoarele*"[47], iar în altă variantă din același ținut:

„și-a vînat cîmpii *cu vitele*, codrii *cu fiarele*, apele *cu peștele*, satele *cu fetele*"[48].

Am întîlnit un singur exemplu la Creangă — și numai în *Povești* — în care numele eroului e însoțit de posesiv: „... i se aprind lui Ipate *al nostru* călcîiele". Procedeul e frecvent la povestitorii bihoreni: „Să ię copilu *mńeu* pîm pădure"; cu totul sporadic apare și în Muscel: „Și s-a loat Ion *al meu*"[49].

Prin asocierea eroului pozitiv cu adjectivul posesiv sau cu pronumele posesiv, povestitorul își exprimă întreaga simpatie pentru acesta, îi conferă o aureolă care îl apropie și mai mult de ascultător.

Cu totul neașteptată și ciudată la prima vedere este folosirea incidentală a formei perfectului compus: *au* + participiu trecut la singular, în loc de *a* + participiu trecut. Exemplele sînt culese numai din *Povești*:

„Pînă acum toți rîdeau de Prepeleac, dar acum *au* ajuns să rîdă el și de dracul". „... și cînd vîntul *au* aburit, iaca și el la craiul în ogradă *au* sosit". „Și cînd vîntul *au* aburit, iaca și ei la sfînta Duminecă iar *au* sosit". „Nu știu ce să mai zic și despre Dumnezeu ca să nu greșesc. Pe semne c-*au* ajuns și el în mintea copiilor"... „Ivan atunci văzînd că s-*au* trecut de șagă, se pune în genunchi dinaintea lui Dumnezeu și-l roagă cu lacrămi".

Construcția e arhaică, dialectală, frecventă și la scriitorii moldoveni pe la începutul secolului trecut, dar ea s-a menținut

la unii pînă în a doua jumătate. T. Stamati întrebuințează numai această formă în *Pepelea sau Tradiciuni năciunare*: „Între acestea lelica Dochița... n-*au* întîrzietŭ a mîntui treaba"... „La ce te-ai întorsu acasă? l-*au* întrebat ea..." „dar închipuiți-vă cîtu *au* fostŭ de mare uimirea și spaima femeii..." Pepelea „pentru aceea s-*au* tocmitŭ argatŭ la Răuți și s-*au* prefăcutŭ că este supusŭ strechiei..." etc.

Această formă arhaică de singular se mai întîlnește sporadic la unii povestitori din nordul Moldovei, la care însă *au* alternează cu modernul *o*: „...ș-*o* plecat moșniagu și s-*o* dus să cafi neveste pentru ficiorii lui. *Au* plecat pim paduri... ș-*au* ăgiuns drept înspri dzua di paști *au* vădzut on om arîn c-on țap". „Atunci *o* lăsat plugu gios, ș-*o* luat țapu di la plug ș-*au* plecat cu moșniagu acasă"[50]. „Ș-*au* luat Drăgan Cenușă o covată di jărafic ș-*au* trecut pi lîngă cai și tăț caii forăieu și zvîrleu. Ins-*o* vinit on cal jupk'it, amărît, care numa coastele să vidę di dînsu ș-*au* pus gura pi jărafic și l-*au* mîncat dintr-o dată. Iel pe-ačela l-*o* prins în frîu. S-*au* dus în pod ș-*au* cătat paloșu, și buzduganu, și șaua, ș-*au* pus-o pi cal"... „Atunčę, *o* luat mă-sa ș-*o* făcut-o, și iel, după če-*o* copt-o, *o* scuturat-o, ș-*o* suflat-o, ș-*o* legat-o într-o batistă ș-*o* pus-o în tașcă. Ș-*au* încălicat pi cal. Ș-*au* întrebat calu"[51].

În vorbirea povestitorilor populari, perfectul compus cu *au* la singular reprezintă o formă mai înaltă, mai solemnă, care conferă oarecare gravitate narațiunii, o ferește de banalitate. Aceasta explică tenacitatea cu care ea se mai păstrează în stilul narativ în alternare neregulată cu forma curentă *o* + participiul trecut. Prezența lui sporadică la Creangă e un arhaism vădit care nu mai are nimic ales, solemn, ci e un ecou al frazelor memorate încă din copilărie. Se simte că povestitorul a cedat urechii fără un control mai puternic, poate și sub influența celui din formulă — căci două din cele cinci exemple sînt cristalizate în atare formă stereotipă[52] — ceea ce confirmă încă o dată oralitatea stilului lui Creangă.

Povestitorii populari au elaborat unele clișee stilistice care încadrează narațiunea ca un fel de soclu, de cadru izolator, la început, între unele episoade și la sfîrșit. Acestea apar în basme, dar prin extensiune unii le folosesc și la snoave. Ele oglindesc, prin funcția lor și prin conținutul lor, o concepție

MUZEUL „GHEORGHE LAZĂR" BIBLIOTECA SIBIU

mai arhaică, naivă, credulă în fabulozități și iubitoare de afirmații contrastante care derutează pe ascultător și îi captivează atenția. Ca atare, Creangă le utilizează foarte rar, mai mult la întîmplare, ca unele ce nu mai cadrează cu textul fixat pe hîrtie care nu se mai adresează unui auditoriu. Formula inițială e întîlnită o singură dată în *Poveste (Prostia omenească)*. „A fost odată, cînd a fost; că dacă n-ar fi fost, nu s-ar povesti. Noi nu sîntem de cînd poveștile, ci sîntem mai dincoace cu vr'o două-trei zile: de pe cînd se potcovea puricele cu nouăzeci și nouă de ocă de fier la un picior și tot i se părea că-i ușor".

În edițiile anterioare, formula e mai simplă. După „povești", adaugă „ci ca un purice ar plesni", ceea ce este autentic popular, iar partea a doua a formulei e continuată cu: „și încă se mai potcovea cu o coajă de nucă și se ducea în înaltul cerului la sfînta rugă, povești să ne aducă". Formula nu diferă mult de cea a unui povestitor moldovean contemporan:

„O-s c-o fost odată ca ńičiodată. Dacă nu m-aș da a povesti, ca um puriče-a plezńi, poveșți în ię sarâ pi-aiś pi la noi n-ar mai h'i. Câ nu-s di cînd poveștile, niči di cînd minčiunli, câ-s c-o dzî-doauă mai dincoači, di cîn să potcóz ę mîța cu coajâ di nucâ și merę la sfînta rugă!"[53]

Dar *Prostia omenească* e cea dintîi poveste publicată de Creangă — în 1874 — deci el folosește formula oarecum o dată pentru totdeauna, ca o formulă de introducere la toate poveștile pe care le va scrie.

Formula mediană, inserată între episoade, prin care se anunță că povestea e lungă și se solicită atenția ascultătorilor, e folosită de Creangă numai în *Harap Alb* într-o formă incompletă, dar repetată de șapte ori:

„Se cam mai duc la împărăție,
Dumnezeu să ne ție,
Ca cuvîntul din poveste,
Înainte mult mai este".

De celelalte dăți, versul întîi este ușor variat: „Mergînd spre împărăție", „Pornește spre împărăție"; „Merg spre împărăție", „Ajung la împărăție", „Și pornesc spre împărăție".

Povestitorii populari repetă și ei această formulă pentru a solicita și de multe ori pentru a verifica atenția ascultători-

lor, cam de 2—3 ori[54], rar mai mult. Uneori, ea sfîrșește cu o concluzie satirică, moralizatoare :

„Că din povęstă,
multă iestă
înainte lungă și frumǫsă
să vă spun ieu dumnevǫstă ;
Śine-o sculta
bińe o-mvăța,
śińe-o durmi,
bine să va hodini,
dimińeață cîn să va scula, mai mare măgar va fi !"[55]

Formula finală e cea mai frecventă, apare în patru povești. Cea mai veche e cea din *Prostia omenească* — singura cu formula inițială — redată într-o formă amplă, așa cum se întîlnește și la povestitorii populari :

Ș-am încălecat pe-o șea,
Ș-am spus povestea așa.
Ș-am încălecat pe-o roată,
Ș-am spus-o toată.
Ș-am încălecat pe-o căpșună,
Și v-am spus, oameni buni, o mare minciună !

Formula e repetată apoi cu ușoare variații în *Capra cu trei iezi*, unde e precedată de aserțiunea povestitorului că a fost martor la ospăț, așa cum obișnuiesc și povestitorii populari :

— „Și eram și eu acolo de față, și-ndată după aceea am încălecat iute pe-o șea ..."

În *Povestea unui om leneș*, formula e redusă la primele două versuri, iar în *Ivan Turbincă* apare numai partea întîia a formulei prin care se constată că eroul trăiește dacă n-a murit.

„Și așa, a trăit Ivan cel fără de moarte, veacuri nenumărate, și poate că și acum a mai fi trăind, dacă n-a fi murit".

Creangă s-a ferit să repete aceste formule. În *Ivan Turbincă*, ea aduce ceva nou, iar formula propriu zisă apare numai în *Prostia omenească*, scrisă pentru școlari, apoi în *Capra cu trei iezi* pentru publicul larg, cu ușoare variații în spirit folcloric.

Creangă se simte în largul său atunci cînd utilizează acele formulări cristalizate, un fel de expresii ce se repetă steriotip o dată cu elementul pe care îl definesc. Greșit numite formule mediane[56], ele reprezintă o experiență acumulată îndelung în a defini, în formulări versificate sau cvasiversificate, însușiri și stări tipice care se întîlnesc des în narațiunile populare în tipuri diferite. Ușor de memorat, ele oferă de-a gata mijloacele stilistice de a caracteriza pregnant, fără a mai pune la încercare talentul povestitorului care se îngrijește doar să le utilizeze la locul potrivit. Creangă le inserează copios în *Poveștile* sale, cîteva din ele chiar repetate :

„Că doar pe-acolo m-a purtat dorul, de mi-am frînt piciorul" zice ciocîrlanul șchiop solicitat să ducă soția eroului pînă la Mănăstirea-de-Tămîie. Dușmanca eroului e pedepsită prin dumicare :

„Și cînd a început iapa a fugi, unde pica nuca, pica și din talpa iadului bucățica ; și cînd a picat sacul, i-a picat și hîrcei capul".

În variantele moldovenești cunoscute pînă acuma, formula dintîie nu am găsit-o decît redată în formulare curentă : „Ș-atîta či mńi-o cîntat, ș-atîta či-am ğiucat pînâ mńi-o rupt on pk'ičior". Pedeapsa capitală prin dumicare e formulată similar în variantele folclorice : „unde cădea bucățica, arunca și-o nucă"[57]. „Și unde cădea bucățica din țigancă, cădea și-o nucă ; unde cădea nuca, cădea și bucățica"[58].

Cele mai numeroase formulări cristalizate se găsesc în *Harap Alb*, povestea cea mai artistică a lui Creangă. Feciorul cel mare al împăratului cere „bani de cheltuială, straie de primineală, arme și cal de călărie, ca să și pornesc".

În chip similar, feciorii împăratului dintr-o variantă moldovenească :

„ Ș-au luat fičiorii straie di primińială, șî bańi de k'eltuială, șî cal de călătorit"[59].

Cînd eroul cere lucruri neobișnuite, e apostrofat :

„— Hei, hei ! dragul tatei, cu vorba aceasta mi-ai adus aminte de cuvîntul cela :

Voinic tînăr, cal bătrîn,
Greu se-ngăduie la drum !...

Pe semne umbli după cai morți să le iei potcoavele".

În variantele moldovenești, apostrofarea e mai vehementă ca intonație :

„— He-he-hei ! — zîce — măi prostule, tu cați potcoave de cai morți !"[60]

Cînd eroul e azvîrlit de cal în nori, acesta îl întreabă dacă s-a gîndit că va ajunge :

„Soarele
Cu picioarele,
Luna
Cu mîna.
Și prin nouri să cați cununa !

Nu i-am găsit corespondente folclorice, încît subsistă bănuiala că ar fi creația lui Creangă, deși tiparul folcloric e autentic.

Eroul alege cele două feluri de a călători cu calul năzdrăvan :

„— De mi-i duce ca gîndul, tu mi-i prăpădi ; iar de mi-i duce ca vîntul, tu mi-i folosi, căluțul meu". Și calul îi răspunde:

„Am să zbor lin ca vîntul
Să cutrierăm pămîntul".

La povestitorul moldovean, formula e vizibil asemănătoare :

„— Dacă-om mere ca vîntu, ne prăpădim. Dacă-om mere ca gîndu, tot la feł ! Însă — zîči — merem lin ca vîntu,

tremurîn pămîntu"[61].

Cînd istețimea eroului e neașteptată, ea provoacă aprobarea părinților sau sfătuitorilor :

„— Fătul meu, bun tovarăș ți-ai ales ; de te-a învățat cineva, bine ți-a priit, iară de-ai făcut-o din capul tău, bun cap ai avut".

Formularea povestitorului moldovean e identică :

„— Brava-i, dragu mătușî. D'i iej đin capu tău, doamńe, bun cap ai, da de-ț prieșfe cineva, doamńe, bine-ț mai vra !"[62]

Drumul lung e înfățișat printr-un crescendo numeric cu rimă internă : „Și merg ei o zi și merg două și merg patruzeci și nouă".

Formula revine identică la povestitorul moldovean, atît că verbul redă șederea :

„Iacă o stat baba o dzî, o stat dou, o stat patruză și nouă"[63].

Alteori, drumul lung e sensibilizat în altă formulare, foarte frecventă în variantele folclorice :

„Și merg ei și merg cale lungă să le-ajungă, trecînd peste nouă mări, peste nouă țări și peste nouă ape mari".

Eroul vestit e cunoscut după faimă, așa cum repetă fie viitorii tovarăși, fie adversarii :

„— Harap Alb, Harap Alb ! De nume ți-am auzit, dar de văzut nu te-am văzut".

Formularea folclorică diferă întrucîtva, mai integrată în tiparul stereotipiilor stilistice :

„— Mulțămăs dumńitale, Drăgan Čenușâ ! Ț-am auzît di numi, da n-am crezut pîn nu te-am văzut"[64].

Amenințarea e formulată :

„— Ia să-i faci chica topor, spinarea dobă și pîntecele cobză".

Eroul înviat exclamă și primește răspunsul invariabil :

„— Ei, da din greu mai adormisem !

— Dormeai tu mult și bine, Harap Alb, de nu eram eu", ca în varianta moldovenească :

„— Huuu ! Da greu am dornit !

— Dornę voi di veči, măi fraților, dacâ nu iram ieu"[65].

Celelalte formulări se întîlnesc în basmul postum *Făt-Frumos Fiul Iepei*. Înainte de a se încăiera, eroii se întreabă :

„Din luptă să ne luptăm, sau din săbii ne tăiem?

— Ba din luptă, că-i mai dreaptă, zise Fiul Iepei".

În varianta folclorică :

„— În săbii să ne tăiem, ori la luptă să ne lom?

— Ba — zîče — la luptă, că-i direaptă, dă Dumnizău lăsată"[66] sau în formulare moldovenească :

„Ori din luptâ ńi luptăm,
ori din săbii ńi tăiem?
— Ba din luptâ ńi luptăm,
că lupta-i me driaptâ
di la Dumnezău lăsatâ !"[67]

Strîmbă-Lemne amenință pe erou că îl va strîmba aidoma lemnelor :

„Nu știi că mă cheamă Strîmbă-Lemne, și de-i mai crîcni ceva, acuș îți sucesc gîtul și ție".

În varianta moldovenească, amenințarea e mai incisivă :

„Măi, nu taș, că cum strîmb l'emńili estea, așă ți strîmb pi tini"[68] !

Buzduganul zmeului își precede stăpînul după un tipic ritualizat, bine cunoscut de ai casei, care se conformează în chipul cel mai obedient :

„... și cînd se întoarce, zvîrlă buzduganul în ușă, și din ușă se pune în cuiu ; și atunci bucatele trebuie să fie nici reci, nici calde, cum îs mai bune de mîncare".

Formularea din varianta moldovenească e similară :

„Iac-o zvîrlit zmăul čel mai mari buzduganu-n portâ, dim portâ-n cui, din cui la locu lui ! Mîncărle niči calde, niči răči, numa cum îs îm vremi"[69].

Creangă pastișează partea întîia a formulei pentru a reda etapele fugii cînd e urmărit de cei doi „hojmalăi" de la școală : „și intru în ograda unui megieș al nostru și din ogradă în ocol și din ocol în grădina cu păpușoi".

Cînd zmeul vede că buzduganul e zvîrlit îndărăt peste el, exclamă :

„Măi ! da grei oaspeți trebuie să mai fie la mine acasă". În varianta moldovenească :

„Ha-ha-haai, Doamńi ! Da gręli puteri ma am ieu — zîče — la curțîli męle"[70].

Calul zmeului care se dă îndărăt de la pod simțind că e viteazul sub el, e blestemat de stăpîn :

„De! cal nebun, mînca-ț-ar carnea corbii și oasele lupii. De ce te temi? Că doar știu că nu-i Făt-Frumos, Fiul Iepei, pe-aici !

— Ba dacă-l cauți, îl găsești și pe aici, răspunse Făt-Frumos".

Altercația se desfășoară în chip similar în varianta moldovenească :

„— D'ie, cal, mînca-te-ar corg'ii ! Că — zîče — doră nu-s răcori de-a lu Drăgan Čenușâ pe iči. C-am auzît di numili lui, da i-oi mînca io capu lui !

— Ba ț-oi mînca io a tău cu-ajutoru lu Dumnăzău sfîntu"[71]. Cei încleștați în luptă solicită ajutorul unei păsări de pradă :

„— Vultur, vulturaș ! Du-te și adă două picături de lapte, una rece și una caldă ; pe cea rece toarnă-o pe mine, iar pe cea caldă toarnă-o pe cînele ist de Făt-Frumos, că ț-oi da un hoit să mănînci.

Atunci Făt-Frumos îi zice și el :

— Vultur, vulturaș ! Du-te de adă două picături de lapte, una rece și una caldă : pe cea rece toarnă-o pe mine, iar pe cea caldă pe cînele ista de zmău, că ț-oi da șese hoituri să mănînci".

Dialogul e aproape identic în varianta moldovenească :

„— Corbu, corbule ! Adă-m o cană de apă caldă și una ręče. Čę caldă toarn-o pi Drăgan Čenușâ și pi calu lui, și čę ręče toarn-o pi mini, și pi calu mńeu și ț-oi da un hoit și-i mînca.

Atunči o strîgat Drăgan Čenușâ :

— Corbu-corbule, uște-ți-mńi-ar vińerea ! Adă-m o cană de apă caldă și una ręče. Čę ręče toarn-o pi mini și pi căluțu mńeu, și čę caldă toarn-o pi calu zmăului și pi zmău, că ț-oi da șepte hoituri și-i mînca"[72].

În *Făt-Frumos Fiul Iepei*, Creangă s-a mărginit să redea cu fidelitate expresiile cristalizate de circulația orală, ceea ce reprezenta prima fază a elaborării narațiunii. După modelul acestora, povestitorul humulește an încearcă și el să toarne expunerea în niște tipare cristalizate, cu propoziții cizelate și ritmate care să sfîrșească în rimă sau asonanță. Pe acestea, el nu le scrie în rînduri paralele ca versurile, socotindu-le cristalizări pe o treaptă inferioară, dar urechea atentă le surprinde fără greutate. Atari euritmii se găsesc numai în *Povești :*

„de ți se părea că-i un irod de cei fru*moși*, iară nu cu*coș* de făcut bo*rș*" ! „paharele pe loc s-au cufun*dat*, apa din fîntînă într-o clipă a sec*at* și fata de sete s-a usc*at* !" „așa naltă, subț*ire*a, tocmai pe potriva *mea* ; erai in cu floricică albastră, fata m*ea*". „Țăranul mî*na*, carul scîrț*îia*, și peștele din car că*dea*".

Cele mai numeroase se află în *Harap Alb :*

„De-i izbuti, *bine* de *bine*, iară de nu, au mai pățit și alți voinici ca *tine*". „Și cînd vîntul au abu*rit*, iaca și ei la sfînta Duminică iar au sos*it*". „Și pe unde trec*ea*, lumea din toate părțile îl înghes*uia*, pentru că piatra cea mare din capul cerbului străl*ucea*, de se părea că Harap Alb cu el îl duc*ea*". „... dar Harap Alb ca de foc se fer*ea*, și urmîndu-și calea înainte, la stăpînul său le duc*ea*". „— Mîncați, beți și vă

veseliți, dar de fata împăratului Roșu nici nu gîndiți"! „Cînd sînt zile și noroc, treci prin apă și prin foc și din toate scăpi nevătămat". „Ș-apoi acel unul are atunci în mînă și pînea și cuțitul și taie de unde vrea și cît îi place, tu te uiți și n-ai ce face". „Oare nu cumva v-ați face și voi niște feciori de ghindă, fătați în tindă" „— Dărueşte-mi viața, Păsărilă, că te-oi dărui și eu cu milă și cu daruri împărățești, așa să trăești", „Ia, mai bine hai la culcuș, că se face ziuă acuș". „... și nu e deosebire între dînsele nici la frumuseță, nici la stat, nici la purtat".

În *Harap Alb* Creangă dezvoltă procesul de creație individuală, făurind un șir de poezii după tiparul formulărilor folclorice versificate. Creangă s-a identificat stilistic atît de mult cu creatorul popular, încît în unele cazuri cu greu se poate face delimitarea între ceea ce este luat din folclor și ceea ce e creația lui. Ca și cele folclorice, lungimea lor variază, de la două pînă la treisprezece versuri :

„— Chima răului,
Pe malul pîrăului!".

„Pe deasupra codrilor,
Peste vîrful munților,
Peste apa mărilor —"

care e amplificată la :

„În înaltul ceriului,
Văzduhul pămîntului;
Pe de-asupra codrilor,
Peste vîrful munților,
Prin ceața măgurilor,
Spre noianul mărilor,
La crăiasa zînelor,
Minunea minunilor
Din ostrovul florilor."

„Cîte-n lună și în stele,
De-ți venea să fugi de ele.
Sau să rîzi ca un nebun,
Credeți-mă, ce vă spun!"

„Lumea asta e pe dos,
Toate merg cu capu-n jos:
Puțini suie, mulți coboară,
Unul macină la moară".

„Amar era să fie de voi,
De nu eram noi amîndoi;
Și cu străjuirea voastră
Era vai de pielea noastră!"

„Crăiasa furnicilor,
Crăiasa albinelor
Și crăiasa zînelor
Minunea minunilor
Din ostrovul florilor!"

„Crai, crăiese și-mpărați,
Oameni în samă băgați
Ș-un păcat de povestariu
Fără bani în buzunariu.
Veselie mare între toți era,
Chiar și sărăcimea ospăta și bea!"

Uneori însă Creangă iese din matca folclorică și compune după modelele poeziei culte. O dată depășește măsura versului popular, formulînd în versuri lungi:

„Lumea de pe lume s-a strîns, de privea,
Soarele și luna din ceriu le rîdea".

Alteori, folosește rima încrucișată:

„De la nouri către soare,
Pintre lună și luceferi,
Stele mîndre lucitoare;

sau îmbinată cu cea împerecheată de tip folcloric:

„Se opresc cu toți în cale,
Se opresc și zic cu jale:
— Harap Alb, mergi sănătos!
De-am fost răi, tu ni-i ierta,
Căci și rău cîteodată prinde bine la ceva.
Harap Alb le mulțămește,

Ș-apoi pleacă liniștit.
Fata vesel îi zîmbește,
Luna-n ceriu au asfințit.
Dar în pieptul lor răsare...
—Ce răsare? Ia un dor;
Soare mîndru, luminos și în sine arzător,
Ce se naște din scînteia unui ochi fărmăcător!"

Creangă „romanțează" finalul basmului împrumutînd personajelor sentimentul nostalgic al despărțirilor și înfiriparea unei idile în peisajul nocturn cu lună pe asfințite. În variantele folclorice, tovarășii năzdrăvani se despart de erou în chipul cel mai simplu, fără complicații sufletești: „Și ii o pleca mai diparti. Pi fiicare di unî l-o luat, acolo l-o lăsat" [73].

Pentru atari inovații poetice, tradiția folclorică nu-i mai putea împrumuta mijloace de expresie și Creangă le-a înveșmîntat în stilul romanțelor orășenești. Dacă unele din formulările versificate după tiparul folcloric nu distonează în contextul basmului, acestea din urmă tulbură totuși unitatea narațiunii prin nota lor citadină.

De altfel, opera lui Creangă nu se bazează în chip exclusiv pe oralitate. Cercetătorii au relevat pe alocuri intruziunile cărturărești și au amintit în treacăt de influența limbii bisericești, punînd uneori pe seama folclorului ceea ce venea din stilul arhaic al cărților bisericești.

Fiindcă tematic Creangă depășește uneori cadrul rural, folcloric, devenind tîrgoveț și autor de manuale didactice, era firesc să iasă în atari cazuri din matca stilistică folclorică. Limba literară învățată de Creangă încă din copilărie era cea bisericească, ceaslovul și alte cărți bisericești fiind aproape unicele manuale școlare. Elev apoi al școalei de catiheți din Fălticeni, al seminarului din Socola, diacon mai bine de doisprezece ani, limba cărților bisericești, mai cu seamă a celor de tipic, îi era peste măsură de familiară. Urme ale acesteia se surprind peste tot, dar mai cu seamă în *Popa Duhu*, apoi în *Amintiri*. Creangă recurge la stilul bisericesc atunci cînd „filozofează", cînd se ridică la considerații asupra soartei omenești și cînd încearcă să formuleze sentințe. Influența cărților bisericești se furișează uneori mai adînc,

în întorsăturile arhaice ale frazei, în topica cuvintelor, așezînd adjectivul înaintea substantivului. Spicuim din *Amintiri:*

„Și a pus părintele pravilă și a zis că în toată sîmbăta să se procitească băeții și fetele", „și a ne mîngăia cu sfîntul ierarh Nicolai pentru durerile cuvioaselor muște și ale cuvioșilor bondari, care din pricina noastră au pătimit". „Afurisită priveliște mai fu și asta!" „...căci auzise ea spuind la biserică în Parimei că omul învățat înțelept va fi și pe cel neînvățat slugă-l va avea." „Însă deschid viețile sfinților și văd atîtea și atîtea, și zic: Doamne, multă răbdare ai dat aleșilor tăi". „...și-mi aduc bine aminte, căci brațele ei m-au legănat, cînd îi sugeam țîța cea dulce și mă alintam la sînu-i gîngurind și uitîndu-mă în ochii ei cu drag. Și sînge din sîngele ei, și carne din carnea ei am împrumutat; și a vorbi de la dînsa am învățat. Iar înțelepciunea de la Dumnezeu, cînd vine vremea de a pricepe omul ce-i bine și ce-i rău". „...căci sprințar și înșălător este gîndul omului, pe ale cărui aripi te poartă dorul necontenit și nu te lasă în pace, pînă ce intri în mormînt!" „...și din veselia cea mai mare, cazi deodată în uricioasa întristare!"

„— Iată, copii, școala și sfînta biserică, izvoarele mîngîierii și ale fericirii sufletești, folosiți-vă de ele și vă luminați și pre Domnul lăudați!" „Iar tu... care te robești pîntecului și nu-ți dai cîtuși de puțin osteneală minții..." „... de după care-mi zîmbeau zorile, în zburdalnica vîrstă a tinereței!"

Din *Popa Duhu:* „Iară el Isaia Teodorescu se iscălea".

„și duh din duhul său a dat școlarilor săi o bucată de vreme". „— Iartă-mă, Doamne, că te-am spînzurat cu ață, neavînd lanț de aur, nici de argint, cu cîte te spînzură mai marii mei, arhiereii..."

„— Umblat-au Israil prin valul cel învăluit, c-un ulcior legat de gît, și c-un curcan fript, că s-a proslăvit". „— Din tinerețele mele, multe oale și ulcele se luptă cu mine; dar mai multe păhărele cîte stele sînt pe ceriu..."

„— Ba mai bine să îndrepteze Domnul pașii voștri peste Dunărea, cuvioșilor, că destul ne-ați pîngărit biserica și neamul cu smeritele voastre blagoslovenii!" „— Aceste cărți încăpînd pe mîna unor șarlatani ignoranți, ai să auzi vorbindu-se, că fac minuni ca sfinții". „— Vai de cel ce se smintește, dar mai vai de cel prin care vine sminteala!"

În *Povești*, urmele stilului bisericesc sînt, numeric și procentual, mai puține :

„— Hai fetelor, mîncați bine și pe Domnul lăudați..." „... împăratul cu sfetnicii săi, văzînd această mare minune, grozav s-au spăriet !" „Și cînd a văzut această mare nenorocire, a lăcrimat". „Sfînta Miercure auzind aceste, s-a arătat cu mare părere de rău". „Și făcîndu-i-se milă de această nenorocită și zdruncinată ființă, a strigat și Sfînta Duminică o dată din răsputeri, și îndată s-au adunat toate vietățile : cele din ape, cele de pe uscat și cele zburătoare". „— Mă supun cu toată inima la slujba Măriei Voastre, stăpînă" ; „despre a cărora lăcomie, viclenie și răutate nu-i cu putință să povestească limba omenească". „Iară nemernica drumeață lăcrimînd, îl petrecea cu ochii în zbor". „...arătîndu-se cu mare părere de rău pentru astă cumplită nenorocire". „Și cu mare ce scăpînd din labele lui, am găsit cu cale să mă întorc la d-ta acasă", „... și începe a plînge în inima sa, lovit fiind în adîncul sufletului de apăsătoarele cuvinte ale părintelui său".

Alături de influenta bisericii, stilul lui Creangă e tributar și limbii literare curente. Ca învățător și mai cu seamă ca autor de manuale didactice, deprinsese scrierea în limba literară contemporană de nivel școlar, iar scrisorile și petițiile îl arată familiar cu neologismele și turnurile moderne ale epocii. Influența limbii literare se vădește în pasajele descriptive ale satului de la începutul celor patru capitole ale *Amintirilor*, apoi în celelalte încercări descriptive și portretistice citate în capitolul anterior. Alături de acestea, mai spicuim :

„Mare de inimă, iar de gură și mai mare, părintele Duhu"... „și amîndoi bătrînii aceștia erau albi ca iarna și posomorîți ca vremea cea rea..." „...o căsuță tupilată și acoperită cu mușchiu, care mărturisea despre vechimea ei..." „...urgisita și zbuciumata lui soție scosese acum pe tipsie și cloșca cu puii de aur, cea mai de pe urmă a ei nădejde !" „Și s-a adunat lumea de pe lume la această mare și bogată nuntă..." „Ce garduri streșinite cu spini de mai nici vîntul nu putea răzbate printre ele ! Ce șuri și ocoale pentru boi și vaci, perdea pentru oi, poieți pentru păsări, cotețe pentru porci, sîsîiac pentru păpușoi, hambare pentru grîu și cîte alte lucruri de gospodărie"... „Doar unu-i împăratul Roș, vestit prin melea-

gurile aceste pentru bunătatea lui cea nepomenită şi milostivirea lui cea neauzită"[74].

Cîntărite sub unghiul oralităţii, se observă un regres de la *Poveşti* la *Amintiri*. Cele dintîi sînt mult mai tributare stilului narativ popular, în timp ce în *Amintiri* unele aspecte ale oralităţii sînt firav reprezentate sau chiar absente. Dacă nu se întîlnesc formule şi formulările cristalizate, legate prin specificul lor de poveşti, nu apar în *Amintiri* nici propoziţiile ritmate prin rime sau asonanţe, sau pasajele versificate create de Creangă după modelul celor folclorice. Repetiţia e sporadic repezentată în *Amintiri*; unele procedee de ale repetiţiei apar numai în *Poveşti*. Reluarea propoziţiei precedente la începutul frazei următoare lipseşte cu totul în *Amintiri*, procedeul fiind utilizat numai în *Poveşti*. Propoziţiile incidente sînt sporadice în *Amintiri*, dar frecvente în *Poveşti*. Anunţarea episoadelor paralele, de obîrşie folclorică la Creangă, e utilizată de asemenea numai în *Poveşti*, ca şi alungirea vocalelor. Forma arhaică, cu funcţie solemnă a perfectului compus la singular: *au* + participiul trecut obvine numai în *Poveşti* ca şi la unii povestitori moldoveni contemporani.

Evoluţia scriitorului spre o apropiere mai temeinică de scrierea cultă nu e condiţionată atît de experienţa vîrstei lui, care îl face mai familiar cu cartea, cît de tematica extrarurală, orăşenească, oglindită în unele fragmente ale *Amintirilor*. Dar cu toate că ponderea oralităţii e inegală în cele două categorii ale operei sale, ea rămîne totuşi partea constitutivă, dominantă a *Amintirilor* şi a lui *Moş Nichifor Coţcariul*, nu numai a *Poveştilor*. Numai în cadrul oralităţii şi-a putut da Creangă toată măsura geniului său, construind o operă inegalabilă tocmai prin temeiurile ei folclorice.

Privită evolutiv, opera lui Creangă se înfăţişează ca un triptic cu faţete inegale. Cele trei faze nu se delimitează întotdeauna cu evidenţă, se întîlnesc şi prelungiri în cea următoare, fiindcă nu se cunoaşte, cu puţine excepţii, decît data publicării naraţiunilor sale, nu şi a elaborărilor.

Iniţial, Creangă e autor didactic, în tovărăşia altor institutori colegi. El compune poezii, apoi naraţiuni scurte şi limpezi, în care învăţătura morală se cere subliniată. Preocuparea de căpetenie e claritatea şi scurtimea; intenţia estetică e firavă, subordonată didacticului. Particularităţile de scrii-

tor ale lui Creangă abia mijesc, se află in nuce, ele nu pot fi întrezărite decît prin comparație minuțioasă cu forma lor dezvoltată din fazele următoare. În această perioadă, Creangă abia încearcă să se desprindă din anonimat. De altfel, paternitatea cîtorva narațiuni a rămas discutabilă. Faza de debut durează pînă în 1874, cînd apar cele mai multe narațiuni ce i se atribuie. Prin scurtimea și simplitatea lor, precum și prin caracterul lor didactic educativ, aparțin acestei perioade și cele două narațiuni *Povestea unui om leneș* și *Cinci pîni*. Nu cunoaștem decît data publicării acestora — 1878 și 1883 — dar bănuim că ele au fost elaborate anterior cu intenția de a le insera în vreunul din manuale.

Cea de a doua fază se desfășoară între 1875 și 1878. Încurajat de Eminescu și membru al cercului Junimea, Creangă scrie acuma literatură în înțelesul înalt al cuvîntului, dar folosind numai resursele folclorice — fond și formă — pe care le mînuiește cu o măiestrie inegalabilă. El scrie numai povești — de obicei lungi — speculînd aspectele umoristice și dezlănțuindu-și din plin voioșia caracteristică. E pe de-a întregul tributar folclorului, sau după formula unor junimiști, „scriitor poporal" .

Ultima fază începe după 1878. De aici înainte, el nu mai scrie povești, nu pentru că și-ar fi epuizat repertoriul, ci pentru că i-a crescut conștiința literară. Ucenicia la arta folclorică era încheiată cu succes. Acum el ia condeiul în numele țărănimii obijduite în cele două narațiuni despre *Ioan Roată*. Dar boala care începe o dată cu această etapă, îl silește să se replieze asupră-și și părîndu-i-se sfîrșitul aproape, se întoarce la lumea copilăriei din Humulești și își scrie *Amintirile* brăzdate de duioșia blîndă a amurgului. Cu toate că limba și stilul se sprijină pe cele populare, influența limbii literare cîștigă teren, fără a tulbura limpezimea stilului său cristalizat, asemeni unui pîrîiaș, vremelnic întulburat, care se risipește în undele năvalnice și clare ale unui rîu de munte.

Note

1 Iorgu Iordan : *Stilistica limbii române;* București, 1944, 40, 58—61, 75, 88, 95, 103, 156—157, 169, 172, 178, 192, 241—242, 246—247, 249, 254, 258, 260, 268, 271, 274, 289—291. Iorgu Iordan : *Limba lui Creangă;* în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea;* București, 1956, 137—170.

2. V. considerațiile lui B. Cazacu în articolul : *Langue parlée, langue écrite, style orale;* extras din *Revue roumaine de linguistique*, IX (1964), nr. 4, 3 și urm.
3. O. Bîrlea : *Antologie*, II, p. 97, v. și alte exemple în I, p. 87—91.
4. *Ibid.*, II, p. 283.
5. *Ibid.*, II, p. 482.
6. *Ibid.*, I, p. 216.
7. *Ibid.*, p. 226.
8. *Ibid.*, p. 469.
9. *Ibid.*, p. 473.
10. *Ibid.*, II, p. 27.
11. *Ibid.*, I, p. 465.
12. *Ibid.*, II, p. 376.
13. *Ibid.*, I, p. 213.
14. *Ibid.*, I, p. 359, 364.
15. *Ibid.*, II, p. 278.
16. *Ibid.*, II, p. 73.
17. *Mei Ion și Lodinta*, extras din Revista de folclor I, nr. 1—2, p. 25—26.
18. O. Bîrlea : *Antologie*, I, p. 464.
19. *Ibid.*, I, p. 369.
20. Balada *Sîrb-sărac*, în V. Alecsandri : *Poezii populare ale românilor.*
21. O. Bîrlea : *Antologie*, II, p. 466—467.
22. *Ibid.*, I, p. 234.
23. *Ibid.*, II, p. 22.
24. Basmul *Feciorul cu bătrînul* (Poiana Răchițelii-Hunedoara, A.I.F., i. 11242).
25. O. Bîrlea : *Antologie*, III, p. 239.
26. *Ibid.*, II, p. 293.
27. *Ibid.*, I, p. 460, 479. V. alte exemple în *Introducere*, p. 93—95. Repetarea **substantivului** după pronume e frecventă și la povestitorii populari. „S-o coborît ieli rețâle-amîndoă" *(Mei Ion și Lodinta*, p. 26).
28. *Ibid.*, I, p. 197, 202.
29. *Ibid.*, I, p. 467. V. alte exemple în *Introducere*, p. 95—96.
30. *Ibid.*, II, p. 22.
31. *Idem.*
32. *Ibid.*, I, p. 466.
33. *Ibid.*, II, p. 24. Pe masă nu era nici „pălincă" nici altfel de băutură, decît **microfonul magnetofonului!**
34. *Ibid.*, I, *Introducere*, p. 101—102.
35. *Ibid.*, II, p. 340.
36. Un citat a fost reprodus de G. Călinescu : *Ion Creangă (Viața și Opera)*, **București, 1964,** 374, fără alte indicații decît că e cules de la „o naratoare" (!).
37. *Mei Ion și Lodinta;* extras din *Revista de folclor*, I, nr. 1—2, 20—26.
38. O. Bîrlea : *Antologie*, I, p. 219, 225.
39. O. Densusianu : *Vorbirea populară din puncte nouă de vedere; I-iul Congres al filologilor români;* București, 1926, 96—97.
40. *Ibid.*, 97.
41. O. Bîrlea : *Antologie*, I, *Introducere*, p. 102.
42. *Ibid.*, I, p. 209.
43. *Ibid.*, I, p. 238.
44. *Ibid.*, I, p. 259.
45. *Ibid.*, I, p. 598.
46. *Ibid.*, I, p. 529.

47. S. Fl. Marian : *Nunta la români;* Bucureşti, 1890, 820.
48. *Ibid.*, 458.
49. O. Bîrlea : *Antologie,* I, p. 101, unde sînt şi alte exemple din Bihor.
50. *Mei Ion şi Lodînta;* extras din *Revista de Folclor,* I, nr. 1—2, 19—20.
51. O. Bîrlea : *Antologie,* I, p. 211.
52. „Şi cînd vîntul *au* aburit, iacă şi el...*au* sosit".
53. O. Bîrlea : *Antologie,* I, p. 197.
54. Povestitorul Gh. Zlotar din Fundu Moldovei, rn. Cîmpulung o repetă de trei ori în *Hai-Prinţ* (v. O. Bîrlea : *Antologie,* II, p. 57—60).
55. O. Bîrlea : *Cercetarea prozei populare epice,* extras din *Revista de Folclor,* I, nr. 1—2, 16.
56. *Ibid.*, şi *Antologie de proză populară epică,* I, p. 81—86.
57. O. Bîrlea : *Antologie,* I, p. 569.
58. *Ibid.*, II, p. 12.
59. *Ibid.*, I, p. 210.
60. *Ibid.*, I, p. 211.
61. *Idem.*
62. O. Bîrlea : *Cercetarea,* p. 21.
63. *Antologie,* I, p. 535.
64. *Ibid.*, I, p. 218.
65. *Ibid.*, I, p. 216.
66. *Ibid.*, I, p. 242.
67. *Ibid.*, I, p. 304.
68. *Ibid.*, I, p. 222.
69. *Ibid.*, I, p. 300.
70. *Ibid.*, I, p. 303.
71. *Ibid.*, I, p. 213.
72. *Ibid.*, I, p. 215.
73. *Ibid.*, I, p. 228.
74. St. Cucu, în lucr. cit., 128, relevă ca influenţă literară posesivul posterior prescurtat : „blajina-i nor㔠, „pe gene-i" căci „prepunerea adjectivului este un franţuzism". Dar construcţia e profund populară, arhaică, frecventă şi azi în graiul moldovean şi crişean. E întîlnită mai cu seamă la sfîrşitul imprecaţiilor „...şi pă nărocu-*i*!" „Că nu-i dracu-n pk'icioare-*ţi*!"

ÎNCHEIERE

Compararea lui Creangă cu povestitorii populari ar putea trezi în cititor teama că scriitorul humulestean se va revela mult sub nimbul creat pînă acuma de critica și istoria literară. Faptele arată în chip neîndoielnic că faima scriitorului nu iese cu nimic prejudiciată. Creangă nu pierde în atari comparații, dimpotrivă, soclul lui devine încă mai puternic. Pus alături de povestitorii populari în forma lor autentică de manifestare, Creangă se arată a fi mult mai apropiat de aceștia de cum se credea pînă acum. Fondul, mijloacele de expresie le sînt comune, atît că Creangă le abordează cu metoda de realizare a literaturii scrise, fiind pe alocuri tributar și limbii literare scrise.

Creangă a fost deseori comparat cu unii scriitori, români și străini, îndeosebi cu Rabelais, La Fontaine și Perrault. Atari apropieri nu sînt gratuite, ele contribuie la înțelegerea mai ușoară a configurației operei crengiste. Comparațiile ar putea fi extinse de pe această poziție și, între alții, ar putea fi amintit și Don Quijote al lui Cervantes, căci Sancho Panza în fond nu e decît un fel de *Dănilă Prepeleac* iberic, și prost dar și șiret, care se scuză de țărăniile lui și care folosește mai la fiecare pas acele proverbe și zicători, „refranes", dovedindu-se a fi un fel de erudit în ale paremiologiei, spre marea stupoare a stăpînului său, năucit de atîta risipă verbală. Totuși deosebirile sînt enorme, mult mai grele la cîntar decît asemănările. Genul proxim al operei lui Creangă este povestea populară românească în haina ei moldovenească și cercetarea literară trebuie să pornească de aci. Creangă face parte din aceeași familie cu povestitorii populari, de care totuși se distanțează peste așteptări: e fratele genial al acestora. Le sînt comune același patrimoniu prin moștenire, același aer de familie, aceleași mijloace de realizare, decît că scînteia geniului a dat roadele cuvenite numai la Creangă. La aceasta, Creangă a fost ajutat nu numai de ceea ce se numește talent,

ci și de privilegiul unei culturi de grad mulțumitor și mai cu seamă de posibilitățile pe care le oferea creația prin scris.

Apoi Creangă se distanțează în măsură și mai mare de scriitorii de povești, contemporani și de mai tîrziu. El scrie cam în aceeași vreme cu Eminescu, Miron Pompiliu și Slavici, în cercul *Junimei*. Basmele acestora, publicate în *Convorbiri Literare*: *Făt-Frumos din lacrimă* (1870), *Ileana Cosînzeana* (1872), *Zîna Zorilor*, *Floriţa din codru*, *Ileana cea şireată* (1872) etc., îi erau cunoscute și se pare că i-au servit de îndemn. Acestea sînt însă basme „culte", în care fondul folcloric — adesea remaniat sau chiar amplificat — este elaborat în forme noi, înrudite cu cele ale nuvelei romantice. Pecetea oralității folclorice a fost lăsată la o parte, căci basmul devenea literatură. La Slavici abia mai tîrziu, cu *Păcală în satul lui* (1886), se întrevăd înrîuriri răzlețe ale stilului oral popular, dar scriitorul rămîne totuși departe de modelele folclorice în forma lor autentică, deși el afirmă că ar fi scris *Zîna Zorilor* după „felul de a povesti, pe care-l învățasem de la bunicul meu"[1]. Aceeași manieră caracterizează și pe celălalt contemporan, Petre Ispirescu, băsmuitor vestit în urma volumașelor din 1872—1876, în care unii au încercat să vadă corespondentul și emulul lui Creangă în Muntenia. Apropierea între ei nu poate fi încercată, deoarece Ispirescu nu e tributar stilului oral muntenesc decît în chip fragmentar și inconsecvent. Stilul lui e un amestec de limbaj literar și împrumuturi din graiul muntean al povestitorilor. Pe alocuri se întrevede sclipind cîte o oază a oralității:

„Ce făcu dascălul, ce drese, că se dete pe lîngă muma copiilor, și cu șosele, cu momele, îi intră pe sub piele și se înnădi cu dînsa". *(Cei trei fraţi împăraţi)*. „Iepurele speriat, țîșt tocmai în sînul lui Piciul... Piciul se uita în jos, se făcea că nu-l vede, nu-l aude, și tot gonea găinile de la clăile cu grîu și mei:

— Uși, bată-vă scîrba, zicea el". *(Piciul, ciobănaşul şi pomul cel fără căpătîi)*.

Deși în dialoguri influența stilului oral e mai accentuată, basmele lui Ispirescu rămîn totuși departe de cele ale povestitorilor populari prin acest amestec de livresc și popular care nu e sudat la acea temperatură care să șteargă neconsecvențele hibridității. Poate dacă ar fi avut și el un sfătuitor care să-i călăuzească opera în albia stilului narativ popular,

s-ar fi apropiat mai mult de ceea ce ar fi fost un Creangă muntean.

Creangă a avut și imitatori printre culegătorii moldoveni de povești. Aceștia nu s-au putut ridica dincolo de posibilitățile unui epigon, fiindcă au imitat maniera lui Creangă, l-au mimat, nu au elaborat o sinteză personală, originală, a stilului narativ popular ca modelul lor. Cel mai frecvent imitator i-a fost Tudor Pamfile, care a și editat mulți ani revista de folclor *„Ion Creangă"* (1908—1921). La acesta, pastișarea e supărătoare :

„Doamne — mă gîndesc eu, ce fel de cap trebuie să aibă cutare și cutare om, care știu și toaca din cerul lui Dumnezeu ! Oamenii aceia, ori că-s plini de minte și au loc să-și scrie în deb toate comediile de pe lume, ori că li-s căpățînile pustii și largi, unde vîră, vrute și nevrute și, pe urmă, cînd vor, rîdică stăvilarul și apa lunecă mînioasă pe lăptoc, să învîrtească roțile morii, și să huiască la depărtare de șepte poște ! Ori așa, ori așa — socot eu, dar mă-ntorc și mă gîndesc la mine și zic : multe aud și eu, cu multe umplu urechile multora, și slavă Domnului că-s om de treabă. Îmi fac munca în rînd cu lumea, ar și samăn cît zece — voinic să rup în trei pămîntul"[2].

În genere, povestirea lui Pamfile e prea încărcată, prolixă, cu imagini exagerate — cum se vede și din acest citat — încît la el voioșia devine o însăilare grotescă.

Dumitru Furtună calcă în urmele lui Creangă cu mai multă abilitate. Scrisul lui e mai vioi, mai scînteietor, mînuiește cu îndemînare limba populară pe care o cunoaște bine, dar alunecă destul de repede spre pastișă :

„Albă, nealbă, cît trăia era bună; da ce folos? că tocmai cînd o îmbucărise mai vîrtos flăcăul și tocmai cînd trei zile mai erau pînă la împlinitul anului, Sf. Gheorghe trimete iar pe lup și lupul îi căsăpește și cîrlănașa. Ei, știu că-n cap n-avea să-și deie ! Unde-s bucate, este și pagubă". „... și pune mîncarea într-o traistă și anină băierile trăistei de gîtul lui Gheorghiță, care o ia întîi și-ntîi cu țac, țac, hai-hai, hai-hai, și pe urmă unde o rupe la goană spre chinul dealului de nici colb nu-i era de supt picioare". „ — Măi, mare lucru îi ș-aista, face unul. Se vede că a murit femeia ceea a mea, de nu ne trimete mîncarea, că iaca, soarele-i supt amează ! — De, avea dreptate bietul om, că, vorba ceea : Ferească Dumnezeu

să-ți ajungă soarele la inimă". „ — În loc să te ții de treabă și de gospodărie, tu umbli meleazurile? Da bine, măi moșnege, nu-ți fă de urît! — Ține caii că-i la vale, măi babă. Și vorba aceea : „Nu mînca miere c-ai să mergi mîne la nuntă", „Da pe semne tot vorba ceea: Cînd la dică, nu-i nimică. Cînd să iasă la mal, s-a încurcat rău în slăbiciune, biata. Că ce să-ți deie ochii a vedea? Se-ncurcase tălpoiul într-un caier de mătreață de baltă și nu putea, în ruptul măselelor, să se descurce. Hîț încoace, hîț încolo, nu-i chip"[3].

Alexandu Vasiliu, rudenie de a scriitorului, încearcă să se apropie mai mult de limba povestitorilor populari, folosind multe regionalisme, dar și la el se surprind clișee crengiste :

„Amu, iacă ce-i vorba : o fată de om năcăjit, o greșit ș-o umblat c-un flăcău. Dă! Lume negreșită nu-i?" „Dumnezeu i-o făcut un rîndișor de straie... da ce straie...mici de tot, cămeșuică, cușmuță mititică-n cap, bernevicași în picioare, sumă ieș pe dînsu". „Nu mai știa încotro să cîrnească de atîta pojatic; mă rog, doară ce vorbă... erau băieți acolo nu ceva : o mie și unu!" „Vai ș-amar de oamenii cari se căsătoresc și nu le dă Dumnezeu băieți! La ce mai muncesc ei pe lume și se trudesc să strîngă oleacă de avere, dacă la petrecerea lor din viață, ceea ce au strîns rămîne pe mîna străinilor? Făr decît, iarăși stai și te gîndești, c-așa-i lasat omul să muncească" etc[4].

La Petru Gh. Savin pastișările sînt mai numeroase și mai evidente : „Vorbesc ei ba de una, ba de alta, și omul ist cu flăcăul, tot cam aducea vorba și de însurătoare, tot bătînd șeaua să priceapă iapa — cum se zice". „Merg ei cît merg, dar pînă la bordeiul lor pe semne că era drum de făcut — nu șagă".

„Și dă, ar fi vrut să o păstreze de cele sărbători ale Crăciunului, că o dată-s în an, și o zi așa de mare ca a Crăciunului nu-s multe". „Rabdă fata o zi, rabdă două, dar iarăși este o vorbă : golătatea încunjoară dar foamea dă de-a dreptul. Numai ce se pomenește mama flăcăului într-o zi că o întreabă fata". „Iaca-i bun! Ci-că omului greu-i vine pînă să se aciueze într-un loc că pe urmă se deprinde. Hm! Parcă ar fi aici treaba pe vrute... Da mă rog vă-ntreb eu cînele turcului cum a mîncat mere pădurețe?" „— De, mătușă, milă mi-i

de tine, dar de mine mi se rupe inima, știi că este o vorbă" etc[5].

Poveștile lui Creangă, așa cum au fost scrise, se vădesc a fi mult mai apropiate de autenticul folcloric decît colecțiile celor care afirmă că au făcut operă folclorică. Rezumatele poveștilor lui Creangă, puse alături de cele sigur autentice, culese cu mijloace tehnice, nu trădează nici un adaos de al scriitorului, așa cum se observă cu ușurință la un N. D. Popescu, Elena Sevastos, iar cercetarea folclorică a dovedit abateri și la un Ion Pop Reteganul, ca să nu mai amintim de mulțimea prelucrătorilor de basme care au umplut din abundență paginile revistelor și cărților pentru copii.

În ceea ce privește forma poveștilor, Creangă e de asemenea mult mai aproape de autenticul popular decît ceilalți culegători de povești care le-au transpus în stilul elaborat de ei. Doar în poveștile culese de Eminescu — *Călin-Nebunul, Frumoasa Lumii, Borta vîntului, Finul lui Dumnezeu, Vasile Finul lui Dumnezeu* — se observă cum poetul s-a străduit să scrie după dictatul povestitorului, cît mai aproape de autentic[6]. Cronologic, acestea se dovedesc a fi primele basme populare pe care le cunoaștem în care culegătorul și-a impus, potrivit mijloacelor de atunci, de a le fixa pe hîrtie cît mai autentic posibil. Eminescu aducea un procedeu valoros, atît că experiența lui a fost cunoscută postum. La același grad de autenticitate se mai ridică numai învățătorul oltean Ștefan Tuțescu pe la începutul secolului nostru, mai cu seamă în volumașul *Taina ăluia*. Narațiunile reflectă îndeaproape stilul povestitorilor din partea locului[7], încît încercarea culegătorului nu va fi depășită decît de textele stenografiate — pare-se — din *Graiul Nostru*, întocmit de I. A. Candrea, O. Densusianu și Th. Sperantia. Constatarea redeschide vechea problemă, abandonată de multă vreme : dacă Creangă e un folclorist sau un scriitor. El a fost și folclorist, adică un ins care se obiectivează în fața realităților folclorice pe care caută să le fixeze în scris ca atare, atunci cînd a cules cîteva poezii populare. Unele au fost publicate în *Contemporanul* din anii 1881-2 *(Cînd eram în floarea mea, Mielușica, Bratu, Lina Cătălina)* culese în ședera la spitalul Colțea. La acestea se mai pot adăuga unele versuri publicate la sfîrșitul volumului din 1892 și în alte părți. Cît despre proverbele și zicătorile publicate tot acolo, acestea par mai de grabă a fi notații

destinate laboratorului propriu de creație, pentru a le putea folosi cu ușurință la nevoie. Dar *Poveștile* nu sînt rodul unor preocupări folclorice, ci ele au fost scrise, primele în scopuri didactico-literare, celelalte cu intenții pur literare, cu conștiința că face operă literară. Cu toate acestea, dat fiind gradul lor ridicat de autenticitate, *Poveștile* sînt și colecție folclorică. Datorită traducerilor lui Mite Kremnitz, P. Broșteanu, Jules Brun, Gustav Weigand etc., ele au și intrat de mult în circuitul internațional al cercetărilor specialiștilor străini, fiind pînă acuma cele mai cunoscute basme românești peste hotare, cu excepția celor publicate de-a dreptul într-o limbă de mare circulație (frații Schott, Pauline Schullerus, Staufe-Sigiminowicz, N. Iorga etc.). Ar fi cu totul absurd și neștiințific ca o seamă de colecții — ale lui N. D. Popescu, E. Sevastos, I. P. Reteganul, I. Bota etc. — care au o doză mai mică de autenticitate, să fie socotite culegeri de folclor și să se refuze această calitate *Poveștilor* lui Creangă, care le-a depășit pe acestea ca autenticitate, dar prin alte mijloace decît imprimarea mecanică.

Cu aceasta, încep să se releve calitățile extraordinare ale operei lui Creangă, polarizate în jurul unei bivalențe care îi conferă o fizionomie cu totul aparte în cadrul literaturii noastre. Cazul Creangă e unic în literatura noastră, se pare și în cea universală, căci se disting la el atîtea și atîtea aspecte contradictorii, paradoxale, care dezic postulatele teoriei literare curente. Cercetările arată că Creangă e scriitorul cel mai lipsit de originalitate în ceea ce privește fondul, fabulația propriu-zisă. El nu a scris decît ceea ce a auzit *(Povești)* sau a văzut *(Amintiri)*, încît partea de invenție în fabulație e, dacă nu inexistentă, în orice caz puțină și discutabilă. Creangă se află tocmai la antipodul celor care se plîng că nu le-au mai rămas teme de tratat, fiindcă predecesorii ar fi epuizat totul. Opera lui ilustrează adevărul că poți să fii cît se poate de original, fără să fi original și sub aspectul amintit. Căci Creangă e poate cel mai original scriitor al nostru[8]; e atît de aparte, încît nu a putut crea o școală, un curent, iar cei ce au vrut să-i devină ucenici, n-au izbutit să fie altceva decît imitatori slabi, niște adevărați epigoni. Pe cît e de folclorică opera lui, pe atît e și de originală, de individuală[9]. Opera lui e simplă, accesibilă și copiilor, dar în același timp, disecat în amănunțime, se vădește a fi

prozatorul cel mai dificil și prin aceasta un mijloc sigur de verificare a cunoașterii aprofundate a limbii române. Pe cît e de arhaic, pe atît e și de rafinat. Ibrăileanu constata la vremea aceea : „Creangă e mai mult citat și lăudat decît cetit și gustat : E țăran — și apoi e și prea fin!“ Această ținută „îl face greu accesibil majorității cetitorilor“, încît „numai intelectualii adevărați l-au priceput cum trebuie pe Creangă“[10]. Puțină cultură îndepărtează la popor, dar multă apropie. Semidoctul — excrescența barbară a culturii — nu poate gusta simplitatea. E intransigent în păreri, nu admite decît convingerile lui care capătă la el certitudine de dogmă. În artă nu înțelege decît ceea ce e pe potriva lui, mimînd gustul curent fără să-l înțeleagă deplin, iar pentru folclor și arta simplă are un zîmbet de superioritate, aparent indulgentă, în fond disprețuitoare. Profunzimile îi sînt total inaccesibile.

Antinomia organică a operei lui Creangă o face accesibilă într-un fel și micilor cititori, dar ea păstrează sensuri care pot fi descifrate numai de bunii cunoscători în ale literaturii. Sub acest aspect, opera lui Creangă este încărcată cu două valențe puternice, ceea ce explică una din tainele farmecului povestitorului humulești. Ca și *Don Quijote* al lui Cervantes și *Gulliver's Travels* ale lui Swift, opera lui are două fețete, două moduri de percepere : unul evident, care se oferă de la prima lectură, altul mai ascuns, pentru că e mai profund. Cel dintîi e umorul, comicul întîmplărilor. Acesta e Creangă cel accesibil oricui de la prima vedere și care încîntă pe copii în primele lor lecturi. Cititorii se amuză de șotiile personajului Creangă și ale celorlalte personaje, de efectele umoristice ale stilului, fiind un autor care descrețește frunțile, preferatul prin excelență al micilor cititori.

Dar în dosul năzbîtiilor și comicăriilor se ascunde celălalt înțeles al operei lui Creangă și care e tocmai opus celui dintîi : dorul după lumea copilăriei. Creangă a scris literatură pentru a se elibera de această obsesie, rîzînd și plîngînd, după cum mărturisea singur, ceea ce relevă din capul locului valența ambigenă a operei sale. Acestui imperativ îi sînt subordonate nu numai *Amintirile* împreună cu cele două portrete *(Moș Nichifor Coțcariu* și *Popa Duhu)*, ci și *Poveștile*, căci acestea nu sînt decît tot niște amintiri, dar indirecte, obiectivate. Scriindu-le, și pe acestea le-a asociat cu lumea copilăriei;

repovestirea lor îi rechema scenele din copilărie, cu figurile povestitorilor pe care-i ascultase serile. În al doilea rînd, el a strecurat în ele frînturi din copilăria lui. *Amintirile* de mai tîrziu au dovedit că, în episodul cu tovarășii năzdrăvani din *Harap Alb*, Creangă a introdus hîrjoanele dascălilor de la școala din Fălticeni. E aproape cert că și atunci cînd a scris pe *Dănilă Prepeleac*, *Stan Pățitul*, *Capra cu trei iezi* etc. le-a împrumutat din felul de a fi al unor oameni din partea locului care i-au servit de model portretistic și pe care le-ar fi scos la iveală anchetele literare dacă ar fi fost făcute la vreme.

Din toată opera lui Creangă răzbate căldura nestăvilită cu care e învăluită această lume apusă și fără putință de întoarcere. Cum venea adesea prin Humulești, Creangă a trăit puternic părerea de rău după satul care se golește de ființele cunoscute și dragi. De cîte ori trecea podul peste Ozana, avea o strîngere de inimă știind că va întîlni și mai puțini din ai lui. Rînd pe rînd părintele Ioan de sub deal, moș Chiorpec Ciobotarul, moș Luca, tatăl, mama se duceau în mormînt, satul devenea altul, necunoscut, străin.

Opera lui e răbufnirea părerii de rău după lumea dispărută, a sentimentului înstrăinării într-o altă lume atît de diferită de cea a copilăriei, a munteanului dezrădăcinat care, mutat la șes, mereu tînjește de dorul muntelui. După cum s-a mai relevat, la Creangă nu se observă o nostalgie propriu-zisă după cele din Humulești, adică o părere de rău însoțită de dorința vie de a se întoarce acolo. Creangă privește lucrurile de la o anumită înălțime, înțelepțește, ca unul care înțelege firul neîntors al vieții și nu se revoltă. Părerea lui de rău e însoțită de conștiința că lumea nu se mai poate întoarce, de aceea această părere de rău capătă o aureolă contemplativă, e puternic spiritualizată. Acesta e dorul în înțelesul adevărat, un sentiment atît de caracteristic folclorului nostru, încît e socotit ca una din notele definitorii ale specificului național. Opera lui Creangă e străbătută de la un capăt la altul de acest sentiment și poate fi considerată drept cea mai izbutită întruchipare a acestuia din literatura noastră[11].

Dar acest dor este ascuns de Creangă în dosul acelui umor care îi este, la rîndul său, atît de caracteristic. Abia în unele pasaje dorul răzbate din ascunzișuri. Amintirea mamei și

cîteva figuri îi scapă cîteva accente de duioşie, mici scînteieri printre scenele suculente, pline de umor şi voioşie. Creangă se înduioşează glumind şi cineva ar fi chiar ispitit să-l socotească un plîngăreţ camuflat în mască de comic, dacă cele două aspecte n-ar fi atît de adînci şi de caracteristice operei lui.

Voioşia lui Creangă e profund diferită de cea a lui Rabelais cu care a fost comparat în chip susţinut. Acea „joyeuseté" a lui Rabelais e cea a unui om al Renaşterii în faţa căruia se deschide acum o nouă lume, clocotitoare şi plină de minunăţii, ca atare, ea e orientată înainte, spre viitor. Voioşia lui Creangă înveşmîntează dorul după trecutul copilăriei, ea e o voioşie de amurg, orientată înapoi, către ce a fost odinioară. Aceasta constituie haina care ascunde la prima vedere adevărata stare sufletească a autorului, în fond un chinuit de opoziţia puternică dintre lumea copilăriei şi sfîrşitul care se apropie cu întreg cortegiul lui de suferinţe şi neplăceri. Organic, omul îşi materializează dorul de viaţă fugind cu gîndul spre zorile vieţii, spre copilărie, căreia îi împrumută acea aureolă caracteristică, irizată de toate culorile aprinse.

Dacă ar fi să cuprindem într-o formulă opera lui Creangă, aceasta s-ar putea defini ca o simbioză organică a dorului cu umorul. Altoirea umorului pe dorul puternic şi profund după o lume care apune îi conferă operei lui Creangă cele două faţete, după care poate fi percepută, de suprafaţă sau în profunzime, printre rînduri, şi constituie nota ei specifică. La prima vedere, îmbinarea e contrastantă şi nefirească, dar ea nu e decît reflexul celor două modalităţi ale existenţei umane. Sinteza literară a celor doi poli opuşi necesită o scînteiere genială, ea nu apare decît la marii scriitori; printre aceştia se numără şi Creangă.

Note

1. I. Slavici: *Amintiri;* Bucureşti, 1924, 82.
2. T. Pamfile: *Graiul Vremurilor;* Vălenii de Munte, 1909, 7.
3. D. Furtună: *Izvodiri din bătrîni;* Vălenii de Munte, 1912, pp. 8, 26, 35, 44.
4. A. Vasiliu: *Poveşti şi legende;* Bucureşti, 1928, pp. 19, 20, 26, 54.
5. P. Savin: *Snoave din popor;* Bucureşti, 1926, pp. 10, 12, 14, 39, 49.
6. cf. observaţiile lui Perpessicius în M. Eminescu: *Opere,* VI; Buc., 1963, 475.
7. Deşi culegătorul nu dă nici o indicaţie despre felul cum a cules, dar din faptul că în multe

locuri — p. 29, 31, 57, 58, 59, 66, 78, 80, 83, 86, 90 — aduce completări ale textului în not pentru a evita confuziile, ne face să bănuim că le-a scris după dictatul povestitorilor. Presupune rea devine certitudine la p. 80, unde în text, la fragmentul „la tîrla aea"** specifică în notă „**Arătînd cu mîna", unde nu mai încape îndoială că a consemnat narațiunea după debitare povestitorului.

8. N. Iorga îl socotea încă în 1890 „cel mai original și mai românesc dintre prozatorii noștri (*Pagini de critică din tinerețe*, 179), iar Ov. Densusianu „o apariție izolată" (*Evoluția estetic a limbii române* — încheiere; curs litografiat, 253).

9. G. Ibrăileanu observa: „Autorul profund — demiurgos — al operei lui Creangă e poporul concepțiile lui Creangă sînt ale poporului; a lui Creangă e numai talentul". (*Scriitori român și străini*, 156).

10. *Note și impresii;* Iași, 1920, 80.

11. După Ibrăileanu, „Eminescu este poetul părerii de rău după cele ce au fost și nu mai sînt" (*Note și impresii*, 53), deci ceea ce este și Creangă ca prozator. Dar formula nu încadrează decît o parte a operei lui Eminescu, fiindcă el o depășește în multe aspecte esențiale. Se poate bănui că și această înclinare explică prietenia adîncă dintre cei doi scriitori.

a) *Volume*

G. Alexici : *Texte din literatura poporană română*, I ; Budapesta, 1899.

Al. Antemireanu : *Păpușică, păpușică ;* București, f.a.

G. Apostoliu : *Povești alese pentru copii ;* București, f.a.

Th. M. Arsenie : *Noua colecțiune de basme ;* București, 1872.

O. Bîrlea : *Antologie de proză populară epică*, I-III ; Buc. 1966.

N. A. Bogdan : *Povești și anecdote din popor ;* Iași, f.a. (ed. a II-a, Iași. 1897).

I. Bota : *Povești bătrînești ;* Orăștie, 1923.

I. A. Candrea, O. Densusianu, Th. Sperantia : *Graiul nostru*, I-II ; București, 1906—1908.

I. C. Cazan : *Drăguș. Literatura populară ;* București, 1947.

G. Cătană : *Din lumea poveștilor. Povești poporale din Banat ;* Caransebeș, 1924.

G. Cătană : *Poveștile Bănatului*, I-III ; Gherla, 1893—1895.

B. Constantinescu : *Probe de limba și literatura țiganilor ;* Buc., 1878.

L. Costin : *Basme și istorioare bănățene ;* Craiova, f.a.

L. Costin : *Mărgăritarele Banatului ;* Timișoara, 1925.

D. Dogariu : *Fiul oii ;* Gherla, 1900.

N. I. Dumitrașcu : *Busuioc ;* București, 1928.

N. I. Dumitrașcu : *La moară ;* Balș, 1932.

T. Frîncu, G. Candrea : *Românii din Munții Apuseni ;* Buc., 1888.

I. C. Fundescu : *Basme, orații, păcălituri și ghicitori ;* București, ed. a III-a, 1875 (ed. I-a 1867).

D. Furtună : *Cuvinte scumpe ;* București, 1914.

D. Furtună : *Firicele de iarbă ;* București, 1914.

D. Furtună : *Izvodiri din bătrîni ;* București, 1939 (ed. I-a Vălenii de Munte, 1912).

D. Furtună : *Vremuri înțelepte ;* București, 1913.
B. P. Hasdeu : *Etymologicum Magnum Romaniae ;* III, București, 1893.
I. Hiltea : *Basme noi ;* București, f.a.
N. H. Hodoroabă : *Povestea proștilor ;* București, f.a.
N. Iorga : *Contes roumains ;* Paris, f.a.
P. Ispirescu : *Legendele sau basmele românilor ;* București, 1882.
G. M. Jipescu : *Opincaru ;* București, 1881.
M. Kremnitz : *Rumänische Märchen ;* Leipzig, 1882.
V. Lazăr : *Legende istorice de pe pământul României*, ed. II-a ; Cluj, 1922.
M. Lungianu : *Povești ;* București, 1923.
M. Mateescu : *Povești alese ;* Vălenii de Munte, 1910.
I. C. Măldărescu : *Din Șezători ;* București, 1889.
I. T. Mera : *Din lumea basmelor ;* București, 1906.
I. I. Mirea : *Legendele ;* București, 1937.
L. Morariu : *De la noi ;* Arad, 1919 (ed. I-a, Suceava, 1915).
I. Murnu : *Poveștile Pindului ;* București, f.a.
I. Mușlea : *Cercetări folclorice în Țara Oașului ;* extras din „Anuarul Arhivei de folclor" I, 1932.
C. Negruzzi : *Toderică ;* în volumul *Alisandria ;* Iași, 1868.
E. Niculiță-Voronca : *Datinele și credințele poporului român*, I--III, Cernăuți, 1903.
Fr. Obert : *Rumänische Märchen und Sagen ;* Hermannstadt, 1925.
I. Olariu : *Povești din Banat*, Caransebeș, 1924.
T. Pamfile : *Cartea povestirilor hazlii ;* Chișinău, 1919.
T. Pamfile : *Cerul și podoabele lui ;* București, 1915.
T. Pamfile : *Feți frumoși de odinioară ;* București, f.a.
T. Pamfile : *Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului ;* București, 1914.
A. Pann : *O șezătoare la țară*, în *Scrieri literare*, III ; București, 1963.
P. Papahagi : *Basme aromâne ;* București, 1905.
P. Papahagi : *Românii din Meglenia ;* București, 1900.
T. Papahagi : *Antologie aromânească ;* București, 1922.
D. N. Popescu : *Basme multe și mărunte ;* București, f.a.
N. D. Popescu : *Carte de basme ;* I-IV ; ed. II-a, București, 1892.
N. I. Popescu : *Ionel Făt-Frumos ;* București, f.a.

Gh. Popescu Ciocănel : *Braşove ;* Bucureşti, 1905.
Gh. Popescu Ciocănel : *Poveşti ;* Bucureşti, f.a.
I. Pop. Reteganul : *Legende, povestiri şi obiceiuri ;* Bucureşti, 1943.
I. Pop Reteganul : *Poveşti ardeleneşti,* I-V ; Braşov, 1888.
I. Pop Reteganul : *Poveşti din popor;* Sibiu, 1895.
I. Pop Reteganul : *Ţiganii ;* Blaj, 1886.
Şt. Pop Reteganul : *Domnişoara Broască şi alte poveşti,* Cluj, 1934.
Şt. Pop Reteganul : *Poveşti şi snoave ;* Cluj, f.a.
A. Pumnu : *Leptuariu românesc,* I ; Vieanna, 1862.
C. Rădulescu Codin : *Cal de zmeu leu paraleu ;* Bucureşti, f.a.
C. Rădulescu Codin : *Făt-Frumos ;* Bucureşti, f.a.
C. Rădulescu Codin : *Ghiţă Bondoc ;* Bucureşti, f.a.
C. Rădulescu Codin : *Îngerul românului ;* Bucureşti, 1913.
C. Rădulescu Codin : *Nevasta leneşă ;* Bucureşti, 1926.
C. R. Codin şi D. Mihalache : *Sărbătorile poporului ;* Bucureşti, 1909.
S. Russu Cîmpeanu : *Poveşti ardeleneşti ;* Gherla, 1928.
V. Sala : *Cei doi fraţii ;* Bucureşti, 1938.
V. Sala : *Comoara cu poveşti frumoase ;* Bucureşti, 1939.
I. G. Sbiera : *Poveşti poporale româneşti ;* Cernăuţi, 1886.
A. und. A. Schott : *Walachische Märchen ;* Stuttgart und Tiibingen, 1845.
Gr. Sima : *Tei legănat ;* Sibiu, 1885.
I. Slavici ; *Poveşti,* I, II ; Bucureşti, f.a.
Th. Sperantia : *Proza,* I ; Bucureşti, 1893.
Th. Sperantia : *Din lumea lui Spulberă vînt ;* Bucureşti, f.a.
D. Stăncescu : *Basme ;* Bucureşti, 1892.
D. Stăncescu : *Alte basme ;* Bucureşti, 1893.
D. Stăncescu : *Cerbul de aur ;* Bucureşti, 1893.
D. Stăncescu : *Glume şi poveşti ;* Craiova, 1895.
E. B. Stănescu Arădanul : *Povesci ;* Timişoara, 1860.
*** *Studii de istorie literară şi folclor ;* Buc., 1964.
L. Şăineanu : *Basmele românilor în comparaţiune cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice ;* Bucureşti, 1895.
Şt. Tuţescu : *Taina ăluia ;* Piatra-Neamţ, 1906.

V. A. Ureche : *Legende române ;* ed. IV-a, București, 1904.
Al. Vasiliu : *Povești și legende ;* București, 1928.
M. Vulpescu : *Povești din satele noastre ;* București, 1943.
G. Weigand : *Wlacho-Meglen ;* Leipzig, 1892.
I. A. Zanne : *Proverbele românilor,* VI; București, 1901.

b) *Periodice*

Albina ; București, 1897—1916, 1922—1928, 1933—1940.
Almanahul comercial ; București, I, 1886.
Almanah literar și ilustrat ; București, I, 1886.
Amicul poporului ; Pesta, I, 1867.
Analele Dobrogei ; Constanța-Cernăuți, 1928—1938.
Anuarul Arhivei de folclor ; I-VII, 1932—1945.
Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde ; Hermannstadt, vol. 33, II-III, 1906.
Arhivele Olteniei ; Craiova, IV-VIII, 1925—1929.
Bărăganul ; București, I-XI (1931—1940).
Biblioteca familiei ; București, I-VI, 1890—1895.
Calendarul basmelor și al cînturilor populare ; București, 1874—1877.
Calendarul basmelor și al legendelor populare ; Buc., 1881—1885.
Calendarul Bihorului ; Beiuș, 1922—1927.
Calendarul gospodarilor ; București, 1921—1940.
Calendarul mic pentru buzunar pe anul... ; Reghin, 1931, 1932.
Calendarul Minervei ; București, 1899—1916.
Calendariu pe anul..., Arad, 1882—1935.
Calendariu pe anul... ; Cernăuți, 1874—1885.
Călindariul poporului ; Cernăuți, 1937.
Columna lui Traian ; București, 1870—1877, 1882—1883.
Comoara satelor ; Blaj, I-V, 1923—1927.
Convorbiri literare ; Iași-București, 1867—1916, 1919—1940.
Doina ; Jorăști, I-II, 1928—1930, 1935.
Dumineca poporului ; București, 1914—1933.
Familia ; Budapesta, Oradea, I-XLII, 1865—1906.
Făt-Frumos ; Suceava, I-XV, 1926—1940.

Federațiunea; Pesta, 1872.

Floarea Darurilor; București, I-II, 1907.

Fluieraşul; București, I-II, 1910—1913.

Foaia pentru toți; București, I--III, 1896—1899.

Foaia poporului; Sibiu, 1892—1940.

Frîngurele; Șendreceni, I, 1928.

Gazeta Nouă; București, I, 1890—1891.

Gazeta poporului (inițial *Timisiana);* Timișoara, I-VIII, 1885—1892.

Gazeta săteanului; Rîmnicu-Sărat, I-VIII (1884—1891).

Gazeta Transilvaniei; Brașov, 1838—1940.

Glasul Bucovinei; Cernăuți, 1918—1940.

Ghiluşul; Balota, I-II, 1912, 1914.

Hazul satelor; Mușetești, 1901—1916.

Hoțul; București, I-II, 1887—1888.

Independența română; Iași, VI-IX, 1879—1882.

Ion Creangă; Bîrlad, I-XIV, 1908—1921.

Izvoraşul; Bistrița-Mehedinți, I-XXI, 1919—1940.

Junimea literară; Cernăuți-Suceava, I-XXVIII, 1904—1939.

Luceafărul; Budapesta-Sibiu-București, I-XV, 1902—1920.

Lumea copiilor; București, I-VI, 1922—1927.

Lumina; Budapesta, I-VI, 1905—1910.

Luminița; Brăila, I-V, 1935—1938.

Națiunea; București, I-XI, 1882—1891, 1923.

Neamul românesc literar; Vălenii de Munte, I-IV, 1908—1912.

Pagini culturale, Sighet, I-IV, 1926—1929.

Pagini literare; București, I-III, 1899—1900.

Poporul; Budapesta, 1894—1911.

Poșta română; Brașov, I-II, 1888—1889.

Revista critică literară; Iași, I-II, 1893—1894.

Revista ilustrată; Bistrița, I-V, 1898—1902.

Revista Nouă; București, I-VII, 1887—1895.

Revista Societății Tinerimea Română; București, I-XV (1882—1898), I-LIX (1920—1941).

Revista școlarilor; București, I, 1897—1898.

Romanulu; Bucureşti, 1857—1905.
Rumänische Revue; Budapesta-Sibiu, I-X, 1885—1894.
Satul; Bucureşti, I-XIII, 1930—1942.
Sămănătorul; Bucureşti, I-IX, 1901-1910.
Şcoala Basarabeană; Chişinău, I-VIII, 1933—1940.
Siedietórea; Budapesta-Oradea, I-VIII, 1875—1882.
Şezătoarea; Fălticeni, I-XXV, 1892—1929.
Timpul; Bucureşti, 1876—1924.
Tinerimea Română; Bucureşti, I-VI, 1898—1901.
Transsilvania; Hermannstadt, 1859.
Tribuna; Sibiu, I-XX, 1884—1903.
Tudor Pamfile; Dorohoi, I-VI, 1923—1928.
Ţăranul Român; Bucureşti, 1861—1863.
Ţărănismul; Bucureşti, I-XV, 1926—1940.
Universul literar; Bucureşti, serie nouă, 1924—1944.
Viaţa Basarabiei; Chişinău, I-IX, 1932—1940.
Viaţa literară; Bucureşti, I, 1906.
Viaţa Nouă; Caransebeş, I-V, 1925—1929.
Voinţa Naţională; Bucureşti I-II, 1884—1885.

c) *Colecţii nepublicate*

Biblioteca Academiei R.S.R. (T. Pamfile etc.)
Arhiva Institutului de folclor şi etnografie (A.I.F.)
Arhiva de folclor din Cluj (A.F.C.)

ANEXĂ

16. CU N'IC-A CÎMPULUI

An zîs c-a fost dă une-a fost o fimęie. Şî femęia-aśeia iera năcăjîtâ-o femeie vădană. A da Dumnezău sfîntu şî Maica Domnului ş-a făcut şî ię um băięt pîm flori. După śe l-a făcut băięţu śela pîm flori aşa, iaca a crescut şî iel mare, holţei, dă horă. Şî să duśę şî iel la horă. Şî ducîn la horă, śeilanţ băieţ îi zîśę „jîdan nebotezat". Bun! Dumineca asta tot aşa, śęlantă al doilea tot aşa, śęlantă al triilea tot aşa, pîn-al patrălea duminecă. Al patrălea duminecă, iaca să faśe şî iel că s-a duśe-acasă dîn joc, dîn horă. Să duśe-acasă la mă-sa. Ş-o-ntreabă pă mă-sa :

— Mamă hăi! T'e-aş întreba śeva, dacă nu ţe superi.

— Da, dragu mamii, întreabă!

— Cîn mă duc şî io la horă, la joc, dă śe-n zîśe miia — zîśe — f'ętile „jîdan nebotezat"?

— Apoi, dragu mamii, io ţ-oi spune dă śe-ţ zîśe „jîdan nebotezat". Io am fost o fimeie năcăjîtă, ş-o fimeie văduvă, şî cîn ţe-am făcut io pă ţińe, n-a sărit ńimeńea să ţe boţeze. Şî d-aia-ţ dzîśe „jîdan nebotezat" fincă tu iej nebotezat.

— Bińe! Mamă, şti una? Mamă! Fă un cuptor dă merinde şî hai după mińe.

A făcut mă-sa un cuptor dă merind'e ş-au plecat cu dînsu. Şî merğe iel, şî merğe, şî merğe, şî merğe, şî ńerğe, şî ńerğę, pînă cîn au ajuns într-o pădure mare, şî mîndră, şî frumǫsă.

— Mamă hăi — zîśe — ia să stai jos aiś la rădăśina copacului ăstuia, să veḑem — śe —ńe-am dăpărtat noi tare dă satu care sînţem noi? Io am să mă sui într-un copac d-ăşţia.

Şî s-o suit iel într-un copac mare şî să uită-n stînga[1], să uită-n dreapta, să uită roată-mprejur, nu veḑe alt ńimic, nu mai veḑe ńiş sat, ńij ńimica. Veḑe-o trăsură venind dîm vale, venę cătă dînsu la deal. Şî să dă jos dîn copac răpiḑe, şî-i spune mîni-sa :

— Mamă! N'imic nu văd, niş sat, niş nimica, ne-am depărtat de sat. Văd o trăsură că vine dîn cutare loc dîm

vale, vine-ncoaśe-n deal. Dumńeata ieş înaintea trăsurii aieia şî ţe pui îm mńijlocu şuşălii şî śine-o h'i-n trăsura aia, să ţe-ntrebe : śe-i cu dumneata? Dumneata ai să-i spui śe-i paţima, śe paţimă ai dumneata. Cum mi-ai spus miia, aşa le spui şî lor.

— Bińe, dragu mamii.

Ieşă mă-sa-n şuşă — iel s-ascunde dup-o tufă[2] — şî să pune mă-sa îm mijlocu şuşălii d-a curmezîşu[3]. Şî şaţe-acolo pînă cîn ajunge trăsura-aśeia în dreptu mîni-sa. Cîn ajunge-n dreptu mîni-sa, strigă dîn trăsură :

— Femeie hăi, fimeie! Scoal d-acol dîn drum. Śe te-ai pus îm mijlocu şusălii?

Nu să scoală, nu s-o scula d-acolo dîn drum.

— Fimeie, scoală-ţe[4] dîn drum d-acolo şî vino dă-m spuńe śe-ai dă spus. Śe stai curmezîş îm mijlocu şuşălii, că ţe calc cu trăsura.

Să scoală. Să duśe-aco la trăsură : śińe iera-n trăsura-aśeia? Iera u-mpărat[5] ş-om mitripolit. Ii sărută mîna şî-i spune :

— Śe-i cu dumneata, femeie hăi? Dă śe ne-ai propit dumneata pă noi aiśea-m mijlocu şuşălii?

— Împărate, iaca dă śe v-am propit : ieu — zîśe — am fost o fimeie văduvă ş-am făcut şî om băiet pîm flori. Şî cîn l-am făcut, n-a sărit ńimenea să mi-l creştineze. Şî cîn să duśe la joc, la horă, dă iese şî iel, băieţî şi f'etile-i zîśe „jîdan nebotezat".

— Şî une ţ-î băietu?

— Ei, ia aiśea — iśe — ia acolo dup-o tufă.

— Ia k'iamă-l încoaś.

Îl k'iamă la dînşî. Cîn îl k'iamă-l v'ede.

— Aăsta ţ-î băietu?

— Aista-i!

Dzîśe mitripolitu câtră-mpărat :

— Împărate, şti śe? Dumneata ai să-i fi nănaş, io — zîśe — am să-l creştinez.

— Bińe — zîśe — prea sfinţe. Hai s-o faśem ş-asta.

S-au da jos dîn trăsură şî l-o luatu-lă mitripolitu şî l-o botezat, nănaşu l-o ţînut pe braţe[6]—i l-o dat îm braţe—şî l-o făcut creştin. Acuma cum să-i puie nume? C-acolo iera-n cîmp. Nu i-o putu să-i puie nume alfel', dăcît i-a pus nume „N'ic-a Cîmpului". Florile-m piept, luśeferii pă umeri[7].

— Hei, măi N'ic-a Cîmpului! D-acu nainte, dă az înainte, te numeș N'ic-a Cîmpului. Uite-aișea ște-z dăruiesc io ca nănaș, că-s împărat: îz dau un cal dă la trăsură, îz dau un rînd dă haine d-a m'ele. Cîn îi împlini anu îț las o scrisorică — cîn ai să-mplinești anu, ai să vi la mine[8]-acasă la-mpărățiie une sînt io. Ș-atunșea ț-oi da și țiia ște-ț trăbuiește.

— Bine, nănașule!

I-a sărutat mîna, a mitripolitului ș-a nănași-so, s-a luat ș-a plecat. I-a dat un cal dă la trăsură, iel a luat calu și s-a dus[9] cu mă-sa acolo-m pădurea așeia. Ște zîște către mă-sa?

— Mamă! Une să mai mergem noi în sat[10] aiș dîm pădurea asta? Io am să fac aișea um bordei, cu niște scoarță, cu ște-oi puțe, ș-ai să te duș și dumneata în sat p-aiș, pî colę, ai să-m capeț o mămăligă dă făină ș-am s-o mîncăm aiș îm pădure și n-ar să ne știie nime.

— Bine, dragu mamii. Cum zîș tu, așa fac.

Au făcut și iel um bordei acolo-m pădure și-ș ține calu șela pă lîngă iel, îl păște, îl arănę, îi căuta de dînsu. Ș-au trecut az, au trecut mîne, pînă cînd au trecut anu. Mai treșę anu. Da iel ș-aduște-aminte și dă peste scrisorica-așeia.

— Hăi, mamă — zîște — ști ște?

— Ște-i, dragu mamii?

— A trecut anu și io la nănașu nu m-am dus[11]. Ia să-m faș un cuptor dă merinde, că io mă duc la nănașu și pă dumneata te las aiș.

— Bine, măi N'ic-a Cîmpului! Uite-o fac și asta treabă.

A făcut un cuptor dă merinde, l-o pus pă cal, ș-o luat o ploscă ș-o pus-o dasupra pă șă, s-o luat ș-o plecat — ș-o luat zîua bună dă la mă-sa și s-o dus. După ște s-au dus, iaca merge, și merge, și merge, și merge,

ca cuvîntu dîm poveste
mîndrâ înainte ieste

și merge mult și bine. Și mergînd așa pă drum, iaca să-ntîlnește cu Pîcală.

— Bună zîuă, măi Nic-a Cîmpului!

— Mulțumez dumitale!

— Măi, mă iei și pă mîne — zîște-n tovărășie cu tine la nănașu, să-ț h'iu argat? Mă iei ca argat?

— No cum să te iau io, bre, să te mai iau și pă tine — zîște?

— Io mă duc sîngur, bre, nu te iau — zîște.

— Mă, ię-mă și pă mine, că am să-s prind bine, că io am să-ț h'iu argatu tău — zîśe — vreau să-ț h'iu argat. Am să-z dau mîna la śe ťe-o puńe, la cutare, la una, la alta, și ię-mă și pă miń-n călătorie cu ťiń.

— De, bre, dacă zîś tu păn la atîta, hai să ťe iau și pă ťiń.

Și l-a luat și pă dînsu-n călătorie. Călări amîndoi pă cal, merğęu. Acuma, merğînd iei călări așa amîndoi, zîśe cătă dînsu aista, Pîcală :

— Măi N'ic-a Cîmpului, dă-m și miia — zîśe — olea dă apă, bre. Ai că ai apă poaťe la ťiń.

— Măi — zîśe — am olea dă apă într-o ploscă — zîśe — da — zîśe — am puțînă.

— Păi ia dă să beau și io, bre !

Îi dă śela plosca să beie, iel a pus-o la gură[12]. Cîn a pus-o la gură :

— Măă-i caldă, mă, apa, mă ! Da-o încolo, dă-o-m mă-sa-n cur !

A zvîrlit-o dîntîi.

— Ee pă — iśe — bre, io ț-am da să bei apă și tu mńi-ai vărsat apa. — Iśe — asta nu-m plaśe miia. Iacă asta nu-i bună tovărășiie.

— Taj din gură, bre, śe ieș prost ? Doar śe, ia uiťe fîntînă[13], ieste, găsîm fîntînă înainťea noastră și iei apă.

Ei bun ! Merğe iei amîndoi. Merğe, și merğe, și merğe. Aďevărat au gîndi Pîcala și s-o făcut o fîntînă înainťea lor[14], da fără cumpănă, fără ńimica, fără găleată. Ajunğe la dînsa.

— Ei, măi N'ic-a Cîmpului ! Aij ne dăm joz după cai, b'em apă, luăm, faśem căpestrele dă la cai le faśem un hîrzop și-z dai drumu, îm dau drumu io întîi, pă urmă-z dai drumu tu și bei apă, forťe biń[15] bem amîndoi.

— Ei, hai s-o fac și asta, mă.

Îl ia, s-a legat iel în hîrzopu śela l-a făcut căpestre dă la cai, ș-o da drumu ș-o băut apă Pîcalâ-aśela și l-o scos afară N'ic-a Cîmpului dîm fîntînâ ș-îl l'eagă și pă iel ș-îj dă drumu și iel[16]. Cîn să-l scoată-afară Pîcala, numa și puńe colo capacu pă fîntînă : trosc ![17].

— D-acu nainťe, a ńeu iești ! Aiś să-n stai ![18] Dacă juri pă paloșu tău ca să merg ieu în locu tău la nănașî-to, ťe scot dîn fîntînă, dacă nu, nu ! Asta o fac ! Și sâ-n dai miia hainile tale să ńi le dai miia, și io să ți le dau p-a m'ele[19].

Śela dă frică, N'ic-a Cîmpului, če să mai facă?

— Hai, bre, zîc-o fac şî asta, dacă m-ai prins la aşa śeva, o fac şî asta, ţ-o dau.

— Tu aşa să spui: să-n h'i sluga mę pîn la moarte! Să-n h'i slugușoara mę să-n h'i pîn la moarte [20] tu!

I-o dat caii şî s-o luat ş-o-ncălicat pe cai ş-o plecat. Şî merğe iei, şî merğe, şî merğe, şî merğe, şî merğe, pîn cîn a da Dumnezău ş-a ajuns la nănaşî-so. Cîn a ajuns la nănaşî-so, calu lu N'ic-a Cîmpului a sărit peste poartă [21], da a lu Pîcala nu. S-o dus şî i-o deşkis p-o fată d-a împăratului — care av'ę tri f'eţe împăratu — i-au deşkis poarta ş-au întrat şî iel acolò. Cîn au întrat acoló, i-o băgat caii-n grajd, îl ię şî să duśe Pîcala — iel iera acuma, iera h'inu-mpăratului — să duśe la-mpărat sus [22], l-o luat l-o băgat sus la palat sus, la-mpărăţiie. Da N'ic-a Cîmpului? N'ic-a Cîmpului a rămas jos pî la grajd.

— Ei, ai veńit, măi h'inule?

— Am venit, nănaşule.

— Bine c-ai venit, mă h'inule, ia să stăm la masă.

Au stat la masă, o mîncat. După śe-au mîncat, iaca zîśe către dînsu:

— Heei — zîśe — măi h'inule! — au zîs nănaşî-so. — Ia uiţe, vez śe salăţ [23] ţ-am dat io d-ai sta la masă?

— Da dă uńe le ai dumńeata, nănaş?

— Mă, le am — iśe — dă la grădina cu zîńę.

— Śe vorb'eş? Apă hăăă! că lasă c-am să trimăt io slugușoara mę să mńi-aducă d-acoló dă la grădina cu zîńe. Da-ntîi, da nănaşule — zîśe — aj bę apă — zîśe — n-ai apă p-aiś?

— Păi ieste apă-aiśea la fîntînă — zîśe — da — zîśe — la fîntînă-i bălaur şî ţ-aduśe nimenea, că — zîśe — le mănîncă balauru!

— Hăăăi! — zîśe — las că trimăt io slugușoara mę — zîśe — la fîntînă să ni-aducă apă. Slugușoara mę!... tu-z găujioara mă-ti, ia vino-ncoaś.

— Śe-i, stăpîńe?

— Iaca śe-i — zîśe — puńe mîna pă două găleţ şî ţe du la fîntînă să mńi-aduś apă.

Să duśe la fîntînă — puńe mîna pă două găleţ, să duśe la fîntînă. Bălauru iera dasupra pă fîntînă. Cîn îl v'ede pă

Nic-a Cîmpului bălauru, Nic-a Cîmpului a stat în loc şî să uita şî iel, cum să dea să ducă la fîntînă. I-a zîs balauru

— Hai[24], N'ic-a Cîmpului — iśe — îndrăzńeşťe şî vinăncoaś la mine, că ţîia nu-ţ fac ńimica. Dacă venę Pîcala-n mîna, înapoi nu să mai duśę — zîśe — da ţîia nu-ţ fac ńimic. Vino-ncoaś că tu, nu mă-ndur dă ťińe, că tu ieş frumos. Vină şî ia apă!

S-o dus iel ş-o luat două găleţ dă apă. Cîn o luat două găleţ dă apă ş-o dus acoló, bucuria-mpăratului cîn o văzut apă — că n-o văzuse[25] d-atîta timp — ş-o pus mîńile-n cap

— Vai dă mine — zîśe — măi h'inule, da vrenică slugă ai

— Vrenică, nănaşule, nu ţ-an spus că-i vrenică? Să vez că ne-aduśe şî zarzavatu ne-aduśe de la grădina cu zîne ne-aduśe. Ei, sluguşoara mę!

— Še mai poftiţ, stăpîńe?

— Să ťe duś să ńe-aduś verdeţuri dă la grădina cu zîńele, că dacă nu, să şťi că-s tai capu. Ię două panere-m mînă!

A luat două panere-m mînă, să duśe să-i aducă verdeţuri. Da cîn i-a dat, trecătoarea lui iera pî la fîntînă[26], îl vede balauru pă N'ic-a Cîmpului.

— Un ťe duś, N'ic-a Cîmpului?

— Păi de, un mă duc? M-a trimes să-i aduc verdeţuri, că n-are cu če sta la masă[27], să-ş facă salăţ, să-ş facă.

— Du-ťe-n napoi, c-aşa spuńe că ťe duś, da alfel nu ťe du! Că-n napoi dacă ťe duś, nu mai vi! Du-ťe şî spuńe-i aşa: să-s facă on haram c-om bg'iś să-s facă dîn douspărześe pk'ei dă g'ivol, şî ťe duś, da alfel nu ťe duś.

— D-apo — zîśe — am să-l poś duśe?

— Du-ťe, că-l duś[28]. Du-ťe-napoi, ş-ai să-l duś. Să duśe.

— Ăi-iśe — stăpîńe, io aşa mă duc dacă-m faś om bg'iś dîn douăspreśe pk'ei dă g'ivol.

Ăi, zîs şî făcut, a dat uordin la argaţ, s-a dus rępiďe şî i-a făcut om bg'iś adăvărat dîn douăşpe pk'ei dă g'ivol, i-o pus coadă un gorun[29] întreg. L-a luat pe spaťe N'ic-a Cîmpului şî două panere-m mînă şî să duśe pî la balaur, treśe pî la fîntînă.

— Ei, N'ic-a Cîmpului, îl poz duśe?

— Îl poś.

— Bagă samă, N'ic-a Cîmpului — iśe — ťe duś acolo la grădina cu zîńe, ajunği acoló. Ai s-ajunği la zîna a mai mare, la aia — iśe — i ďai un g'iś ş-ar să steie un śeas mortă, ş-ai să-ţ iei verdeţuri dă care-ţ plaśe ţîie. La aśę mai mijlośiie,

i să-i dai două ș-ai să-ț iei iar șî d-acolo verdețuri dă care-ț
lac țîie. La a d-a triilea, ai să-i dai tri, să steie tri śeasuri
nǫrtă ș-ai să-ț iei verdețuri dă care-ț plaśe țîie, ș-apo d-acolę
i dă vale-ncoaś[30]. Ai înțăles?

— Am înțăles, năljațe-mpărațe.

Să ię șî pleacă. Adivărat, s-au dus ș-au ajuns acolo la
rădina cu zîńe. Cîn au ajuns, au ajuns la śę mai mare. I-au
lat om bg'iś[31], au stat un śeas mǫrtă. S-a dus ș-o luat verde-
uri dă care i-o trăbuit lui, dă care i-o plăcut. Să duśe la
ęlantă mai mijlośiie, la aśeia i-o dat două ș-au stat două
easuri mǫrtă. Ș-o luat șî đe-acolo verdețuri dă care i-o
răbuit, o pus îm panerś[32], s-o dus la śęlantă mai mică, de-al
rii. La aśeia i-au dat tri ș-o luat șî đe-acolo iară śe i-o trăbuit
ui: verdețuri, pătrunjăi, śe i-o trăbuit lui, pentru salată.
Le pune-m paneri, umple panerile, le ię-m mînă, șî biśu pe
mere șî vińe-napoi[33].

Cîn vine, cobǫră pî la balaur.

—Ei, N'ic-a Cîmpului, ai luat?

— Am luat, năljațe-mpărațe.

— Vină-ncoaś să iau șî io vo dǫuă.

S-a dus ș-a luat șî balauru vo dǫuă dîm panere.

— E, de-acum mi-s destule. Dă-i-le[34] să le mănînśe-m
mă-sa-n cur acolo — zîśe.

I le duśe. După śe i le-a dus acoló[35], au sta la masă. Ei,
mpăratu cîn au văzut așa:

— Vai dă mińe — zîśe — măi h'inule, da vrenică slugă
na ai, bre! Ca a ta slugă—śi—ni nu să mai iezistă, bre!

— Ei, de, nănașule — iśe — o am vrenică.

— Ei, da dac-o ai așa dă vrenică, n-ar h'i bun — zîśe
— finc-ai venit la mine pă locurle astea aiś, n-ar h'i bine să
e căsătoreș șî tu, bre?

— De, nănașule, bine-ar h'i — zîśe — da nu știu pă śe
ată să iau.

— Haai, śe fată să iei? Am io potrimńică pîntru țińe,
care niś nu iezistă p-aiśea — zîśe — ńiś nu iezistă!

— Dar care fată-mpărațe, s-o iau? Nănașule! Spune-m
care s-o iau?

— Ai să iei fata lu-mpăratu șărpesc, dacă-i puțę-o, dacă
nu, să știi că n-o iei!

— Îi! Slugușǫra mę! Vinâ-ncoaś!

— Śe mai poftești, stăpîńe?

— Vină-ncoaś la mińe. Ia uită śe ț-am poftit : să ťe ie să ťe duś să ńe-aduś pă fata lu-mpăratu șărpesc. Că dacă nu îs tai capu!

— M-oi duśe dac-oi puťę, dacă nu śe am să fac? Mi-tăia capu!

Să ię și să duśe-așa sîngur, să duśe plîngînd. Ducîn sîngu așa, treśe iar pă lîngă fîntînă, pă lîngă bălaur. Balauru ier pă fîntînă

— Uni ťe duś acu, N'ic-a Cîmpului?

— Mă dus să-i aduc pă fata lu-mpăratu șărpesc.

— Śe vorbeș tu, bre, dă clacă? Tu ieș copk'il, bre? Cum s ťe duś s-aduś tu k'iar pă sorî-mea lu Pîcala? Pî doar mă du și-l mănînc acoló! Tu iej ńebun? Pîntru ťińe hai c-ar ma m'erğe, dar pîntru Pîcala s-o aduś tu k'iar pă sorî-mea Nu! Du-ťe-n napoi[36] și spune-i așa cum ťe-mvăț io. Dacă vr s-o iei tu pă fata lu-mpăratu șărpesc, du-ťe ș-o ię, că-i sorâ mea, nu-i alta, dăcît îi sorâ-mea. Îi sora mę. Du-ťe-napo la-mpărat[37] și spuńe-i așa : să-z dęię doăsprăześe care să-z dęi dă porumb, doăsprăześe care să-z dęie dă mălai mărunțăl douasprăześe care să-z dęie dă miere dă stup și doăsprăześ care să-z dęie dă mălai mărunțăl. Și ťe duś, da alfel', nu ť duś. Auz śe ț-am spus io? Du-ťe napoi[38].

S-a dus înapoi la-mpărat și-i spuńe :

— Nălțaťe-mpăraťe, io mă duc, d-am dai așa śe-oi śer io.

— Śe să-z dau, bre?

— Îm dai doăsprăześe care dă mălai mărunțăl, doăsprăześe care dă porumb, doăsprăześe care dă carne dă ialoviță și doăsprăześe care dă mńere dă stup. Ș-argați la iele, ș mă duc, alfel' nu mă duc.

Zîs și făcut.

—Duśeți-vă și puneț pîn căruț.

S-a luat și s-a dus ș-a prins a puńe pîn căruț[39]. A-ncărca bine, a pus argați la iele, s-a pus N'ic-a Cîmpului într-c căruță[40] înainťe și mînă, băieťe, după dînsa. Să duśe. Ș mérğe iel, și merğe, și merğe, și merğe, și merğe, și merğe și merğe,

ca cuvîntu dîm poveste
mîndrâ înainťe ieste

pînă cînd ajunğe pă moșiia lu-mpăratu corbesc. Cîn ajunğe pă moșiia-așeia, a prins a dăscărca, fraťe dragă, dîn căru

și le-a stat înainte la oastea aśeia la-mpăratu corbesc. Ieșă-mpăratu corbesc înăintea lui.

— Nic-a Cîmpului, śe binefiś vrei să-z dau io țiia pîntru că ni-ai stat înainte la oastea mę? Śe binefiś să-z dau io dumitale?

— Miia nu-m trebuie niś-om binefiś să-m dai, nu-m trebui să-m dai ńimica.

— Nu? Na-ț o pană[41] d-astea dă corb dă la mińe: cîn ai să gîndeș la mińe, io am să h'iu la țińe.

A luat-o și iel ș-o pus-o zvîrlită-m buzunaŕ[42] acoló, au pus acolo-m buzunaŕ zvîrlită, au lăsat. Să ię și pleacă — carăle śelante s-o-nturnat înapoi — și pleacă înainte cu śelante. Și męrgę, și męrgę, și męrgę, și męrgę, și męrgę. Iac-a da Dumnezău sfîntu ș-a ajuns pă moșiia lu-mpăratu furńiśesc. Acolo iar cîn a ajuns, a prins a dăscărca[43] mălaiu śel mărunțăl, l-au dăscărcat în toate părțîle ș-au stat înainte la-mpăratu furńiśesc. Ieșă înăintea lui.

— Hei, N'ic-a Cîmpului, śe bine, bre, vrei să-z dau io țiia acuma că ńi-ai stat înainte la oastea mę?

— Nu-m trebui nimica, bre, să-m dai, nu-m trebui nimic. An dat, nu-m trebui nimic.

— Nu? Na-ț-o pană[44] dă astea dă furnică dă la mine: cîn ai să gîndeș la mine, io am să h'iu la țińe.

Au înturnat carăle śelante înapoi, au luat-o și iel ș-o pus-o-m buzunaŕ[45], o plecat înainte. Mai merge-o bucată cît mai merge, iac-a dat Dumnezău sfîntu ș-ajunge pă moșiia a lu-mpăratu șoriśesc. O prins a descărca porumbu śela, l-au dat în toate părțîle, au descărcat toate căruțăle și i-o stat înainte lu-mpăratu șoriśesc. Ieșă-mpăratu șoriśesc înăintea lui.

— Ei, măi Nic-a Cîmpului! Śe bine vrei să-z dau io dumitale că ne-ai stat înainte la oastea mę?

— Nu-m trebe, înălțate-mpărate, nu-m trebu ńimic să-m dai!

— Nu? Na-ț-o o urek'e[46] dă astea dă la mińe: cîn ai să gîndeș la mine, io am să h'iu la țińe, că ai să ai nevoie și dă mińe.

Iel a luat și iel ș-o pus-o-m buzunar. Iaca d-acoló iară mai merge-o bucată. Merge, și męrgę, și męrgę, și męrgę ș-ajunge pă moșiia lu-mpăratu albińesc. Aśelea iera mai răle[47]. Au pus albińele pă dînsu să-l mănînśe. Au prins a descărca și iel mierea aśę de stup au dat-o în toate părțîle și le-o stat înainte

la-mpăratu albińesc. Ieșă înăinťea lui împăratu albinesc.

— Hei, măi Nic-a Cîmpului! Șe bińe vrei să-z dau io dumitale că ne-ai stat înainťe la oastea mę?

— Năljaťe-mpăraťe, nu-m trebu nimic!

— Nu? Na-ț o pană d-astea dă albină dă la mine: cîn ai să gîndeș la mine, io am să h'iu la ťińe, că io știu un ťe duś tu! Tu ťe duś la fata lu-mpăratu șărpesc, și fără mińe să știi că n-o iei[48]. Ș-ai să ai ńevoie dă mińe. Pune-o-m buzunar.

A luat-o ș-a pus-o-m buzunar.

— Ia uită — iśe — ia acolo[49] stă, o vedz? Uni-i curtea-aśeia — zîśe — ia acolo[50] pă dealu śela, pă vîrfu dealului, acolo-i fata lu-mpăratu șărpesc, și la dînsa ťe duś.

— Bine, înălțaťe-mpăraťe.

S-o luat ș-o plecat[51]. Zîs și făcut. Să duśe. Au înturnat carele înapoi, N'ic-a Cîmpului o rămas sîngur și să ię și să duśe-acolo la curťea śeia uńe i-o arătat împăratu albinesc. Cîn i-o arătat acoló, să duśe întră-n curťe. Cîn au întrat în curťe:

— Bună zîua, înălțaťe-mpăraťe.

— Mulțămes dumitale. Șe-i cu dumneata, Nic-a Cîmpului?

— Am venit să-ț iau fata în căsătorie.

— Bińe! Ai să-ńi iei fata-n căsătorie, da-ntîi să-n faś porunca care ț-oi da-o ieu, ș-apo an să-z dau fata după ťińe. Da dacă nu faś porunca care ț-oi da-o ieu, îs tai capu[52].

— Bine, înălțaťe-mpăraťe, să veďem śe poruncă-m dai.

— Iaca śe poruncă-z dau: vez alea[53] tri jirez dă grîu?

— Le văd.

— Mîne dimineață să h'iie treierate, fiecare pusă la locu lor și să-m faś pk'ităriie-m pǫrtă[54] să-m dai pîńe caldă să mănînc, ș-atunśea să știi că stai cu mine dă vorbă.

— Bińe, înălțaťe-mpăraťe, dac-oi puťea, am să fac, dacă nu, ńi-i lua capu, că doar p-atîta-s pus: că n-oi puťę faśe, îń-iei capu!

— Ei, du-ťe-acolo [55] la jirez.

S-a luat și s-o dus la jirezîle-aśele. Cîn s-o dus acolo-ntre jirez, să pune și iel jos acolo lîngă jirez, stătę și iel acolo zmerit și plînğea acolo-ntre jirez. Śe să facă iel? Nu știę să facă nimic! Să uita [56] și la jirez, și plînğę, și sta și iel și să gîndę śe oi să facă. Iacă acuma plîngînd iel acoló,

scoțe-o batistă să să șteargă. Cîn a scoz batista să șteargă la uok'i, dă peste penele śelea, peste pana [57] śei de corb. Cîn au dat peste dînsa, iel atunśea o dat peste toate.

„Măi! Ia acuma — zîśe — să h'iie împărații ăia, poațe m-ar îmvăța și pă miṅe śe să fac. Poațe m-ar îmvăța și pă miṅe śe să fac să h'iie-mpărații ăia care le-am prins și io lor bine".

Împărații a și fos la dînsu toț! Atunśea a fost înaințea lui.

— Śe ne-ai poftit, N'ic-a Cîmpului?

— Śe v-am poftit, împăraților? Ia uite śe greutate ne-a dat împăratu șărpesc. A zîs că astea tri jirez [58] dă grîu să le treier, să le fac să le pui fiecare la locu lor să-i dau sama dă cîțe mii dă k'ilograme dă grîu a ieșît și să-i fac pk'itărie-m poartă, să-i dau pîṅe caldă să mănînśe mîne dimineață.

— Uăăăi, măi [59] Nic-a Cîmpului! — zîśe — śe-ai stat ș-ai vorbit! Niś în samă nu băga tu lucrurile astea! Niś în samă nu băga! Pun-țe și țe culcă. D-acu nainte, treaba noastră, pun-țe și țe culcă.

Atunśea iel s-o pus și s-o culcat. Cîn s-o pus și s-o culcat, cîn o șuierat împăratu furṅiśesc din dejite ș-împăratu șoriśesc, ș-împăratu corbesc, cîn o șuierat dîn dejițe, atîta s-au adunat ligioile śelea, mai ales șoareśii, s-a băgat în jireadă și nu le-au ajuns să ieie cîțe-on h'ir dă grîu [60] dă pă spic, cîțe-on h'ir dă grîu nu le-a ajuns să ieie, că n-a avut dă unde. Și jireada a rămas tăt întreagă cum iera clădită. Așa a rămas jireada întreagă cum iera clădită. Au ales, l-o luat — fiecare-l lua ș-îl punę la țuhal: fiecare lua cîte-on h'ir dă grîu ș-îl punę la țuhal. Ș-în clipă i-a făcut astă treabă. Pă urmă, împăratu albinesc i-a făcut pk'itărie-m poartă [61] dă să coșę pîṅe. Dimineața cîn s-a sculat, iera pîne caldă să mănînśe. Bun! Îl scoală pă Nic-a Cîmpului dimineața, împăratu albinesc.

— Ei, scoală, N'ic-a Cîmpului, că ț-am făcu porunca care ț-a dat-o. Ia uite, na, ia uite ia asta-m [62] mînă și țe duś acasă la-mpărat. Bagă samă: împăratu are tri f'ețe tot om port [63], tot o mînă [64], tot on uok'i, tot om pk'iśor [65], tot om păr. Ar să ț-o deie s-o cunoști care-i a lui dîn tri. Fără mine, să știi de la mine că fără mini n-o iei. Ia uiță, țîne pana asta d-albină, țîne-o iśea la tine-m bozunaṙ să ai grijă dă dînsa, și tu să gîndej la miṅe, că io am să h'iu

io la ťińe-m bozînar şî cîn oi h'i io la tine-m bozunar, iar pă ia ar să ťe puie-n capu ḿesî şî io — zîśe — am să ies dă la ťińe dîm bozînaŕ ş-am să zbor, tu să baji sama cîn oi zbura io. Şî cîn oi zbura io, io am să mă pui — iśe — în frunťe[66] drep la fata lui... Şî ię cîn o-ncreţî oleacă dîn frunťe, tu să te răpez să pui mîna pă dînsa. Ai înţăles śe ţ-an spus io?

— Am înţăles, împăraťe.

— Hai, du-ťe! Merği sănătos!

Să duśe la-mpărat. Cîn să duśe la-mpărat, adîvărat pk'itărriia iera-m poṛtă[67], să cośę pînea, i-o dus pîne caldă, ş-au înťins pă ḿęsă, au făcut masă şî s-au pus la masă fiiecare s-o pus. Şî le-o scos pe-aśelea tri f'ete şî le-au adus.

— Iaca, Nic-a Cîmpului! Ioťe astea sîn f'eťele mele: tu dîn tri f'eťe să-ţ aleği care ţ-or plăśę ţîia dîn iele, care ţ-o plăśę dîn tri. Ia uiťe, pun-ťe în capu ḿesî ia acoló şî uiťe la iele bińe, măsoară-le cu uok'ii şî care ţî s-o-părę, aia ai s-o iei.

— Bińe, înălţaťe-mpăraťe, aşa an să fac.

Ei bun! S-a pus iel la masă, a mîncat şî iel cît a mîncat. A mîncat şî f'eťele, stătę f'eťile la masă-m pk'iśǫre lîngă dînsu acolo asemeńea cu iel.

Iel atunśea să uită[68] la bozunar şî s-a gîndit la alg'ină. Cîn s-a gîndit la alg'ină, alg'ina iesă d-aiśea dîm bozînaŕ şî-l plezńeşťe pă dînsu p-aiśea peste bot[69] şî să duśe la dînsa ş-îi faśe ţac! în frunťe. Ia a-ncreţît oleacă dîn frunťe. Cîn a-ncreţît, iel să răpede şî pune mîna pă dînsa: hap![70] pune mîna pă dînsa.

— Asta-i a mę — zîśe — înălţaťe-mpăraťe.

— Apu, măi Nic-a Cîmpului, śine ťe-a-mvăţat — zîśe — să-i mănînś cîcatu[71] — zîśe.

Adevărat ieste că dacă i-l mîncăm, i-l mîncăm!

— Bun jmeker ai fost d-ai, d-ai priśeput-o tu aşa dă bine! — Dacă alg'ina i-a găsît-o, albg'ina, albg'ina! A luat-o dă mînă:

— Ei, a ta[72] să h'iie! D-acu înainťe stai să-z dau zăstrea iei, să ťe pui în trăsură cu dînsa-z dau patru cai la trăsură, ťe pui şî ţ-o iei şî ťe duś uńe-ţ plaśe.

Aşa[73] o şî făcut. S-o dus fata ş-o luat zăstrea iei toată ş-o pus-o-n trăsură, s-o pus cu dînsa-n trăsură şî merğę-n trăsură cu dînsa. Acuma, mergîn cu dînsa-n trăsură atîta

loc, merğę şî ię să uita la dînsu. Da ię — iera deşteaptă şî iera năzdrăvană, dacă ię ştię inima lui.

— Măi Nic-a Cîmpului! Bre, śe merği tu, bre — iśe — aşa supărat, şî scîrbit, ca cîn n-ai h'i tînăr? Dă nu pui tu mîna pă mińe-oleacă? Nu poţ să ţe joś cu mińe? Sau n-am şî io — zîśe — dragoste cătă tine, sau nu ţ-îz dragă, mă? Spune-m, bre — zîśe — dacă nu ţ-îz dragă sau m-ai luat că ţ-îs urîtă, că io mă duc înapoi acasă la tata — zîśe. — Cum de merğem amîndoi aşa pă drum fără să skimb o vorbă cu ţińe? — zîśe.

— Da miia — zîśe — nu-m plaśe dă ţińe? Dacă nu mi-ar h'i plăcut, nu ţe-aş fi luat!

— Păi cum, pui?

Da iel:

— Ai, nu — zîśe — că — zîśe — ia uiţe, aşa — zîśe — am io supărare-aşa...

— Măi, taj dîn gură, că ieu ştiu că nu mă duś pîntru ţińe, tu mă duś pă mińe pîntru Pîcalâ. Ieu ţ-o spun clar că tu mă duś pîntru Pîcalâ! — Dacă iera năzdrăvană!

Ei bun! Acuma, dzîs şî făcut! Merğę iel acuma, k'iar dă mai rîdę iel aşa cum mai rîdę, da nu tumna, că dacă iera cu inima ŕę, că să uita la dînsa şî să perdę! Să perdę, că ştię că n-o duśe pîntru iel! Să perdę! Ş-a ḿers iel, a dat Dumnezău sfîntu ş-a mers pînă cîn a ajuns la fîntînă pă la bălaur. Cîn a ajuns p-acoló pă fîntînă pă la bălaur, le-a văzu bălauru, a văzut-o pă soră-sa-n trăsură.

— Hei — zîśe — N'ic-a Cîmpului, ai venit, ai luat-o pă soră-mea?

— Am luat-o! — zîśe. — Ia uiţe — iśe-i în trăsură.

A ieşî balauru dîn fîntînă, s-a dus ş-a sărutat-o pă soră-sa.

— Bagă samă [74]: pîntru ţińe-ai luat-o, că dacă n-o iei pîntru ţińe ş-o duś pîntru Pîcala, acolo viu ş-îl mănînc î-mpărăţîie la-mpărat! Ai înţăles če ţ-am spus io?

— Am înţăles, năltaţe-mpăraţe.

Acuma, cîn a ajuns N'ic-a Cîmpului cu dînsa acolo la-mpărăţîie la-mpărat, a văzut-o şî f'etele împăratului, ş-împăratu şî Pîcala o veḑę, cîn o văzut-o:

— Vai dă mine [75] şî dă mine — zîśe — tată — iśe — aăsta ar să h'iie h'inu nostru! Io-s spui, tată, că-aăsta-i h'inu nostru, că aăsta-i năzdrăvan! Dacă a adus iel pă

fata lu-mpăratu șărpesc, ca dînsu nu să mai iezistă năzdrăvan, să nu mai poaťe! Aăsta-i năzdrăvan!

— Taj dîn gură, tu fată hăi! Nu vez că i-am dat io straiele mele, nu cunosc io haińile care le-am dat io? Doar io cunosc hainile care le-am dat io — zîśe. — Nu-s astea haińe care le-am dat io?

Da Pîcala de coló, cum a întrat ș-a băgat-o în odaie-acoló:

— Slugușora mę!... tu-z găujioara mă-ti să-s... t, ia vină-ncoaś!

— Śe-i, stăpîne?

— Măi! Acuma să merği cu mińe pă cîmp, c-aj mînca o prepeliță. Aj mînca o prepeliță, dîn lut, dîm pămînt vreau s-o mănînc acuma! Acu pune mîna pă armă, șî io, șî merği cu mine să mănînc o prepeliță.

N-a avut încotro, o pľecat.

— Hai că ḿerg.

Au lăsat-o pă dînsa la-mpărățîie, s-au dus amîndoi. Acuma mergînd amîndoi pă cîmp pîn ńișťe mirișťe, pîn ńișťe grîu, cum au mers iei, au zărit o prepeliță, o zburat. Acu N'ic-a Cîmpului o-nťins pușca[76] șî trăğę-m prepeliță, da ăsta, Pîcala, iera în urma lui șî Pîcala trăję în N'ic-a Cîmpului trăję. N-o apucat a traje N'ic-a Cîmpului îm prepeliță și Pîcala cîn o tras, o tras cu arma-ntr-însu, l-o pușcat șî l-o da jos, l-o omorît pă N'ic-a Cîmpului, l-o lăsat mort.

După śe l-a omorît, l-a luatu-lă șî l-a tras în ńișťe urzîś mari[77], ńișťe ursîś nalťe, l-a trasu-l-acoló șî l-a lăsat mort acoló. Vińe-acasă Pîcala, să duśe-acasă. Îl întreabă împăratu, șî f'eťile:

— Vai dă mine șî dă mine, da un ț-ai lăsat dumńeata sluga dumitale? Une ț-ai lăsat sluga dumitale, une ț-î sluga?

— Vai dă mine șî dă mine — iśe — ar să viie șî sluga — iśe — śe vorb'eș dumńeata? — zîśe. — Vińe șî sluga — iśe — a mai întîrzîiat oleacă în urmă, că să viie cu prepelița — zîśe — da trebui să viie — zîśe.

— Taj dîn gură — zîśe — că dumńeata — zîśe — nu vine — iśe. Atunśea s-a cam supărat ș-împăratu, s-a cam supărat, că iera vrenică sluga.

Ei, acuma bălauru dîn fîntînă[78] a auzît puşca care-a tras Pîcalâ dă l-a puşcat pă N'ic-a Cîmpului. A ieşît dîn fîntînă şî s-a da dă tri uori peste cap[79] şî s-a făcut împărat dă nu mai iezista-n lume. Aşa dă mîndru şî frumos śe s-a făcut iel, bălauru. Şî să duśe pă cîmpia-aśęia[80] s-o dus, au luat-o pă cîmpie. Şî merğe, şî merğe, şî merğe, şî merğe. Şî să-ntîlńeşťe cu un śoban, iera cu ńişťe uoi pe-acolo. Mergînd iel pe miriştea-aśęia bălauru şî s-a-ntîlnit cu śobanu, întreabă pă śoban :

— Măi śobane?

— Da, înălţaťe împăraťe!

— Te-aş întreba śeva, bre, dacă nu ťe superi. — Zîśe — umblîn p-aiśea cu uoile pîn miriştea asta, pîn urzîcăriia asta, pîn grîile astea, n-ai văzu śeva, n-ai dat peste nimica?

— Vai de mine — zîśe — înălţaťe-mpărate, drept ţ-oi spune : mi-a dat lăcrămile şi-am plîns, an găsît um băięt ia acolo în ńeşťe urzîś dat, împuşcat, mort, vai dă mine, aşa dă mîndru şî frumos śe iera, îs spui drept — iśe — m-a rup la inimă cîn l-am văzut.

— Da uni-i, bre? Ia ię şî mă du pă mine.

A lăsat uoile şî să duśe cu dînsu ş-îl duśe-acolo. Cîn s-a dus, s-a uita[81] la dînsu :

— Ei, lasă-l bre, d-acu nainťe du-ťe tu! Lasă-l, du-ťe la uoi, lasă-l. D-acu dacă i mort, i mort, lasă-l.

Să duśe. Au rămas iel. Cîn o rămas iel, zîśe cătă iel :

„Ei — zîśe, vorbin iel aşa, vorbę bălauru sîngur — ei — zîśe — nu ţ-an spus io? — zîśe. — Nu ţ-an spus io — iśe — că ar să-l omoare pă Nic-a Cîmpului? Doar io an ştiut că-l omoră — zîśe — Pîcala, nu i-am spus io?"

În sfîrşit, să duśe balauru la dînsu, l-a luat şî l-a dat mai încolo, l-a scos dîn urzîś ş-a suflat ia aşa peste dînsu, a suflat şî cîn i-a dat o palmă, s-a sculat îm pk'iśǫre.

— Măi — iśe — că mult[82] am mai dormit, stăpîńe!

Da iel nu-l cunoşťę śińe-i.

— Apoi — zîśe — măi N'ic-a Cîmpului, dacă nu ieram io şî nu veneam ieu, dormeai tu dă veśii[83] veśilui amin! Vez śe ţ-a făcut Pîcalâ? Ei, śe faś tu acuma cu dînsu? Oar mă duc io : dacă nu-i faś tu śeva, mă duc io îm fîntînă[84] şî mă fac bălaur şî vin acolo ş-îl mănînc acum.

— Nălţaťe-mpăraťe, drept ţ-oi spuńe : d-acu năinťe — iśe — lasă-l că treaba mę. Pîn-aiś[85] an fost — iśe — sluga lui, pîn la moarťe, c-aşa an jurat pă paloş, păn la mǫrťe să-i

h'iu sluga lui. D-acu nainte, nu-i mai sînt sluga lui! D-acu nainte, mă duc acoló şî vorbesc io cu dînsu.

— E, să te văd! Dacă nu, să mai am bază că să te omoară iară, du-te, mă fac io, merg io cum îs io acuma ş-acolo-l mănînc. Îl mănînc brustur.

Ei, s-a luat şî s-a dus. A veńit N'ic-a Cîmpului. Cîn a veńit N'ic-a Cîmpului, cînd l-o văzut śeia că vińe N'ic-a Cîmpului la toţ li s-a umplut ińima, ş-mpăratului, şî la f'eţe, şî fimeii, li s-a umplut ińima dă bucuriie.

Întră coló în ogradă, au întra pă poartă, să duśe la-mpărat. Cîn să duśe la-mpărat, čela-i zîśe, Pîcalâ :

— Ai veńit, sluguşora mę, — zîśe — ... tu-z găujioara mă-ti?

Da Nic-a Cîmpului atunśea :

— Ba — iśe — ţ-oi ... ţe io p-a mă-ti! Nu mai mérğe d-acu nainte! Ţ-am fos sluga ta pîn la moarte? Năna̧şule, d-acu i-am fos sluga lui pîn la moarte, că iel — dzîśe — ia aăsta m-a băgat pă mińe veńind la dumńeata, m-a băgat îm fîntînă şî n-a vru să mă scoată dîn fîntînă, a vrut să mănńeśe ş-an jura pă paloş c-am să h'iu sluga lui pîn la moarte. Dacă nu mă crez că ţ-îs io h'inu dumitale, cu śe m-ai boţeza pă mińe cîn m-ai boţezat?

— Păi, măi N'ic-a Cîmpului, io pă ţińe ţe-am boţezat — zîśe — cu florile-n k'ept, c-ai fost în cîmpu cu florile şî cu luśeferii pă umeri. Ia dăzbracă-ţe.

Atunś să dăzbracă iel[86]. Cîn să dăzbracă, au văzut adevărat florile-n k'ept şî luśeferii pă umeri.

— Tu ieş[87] N'ic-a Cîmpului! Apu dă śe nu mi-ai spus d-atunś? Trăbuię să-n spui atunśea, bre! Ţ-a fos frică? Dă če nu ni-ai spus d-aăsta? Io împărat ca mińe şî nu-m spui tu miia dă dînsu? Cum de-ai făcu tu dă nu mi-ai spus tu miia?

— Iacă, năna̧şule, aşa an jurat, dac-an jurat pă paloş, a trăbuit să-ndeplinesc jurămîntu. I-am fos sluga lui pîn la mo̧rte şî m-a-nźiat balauru dîn fîntînă.

Śe vorbeş? Da bălauru dîn fîntînă ţ-ă cumnat?

— Păi mńi-i cumnat — zîśe — da cum — zîśe — că i sora lui, pă-i sora lui! — zîśe.

Cîn o auzît împăratu, o rămaz dă ţemn, au rămas minunat. Atunśea śe faśe?

— Ia vină-ncoaśe tu[88], măi, la mine!

Vine-mpăratu ş-îl faśe bucăţîcă dă bucăţîcă l-a făcut, bucăţîcă dă bucăţîcă l-a făcut şî l-a pus în doi dăsaji ş-a

cătat o iapă dă nouă ani stearpă şî l-a pus pă dînsa. Şî i-a da drumu să-l treie-n lume şî une pk'ica nuca, pk'ica şî bucăţîca. Une pk'ica nuca, pk'ica şî bucăţîca[89]. Şî l-a treierat ţotă lumea a treierat pînă cîn n-a mai rămas ńimica. Ş-apo a venit iapa înapoi. Şî după śe l-a isprăvitu-lă pă Pîcala dă n-a mai fost, apoi d-acolę i-a spus lui N'ic-a Cîmpului nănaşî-so :

— Hei, dragu nănaşuli ! D-acu nainte vrei să stai aiśea la mine, oar vrei să te duś acasă la locurle tale? Să-z dau şî io avere, să-z dau bogăţiie.

— Nănaşule ! Mă duc şî io d-acu năinte mă trag şî io spre casa mę, spre locurle mele, că pă mama am lăsat-o ca vai dă capu iei sîngură şî văduvă, an lăsat-o, nu mai ştiu ńimica dă tri patru ani dă zîle dă cîn nu mă duc acasă. Ş-acuma mă trag şî io inspre casă.

— Bun ! Iote : mă duc ş-îz dau altă trăsură cu patru cai, şî-z dau zăstre, ş-îz dau bańi ca să ai cu śe trăi.

S-o dus şî i-a dat altă trăsură cu patru cai şî cu-aśeia cu a lui care iar cu patru cai, i-o pus zăstre şî d-acolo dă lampărat, i-o dat bănet cît i-au trăbuit lui şî ş-o luat zîua bună de la bălaur. S-o dus şî le-au sărutat bălauru pe-amîndoi şî i-a spus bălauru :

— Cumnate — zîśe — şî io dă az înainte nu mai stau, c-am avut om blăstăm dă la tata şî dă la mama ca să stau bălaur în fîntînă pîn-acuma. Ş-acuma s-a-mplińit blăstămu şî dă az înainte, mă duc acasă, că şî io-s împărat ca ş-împăratu ăsta. Tot împărat îs şî io, da io — zîśe — ute îz d-atîţa ańi : îz dă nouă ańi[90] dă zîle dă cîn îs bălaur ş-an stat în fîntînă d-am împlińit blăstămu care m-o blăstămat mama şî tata. Ş-acuma — zîśe — mă iau şî mă duc acasă. Merği sănătos, şî dă az înainte, să nu să ştiie oar ńe mai vedem, oar nu ńe mai vedem, dar d-acu nainte — iśe — mi-an luat zîua bună dă la sorî-mea şî dă la tińe, merği sănătos acasă.

Ş-o da mîna cu tăţî, s-o luat ş-o plecat şî s-o dus acasă. Şî iel s-o pus în trăsură cu fimeia, cu famelia, s-o luat ş-o venit pînă la mă-sa acasă. Cîn au ajuns la mă-sa, o găsît-o tot îm bordeu aśelaş care-o lăsase iel.

— Ei, mamă, d-acu nainte — zîśe — hai să ńerğem şî noi — zîśe — la ţară, să ńerğem şî noi la o marğină dă oraş, ca să-m fac şî io o curte ca să trăies şî io mai bińe-oleacă.

A luat-o pă mă-sa şî s-o dus şî iel la o marğíńe dă oraş şî ş-o făcut şî iel o-mpărăţîie ca ş-a nănaşuli, cum o avę nănaşî-so.

Şî m-an suit p-o prăjînă
Şî v-am spus o minśună!
Iacă atîta-i povestea.

Pov. o ştie „de mult, de cînd eram copil. De la un bătrîn, Ursu Bîrgău. D'e mult de-atunś. Era de meserie tot la pămînt, lingurar, rudar. Toader Pelin o mai ştie".

Cunoşti Harap Alb? „Am auzît-o, da-i lungă".

mg. 2801 I b-IIa. Inf. Stoian Alexandru; Stînca — Tg. Neamţ; culeg. O. B., L. V. în 2 iulie 1965; transc. O.B.

Note

[1] Povestitorul se uită spre stînga. [2] Pov. arată spre stînga, cu dreapta. [3] Pov. ridică dreapta. [4] Pov. arată înainte, cu mîinile. [5] Pov. ridică arătătorul stîng. [6] Pov. schiţează ţinerea în braţe [7] Pov. subliniază, cu stînga. [8] Pov. subliniază, cu stînga. [9] Pov. arată spre dreapta, cu stînga. [10] Pov. arată spre dreapta, cu stînga. [11] Pov. ridică arătătorul drept. [12] Pov. duce stînga la gură. [13] Pov. arată spre dreapta şi sus, cu dreapta. [14] Pov. arată spre dreapta şi sus, cu dreapta. [15] Pov. ridică mîinile. [16] Pov. ridică stînga. [17] Pov. bate în masă, cu stînga. [18] Pov. bate în masă, cu stînga. [19] Pov. subliniază, cu stînga. [20] Pov. subliniază, cu stînga. [21] Pov. arată înainte, cu stînga. [22] Pov. arată în sus, cu stînga. [23] Pov. arată înainte, cu stînga. [24] Pov. cheamă, cu stînga. [25] Pov. ridică dreapta. [26] Pov. arată înainte, cu arătătorul stîng. [27] Pov. arată spre dreapta, cu stînga. [28] Pov. subliniază, cu stînga. [29] Pov. subliniază, cu stînga. [30] Pov. duce mîinile spre el. [31] Pov. se răsteşte cu dreapta. [32] Pov. pune dreapta în palma stîngă. [33] Pov. ridică stînga. [34] Pov. schiţează gest de lepădare spre dreapta, cu stînga. [35] Pov. arată spre dreapta, cu stînga. [36] Pov. subliniază, cu stînga. [37] Pov. arată spre dreapta, cu arătătorul stîng. [38] Pov. arată spre dreapta, cu arătătorul stîng. [39] Pov. subliniază, cu stînga. [40] Pov. arată spre dreapta, cu stînga. [41] Pov. arată înainte, cu arătătorul drept. [42] Pov. duce stînga la buzunarul drept de sus al hainei. [43] Pov. schiţează presărarea, împrăştierea spre stînga, cu stînga. [44] Pov. pune arătătorul stîng pe masă. [45] Pov. duce arătătorul drept în jos. [46] Pov. duce dreapta la urechea dreaptă. [47] Pov. subliniază, cu stînga. [48] Pov. subliniază, cu dreapta. [49] Pov. arată spre dreapta şi în sus, cu dreapta. [50] Pov. arată spre dreapta şi în sus, cu dreapta. [51] Pov. ridică mîinile. [52] Pov. ridică dreapta. [53] Pov. arată spre dreapta, cu arătătorul drept. [54] Pov. arată spre uşă, cu arătătorul drept. [55] Pov. ridică dreapta. [56] Pov. se uită la dreapta. [57] Pov. duce mîinile la buzunarul stîng. [58] Pov. se uită la dreapta. [59] Pov. duce stînga la obraz. [60] Pov. ridică arătătorul drept. [61] Pov. arată spre uşa din stînga, cu dreapta. [62] Pov. arată în jos, cu stînga. [63] Pov. subliniază, cu arătătorul drept. [64] Pov. subliniază, cu arătătorul drept. [65] Pov. subliniază, cu arătătorul drept. [66] Pov. duce dreapta la frunte. [67] Pov. arată spre uşă, cu stînga. [68] Pov. se uită în jos. [69] Pov. duce stînga la nas. [70] Pov. apucă, cu stînga. [71] Pov. arată înainte, cu mîinile. [72] Pov. arată spre stînga, cu stînga. [73] Pov. loveşte cu stînga în palma dreaptă. [74] Pov. admonestează, cu arătătorul drept. [75] Pov. loveşte palmele. [76] Pov. întinde dreapta înainte, schiţînd ţinerea puştii. [77] Pov. arată spre stînga şi sus, cu stînga. [78] Pov. ridică stînga. [79] Pov. schiţează rostogolirea, cu stînga. [80] Pov. arată înainte, cu stînga. [81] Pov. se uită în jos. [82] Pov. pune mîinile pe obraz. [83] Pov. subliniază, cu stînga. [84] Pov. arată spre dreapta, cu stînga. [85] Pov. subliniază, cu mîinile. [86] Pov. duce mîinile spre piept. [87] Pov. loveşte palmele. [88] Pov. se uită spre dreapta. [89] Pov. subliniază, cu stînga. [90] Pov. subliniază, cu arătătorul stîng.

8. ARAP ALB

D'in vremile vek'i, odată înt-o țară iera u-mpărat. Împăratu avę șî iel doi fiśori, ďin ťińerețele lui. Crescură mari, voińiśi, să gîńeșťe-mpăratu — iel iera la puťere mare, harńic, tare cu-mpărățîie puťernică :

„Ę, io mîńe poimîńe o să bătrîńesc, să m-așăz șî fiśorii, ca să rămînă așăzaz ďe mińe". Zîśe :

— Mă ! Pă unu — zîśe — vă pun împărat aiśea șî pă unu vă pun împărat — că-z la puťere — în țara veśină — zîśe — ca s-aveț amîndoi împărățîie — zîśe — rămîńez ďe mińe-mpăraz — zîśe.

Bińe ! Puńe pă unu acoló pă scaunu lui împărat, care rămasă împăratu Roșu. În țara veśină, puńe pă ălalalt împărat, șî i zîśea împăratu Verďe. Impăratu Roșu, care rămăsęsă acoló pă scaunu tătîńi-so, iel avę tri fiśori : doi care iera mari, crescură mari, voińiśi, harńiśi, hăl mai mic mai prostan. D'in copilărie nu puťę să-l facă uom ca să fie la plăśere, iel avę un nărav ďe copil mic, că iel să źuca-n čenușă. Ma eialalț îi mai zîśę șî śenușotcă, frațî lui. Împăratu iera năcaz, ș-împărăťeasa că nu-i familia-ntreagă, sînătǫsă ca cum vrę iei. Da zîśe :

— Acuma — zîśe — asta — să gînďę iei, împăratu, ș-împărăťeasa — iac-o rămîńę p-aśiia — zîśe — șî — zîśe — pă ășťialalț doi — iče — să-i așăzăm noi — zîśe — pună cîn sînťem îm viață.

Da fraťi-so, împăratu Verďe iară veďę că treśe timpu, aźunje la bătrîńęță, să gînďę :

„Mă ! — iel avę o fată. — D'i śe să striińez io? Fraťinio are tri fiśori, s-aduc unu ďi la iel să rămînă-aiśea împărat în locu mńeu ! Če să vină altu?"

Trimęťe-o carťe la fraťi-so :

— Mă, să-n trimeț on fiśor ďe-a tău, să-l aičea moșťenioŕ, împărat în locu mńeu — zîśe — ca să rămînă aiśea.

Bińe, veďe iel scrisǫrea di la frați-so — zîśe cătă fișoru-ă mare zîśe :

— Mă ! — zîśe — uiťe śe zîśe unk'i-to — zîśe. — Mpăratu Verďe — zîśe — ťe duśi tu-mpărat acolo — zîśe — să rămîńi moșťeńitoŕ în locu lui, împărat acolo.

Ęęi, fișoru să-ncorăjă :

— Bińe ! — zîśe.

Să gîndi iel :

„Aiśea tă sînťem noi tri — zîśe — da — zîśe — i ma bińe-acoló să mă duc io sîngur".

— Mă duc, tată !

Nǫ, gată iel, îi dă cal, îi dă haińe, îi dă śe-i trăbă lui să ducă pă drum. Ię iel cal, să suie călare și gată și-j ię zîua bună de plecare, și pleacă. Da-mpăratu să gîndisă din vreme.

„Stai să-l śerc io să veďem că fi-o asta stăpîn de dus atîta drum?".

Să-mbracă iel ca o mămuie și ięsă-n capu orașului p-on drum mai scurt, cu on cojoc păcurăresc pă iel și făcut mămuie-acolo, o mămuiață, și stă acolo-n calea lui. Cîn vińe iel coló, ťanțoș fișoru, fălos pă cale, călare, că iel să duśe, iel iese di coló dint-o coťitură-n calea lui. Și-l văzuu ! așă urît ! Și să-n-tǫrsă năpoie ! Uńe să să ducă iel? Śe? Iel să să ducă pin lucruri d ęlea? Iel ńi nu s-o depărtat ș-o văzut iel mămuia-aia acoló, apăi cîťe să i să-n-tîmple lui pă cale? Întǫrśe înăpoie. Tată-so să duśe pă altă cale iară scurtă și aźunje-acasă. Să bagă.

— A śe-i, mă?

— Tată ! — zîśe. — Împărățîie, ńempărățîie — zîśe — śe văzui ieu — zîśe — nu mă duc să nu mai văd înpărățîie pună-i lumea !

— Eee, măi ! — zîśe. — Io am știut că tu ieșți om slab — zîśe. — Nǫ — zîśe — nu tu iej de-mpărat ![1]

— Nuu ! — zîśe — ieu pin d-ęlea nu mă duc ! Șăd aiși-acasă.

Cătă ălalalt.

— Mă — zîśe — ťe duśi tu, mă — zîče — că-asta nu-i stăpîn de-mpărățîie.

Ălalalt, corajie bună, iel o foz năcăjît că nu l-o mîna pă iel.

— Mă duc io, tată !

—T'e du !

Să gată și iel ca frați-so. Mpăratu iară-o făcut ș-atunș
a porńeala lui cum o făcut cu frați-so. Iesă-n capu orașului
ăt în forma aia, mămuie. Iel, mai fălos ca frați-so coló cîn
orńește și să duśe. Da cîn aźunje-acoló la locu ăla, iesă
ată-so-n calea lui, mămuie așă urît și împistrițat ca drașii,
î-l vede! Ș-întorce calu înăpoi! Hai! Duśe-acasă, zîśe:
„Uńe să mă duc ieu? D'irept-o avut-o frați-meu! Uńe
e duśi tu la ahăștia? — zîśe. — T'e duśi! Apăi — zîśe — cîz
-eștia — zîśe — ț ies în cale? — zîśe.

Tată-so să duśe — iară pă drum mai scurt ș-aźunje-acasă
năintea lui.

— A śe-i, mă?

— *Th*ată! — zîśe. — D'irept-o avut-o frați-meu — zîśe.— Să nu mai vez împărățiie ș-împărat pună-i lumea! — śe. — Uńe să te duj? — zîśe. — Če văzui io!

— Če-ai văzut?

— Hoo! — zîśe — să fi văzut dumeatale — zîśe — apăi lumeata mureai acoló[2] — zîśe.

— No — zîśe — amî știut io — zîśe — că voi nu sînțeț ameńi de-mpărat. Iacă rămîńe ńimica — zîśe — de voi — śe — de cum să vă duśez la unk'iu-to, niśi a mę o să nu is stăpîńi s-o stăpînit!

Da Śenușotcă i-auză di colo — umbla și iel p-acoló.

— Auz, tată! — zîče —. Să mă laș să mă duc io.

— Măi prăpădîtule, d-apăi tu uńe vrei să te duśi? Uńe rei tu, amărîtule? Tu te duśi tu? Uńe te duśi?

— Mă duc io acolo la unk'iu — zîśe — să rămîn împărat!

— Păi tu iej de-mpărat?

— Ieu!

Și iel niśi nu puțe să-l îmveță niśi carte, niče școlă u-mvăța, nu, iera un om mai... slăbuț copil.

— Da de uńe să te duśi tu! Caută-z de treabă — zîśe — lacă n-am putut io faśe uom din tińe-aiśea? — zîśe. — T'e duśi u acoló! — zîśe. — Tu nu iej de dus! Dacă n-am putut pă știalalț — iśe — c-aștea or foz vreńiśi, da nu tu!

Hmm! Să năcăjăște copilu, că nu-l lasă. Să ię mîńiuos opilu și să duśe de năcaz pin uoraș. Da împrimblînu-să iel -acolo pin uoraș de năcaz, coló la-o uliță iesă-o bătrînă în alea lui, și stă acolo lîngă-on cuot.

— Crăișorule! Crăișorule! Fi bun dă-m și mie-om bănuz — zîśe — că-z muiere săracă, slabă și bătrînă.

Iel, ḑe năcaz că nu l-o lăsat tată-so, ńi n-avę bai cu bătrîna.

— Če-s trăbă, bătrîno?

— Dă-m șî mie-om bănuț.

Așă-i traje-o pălmuță lu bătrîna! Să duśe p-aśi-ncolo, năcăjît, mîńiuos așă. Bătrîna să duśe șî ięsă-nt-altă uliță în calea lui acolo la un cuot. Cîn vińe iel p-acolo:

— Auz, crăișorule? Fi bun[3], dă-m șî mńie-om bănuz — zîśe — că șî io-z muiere săracă, șî slabă, șî bătrînă.

Da iel, nu mai ńimica, numa îi trasă șî la bătrîna o pălmuță.

— Nu vorbi cu mińe ḑe bańi — iśe — io-z năcăjît, nu am bai cu bańii tăi să-z dau ț̌iie bańi — zîśe.

Da, să duśe. Bătrîna să duśe pă altă uliță, șî la altu cuot acolo, iese iară-n calea lui. Cîn vińe iel șî treśe p-aśiia pi lîngă ię:

— Crăișorule! Fi bun, dă-m șî mńie-om bănuț. Uťe — zîśe — îz bătrînă șî ieu, șî săracă șî, să-am șî io om bănuț să-m ięu śeva pă iel.

Iel atunśea să gîńi:

„Mă! D'e așťea nu mai scăp pună-i lumea, hai pă asta s-o plăťesc să mă scăb ḑe ie“:

Bagă mîna-m pojînar șî scǫťe-om ban:

— Na, bătrîno! T'e du ḑin calea mę!

Da bătrîna, dacă-i ḑeḑe banu:

— Auz, crăișorule! Ascultă, ascultă la bătrîna, să-s spună baba śeva — zîśe.

— Da śe vrei să mai spuńi?

— Ascultă numa: — iśe — tu vrei să ťe duji la unk'i-to... Iel atunśea minťenaș trăcsări pîn iel śeva, întristrat: „D'e-uńe șťi asta că io vreau să mă duc la unk'iu“? Da iel stă așa uimit. Zîśe:

— Da!

— Apăi — zîśe — stăi să-ț̌î spun, pă śe cale să porńeșťi.

— Nǫ, babo, spuńe! —iel atunși să-ncorăjîă — spuńe, babo!

— Uită-ťe — zîśe. — T'e duśi, ťe duśi la unk'i-to — zîśe — tu ťe duśi! Da — zîśe — ťe du acas — că ťe lasă tată-to să ťe duśi, numa — zîśe — cîn o fi la porńeală, să-i spuńi lu tată-to să-z dę haińele lui care-o fost iel mire cu ięle, șî sabia care-o fost iel mire cu ię, șî calu care-o fost iel călare cîn o foz mire, șî să porńeșťi, să ťe duśi. C-apăi ťe duś.

Să duśe-acasă.

— Lasă-mă, tată, să mă duc io la unk'iu.

— Mă! Ieu ťe las, da tu nu ieşti stăpîn, dacă n-or fost aşťea stăpîńi să să ducă. Tu nu ťe poz duśe.

— Ba mă duc!

— Nọ... du-ťe — zîśe — dacă vrei să ťe duśi, ťe duśi, tu iară-ntorśi ca ăşťia — zîśe.

— Ba mă duc.

— Nọ, du-ťe. Gată-ťe iuťe! Îz dau haińe care vrei tu să ei, şî cal, mîncare — zîśe — şî ťe gaţ şî ťe du.

— Ho, ho, tată, nu aşă!

— Apăi cum, mă?

— Mmm! Îm dai haińele dumetale care-ai foz mire cu ele, sabia care-ai foz dumeata mire cu ię — zîśe — şî calu care-ai fos călare dumeatale cîn ai foz mire.

— Hăăău! — zîśe. — Păi d-elea śeri tu la mińe? Hapăi io am bătrînit, mă — zîśe — ieu mai ştiu de zdremţele-ęlea că uńe or mai fi acuma? D'e sabia aia? Păi atunśi o fost alťe săbii, mă, io acuma am săbii să-z dau ţîie de-aiśea[4], nu... rujińituri d-elea śeri tu la mińe?

— Nu — zîśe — alea mi le dai.

— Ş-apăi calu, mă — zîśe — ala de cîn l-o fi mîncat cîńii, uasăle din iel? D'e uńe să ţî-l mai dau io ahăla?

— Ba alea, tată.

— Hă, caut ieu.

Să duśe să suie acoló-m pod, caută ńeşťe zdremţe — veďe p-acolo — să gîńeşťe iel:

„O să fie śeva dintr-aheşťea, de-atunśia din vremile-ęlea?"

Le ţîpă źos de-acoló — găsăşťe-o sabie rujińită p-acoló.

„Poťe să fie — zîśe — asta — zîśe — cîťe-am purtat ieu — zîśe".

Iacă ţîpă o rujińitură de-acoló.

— Nọ, ioťe, mă! — zîśe. — Aşťea o fi dac-o fi[5] — zîśe.

Să ię iel, să-mbracă cu iele, ię sabia aia rujińită, a! Bińe.

— D-apă cal — zîśe — du-ťe ię-ţ — iče — că caii-s acoló — zîče — io de uńe să-z dau calu care-am fost ieu călare pă iel cîn am foz mire? — zîśe. — Śe ńiśe uasăle cîńii nu le-or mai fi găsît să le mînśe — zîśe — de cum să-z găsăsc ieu acuma! — zîśe.

Da bătrîna îi spusęsă lui, zîśe :

— Mă ! Cîn ťi-i duśe să ięi tu calu, atunśea — zîśe — tu — zîče — să ięi om blid cu ovăs, să ťe duśi la tăs caii. Șî cari n mîncă ďin uovăs, p-ala să-l ięi. P-aia să ięi om blid cu uorz să ťe duj la tăs caii ďe cîťe tri uori, șî care nu mîncă din ie p-ala să-l ięi. Să ięi om blid cu foc, să ťe duj la tăs caii, ș care-o mînca ďim foc, p-ala să-l ięi, că-ala ț-î calu tău.

Bińe. Iel dacă-i spusă tată-so așă, să dusă șî luo om blid — că iel nu șťię că uńe-i calu lui, da iel ș-aduśe-aminťe că bă trîna cum i-o spus — să duśe ia om blid de ovăs, să duś la tăs caii : mînca ďin ovăs. Da înt-o fundǫńe iera un cal ră ďe aprǫpe că nu-s puťę sta-m piśǫre, dacă îl scoťęi, îl dobor vîntu, aburii źos. Ăla nu mîncă ! Să gîńi iel :

„Asta śe să mînśe, că-asta ș-așă-i amărît ! A nu mîncă"

Mai duśe o dată : nu — ăialaz mînca — ala nu !

„Mă — să gîńeșťe. — Mă, n-o fi prăpăďitu ăsta dad ď cap mie?"

Să mai duśe-o dată : tăs caii mîncară, iel nuu ! Nij n să uită cătă ovăs.

„Hm ! Stăi — zîśe. — Duc să iau unu ďe uorz".

Ia um blid cu uorz : tăs caii-mbuca ďin uorz, ala-amărî ďe-acolo ďin fundǫńe ńi nu să uita cătă uorzu lui !

„Mă — zîśe — ba ca pămîntu — să gîńeșťe-iel — ast m-o fi dat mie ďe cap. Če fac io cu-aăsta" ?

Să mai duśe-o dată : tăt așă. Duśe-a triia uară : ăialal mînca, da iel nu.

„A ! Stai în loc ! Iau unu cu foc".

Duśe ia um blid cu foc. Cîn s-apropię ďe iei, pufăię pă na șî suśę cu botu șî trămńę caii, de focu lui !

Da cîn să duśe la amărîtu ďin fund, uodată împlînt gura[6] îm blidu cu foc !

— Ei, bătu-ťe Dumńezău ! — șî-i tras-o palmă. — Ap tu iej dad mie? Hmm !

Să mai duśe-o dată la ăialalț : da ďe uńe ! Tăt așă. Cî aźunsă la iel, iară-mplîntă gura[6] îm foc.

— „Hiii ! — să-nśiudă iel — pintru Dumńezău, d-apă aă sta să-m fie mie dat? Să mă duc io ! Cu śe să mă duc io cu aăsta?"

Să mai duśe-o dată. Cîn i-a triia uară, iară-mplîntă gura îm foc.

Atunśi i trasă-o palmă. Şi-i trasă-o palmă de să dusă de păręte! Să gîńi iel:

„Nọ! Tu ieş slab, cu ťińe n-o să fac io treaba".

Şî-l luọ, de-abę trîmurîn şî-l scọsă-afară. Cîn îl văzu tată-so:

— Nọ! — zîśe. — D'-eştia cai ai luọt dintră caii mńei, cîs cai am io aičea, cu asta ťe duśi tu?

Să gîndi în gîndul lui:

„Şî ăialalţ or fost slabi, da tu n-o să te duji niśi pună uńe-or mers ahăia!"

Să-mbracă mămuie, bărbăťeşťe, şi să duśe p-o uliţă mai scurtă iară-n locu care-o foz la hăialalţ fraţ a lui, şî l-aşťeapt-acolo, să vadă iel că śe să fie dim porńeala lui.

Copilu ięsă mereuţ cu calu, ięsă p-acoló p-o uliţă. Cîn aźunje la o diştanţie oarecare, če calu zîče:

— Stăpîńe, suie-ťe-n spaťe la mińe!

— D-apă uńe să mă sui, că tu de-abę meri gol?

— Suie-ťe-n spaťe la mińe — zîśe — n-avę bai.

Să suie iel acolo trîmburînd pă iel aco, amărîtu de cal. Să scutură calu-o dată cîn să sui, ş-aşa-l ţîpă de sus! Să gîndi iel:

„Nọ! Acuma cîn aźung îm vatră, îi ńimica de mińe!"

Îl sprijońi calu frumos în spaťe.

— Da cum fu, stăpîńe?

— Mă, gîńii, căluţule, că cîn aźung de vatră, n-o să mai aleagă prav dim mińe!

— Vez, asta-i palma aia — zîśe — care m-ai dat-o tu! — zîśe —. Îs plăcu cum mearsă?

— Vai de mińe — zîśe.

Să mai scutură calu o dată şî-l ţîpă mai sus! Iel gîńi:

„Nọ, atunśi scăpai, da acu-i gata!"[7]

Îl sprijońi calu frumos pă spaťe.

— Da cum fu, stăpîńe?

Zîśe:

— Să mă laźi — zîśe — că îm deďe-n gînd că tăt o să mor în aer, pună n-aźung la pămînt!

Să mai scutură calu-o dată şî-l ţîpă mai sus. Şî zîśe cătă iel:

— Cum să ťe sprijon acum: pă spaťe, o cu potcọvele?

— Cum îi vrę — zîśe — aşă să faśi!

Îl sprijońi frumos pă spaťe.

— Nọ, da cum fu, stăpîńe?

— Auz — zîśe — mă gînii că acuma prav şî pulbere c să să-aleagă de miṅe!

— Vez — zîśe — aşa ai făcut tu cu miṅe — zîśe. — Cîte pălmi m-ai dat?

— Tri! — zîśe.

— Tri îz dădei şî io — zîśe — ţîie — zîśe. — Nọ, acuma hai să merem.

Porṅiră. Calu merę, de niśe vîntu! Da zîśe:

— Cum vrei să ţe duc: ca gîndu, o ca vîntu?

— Ba — zîśe — cum îi vrę.

— Te duc ca gîndu — zîśe.

Şî porṅiră pă drum! Iel numa de merę în aer în spaţelé calului. Cîn aźunsără la tată-so, atunśea zîśe:

— Tu — zîśe — cîn aźunjem, şî vez pă tată-to — că tată-to i-acolo în capu uoraşului — zîśe — ṅe-aşţeaptă — zîśe — cîn îi vedę mămuia aia, mămuiaţa-aia — zîśe — tu să scoţ paloşu să-i tai capu!

Cîn aźunsără acolo, iel ieşî în calea lor. Da iel încă scọsă sabia şî jap! Să taie capu lu tat-so. Tată-so zîśe:

— Ho, mă! Să nu dai! Că — zîśe — ieu-s tata tău.

— Da — zîśe — cum îi?

— Pă — iśe — am veṅit să ţe văd că cum ţe duśi. Nọ biṅe.

Cîn îl văzu tată-so aşă cu on cal, să gîṅi:

„De uṅe-i asta? Śiṅe-i asta? Cum s-o şk'imbat lucru ăsta într-o clipă aşă iuţe? Hm!"

— Acuma ţe duśi! T'e duśi! Văd io că tu ţe duśi. Da — zîśe, dede mîna de despărţanie, ca un tată, îl sărută pă frunţe — şî — zîśe — ţe duśi, dragu tatii — zîśe — da — zîśe — o-mvăţătură de la miṅe-z dau — zîśe — : cu oameṅii spînz şî cu barba roşiie, cît îi fi tu-n viaţa tę să nu-s faj de lucru, că-ăia-s ọmeṅii dracului, şî te-nşală. Şî porṅeală bună!

Porṅi pă drum. Du-ţe — du-ţe, du-ţe — du-ţe! Du-ţe, copile, du-ţe! Du-ţe! Aźunsă-nt-o vreme pă ṅeşţe plaiuri, cu tufişuri pă ṅeşţe cărări încîlśiţe p-acoló, care umbla lumea pă iele, uọmenii. Nu şţię!

„Nọ acuma drumu p-aăsta mere, p-aăstalalt? Pă care mere, cum mere".

Şî iera şî um mîşcău de plọie, luṅecoz locu, pă uṅe să să ducă iei? Să duśę p-acoló, pă cari să duśę! Iesă-on uom în calea lor: barba roşie, spînz.

— Crăişorule! — zîśe. — Văd că ţe-ai obosît — zîśe — şî nu şti rîndu p-aiśea — zîśe — dă căluţu la mińe să ţî-l duc io, că io ştiu rîndu[8], că io-z đi p-aiśea — zîśe — să ţî-l duc io să ţe scot afară.

Iel, cîn îl văzu:

— Baa! Nu ţî-l dau! — zîśe. — Nuu! Las că-l duc io.

Hm! Ăla če să facă? Nu i-l đeđe. Să duśe pă-altă cărăruie, iesă-n calea lui mai đeparţe, tăt iel.

— Auz, crăişorule! Dă-m — că văd că nu şti rîndu p-aiśea — zîśe — ţe-obosîş rău — zîče — şî — če — dă-m calu la mińe — zîče — să ţî-l duc io să vă scot afară đe-aiśea đin cărăruile ęstea şî đin tufişu ăsta.

— Ba nu ţî-l dau — zîśe — că m-o spus tata — iel s-o greşît — m-o spus tata cîn am porńi đe-acasă că cu uameńii spînz şî cu barba roşie să nu-m fag đe lucru îm viaţa mę, că aia-s ǫmeńii dracului.

Ei, iel cîn auzî:

„Aiśi-i rău! Nu-i bińe".

N-avu-ncătro, să dusă, să duśe pă altă parţe, ş-îj ńegreşţe barba, şî faśe ńeşţe mustęţă mari. Şî ięsă-n calea lui, mai đeparţe, tăt pin tufişu ăla p-acolo.

— Auz, crăişorule! Dă-m calu-ăla — zîśe — că dumeatale — zîśe — ţe-ai obosît, nu şţiz rîndu p-aiśea, ia adă să ţî-l scot ieu, să ţe scot afară đe-aiśi.

Să uită la iel, văzu că nu-i ca hăialalţ, ca ăi doi care-or fost.

— Na! — zîśe.

Să gîńi iel:

„Ala şţie rîndu mai bińe, ńe scǫţe mai iuţe".

— Na-l! — zîśe.

Ię spînzu calu şî ies-afară. Da să făcu o căldură đe soare şî s-or obosît đe bună samă — cald! Acolo-n đeal, iel făcusă spînzu-o fîntînă-acoló, afundă, şî cu scară-n ię, şî đeasupra acuperiş. Cîn aźunsără la fîntînă, opriră-n loc.

— Ioţe-aiśea — zîśe — iestă-o fîntînă — zîśe — cu apă — zîśe — să bem o ţîră apă, că ńe-am obosît.

Şî să bagă bărbăţeşţe pă scară-n fîntînă şî bę apă şî ię iel apă đe-acoló şî să spală cu ię.

— Mm! Cît îi đe reče şî cît îi đe bińe-aiśea! Aiśea ţe răcorej — zîśe — ńi nu şţi śe bunătaţe-i aiśea! — zîśe. — Auz, crăişorule — zîśe — scobori-ţe đi pă cal — zîśe — şî

nu vini şî dumeatale — zîče — să bei o ţîră apă — zîśe — şî ţe răcoreşti aiśi, aşă-i de bińe-aiśea!

Să gîńi iel: „Şî mie mi-i seţe, să beau şî io o ţîră apă, dacă-i apa reśe".

Scoborî di pă cal, să băgă pă scară pun la apă şî beu apă. Spînzu bărbăţeşte ieşi pi lîngă iel pă scară deasupra — iel nu l-o ştiut că śe face spînzu — şî pusă cuperişu pă fîntînă!

— Nọ, acuma-i gata cu ţińe! Acuma-i gata! Dacă vrei să mai ai viaţă, să skepi de-aiśea — zîśe — să puńi źurămînt pă sabia asta, pă paloşu ăsta, că tu ieş sluga mńeu şî ieu-s stăpînu tău. Dacă nu — zîśe — aiśi îs piere capu!

Să gîńi bietu copil:

„Acuma-i gata de mińe! D'e-aij nu mai scăp! Če să fac? D'ecît să-m piară viaţa, mai bińe slugă![9] Iacă mă bag slugă şî ieu, şî če-o fi, aia o fi! Nu-m pierd capu".

Ę, pusă źurămînt că iel să fie slugă şî spînzu să fie stăpînu lui şî iel să-l ducă cu calu. Luọ calu. Şî spînzu pă cal. Du-ţe — du-ţe, du-ţe — du-ţe, du-ţe — du-ţe, cale lungă.

Če să-ntîmplă pă cale? Iacă-acoló înt-o cale pă uńe treśę iei, on furńicaŕ mare — avusăsă uspăţ cu uo furńică, mărita o furńică — ş-înşîraţ pă drumu lor de furńiśi. Atîţea furńiśi iera acolo k'emaţe la uspăţ, cu petrecańia lor, încît n-avęi pă uńi să treśi! Iel să gîńi:

„Vai, da śe de puţere de furńică! Aiśea cum calc io furńiśile-ęstea aiśea atîţea să le omor, trecîn păstă iele, şı ieu, şî calu? Mai bińe mă duc pi lîngă iele".

O luọ pi lîngă furńiśi pună uńe să gătă drumu lor de nu mai mearsără, atunśia ieşî iară-n drum. Zîśe spînzu cătă iel — i pusă numele Arap-Alb.

— Arap Alb!

— Če-i, stăpîńe?

— D'i śe mersăş p-acolo?

— Păi — zîśe — di śe să călcăm noi atîţea furńiśi — zîśe — să moră-atîţea? Mai bińe — zîśe — mersărăm p-acoló şî iacă iară ieşîrăm în drum.

— Nọ bińe, haidă.

Dug mai departe, mai departe, tă să duc, tă să duc. Ę, če să-ntîmplă acolo pă drum? O ţîră mîşcău de ploie dede iară în drumu lor pă uńe merę iei, să-ntîmplasă. Iacă-acoló roisă-on stup. Şî roiu s-apucasă şi nu şţie că-ncătro să deie de ploie, să pusăsă pă ńeşte clombiţă-acolo şî sta śumelit

acolo, că deḑę ploiță pă iel. N-avea uńi s-abată. Da iel le veḑe goanjele-acoló.

„O, săraśele, betele goanje — zîśe — cumî stau iele śumeliťe-aičea — zîśe — uńe să le găsăsc io on loc să le-adăpostez io p-aęștea ca să trăiască și iele!"

Ę, să uită iel încǫśi, să uită-ncoló, veḑe-o butǫrcă-acoló uńeva. Să deḑe iel și scǫsă briśeguța lui, briśeaga care-o avę iel, și zgîmăi-m butǫrcă, și făcu acoló îm butǫrcă o uǫlă mare și să dusă și scutură goanjele și le băgă-m butǫrca aia, și le dusă pim pădure mai afund, și le-așăză acolo.

— Nǫ ședez voi aiśea.

Da cîn o porńit đi la furńiśi, o furńică după iel:

— Stăpîńe! — zîśe.

— Śe-i?

— Stăi — iče — să-s plăťim — zîśe — că — zîśe — ńe-ai ocolit.

Ă, îi deḑe-o aripă.

— Na — zîśe — cîn ai avę ńevoie ḑe noi, s-aprinz aripaasta — zîśe — că noi cu tăťe ńeamuŕle veńim și ț-ażutăm.

— Bińe.

Stupu, după śe l-așeză la locu lui, o albină după iel pă cale.

— Stăpîńe, stăpîńe!

— Śe-i? — zîśe.

Iac-o albină.

— Uită-ťe! —zîśe. — Uiťe-aiśi o aripă — zîśe — đi la noi — zîśe — cîn îi avę ńevoie ḑe noi — zîśe — s-aprinz aripa asta, că noi veńim și-ț ajutăm đi śe îi avę ńevoie.

— Bińe!

Luă ș-aia. Să duśe mai ḑeparťe, mai ḑeparťe. Du-ťe, du-ťe, cale lungă. Cîn coló, śe să-ntîmplă? Iacă on uom acoló, arḑea un foc mare! Și pă ḑe-alături alťe focuri; um foc cu șępťe cară ḑe lemn'e, și în șępťe locuri cîťe șepťezăj ḑe cară ḑe lemńe ardę acoló. Și iel, îm miljocu lor acoló, și strîga ḑeacolo:

— Vai ḑe mińe și ḑe mińe! — zîśe. — Śińe moŕe ḑe frig! Io mor ḑe frig!

Da iel zîče:

— Ooo! bată-ťe-amaru tău să ťe bată! Apăi — zîče — cum tu mori ḑe frig — zîče — înt-atîťea focuri?

— Taji, măi Arap Alb — zîśe cătă iel, zîśe — şî mă ię şî pă mińe cu ţińe — zîśe — că o să-s prind bińe vrodată.

— No hai — zîče — că drumu-i larg, poz mere şî tu cu noi. Haidă şî tu.

O luǫ după iei p-acolo. Du-ţe — du-ţe, du-ţe — du-ţe. Cîn coló, če să-ntîmplă? Iacătă găsăs pă unu acoló la un cuptoŕ cu pită : — şepţe cuptǫre de pită făśę cîţe şepţezăj de cară de pită, şî iel mînca la pită-acoló di la cuptǫrel-ęlea, şî nu i s-aźunję !

— Vai de mińe, şî de mińe ! Śińe mǫre de fǫme, io mor de fǫme !

— Hăi, bată-ţe-amaru tău să ţe bată ! — zîśe cătă iel, zîśe. — Tu mori de fǫme — zîśe — cu şepţe cuptǫre şî de cîţe şepţezăj de uori şepţe cară de pită — zîśe — şî strîj că mori de fǫme !

— Taź, măi Arap Alb, şî mă ię şî pă mińi cu ţińe — zîśe — că odată o să-s prind bińe.

— Hai şî tu — zîśe — că şî tu poz mere, că drumu-i larg, haidă cu noi.

E, lui îi zîśę Flămînzîlă. Bińe ! Du-ţe-du-ţe, du-ţe-du-ţe cale lungă. Če să-ntîmplă cu iei? Acoló de-o lături de drum, on uom cu uon uok'iu cît luna şî cu unu ca la ăialalţ uǫmeńi. Da, să uita :

— Vai de mińe şî de mińe ! — strîga cu gură mare — śińi nu veďe, io nu văd !

— Ho, bată-ţe să ţe bată-amaru tău ! Cum tu nu vez, şî tu ai on uok'i cît luna — zîśe — şî tu nu vez?

— Taź, măi Arap Alb şî mă ię şî pă mińe cu ţińe — zîśe — că odată o să-s prind bińe şî ieu.

— Haidă şî tu cu noi, că ai loc, pos să meri dracului p-aśiia şî tu.

Să ię şî iel ! Grămadă mare de uǫmeńi. Lui îi zîśę Ok'ilă. Bińe ! Du-ţe — du-ţe, copile, du-ţe, pă drum mai departe. Če să-ntîmplă? Iacă on uom cu uo mînă cît aźunję la marjińea lumii ; haialaltă iera ca la ăialalţ ǫmeńi.

— Vai de mińe şî de mińe — strîga cu gură mare de-acoló că iel n-are mîńi.

Da iel zîśe :

— Hău, bată-ţe să ţe bată şî pă ţińe ! — zîśe. — Cîz văzui ca ţińe — zîśe-s tăs cu mińe — zîśe. — Cum n-ai tu

mînă — zîśe — n-ai tu mîńi — zîśe — ş-a tę mînă — zîče — aźunje pînă la marjińea pămîntului?

— Taj, măi Arap Alb — zîśe — şî mă ię şî pă mińe cu ťińe — zîśe — că o să-s prind bińe şî io odată.

— Hai şi tu — zîśe — că şî tu ai loc să meri cu noi. Mai am ca ťińe!

Să iau şî să duc. Du-ťe-du-ťe, du-ťe-du-ťe. Duc cale deparťe. Tăt să duc, tăt să duc.

Nǫ, če să-ntîmplă? Iacătă-aźung la-mpăratu. Dac-aźung la-mpăratu, să bagă-acoló la-mpăratu Verde, îj dau „întîlńit bun" acoló uńii cu alţî. Iacătă-i spuńe iel:

— Io am veńit đi la-mpăratu Roşu la dumńeatale, că ńe-ai trimes aişea — spînzu spuńe — să rămîn aişea, la dumeatale.

Îl ię-mpăratu:

— Bińe — zîče — ńepǫťe, c-ai veńit! Bińe c-ai veńit! D'e-aia-am trimes şî io — zîśe — la fraťe-mio — zîśe — să-m trimeată-on fişor.

— Da, am veńit.

Să duc acoló, să dau la omeńie, la prieťeńie, ca ńeamuri, şî ca-ntîlńiţ, la beutură şî la mîncare[10]. Împăratu — fata iera mare — şî k'iamă fata şî-i spuńe, zîśe:

— Uită, o veńit — zîśe — ńepotu — zîśe — la noi.

Duśe fata şî-i veđe.

— Hmm! Tată — zîśe. — Nu-z đe mińe! — zîśe.

— Apă cum? — zîśe.

— Haa, astea — zîśe — nu-z đe mińe — zîśe. — N-o să mă căsătoresc io cu-ahăşťia — zîśe. — Aşťia să-i potopi!

— Če să fac io cu iei să-i potop?

— Aa! Potopim noi — zîśe.

Iel avę ńeşťe curz đe-aramă, împăratu. Da, dacă avę curţîle đe-aramă, zîśe fata cătă iel, zîśe:

— Tată! — zîśe. — Uiťe — zîśe. — Baji acoló — zîśe — şępťe suťe đe cară đe lęmńe — zîśe — în curţîle-ęlea — zîśe — să ardă — zîśe — n şępťe zîle şi şępťe nopţ, să ruşască đe foc şî nu că-s roşii iele đe-aramă — zîśe — şî să-i baji acoló. N'e scăpăm đe-ahăşťia.

Bińe, împăratu aşă făcu. Şępťe zîle, şępťe nopţ le arsă cu cît'e şępťezăj đe cară đe lęmńe, şî lor le da mîncare şî beutură, că lui, la iel nu să cunoşťę đe aia că le dă lor mîncare şî beutură.

Iel mai k'ema cîte-o dată pă Arap Alb — iel iera cu calu — şî-i da cîte-om pahar de vin :

— Na, Arap Alb, bę şî tu om pahar de vin.

Da îl şî tăia cu palma păstă obraz pă-Arap Alb. Zîśe-mpăratu cătă iel :

— Păi — zîśe — ńepǫte ! — zîśe. — D'i śe dai în slugă? Că-ai slugă bun — zîśe — grijęşte calu.

— Lasă — zîśe — unk'iule — zîče — că de-aia l-o dat tata de-acasă — zîśe — ca să m-asculte śe-i porînśesc ieu !

— Bińe ! — Da să gîńi-mpăratu :

„Acum tăt îi gata ş-a tę".

Şępte zîle şî şępte nopţ arde focu cu cîte şępteząj de cară de lemńe-acolo pînă cîn o ruşît, de s-o făcut mai roş ca cum o fost arama roşie, de foc. Ş-înt-o sară, îi ię şî-i bagă acoló.

— Hei, măă ! Aiśea nu-i bińe de noi ! Că noi ńe topim de căldură-aiśea — strîga iei acolo.

Da Jerilă zîśe cătă iei :

— Mă ! — zîśe. — Uitaţî-vă — zîśe. — Să băgas sama bińe—zîśe — că răśesc ieu, da să nu fie prea frig, să-m spuńeţ, că — zîśe — cîn v-o fi vǫuă — zîśe — să nu vă fie frig — zîśe — să nu mai suflu, că dacă mai suflu, îng'eţaţ şî voi !

Suflă iel o dată, ş-odată să răśi !

— Mă — zîśe — mai trăbuie?

— Pare că — zîśe — că să mai sîmte-o ţîră căldură. Mai suflă uşurel, aşă puţîn.

— Mă ! Să nu mai sufli — iśe — că-ng'eţăm aiśea ! — zîśe.

Să culcară[11], să hoďiniră. Pă din afară s-o făcut g'iaţă, de nu s-o mai cunoscut curţîle de g'iaţă-acolo, atîta o foz g'iaţa pă iele !

Da, dimińeaţa-mpăratu zîče cătă sluji, zîśe :

— Auz ! — zîśe. — Duśe-vi-z—zîśe — şî — zîče — scoafeţî scrumu ăla de-acoló — zîśe — şî-l ţîpaz dracului — zîśe.

Să duc slujiile-acolo : de uńe să să poată iei să s-apropie de...

Să duc slujile la-mpăratu şî spuńe :

— Măiestafe ! Acolo — zîśe — nu fe poţ apropia de g'iaţă — zîśe.

— Cum aşă?

—Aşă — zîśe. — I-o g'iaţă ńemaipomeńită-acolo[12] — zîśe. — Aproape nu să cunos curţîl'e — zîče — de g'iaţă.

Duśe-mpăratu, să uită :

— Huuu ! — zîśe. — D'e-asta nu s-o mai pomeńit în lume — zîśe — aşă o g'iaţă !

Trăbuit s-aducă-mpăratu armată-acolo, cătańe, ca să desfacă g'iaţa să-i scoată de-acolo.

Zîče cătă fată :

— Tu, fată ! — zîśe — îi ńimica ! — zîśe.

— Nu, tată ! — zîśe. — Nu faśem căsătorie cu-aăşţia — zîče — încă mai avem lucru cu iei.

— Păi če să faśem?

Če :

— Şti śe faśi, tată — zîśe.

— Če să fac?

— Mestej — zîče — şepţezăj de mierţă de in cu şepţezăj de mierţă de mac, şî le dai să-l aleagă. Şî să tomńeşti cu iei că dacă nu-l aleg, le tai capu.

Împăratu petreśę cu spînzu-acoló la masă, — lui nu-i păsa de beutură şî de mîncare, că iel iera-mpărat. Da zîče cătă iel :

— N'epoţe !

— Aud, unk'iule !

Zîśe :

— Nu aşa uşor mere — zîśe — mpărăţîia — zîśe — noi avem multe — zîśe — śercări la-mpărăţîie — zîśe. — Încă mai avem tomńęle — zîśe.

— Da, unk'iule !

— Uite — zîśe — îz dau on lucru — zîśe. — Am ńeşte sămînţă — zîśe — să mi le-aleji, că — zîśe — dacă nu mi le-aleji — zîśe — apăi — zîśe — atunśea — zîśe — cap pintru cap ! — zîśe.

— Bińe, unk'iule ! O să faśem tăt če ńe dai.

K'iamă pă-Arap Alb, şî-i dă om pahar de vin, da-i dă ş-o palmă.

— Păi, ńepoţe — zîśe — di śe tăt dai în slugă — zîče — c-asta-i slugă bun?

— Lasă-l, unk'iule ! — zîśe — că — zîśe — de-aia mi l-o dat tata — zîśe — ca să m-asculte pă mińe. Uite — zîśe — śe-i de făcut, Arap Alb. Noi avem ńeşte sămînţă — zîče — ca s-o alejem şî — zîśe — să te gîndeşti s-o alejem.

Să duśe bietu Arap Alb la cal, năcăjît, şî plînję.

— Da đi śe plînji, stăpîńe? — calu.

— Cum să nu plîng — zîśe — că uiťe — zîče — o grămadă đe in şî cu una đe mac acoló — zîče — ńemaipomeńită — zîśe — s-o alejem. Śe faśem noi cu-ahaia? Că đe nu, zîśe spînzu că-m taie capu!

— Pă — zîśe — mă! D'e-aia ťe-ai năcăjît?

— Păi đe-aia! Če să fac io?

— Păi tu nu ţ-aduśi aminťe — zîśe — că noi — zîśe — avem — zîśe — tăt feliu đe lucruri — zîśe — đi pă drum — zîśe — îm veńitu noz — zîśe — o n-ai tu — zîśe — furńica-aia — zîśe — la t'ińe? — zîśe — Aprinđe-i aripa — zîśe — cîn ťe duj la ales şî — zîśe — n-ai ńiśi-om bai — zîśe.

Să duśe-Arap Alb ş-aprinđe aripa đe furńică şî vińe-o furńică.

— Śe doreşťi, stăpîńe?

Če:

— Uiťe — zîśe — v-aj ruga — zîśe — să-m daţ ajutor dacă puťeţ, ca să m-alejeţ sămînţăle-ęstea[13].

— Du-ťe — zîśe — şî ťe culcă lińişťit şî n-avę ńiś-om bai —zîśe — c-aiśea lucrăm noi — zîśe. — Asta faśem noi.

Ş-atîťea furńiśi or veńit, că n-or avut tăťe să ieie cîťe-o bombă, să-l aleagă! Ş-or făcut doua grămăz, una la o parťe, una la altă parťe, le-o lăsat acolo şî iele s-o dus în treaba lor. Şî cîn s-o duz dimineaţa, Arap Alb:

— Nǫ — zîśe — uiťe — zîśe — îz doă grămăz — zîśe-alęsă — zîśe — đe sămînţă — zîśe.

Să duśe-mpăratu şî să uită:

— Da![14] S-o făcut lucru.

— Nǫ, unk'iule — zîče — s-o făcut şî-asta.

— Făcut! Făcut ńepǫťe! — zîśe. — Vrękic!

Da zîśe cătă fată:

— Tu — zîśe. — S-o făcut şî-asta — zîśe — če-i đe făcut?

— Oo, tată! — zîśe — încă mai avem lucru cu iei — zîśe. — Nuu faśem noi uspăţ cu-ahăşťia — zîśe. — Aşťia-i ńimiśim noi — zîśe.

— Bińe!

Împăratu nu şťię ńimica, da fata tăt şťię. Da iśe:

— Uiťe — zîśe. — Acuma — zîśe — taie şępťezăş đe păre đe boi — zîśe — ş-aduśi şępťezăj đe buz đe vin — zîśe —

faśi şępťezăj de cuptǫre de pită — zîśe — şî — zîśe — îl dai că pună mîn'e să-l mînśe tăt, că dacă nu — zîśe — atunśea le tai capu.

Iel să duśe şî acoló la népotu-so spînzu. Bin acoló la measă şî petrecîn :

— N'epǫťe !

— Če-i, unk'iule?

— Încă mai avem lucruri[15] de făcut.

— Păi să veďem, unk'iule, či-o să mai fie.

— Uiťe — zîče. — Ma-vem on lucru — zîśe — io vă fac o mîncare — zîśe — şî faśem tomńială cu ię — zîče — ca — zîče — pună mîńe s-o mîncaz — zîśe — că dacă nu — zîśe — atunśea — zîśe — io — zîśe — la tomńială, vă tai capu ! — zîśe.

— Bińe, unk'iule, o să veďem.

K'iamă pă-Arap Alb.

— Arap Alb ! Hai încǫśe !

Vińe-Arap Alb, îi dă um pahar de vin, îi dă ş-o palmă. Mpăratu să uita :

— Da di śe tă dai în sluguță? C-asta-i sluguță bun !

— Tăt če-i spun io, trăbă să-m facă, că de-aia mi l-o dat tata de-acasă — zîśe. — Śe-i porînśesc io, să facă tăt. — Uiťe — zîśe.— N'e dă unk'iu o mîncare — zîśe — şî pună mîńe s-o mîncăm — zîśe. — Tu să ťe gîndeş ca s-o mîncăm.

Iel să duśe, năcăjît, iară şî zîśe calu :

— Iară iej năcăjît, stăpîńe?

— Cum să nu fiu năcăjît? — zîśe. — Uiťe — zîśe — śe-i vorba — zîśe — că — zîśe — şępťezăj de cuptǫre de pită, şępťezăj de buz de vin, şępťezăj de părek'i de boi — zîśe — să le mîncăm noi !

— Hapoi — zîśe — tu — zîśe — de-aia iej năcăjît? — zîśe. — Cum ťe năcăjăş tu — zîśe — tu ai tăt feliu de uameńi — zîśe — care or veńit cu noi — zîśe. N-avea ńiśi-om bai — zîśe. — Du-ťe-acoló — zîśe — şî v-apucaz de mîncare.

Să duc, s-apucă de mîncare şî de beut. Da zîče Flămînzîlă :

— Mă ! Mîncaz bărbăťeşťe ! Mîncaz de vă săturaț. Mîncaz voi — zîśe — că de m-apuc ieu — zîśe — voi nu mai aveț če mînca.

— Mă?

— Da ! Numa voi mîncaț.

Mîncară iei, mîncară.

— Mă, da mai mîncaț?

— Mai mîncăm.

— Stai să m-apuc și ieu.

S-apucă iel.

— Mă! — zîče. — Pă stăi să mai mîncăm și noi, că nu ńe rămîńe! — zîśe.

— V-am spus să mîncaț, să vă săturaț, că dacă m-apuc io — zîśe — nu mai rămîńe ńimica — zîśe.

După śe săturară iei de nu mai putură mînca, iel uodată gătă tăt, nu mai rămasă ńimic!

— Nọ, așă! Gata!

— Nọ, unk'iule — zîśe — s-o făcut treaba!

— Bińe, ńepọťe! Bińe. Da încă mai avem tomńeli — zîś — mai avem să mai faśem tomńeli.

— Apăi să veďem, unk'iule — zîśe.

— Da, tu! — zîśe cătă fată. — Acuma śe-i de făcut?

— Tată — zîśe. — Tăt îi potopim ș-așă — zîśe — ș așă-i potopim. Așťea nu-z de noi — zîśe. — Uiťe, dumeatal — zîče — ai piatra aia scumpă de zmeu — zîśe — și — zîś — dumeatale — zîśe — să-i spuńi că să ț-aducă și iei piatră scumpă, că numa atunśea faśi tomńială cu iei, dacă nu, l tai capu.

Iel să duče-acoló la spînzu:

— N'epọťe — zîśe — să mai mîncăm, să mai bem, să mai petreśem — iśe — și să mai faśem cîťe-o tomńială.

— Da, unk'iule!

S-apucă-acoló de beut cîťe-om pahar. Če:

— Uiťe — zîśe, aduśe peatra aia de zmeu. — Io am piatra asta — zîče. — Asta-i piatră scumpă — zîśe — cari nu să găsęșťe numa la mińe — zîśe — la alț împărat nu să găsęșťe. Și — zîśe — așă faśem tomńiala — zîśe — că tu — zîśe — să m-aduśi piatră de-asta, o piatră de-asta să m-aduśi și tu și — zîśe — o să-z rămînă ťiie. Dacă nu — zîśe — vă tai capu

— Bińe unk'iule, o s-aduc ieu — zîśe — cu pięle cu tăt

Să gîńi-mpăratu.

„Mă! Asta-i mare minuńe! Pă cum, nu poț să ťe-apropi — să gîńi iel — nu ťe poț apropię de zmeu! Cum gîndește iel că?..

— D'e une-i asta, unk'iule? Uni să găsășťe?

— Ieu am — zîče — păduri — zîče-acoló — zîče — codri surz — zîśe — care — zîśe — nu umblă ńime-n iei, numa zmeii, jovińe care nu să pot — zîśe — apropia unele de altele — zîśe — şî — zîśe-acoló să găsăşte zmeu — zîśe — da — zîśe — nu te poţ apropia de iel — zîśe.— Miie — zîśe — m-o găsît on guorńic uńeva picată — că la şepte ańi — zîśe — cîte-o piatră pică di pă iel — dacă-i avę nărocu — zîče — s-o găseşti — zîśe. — Da — zîśe — nu ştiu că găsî-uoi. Da de zmeu — zîśe — nu te poţ apropia!

— A! N-am ieu bai de-aia! — spînzu.

K'iamă pă-Arap Alb şî-i dă om pahar de vin, şî zîče cătă iel:

— Vez piatra asta? — dă o palmă. Zîśe: — Miie — zîśe — să m-aduśi pielea zmeului cu piatră de-asta încărcată pă je — zîče — aşă cum îi întreagă.

Harap-Alb, hmm! Beu iel şî nu puţę să bęe de năcăjît. Če să facă iel să-i aducă lui pięle de zmeu cu piatra? Pă cîn zmeu nu să poţe ńime apropia d-iel pă lume! Hęę! Să duče plîngîn la cal.

— Če-i stăpîńe? — zîśe. — Iară plînji?

— D-apăi cum să nu plîng ieu pă cînd... Uiţe — zîśe — še-i pov'estea — zîśe — ca s-aduc ieu pielea zmeului cu pietrile pă ię — zîśe. — D'e uńe-o aduc io ahaia, că dacă nu-m taie spînzu capu — zîśe.

— Nnǫ! Te năcăjăş pintru aia! Păi o-nśerca şî-aia. Suie-te-n spaţe la mińe, şî hai să porńim, să merem.

Să sui în spaţe la căluţ, şi-i dęde drum lung. Du-te—du-te, du-te—du-te, du-te, du-te, zîle ńemaipomeńite. Să duc, să duc! Dau în codri surz. Nu mai găsăsc acoló ńiče jovińe, ńiśi... pim păduri sălbateśe, colindă-aleargă, merg. D'i la o vreme, să dă nt-o zî cătă sară. Iacătă če să facă iei, că să fače sară şî iei în codru surd.

Mai merg iei cît mai merg pi la-nsăraţe, aprǫpe că nu să vedę, să zăreşte-o poieńiţă acoló, pin copaśii pădurii, că s-ar vedea o poienuţă acolo, o poienuţă. Să trag cătă ię. Iacă găsăsc o poienuţă acoló, fără pădure, pămînt goluţ, da micuţă. A! Bińe c-o găsîră şî-aia. Aičea pă-nsăraţe, înt-o marjińe de poienuţă-acoló, uńe ieşîră iei, să veđe śeva că ar străluśi ca o steluţă-acoló, o luminuţă. Da iei să gîńiră, iei:

— Haidaţ să merem acolo cătă lumina aia, să veđem či-o ii acoló? Pă cum să veđe!

Nu li să-mpăre lor că či-o să fie : steauă, lumină? Či-o să fie, să vede-acolo. Să duc, să duc. Iacătă s-apropie : ba o țîră luminuță ! O țî de luminuță p-o țîrucă uăk'i să vadă strălușin dintr-o colibuță afundă-acoló, micuță și slabă-n pămînt. S-apropie de colibă, iacă lumină, și colibă di-un loc slab. Ę, să dug la colibă. Bagă acolo la ușă-n colibă, iac acolo-n colibă o babă bătrînă.

— Bună sara !

— Bună sara, Arap Alb ! D-apoi—zîșe—șe vînturi te-o bătut de-ai venit tu p-aișea?

Iel să-ncălzî la inimă, săracu, că de une știie aia că ie îi Arap Alb acoló-n sălbătișune?

— Apăi — zîșe — buńică dragă, iacă șe petrecańie an ieu — zîșe : — uită-te — zîșe — am on stăpîn, spînzu — zîșe — și — zîșe — m-o mînat — zîșe — să-i duc piele zmeului cu pietri cu tăt ! — zîșe.

— Ooo ! — zîșe — mare lucru ț-o dat. Mare — zîșe — c zîșe — asta-i greu de făcut — zîșe. — Da nu te năcăjî aș tare — zîșe — că o să șercăm să vedem că cum îi de făcut

Dęde bătrîna și le dede de șină-acolo și če : — Du-te — zîče — că iestă-acoló[16] — zîče — fîn și puńe la căluțu tău s mînče — zîče — că ala te poartă pă tińe — zîše.

Să duše și ię fîn și-i dă la căluț. Șină iel cu bătrîna acolo

— Uite — zîče. — Nu te năcăjî, șină aișea la mińe, și t culși aișea-n colibuța mę pună dimińeață, c-acu ș-așă- nopte — zîše — și dimińeață — zîše — te-mvață buńica că p uńe să te duși, și șe să faźi — zîše, îi spuńe bătrîna, zîše — dimińeață cîn te scoli — zîše — apăi porńești p-aișea pin pădure — zîše — și — če — uńeva — zîče — că-aičea um blă zmeu — zîše — dai de iel, că iel să culcă pă l'emn, pro ptit pă l'emn, și iel dorme greu — zîše — de nu știe — zîš — macar pămîntu — zîše — să cutrîmure, că iel nu simte — zîče — de somn, așă greu dorme — zîše. — Și cîn îl găsăști atunčea — zîše — te scobori źos di pă cal și faši o groapă c tińe de mare. După če-ai gătat groapa, atunčea ieș și-i tai capu și te țîpi în groapă ! Că iel n-are še să-z mai facă. Da de-acol să nu ieș — că dacă ieș, iel te-omore — pună cîn more ie Atunși cînd more — zîše — îi iei pielea.

Să scolă dimińeața și-ș ię rămaz bun di la buńica, pleacă. Să gîńę iel că i se pierde viața. Să duc pim pădur

să duc — să duc. Iacătă aud zmeu forăind acolo puțernic, să scutura pădurea!

„Aičea-i!“

S-apropie: îl găsăsc. Bińe! Dacă-l găsăsc, iel să dă bărbățește, și faśe grọpa, cum io spuz buńică-sa, atîta cît iel de mare, și cîn o gătă, ieși și luọ paloșu, și tăię capu[17] la zmeu. Și după śe-i tăię capu, bărbățește să țîpă în grọpă. Îi, zmeu să pomeńi cu capu tăiat! Să zvîrgoli încọśi, doboră copaśii, să zvîrgolę înt-altă parțe, doborîă pădurea!

„D-apă uńe-i? D-apă uńe-i! Śe s-o făcut și nu-l găsăs ńicăurea?“

— Hii! Fie-z mumă-ta curvă, Arap Alb! — zîśe — că asta — zîśe — n-am gîńit-o ieu! Da uńe ieș tu acuma?

Iel stă-n grọpă! D'i la o vreme, cîn s-apropię de sară, muri zmeu. Iel ieșî din grọpă, și beli zmeu, și luọ peluța, și să sui în spațele calului, ș-o sțearsără pim pădure, pună ieșîră la poiană, acoló la bătrîna, și-i spusă:

— Nọ vez — zîśe — că ț-o aźutat Dumńezău de ț-ai făcut isprava. Bińe, măi ńepoțîcule, că ț-ai făcut triaba. Nọ, acuma ți de duśi, numa ți de culśi aiśea pună dimińeață, și dimińeață ți de duśi.

S-o culca la bătrîna — i-o dad de śină, i-o dat fîn la cal. Dimineața, s-o sculat, s-o suit în spațele calului.

— Nọ, stăpîńe, cum ți de duc acuma? Ca gîndu, o ca vîntu?

— Cum îi vrę tu, căluțu mńeu — zîśe — că ș-așă pățîm tă rău.

— Ba nu! — zîśe. — Merem bińe — zîśe.

Cîn o gîńit iel că mai are, iacătă iera acasă la-mpărat. Ę, să bagă-acoló cu pielea de zmeu încărcată de pietri scumpe. O văzu-mpăratu!

— Hiii! Mare mirare! D-ęstea — zîśe — nu s-o-ntîmplat în lume — zîśe — așa on lucru! Nọ — zîče — vrę ńică slugă ai, ńepọțe!

— D-apăi, unk'iule — zîśe — asta śe i-oi spuńe ieu — zîśe — dọr tata mi l-o da de-acasă — zîśe — cîte porunśi i-oi da io — zîśe — dacă nu, ioțe paloșu — zîśe — odată-i tai capu! — zîśe. — Asta-i tomńiala nọstă — zîśe.

— Hmm! Tu, fată! — zîśe. — Uită-ți — zîśe — śe minuńe!— zîśe:

— Hău, tată! — zîśe. — Asta-i ńimica[18] — zîśe. — Încă nu stăm cu iei de vorbă — zîśe. — Nuu!

— Apî cum?

— Pă — zîče — tăt avem noi să-i ńimiśim pă-aștea — zîśe — pierdem di pă fața pămîntului! Uiťe — zîśe. — Du meatale — zîśe — să-i faśi o tomńială cu iel.

— Da! Če tomńială să fac?

Zîśe:

— Să-i dai om pahar de vin din cutare buťe — zîśe — ș če — să-l întrebi, că śe fel de vin i-ahăla?

Da iel să dusă ș-adusă om pahar de vin șî-l pusă pă masă

— N'epǫťe!

— Da, śe să fie, unk'iule?

— Uită-ťe — zîśe — am on vin șî-iče — îs pun o-ntre bare — zîśe — că să-mî spuńi — da ńiśe-mpăratu, iel nu știę de treabă — să-m spuńi că śe fel de vin i-ahăsta — zîśe — că dacă nu — zîśe — tăt aia tomńială-o avem care-ar avut-o șî pun-aiśea: cu capu.

— Da, unk'iule!

K'iamă pă-Arap Alb, șî-i puńe de-acoló[19] din vinu car bę iei um pahar de vin șî zîśe:

— Uiťe — zîśe — bę vinu ăsta — zîśe — șî vez vinu ăst aičea? Să vińi să-m spuńi că če fel de vin i-ahăsta.

Iel beu vinu, șî-i deďe-o palmă. Iel să duśe plîngîn la cal Zîśe:

— Auz — zîśe — śe-i, căluțule.

— Se-i, stăpîńe? — zîče. — Tăt plîngîn vi la mińe — iśe — de cîťe uori vińi.

— D-apă — iśe — cum — iśe — că are — iśe — om paha de vin acoló — zîśe — pă masă — zîśe — șî — zîśe — că să-i spun ieu că če fel de vin i-ahăla.

Da iel zîśe:

— Auz! Țî spun ieu če să-i spuńi. Să ťe duśi să-i spuń — zîśe — că vinu lui i mestecat cu sînje. Șî dacă nu ť creďe, atunśi să k'eme pă-ăia de-or băgat vinu-m buťe, ș l-o frămîntat din strugure.

Da să duśe-Arap Alb șî zîśe:

— Uiťe — zîśe — stăpîńe — cătă spînz, zîśe — să-i spuń că vinu-i mestecat cu sînje și dacă nu ťe creďe, atunśea să aducă pă-ăia care-o băgat vinu-m buťe, să-i întrebe că de uńe-i sînjele îm vin.

— Bińe!

Če :

— Unk'iule ! — zîśe. — Vinu dumeatale — zîče-i mestecat cu sînje.

Iel zîče :

— Cum ?

— Aşă ! — zîśe.

— Nu să pǫťe !

— Ba da ![20]

— Pă — iče — să pǫťe lucru ăsta, măi ńepǫťe ?

— Să pǫťe — zîśe — unk'iule — zîśe. — Vinu dumeatale-i mestecat cu sînje — zîśe. — Dacă nu mă crez pă mińe — zîśe — să k'emi pă ăia cari ţî l-or băgat îm buťe.

Să duśe-mpăratu şî k'iamă pă tăţ aăia — ńi nu mai ştię iel că śin l-o băgat, d-apăi !...

— Care-az băgat vinu, mă — zîče-m buťea cutare şî cutare ?

— Noi ! — uńii de-acolo — Noi.

— D-apă — zîče — de uńe i sînje-n vinu mńeu acolo ?

Unu dintră iei zîśe :

— Năl̦ťaťe-mpăraťe — zîśe. — Nu-i băgat vin în sînje — zîśe— să ţî spun — zîśe — cum s-o-ntîmplat — zîśe. — Cîn -am băgat — zîśe — da, ieu — zîśe — l-am băgat — zîśe — şî m-am lovit în nas, şî m-o porńi sînjele pă nas ş-o picurat n iel. Îi direb — zîče — da — zîśe — nu-i băgat sînje-m vin.

Nǫ-mpăratu :

„Iacătă, c-aičea-i sînjele".

— Bun ! Nǫ ńepǫťe ! Cu-ast-ai ieşît. Da — zîśe — încă tă mai avem tomńeli.

K'iamă fata şî spuńe :

Če :

— Uiťe, tu — zîśe — cum îi !

Zîče : — Da, aşă-i ! Aşă-i cum o zîs iel — zîśe.

— D-apă acuma śe-i de făcut ?

— Hmm ! Încă mai avem ! — zîśe.

— Če să faśem ?

— Uiťe — zîśe. — Faji dǫuă bîťe — zîśe — ai dǫuă bîţîşǫre, unu ca altu, trasă aşă frumos, strunguiťe, ca să nu să cunǫscă ńiś-on capet cum ar fi. Şî să-l întrebi să ţî spună că care-i tulpina, şî care vîrvu di la bîţîşǫre. Dumeatale le iei şî le baji într-o buťe cu apă şî le uz, şî le puńi să zbiśească. Şî le dai să ţî spună.

Să duśe-mpăratu :

— N'epǫťe ! Să mai mîncăm, să mai bem, să petreśem, dă încă mai avem o tomńială.

— Da, unk'iule ! Să mai tomńim.

— Uiťe — zîśe. — Io am dǫă bîťe, şî — zîśe — tu — zîśe — să mî spuńi că care-i tulpina la iele şî care-i vîrvu, că tăt aia tomńială-o avem, pentru cap, care-am avut-o şî pînaiśa, dacă nu giśeşťi. Că la noi la-mpăraz — zîśe-aşę-i — zîśe — tăťe trăbă să le-nčercăm. Num-atunśi puťem fi-mpăraţ.

— Da, unk'iule ! Faśem ş-ahaia.

K'iamă pă-Arap Alb :

— Arap Alb ! Hai încǫśi !

Să duče-Arap Alb :

— Bę um pahar de vin.

Beu iel um pahar de vin, da ş-atunči i trasă-o palmă

— Uiťe — zîśe. — Te duśi[21] şî să vini să-n spuni — zîśe — la bîťele cari ńi le dă unk'iu — zîśe — care-i tulpina şî care-vîrvu.

Să duče-Arap Alb la cal, plîngîn.

— Se tăt plînji, stăpîńe, tăđeuna cîn vi la mińe?

— Cum, căluţule — zîśe — să nu plîng — zîśe — că uiťe-acuma — zîśe — are dǫă bîťe — zîśe — şî — iśe-s unu ca altu — zîśe — ş-îče — să-i spun că care-i tulpina şî care-vîrvu.

— Ooo ! — zîśe. — Păi de-ai năcăjît? Asta-i lucru hă mai uşor d'intră lucruri — zîśe. — Du-ťe — zîśe — şî ia bîťele — zîśe — şî — zîśe — îm buťea-aia care le-o muiat împăratu — zîśe — să le baji-acolo — zîśe — şî tulpina s-aşază-n źos şî vîrvu rămîńe-n sus : şî să scri pă iele.

Să duśe iel şî ię bîťele şî le bagă-acolo-m buťea cu apă în cari le-o băgat împăratu. Tulpina s-o aşăzat, că iera mai grę, şî vîrvu o rămas în sus. Şî scrie : „aiśea-i tulpina, aiśea-i vîrvu".

Împăratu ştiusă — pentru că iel le-o făcut — ştię care-tulpina şî care-i vîrvu — şî i le dă.

— Nǫ, unk'iule — zîče — uiťe-am făcut şî-asta.

— Bińe ! Bińe, ńepǫťe ! Ai ieşît cu tăťe la socoťeală! Acuma să veđem če să mai fie. Nǫ, tu fată, acuma če-i de făcut? Iacă le-o găsît.

— Ou, tată! — zîče. — Încă mai avem — zîśe — mai avem de lucru.

— Če să mai fie, tu?

Da fata ştię! Zîče :

— Tată! — zîśe — să-l întrebi să giśească iel că din śe neam iej dumeatale făcut?

Iel ştię că iel îi frat'e cu-mpăratu Roşu, da iel nu ştię că din če ńeam îi făcut. Să gîndi :

„Ai să-ntreb şî-asta, d-apîi io ştiu că d'in če ńeam îs făcut".

Da mamâ-sa iera la iel, dint-o vreme o dusăsă iel — i-o foz dor de ię ş-o dus pă mamă-sa acolo, bătrînă, ca să moră acoló la iel. Iera acolo încă îm viaţă, ş-atunčea trăię! Da iel să duśe :

— N'epoţe! Să mai mîncăm, să mai bem — zîśe — da — zîśe — să mai avem, mai avem ş-o tomńială să faśem.

— Če să mai faśem, unk'iule? — spînzu.

— Uiţe — zîśe — îs pun o-ntrebare — zîśe — pă tomńiala care-am avut-o, să-n spuńi mie, că ieu din śe ńeam s făcut? — Iera şî iel corîjuos să vadă că śe-i aiśea, că iel ştię că din śe ńeam îi făcut, da nu ştię că śe-ntrebare-i aia. Ştię că-i fraţe cu-mpăratu Roşu, da nu ştię că din če ńeam îi făcut. — Da să-n spuńi mie că din če ńeam îs io făcut?

— Bińe, unk'iule, o s-o faśem ş-aia.

K'iamă pă Arap Alb, şî-i dă o palmă, ş-om pahar de vin.

— Uiţe — zîśe — să-m giśeşti că din śe neam îi făcut unk'iu.

Şî iel să duśe plîngîn, iară. Calu :

— D-apîi śe-i, stăpîńe — zîśe — de tădeuna, cîţe uori vińi — zîśe — tădeuna vińi plîngîn?

— Cum, căluţu mńeu, să nu plîng — zîśe — că uiţe śe-i acum întrebarea :

— Śe-i?

— Să giśesc io că din śe ńeam îi făcut împăratu.

Da iel zîśe :

— Aa! Apă ala nu-i lucru mare — zîśe. — Ţî spun ieu că če să faśi — zîśe.

— Če să fac?

— Du-ţe spuńe-i că să-i spună că iel îi făcut, iel îi strîns cu grebla şî cu furca đi pin sat! Că-i de-acoló — zîśe.

— Dacă nu creďe iel că-i aşă — zîče — să-ntrebe pă mumă-sa.

Să duśe iel şî spuńe, zîśe :

— Uiťe — zîśe — stăpîńe — zîśe — cum îi : iel îi strîn cu furca şî cu grebla đi pin sat ! Ď'int-ala ńeam îi.

Da iel zîśe :

— Unk'iule — zîśe — dumeatale — zîśe — ieş strîns cu grebla şî cu furca đi pin sat !

Iel zîśe :

— Cum — zîśe — śe lucru-i ala ?

— Aşă ! — zîśe. — Ala ţ-î ńeamu dumeatale.

— Śe fel đe lucru-i ala ?

— Păi — zîče — dacă nu mă crez pă mińe, să-ntrebi pă mama dumeatale.

Iel să duśe şî k'iamă pă bătrîna, pă mamă-sa, şî :

— Mamă !

— Śe-i, măi copile ?

— Auz če zîče ńepotu-mio — zîśe — cătă mińe — zîśe — că io sîn strîns cu furca şî cu grebla đi pin sat — zîśe. — D'int ala ńeam îs ieu.

Da ię śe :

— Oo ! măi copile, măi copile — zîśe — dragu mamii ! — zîśe. — Ap-o fi — zîśe — o fi aşă cum zîśe iel, că tată-t — zîče — avusăsă on război — zîče-atunśea — zîče — pă vre mea aia — zîśe — şî iel iera duz la război — zîče — şî c pămîntu[22] — zîče — tu ieşťi strîns cu furca şî cu grebla đi sat, cum zîc iei ! — zîśe.

— Ei, iac-o giśiră şî-asta ! Tu fată — zîče — śe-i đe făcu acuma — zîśe — că-ai găta cu tăťe, nu ma ai śe mai faśe

— Nuu, tată ! — zîče — n-am gătat — zîśe. — Încă tă p-aăştia — zîče — îi ńimiśim noi[22] — zîče — şterğem đi pă faţa pămîntului — zîśe.

— Cum ?

— Stai în loc — zîče — că mai ai tomńială cu iei — zîśe — T'e tomńeş cu iel aşă — zîče — că — zîče — s-aducă apă viie — zîśe — đi la capu munţîlor, đe uńi să bat munţî-n capeťe — zîśe — şî — zîśe — acoló — zîče — numa caii să pot duče — zîśe, śe — care cal o veńi năinťe — zîče — dacă vińe-a lui cal înăinťe — zîśe — cu apă vie — zîśe — iel miruie dacă vińe-a mńeu, ieu mirui.

— Da !

Iel să duśe.

— N'epǫťe! Să mîncăm, să mai bem, da — zîśe — mai avem o tomńială.

— Bińe, unk'iule, s-o faśem ș-aia.

— Uiťe — zîče. — Iest-o apă viie — zîśe — uńe să bat munții-n capeťe — zîśe — ș-îče — să m-aduśi apă viie de-acolo și — zîśe — dacă vińe a tę apa vie înainťe-aičea — zîśe — atunčea — zîśe — tu mirui și dacă vińe apa la fata męą năint'e — zîśe — atunčea — zîśe — miruie, că-s taie capu.

— Bińe, unk'iule! O s-o faśem ș-aia.

Să duśe și strîgă:

— Arap Alb! Hai încǫśi!

Îi dă om pahar de vin, și-i dă o palmă.

— Uiťe — zîśe — să ťe duśi să m-aduśi apă vie de uńi să bat munții-n capeťe.

Iel să duśe plîngîn și năcăjît, săracu.

„Cum să poťe lucru ăsta s-aduc io apă viie?"

— Se plînji, stăpîńe? — calu cătă iel.

— Cum să nu plîng, căluțule! — zîče. — Acuma — zîśe — śe-i de făcut? — zîśe — că — zîśe — îi vorba s-aduśem apă vie de-uńi să bad munții-n capeťe.

— Nǫ — zîče — acuma-i greu, stăpîńe. Acuma-i greu! — zîśe. — Asta-i lucru din urmă hăl mai gŕeu! D'e asta cum ńi-om veďę scăpaț? Da nu ťe năcăjî[23] — zîśe. — O să-nșercăm și asta.

Să gată. Da zîče:

— Tu — zîśe — rămîńi-acasă — zîśe — că mă duc ieu. Tu ș-așa nu poz mere. Mă duc ieu! — căluțu.

Gată caii[24] — ia avę unu — fata-mpăratului — a lui, și-i pun părek'e.

— Nǫ, să pășîț! — fata-mpăratului — unu și-unu să pășîț să vă duśeț să m-aduśeț apă vie.

Pășăsc caii. Ăău!! A iei calu avę patrusprăzăśe inimi în iel, ș-a lui avę numa șępťe. Pă cîn aźunje iel la jumătaťe de cale, ălalalt să-ntîlńeșťe cu iel veńin — cu-a iei — cu apă vie.

Da:

— Nǫ, vińi?

— Vin! Tu acuma ťe duči?

— Acuma!

— Apăi — zîśe — nu ştiu că śe-i put'ę tu faśe — zîśe — că atîta, cum îi luǫ-o — zîče — că-atîta bad de iute — zîśe — de — zîśe — tăt ťe sfărîmă! Ieu — zîśe — m-am ţîpat ş-am luat-o pintră bătaia lor ş-am scăpat — zîče — da tu nu skepi de-acolo.

— Măă! — zîče.— Măi prętińe — zîśe — îi rău!

— Rău! — zîśe. — Rău! Că de-acolo nu skepi.

— Mă! — zîśe. — Şti śe mă gîńi io?

— Śe?

— Noi tăt ş-aşa sînťem prętińi amîndoi — zîśe — tu ş-aşa aźunji năinťea mę — zîśe. — Văd io c-acuma — zîśe — o fi sfîrşitu — zîśe — da — zîśe — şti śe ťe rog io pă ţińe? — zîśe. — Ca să nu mă mai duc io pun aco — zîśe — să ťe duśi tu, să-m dai a tę la mińe — zîse — că ieu ťe-aşťept aičea punî cîn vińi tu, ş-apă tu—zîče—tăt ťe duji năinťe, dacă m-ai întrecu tu acu cu źumăta de cale — zîśe — apă — iśe — încoló — zîče — nu mă-ntreśi[25] — śe — ca să fi năinťea mę! — zîśe. Să gîńeşťe calu:

„Mă, dirept-o are, că io ş-aşa tă l-întrec, io... dacă-apuc cu cîzva paş năinťea lui, śe mai pǫťe iel să stęie cu mińi pă drum? Aha".

— Na-o la ţińe — zîče — şî mă duc ieu! Io o ięu! — zîče.

— Aşă — zîče—bińe-ai face s-o iei tu — zîče — că io ş-aşa n-o po lua.

— Na asta la ţińe şî mă duc io.

Cîn întǫrśe iel, să duśe, treśe-on deluţ, iel îi deďe pinťeńi, calu, de nu mai ştię de viaţa lui! Cîn sosî şî să bagă în curťe la-mpăratu, iacătă hălalalt[26] năpoia lui! Da cu om pas o fost iel năinťe.

— Hii! — fata-mpăratului, de śiudă, uodată scǫsă sabia şî tăię capu la calu iei, şî luǫ apa.

— Asta-i a mę! — zîśe — nu-i a lui spînzu — zîśe. — Calu mńeu o adus-o!

Luǫ apa la ię.

— Nǫ, acuma — zîče — če-i de făcut, fată! — împăratu.

— Ău, tată! — zîśe — încă mai avem de lucru cu iei — zîśe.

— Če să mai avem, tată?

— Apăi — zîče — uită-ťe — zîče — alceva de făcut — zîśe. — Dumeata ai o slujńică — zîśe — ieu-s fata dumea-

tale : noi sămănăm una cu alta, ș-așa — zîśe — și — zîśe — dumeatale — zîśe — ńe-mbrași înt-om port amîndoă, una și una — zîśe — ahăia port ńi-l dai, haińele-elea la una ca la alta, ne čiučiulim una ca alta — zîče — și iel — zîśe — să m-aleagă pă mińe, că io-s fata dumeatale sau să ię pă slujńica. Dacă ię pă slujńica — zîśe-i tai capu, dacă mă ię pă mińe — zîśe — atunśea — zîśe — rămîńe.

— Bińe !

Da iel atunśea zîśe :

— N'epoțe !

— Še-i, unk'iule?

— Încă mai avem o tomńială.

— Če să fie, unk'iule?

— Uiťe — zîśe — še-i — zîśe —. Ieu am o slujńică, ș-o fată.

— Da !

— Le-aduc aišea[27] — zîśe — și — zîśe — tu să m-aleji care-i fata mę și care-i slujńica, că dacă nu — zîče — acuma-i a din urmă-s tai capu.

— Bińe unk'iule !—zîśe— o să šercăm și-asta. Harap Alb! Hai încoše !

Iel să duče și gată feťele-mpăratu, și le-mbracă, și le puńe una lîngă alta, așă-nt-om port, šiušiuliťe una ca alta, tăt gata. Strîgă pă slugă spînzu și-i dă um pahar de vin, și-i dă o palmă.

— Auz — zîśe — še-i de făcut — zîśe — să m-aleji pă fata-mpăratului din slujńică — zîśe — care-i fata lui — zîśe — și care-i slujnica, că dacă nu — zîśe — nu ți stă capu uńe-i acuma.

— Hmm ! — iel să năcăjî. — Rău !

Și să duše plîngîn la cal.

— Še plînji iară, stăpîńe?

— Ei, căluțule — zîśe — acuma-i rău — zîśe.

— Da di še? — zîśe.

— Uiťe — zîśe — are-mpăratu o slujńică — zîśe — și fata — zîśe — . Și-i vorba că s-o aleg ieu care-i fata lui și care-i slujnica, că dacă nu, nu-mî stă capu la loc !

— Noo ! — zîče — de-aia ťe-ai năcăjît ! Asta-i lucru ușor — zîśe. — Păi tu nu șťi — zîśe.

— Ieu de uńi să șťiu?

— Păi cum să nu ș'ti — zîše — ș-ai tu la t'iñe? — zîše. — N-ai tu — zîše — áripa albiñii — zîše — la ťiñe? — zîše — Du-ťe — acolo — zîče — și ťe uită — zîče — și ťe-ntorče — zîše — și fă-ț o țîgară — zîše — și cîn ț-aprinz țîgarea, aprinde și aripa albiñii — zîše — că — zîše — o să-z vină-albină și-ț arată că care-i.

Duše-mpăratu ș-aduše feťele, și le puñe-acolo!

— Nọ, ñepọťe!

— Biñe, unk'iule! Ți le-aleg. Da dacă... vină-Arap Alb, încọși! Nọ! acuma să-m alej care-i fata-mpăratului și care-i slujñica.

Arap Alb să uită, întorče-o țîră încọše[28], să-ntorše. Să-ntorše cam cu dosu[29] și-ș faše-o țîgare, uitînu-să. Și cînd aprinde țîgarea, puñe-acolo-m vîrvu țîgării aripa de-albină, și-i dă foc. Minťenaș fu-o albină aišea la urek'ea lui: mum-mum! — mum-mum-mum!

— Stăpîñe! Stăpîñe! Če-z, če-z lipsășťe-acuma?

Iel zîše, aprinzîn la țîgare-acolo zîče:

— Care-i fata-mpăratului?

— Mă pun io pă frunťea iei, p-aia, aia s-o iei.

— Biñe!

Să-ntorše-albina-ncọși, să-ntorše-ncoló, să țîpă pă frunťe la fata-mpăratului. Fata-mpăratului, cu k'išk'iñeuțu[30]:

— Da še viñe-aišea lîngă miñe să mă spărie acuma?

Să, fuže-albina, iar să țîpă pă altă lături, tăt la frunťea iei. Ia dă cu k'išk'iñeu ș-o zogọñe. Să-ntorše-ncọși-albina, să-ntorše-ncoló, să țîpă d'irept în frunťe la ie!

— Iii! — zîče — d-apă că mă mîncă-albiñele! — zîče.

Iel atunšea puñe mîna pă fata-mpăratului, ș-îše:

— Asta-i! — zîše.

Atunšea, cîn o arătă că „asta-i fata-mpăratului", fata încă peri și s-ascunsă după lună. Da iel:

— Iii! D-apăi — zîše — uñe să dusă? Ia uită-ťe — zîše — măi Ok'ilă — zîše — de vez n-o vez uñeva?

Să uită Ok'ilă.

— Mă ă!—zîše—uiťe uñi s-o ascuns—zîče—îi după lună![31]

— Mă Lunjilă — zîše — Ia-nťinde tu mîna-aia lungă — zîše — de vez.

Să-nťinde Lunjilă:

— Mă! — zîče — iera gata-gata să nu uo pot aduše de-acolo.

Uo adusă źos, ș-o scăpă dim mînă, și zbură, și ș-ascunsă după sǫre.

— Hii! mă, uită-te, măi Ok'ilă — zîșe — de vez.

Să uită Uok'ilă: iacă ię ascunsă după sǫre.

— Ia-ntinde-te, măi Lunjilă, de vez.

Să-ntinde Lunjilă cu mîna lungă:

— Iiacătă — zîșe — de-abę să n-o pot s-o trag de-acolo— zîșe — atîta fu de sus!

Ș-o traje źos. Atunși, după če-o trasă źos, apă-i zîșe fata-mpăratului că:

— Hoo! tată! — zîșe.— Nu spînzu — zîșe-i fișoru lu frați-to — zîșe — și Arap Alb îi fișoru lu frați-to! — zîșe. — Ahăsta — zîșe — rămîńe căsătorit cu mińe — zîșe — și spînzu — zîče-o fost slugă — zîșe — la iel — zîșe — și uite cum l-o căzńit pă iel — zîșe. — Da — zîșe — ieu — zîče — cu-ahăsta mă căsătorez! — zîče.

Atunčea, spînzu scǫsă sabia și tăię capu lu Arap Alb. Ię scǫsă apă viie și pusă pă capu lui, și-i pusă capu la loc, și-l sculă-m pișǫre ș-îče:

— Uite, asta-i bărbatu mńeu! — zîče — și cu spînzu să fași dumeatale șe vrei!

Ș-atunșea pă spînzu l-o legat împăratu în cǫdele armăsarilor, și i-o dad de-o încunzurat ulițîle orașului. Și Arap Alb o rămas căsătorit cu fata împăratului Verde.

Și dacă n-o fi murit, și-astăz trăiește.

Pov. o știe „de la ńiște bătrîńi, lucra pă valea aia (Rudișoara) la-ncărcat de vagońet. Iei iera di cătă Nădrap. Iera vo 4—5 bătrîńi: unu-i zîčea Șaicu, și unu Șerbălanu — ala iar din Nădrap—amîndoi o știa; și unu G'iolm, o știa și iel, și iera unu K'ioran, ș-ala o știę. Iei or avut-o vek'e di la bătrîńi. Iei nu știę carte niči unu". Pov. avea „vo 13 ańi, ieram la lucru; iei iera di la 50 de ańi în sus, K'ioran iera aprǫpe la 60 de ańi, și G'iolm". *De cîte ori ți-au povestit-o?* „D-apăi spuńę de multe uori, și multe: aia iera maistări de povești, și de colinz". *Cel mai meșter în povestit?* "Șaicu, iel iera primu cu știutu, Șaicu Pătruț, așa-i zîčéa". *Ai citit cartea Harap Alb?* „N'ič nu să umbla cu carte, că numa popa știę; io am învățat mai tîrzîu mai bińe. Nu iera ǫmeńi cu carte iera-n G'elari cu carte ungurească, da mai tîrzîu, cam de vîrsta mę. Apoi acolo în juru Huńedorii n-ai găsît cu carte decît unu la sută; care iera mai cu stare, îl făčę popă. Aș vrę s-o văd ș-în carte că cumu-i că, și ăla tă di pi la ǫmeńi o auzît-o". *Alții o mai știu?* „Mai știu și-n Cerișor, și di pi la mińe, și di pî la eia care-or lucrat cu iei.

Bujiac o ştia bińe, numa iel o murit". *D-ta le-ai povestit-o?* „Am spus-o şî ieu, da o mai auzît-o şî de la bătrînii eia, că Luncańii şi Leleşeńii şî Čerbălańii durmę acolo, că lucra de la şasă pună la şaşă. Api să strînję povestę".

Culeg. : O. Bîrlea în Bucureşti, în 27 oct. 1954; transcr. O. Bîrlea; durata 89'45"; arhiva I.F. i. 14.604 (mg. 453—456).

Note

[1] Pov. clatină din cap. [2] Pov. subliniază, cu dreapta. [3] Pov. clatină din cap. [4] Pov. se uită spre stînga. [5] Pov. dă din umeri. [6] Pov. arată, aplecînd brusc capul înainte. [7] Pov. dă din cap. [8] Pov. dă din cap afirmativ. [9] Povestitorul dă din cap afirmativ. [10] Pov. subliniază, cu mîinile. [11] Pov. subliniază, cu stînga. [12] Pov. ridică sprîncenele. [13] Pov. arată spre dreapta, cu dreapta. [14] Pov. ridică stînga. [15] Pov. subliniază, cu stînga. [16] Pov. se uită spre stînga. [17] Pov. ridică sprîncenele. [18] Pov. subliniază, cu dreapta. [19] Pov. se uită spre stînga. [20] Pov. dă din cap, subliniind. [21] Pov. ridică sprîncenele. [22] Pov. subliniază, cu mîinile. [23] Pov. dă din cap. [24] Pov. subliniază, cu stînga. [25] Pov. subliniază, cu stînga. [26] Pov. loveşte genunchii cu palmele. [27] Pov. întoarce capul spre stînga. [28] Pov. întoarce capul spre stînga. [29] Pov. întoarce capul spre dreapta. [30] Pov. schiţează gestul, lovind cu dreapta, în faţa ochilor. [31] Pov. ridică sprîncenele.

16. STAN

Odată iera un uom şi are un copilaş şi iel pă su sorile lui. Şi uomu, cînd i-odată — bunu-nţăles c-atunci nu iera ca astăz mediči, če ştiu io če, că haidă că ţe scot de la bolă şî trăieşti — more tată-său şî rămîńe numa cu mama. Cînd i la on timp, numai să pomińeşte :

„Hop ! Şi mama-i bolnavă ! Ce să fac cu ię?"

More şi mama. Rămîńe numa copilu.

„Acuma če-ncătro să mai fac, că di-nsurat nu-s, să mă căstoresc, îs copil mic. Părăsăsc casa, tot če ieste — aia de-om sărac".

Ş-o ię-n lume. Şî cînd i-odată, să dă la um boieriu — hai ş-întîlńeşte-acolo p-o cîmpie um boieŕ — şî îl ię sclugă boieriu. Lui i spuńę, îl k'ema Stana, pă copil, ş-îl bagă boieru-ăla sclugă, şî stă la boieŕ če ştiu vo cîzva ańi — vo cinspeče ańi — pănă cîn îi copilu aproape de-o douăzăj de ańi — douăză şî unu, douăză şî doi — să pleče-n armată. După če pleacă copilu-n armată, vińe-acasă.

„Acuma nu mă mai duc scluga".

Avea iel în sat nişte unţ şi če să vedz? Zîče unţî cătă iel:

— Măi, ascultă ! Acuma tu nu ţe mai du sclugă. Vo doi băńişori ai, îţ cumpără şi tu doi bouţ, îţ fă şi tu un car — c-o fo di pă valea asta din sus[1], di cătă Văşcău — zîče-ţ cumperi doi bouţ şi-ţ fači on căruşel şi merji cu oale.

— Bińe, unk'iule-ai spus fainâ — zîče — că io bańi am, poş cumpăra boi şi face car, nu mă bag în detorie la ńime. Bińe zîči, unk'iule, aşa am să facu.

Mę omu, îş cumpără boii, face caru şi, ę, găzdăleşte — c-aţ văzut şî dumńeavostă şî la noi în curţe ę, încolo şi-ncǫče —. Şi g'iavolu čel mai mare din lume, Harhalota ačela — cum i spuńe lui — zîče, mînă toz dračii pă globu pămîntului că s-aducă daruri — şti — pă la copărative, pă la — če ştiu io — pă la birturi, pă la nunţ. Nǫ, cînd i-odată, s-adună tăţ laolaltă, i musai, că-i comanda[2] iel, ielu-i comanda. Dzîče

cătă iel, după će vin tăț — ăsta, Stana mńeu pleacă și iel îm pădure, Stana mńeu pleacă-m pădure cu caru după lemńe. Și cînd îi așę cam pă la unșpe jumaťe-aproape, douășpe, îl loveșťe-o fome. Zîče :

„Cot și io în straița mea și iau și io o bucată de mămăligă“ — altă nu iera.

Și mînînca din ię jumătaťe, din mămăligă, čęlant-o puńe — șți — p-o bortă ači[3].

„E — iče — o mîncă păsările čeriului“ spuńe iel.

Stana pleac-acasă. Cînd o vińit dimońii čeia[4] pă țară — șți — pă, umblă tu-ncolo și-ncočea, o găsît unu dintră iei, Ag'iuța, mămăliga pă bortă. Iel o mîncat-o. Și cînd îi la-ntrebări că :

— Tu če-ai adus?

— Uită-așă...

— Tu če-ai mai făcut?

Če — Am făcut pă nașu și pă fina de-o trîit bińe laolaltă.

— Și tu če-ai făcut?

Zîče : — Fusăi la crîjmă, făcui pă unu să-mbătă, marsă acasă, îș omorî femęię, omorî pa mă-sa ș-on copil micu.

— Foŕťe fainâ !

Vińe timpu lu Ag'iuța :

— Tu če făcuș?

Zîče : — N-am făcut ńimică gazdă, dicît aflai on boț de mămăligă ș-o am mîncat-o.

— Nu trăbuię ![5] Că n-o fost anumită pintru ťińe.

„Aoleo ! — sămăleșťe — am da de gol“.

Atunči če să v'edz? Dzîče ala mai mare cătă iei, birău lor, zîče :

— Tę duči napoi și ai să sclujășți uomu ăla un an de zîle, fără plată[6], fără ńimică, dicît mîncarea și hańe pă ťińe.

N-are če face ! Vińe la uom acasă. Uomu să gătasă cu un car de oale să pl'eče-n jos pă piaț, ori unde le poaťe vinde pă saťe. Și să duče naintea omului pă drum, un copilaș mititel.

— Auz, gazda mńeu — zîče — ma baj slugă și mă iei și pă mińe cu ťińe.

— D-apu če să fac cu ťińe — zîče — că n-am pă ńime, și io-s tăt slugă. D-apîi nu ťe poči...

— D-apîi să mă iei.

— D-apoi...

Nu-l ię ńișcum. Asta-i întîia. A doua, să fače, să fače alt copil, tăt iel, iară-i ieșe naintea lui.

— Uită — îș povestește iel — ię-mă, gazda mńeu, uită, ię-mă că-s sîngur și n-am pă ńime și îz băiet bun, te-oi asculta bińe, ș-așă.

Nu-l ię. Iară să fače iel alt copil, Ag iuța, și ieșe-n calea lui. Atunči îl ię. N-are-ncătro, îl lovește mńila și-l ię. Zîče :

— Haidă, cum oi trîi io[7], îi trîi și tu.

Il ię. Acuma, copilu iera bun de pičiore, dă-l îm beteșîg, naintea boilor și haidă, haidă pă drum. Zîče cătă — inde sclobode dară la sclobozîtură, ińe țîpă marăle să mănînče — dzîče scluga cătă stăpîn :

— Auz, stăpîńe ! — iel știe unde-i piațu mai bińe decît stăpînu ! zîče — auz, stăpîńe ! Mai ie mul pîn la piaț ?

— Nu ie mult. Așă nu ie mult.

— Ascultă : noi mem la piaț, da tu nu ai să vinz ńimica ! Tu numa ię bańii. Tu numa bańii-ncăsăz, iară io li vînd toate, că nu vinde ńime oale ńimică pînă cînd or țîńea a nște.

Ista să gîndește :

„Pă dracu ! Če știi tu ? Nu știi tu ńimică !“ gazda, Stana.

Merje clo-m piaț, să pregătesc și iei, trag aičea[8] și scot oale[9] și iei de-aclo din caru, puńe jos — poate c-az văzut la Binș — puńe oale ięz de pămînt, puńe-acolo jos. Apoi Ag'iuța, frate, le ię oalele, frate, d-ičea și dă cu iele de cărîmbu roții, dă cu ieli de rotă, dă cu ieli de pămînt, če să să spargă ![10] N'iș pomană să să spargă ! Mai tare ca alea d'e fieru. Apoi să suie cu pičiorele pă iele, apîi dă cu iele ca fotbalu : nu să sparje ! Nu vinde čeia ńiči o oală ńime pîn nu vindei el tăt ! Cum îi cumpăra oale di čelea[11], c-ăstea să sparg imediet ! Iestea uită če fače cu iele, nu să sparje ńimic, ńi nu să știrb-una ! Astea-s oale ! Zîče :

— Ai văzu, stăpîńe ? Așe să vînd oalele !

Sămălește :

„Aiesta-i, da ! Aiesta-i slugă dară-i uom !“

Iel, Stana, avea o casă forte sclabă, acoperită cu goz, cum o fo dim bătrîńi, mînca uomu la masă și nu mai deskide[12] ușe, cîńile vińe de-afară, să bagă pîntră prag și ușă și merge-n casă, că uomu nu mai tîie l'emne cătă tăietor, le tăie cătă pragu cășii. Ș-apoi acolea cînd iera frig, băga un suman[13] de ăstea, cum îs p-aiș pî la noi, de lînă, îlu-ndoie-n două și-l

băga su uşă, că vińę raiu-n casă, da trăi-o! Aşę iera lumę. Nu ca amu cu, uiťe če jamu[14], de-o fost on jeam de n-o mărs capu pă iel ńij dacă, numa dacă l-ai vu tăię-m patru: aşę jeam o fost.

— No, stăpîńe — zîče — acuma-i bai!

— Care?

— Acuma ťe duči dumeata — zîče — ťe duş la domnu ačela unde-ai foz dumeata slugă şî ńi iei grîu pă sîmbriie. Da bagă de samă, ascultă[15] aiş če-s spun: faş contrat cu gazda.

— Cum?

Zîče: — Aşă faş[16] contrat cu iel, că ńi dă grîu, da cît puťem noi aduče-n spaťe, cu paie cu tăt — spuńe scluga [17].

Merje colo la gazdă, gazda cum îl veďe:

— Ăoleoo! Stana mńeu, da vińit-ai? Şi cum ai umblat, şî če mai faş, cum mai trăieşťi?

— D-apoi, stăpîńe, uită, aşa, aşę — povesteşťe iel.

— Şî če vînturi ťe-o adus p-aičea?

— D-apoi — zîče — domnu mńeu şî gazda mńeu — zîče — am tăię ńişťe grîu la hiş, dacă ńe-ai da.

— Cum să nu! Apă ńi nu să poaťe. Zăma am — zîče — tare sută de hectare de pămînt cu grîu, ş-apîi dacă-s trabă — zîče-s caută oameńi şî ţ-o dau tăt, fie-a tău! Tu o taie, ş-atunčę, cu paiele, dacă vrei dim paie, dim paie, dacă nu dim bobe, dim bobe, cum vrei să ńe-nţelejem.

— Nu — zîče — dumeata — zîče — îm dai cît puťem noi duče în spaťe cu paie cu tăt.

„Ăoleo! Vai di voi — zîče gazda. — N-aş făcut ńimic" — să gîndeşťe ię. Zîče:

— Vă dau!

Face contrat, gata. Şî mę cătă casă Stana şî dă contratu la slugă — că scluga ştię carťe, nu ca mińe.

— Uită, aiči în carťe!

— Aia, da! Bun! Bun, stăpîńe — zîče. — Cîn să merem? Zîče:

— Mîńe dimińeaţă.

— Aoleo!

Cînd îi mîńe dimińeaţă, să ię sluga mńeu cu Stana amîndoi, boii-i mînă la munťe — c-aşę-i običeiu p-ači pîn părţîle astea — şî să ię la grîu. Duče clo şi:

— No — zîče sluga cătă stăpîn — tu ťe du — zîče — amu ia pînă la gazdă, la domnu şi spuńe-i c-am sosît, da nu-i

spuńe cîťe cǫs-am vińit — sluga — numa c-am mai sosît.

Merje colo la domnu :

— Bună zuua[18], domnu nost !

— Fi sănătos, Stanamńeu. Nǫ, az vińit?

— Da, vińit.

Nu-l întreabă de cǫsă : „cîț az vińit, trăbuię colo o șaizăj di cosaș, numa unu ș-on legătoŕ și fără mînunk'ęș.

— Nǫ, io — iče — cosăsc ači[19] ińi ńe culcăm noi um picu, pînă vi tu.

Nǫ, iel cosęșťe-ači olecuță, să culcă-a mńei ači, ińi să să culče, ię num-ači um pic de grîu pă zî, să aibă brușii goi și să uită Stana mńeu a durńi. Să scǫlă sluga, fraťe, și cînd îi dimińeața-n tǫtă pusta, nu-i ńiči-on znop ! Sluga iera-m vîrvu stogului[20], fraťe — făcusă stogu — numa să-l l'eje pă poivańe. Gata. Și lasasă două cruči, adică mai lăsasă patruzăj de znopi, c-așă șťiț dumńeavǫstă mai bińe, aieșťia nu-i pusęsă pă stogu. Făcusă în tătă pusta un stog sîngur. Zîče cătă Stana scluga din vîrvu stogului :

— Du-ťe — zîče — pînă la gazdă și vină cu gazda[21] cu trăsura-ncoaș cîn vi, nu vińi pă jos că-i deparťe, că—zîče — că noi merem cu-a nostu, noi — zîče — nu mai stăm, merjem cu a nostu.

Cum îl veďe gazda :

— Da če-i, Stana mńeu? — să ťemę s-o-ntîmplat čeva, șťi, oaričeva bai — de vi iară la mińe napoi, c-asar-ai fostu?

Zîče : — Să vi, gazda mńeu — zîče — să iei îm primire čęię če-am lucrat.

— Cum, doar-az gătat?

— Păi — zîče — nu k'iar am gătat, da însă aprǫpe. Suie — spuńe gazda la biriș, prinďe caii, înhămază-acolo și să suie, suie și pă Stana dară, pă sluguța lui îm birje și haidă pînă clo afară la grîu și zîče :

— Če, doară l-aț și strîns? — că sluga iera-m vîrvu stogului[22].

— Da — îče — l-am strîns.

— Și l-ați și făcut stogu?

— Cum să nu ! — ista nu șťię ńimică, gazda, că če să-ntîmplă.

Ajunje cu čeala, să scóboră scluguța di pă stog[23] jos, nu-l ťińe ńime de pičiǫre, de ńicări, că scóboră-să iel, ńi nu pică

iel jos ńimica absolut! Vińe ca-n aier! Scóboră jos, dă mîna cu gazda şi zîče:

— Ascultă, stăpîńe — zîče sluga cătă stăpînu lui, zîče — tu mai vorbeş cu domnu čeva — ieu plec cu-a mńeu.

Văzu că să saltă tăt stogu-n deal ş-îl ię-n spaťe şi *fiu*[24]! cu iel pănă m-ainťe. Mai rămasără două cruči: alea le-o lăsat pîntru stăpîn, sluga pîntru Stana. Zîče domnu cătă iel:

— Ascultă, Stana mńeu — zîče — şi sluguţa mńeu — zîče — lasă-m mie astea două cruči, că-i ruşińe pentru mińe — iče — cu atîta hală di pămînt şi io să nu mînc pită di iestimp, numa tă de an, i păcat.

— Bińe, stăpîńe — zîče — fie-a tale[25].

Vin cătă casă — veďe că l-o păcălit urît — vin cătă casă cu grîu ş-îl calcă, şi umple toťă, toťă, če-o avut iel p-acoló-duče şi pă la večińi[26], n-avę inďe-l băga, cu grîu.

— Nǫ — zîče — stăpîńe, acuma-i bai! — zîče. — Acuma şti čei-i baiu? Nu avem casă. Asta — zîče — nu-i casă. Să mă duc — zîče — la păduре să fac l'ęmńele...

Zîče: — Nu vorbi de asta — zîče stăpînu.

— Dîr če?

— Păi — zîče — cum ťe-auďe păduraríu: čioc![27] gata-i acolea şi-ţ ię săcurea, fače şi proces, ba ťe dă-n judecată, ba n-ajung boii noşti atita! Şî če-ai făcut?

— Nu ťe doară capu! — spuńe sluga. — Tu vină cu boii la mińe pă la oara şasă, să fi cu boii-acolę. Aia ťe priveşťe.

Rămîńe trăznit de cap stăpînu şi-amărît că i-a fače scluga o babilońie ş-are če plăti şi — ba că nu i-ajunje ńij grîu cît o adus, şi-j dă şî averuţa cît are. Duče sluguţa-m păduре şi aduče l'ęmńele într-on čeas d'e vreme toťe, nu rămîńe, de-ale căşii, tăťe čiopliťe, şi le puńe-n dunga drumului[28], cîťe trabă la o casă. Aşę. Şi să puńe-n cur p-on l'emn şî aprinde-o ţîgară — iera duhăńiş ca mińe — şî duhăńeşťe. Cînd îi pî la oara şasă, toр! stăpînu cu boii. Cum îl veďe:

— Če-ai făcut, slugă?

Zîče:

— Am făcut l'emńe de casă.

— Tulai, mamă, da če-ai făcut? Că — zîče — ńe bagă robi pă amîndoi şi ńi nu veďem soarele-m veac. Atita spur de l'emńe-ai strîns aičea. N'e prinde păduraríi.

— Nu ťe doară capu![29] Tu numa stai nainťea boilor.

— Da nu le puťem puńe, če, o talpă d-ęlea dacă pui p-on car, i-on cubic şî jumătaťe şî nu pos puńe alt'ele.

— Taş din gură! Stai nainťea boilor. Nu ťi k'em să miajuţ la ńimic-apsolut, tu stai[30] nainťea boilor, şăz acolo.

Lunjeşťe-a mńeu caru, puńe tri tălpk'i d-ęlea mari pa caru, începe cusuraule-ęlea lunj, şti, zeče, di douăspeče metări, l'e puńe pă caru, pănă le puńe toaťe[31], nu rămîńe ńimică jos. N-ajunje lanţuŕle cîťe are tăťe să le l'eje! Acuma-i baiu! Acuma zîče stăpînu cătă iel:

— Măi slugă! Dar čińe le duče?

— Nu ťe doară capu, gazdă, că čińe le duče şî, stăpîńe, nu ťe doară capu! Tu numa stai acolea[32] pînă le găt ieu de lucrat, ş-atunčę grija mę čińe duče — spuńe sluga.

Atunčea, după če-s gata l'egaťe, atunčea mę nainťea boilor, sluga prinde de capătu ruzî — şti, cum îi ruda — prinde capătu ruzî, jugu vińe la boi după coarńe, ičea[33], înc-amu că-i loveşťe-n capu. Şî nu să rupe ńiči osiile, ńiči ńimică, merje pînă-acasă fainâ, nu-mbǫrdă ńimică, nu traje boii, că nu trag iei amu de ńimic de oaričeva, că o avut čińe, o fost čeialalţ, pręţińii! Iei o ţînut şî de car, alcum să rupę iel dracului tăt! Merje cătă casă, zîčę:

— Acuma îi alt bai!

— Care?

— T'e duči la piaţ — adică-n oraş — ş-acolo ťe duj la dipău. Da faş contract cu iel: or fi iele scumpę, da cumperi cu caru, nu cumperi cu bucăţîle, cumperi cu caru. Iel să-z deie ţîi un car de scînduri, tu-i dă p-on car de scînduri cît a cere dipăoaşu, domnu-ačeala.

Merje iel acolo în oraş şî cumpără un car de scînduri şi čere pă caru de scînduri şapťe băncuťe — atunči iera şapťe băncuťe-o părę de boi — îi čere pă un car de scînduri dipăoaşu, sămăleşťe dipăoaşu:

„Un car de scînduri, la să puie două cară de scînduri pă unu, mai mul nu puńe", sămăleşťe. Iel avę în dipău cam două vagoańe de scînduri, domnu, gazda.

Bińe, duče coló, vińe Stana cu contratu-l dă la slugă, sluga ię boii şi să duče sîngur după scînduri. Dă contratu la gazdă şî gazda-i spuńe:

— Nǫ — iče — traje caru-acolo şi-ncarcă cîťe vrei, c-on car de scînduri a cumpărat stăpînu-to. Tu-ncarcă cîťe vrei — iera copilaş mic.

Puńe-a mńeu, fraťe, scînduri : dă-i să margă, puńe pîn nu rămîńe apsolut, ńiči čelea care-o umblat cu pičioarele pă iele să nu să baje pîn ťină, ş-aia le puńe pă caru. Zîče dipăoaşu :

— L'e-ai pus tu pă car, da niş cu remorca nu le traj tu de-ači ačelea ! — če — două vagoańe de scînduri. Da le ťîńe caru? Da če să...

Le ťîńe iel acuma, că stă pă loc, nu s-o mişcat ńicăiri, stă ači. Nǫ, cînd îi gata, l'egaťe, če ştiu io cum le l'eagă iel, mę la gazdă.

— Nǫ, să fi sănătos, gazdă — zîče — şî domnu mńeu, că io pl'ec cu scîndurile.

— Pleacă ! Să fi sănătos — iče dipăoaşu, amărît.

Şi mînă-on servitor şî deşk'iďe pǫrta. Sămăleşte dipăoaşu :

„Cîn ť-o mişcat caru-o dată, ači ai rămas tu mort în drum ! Să rupe — pă ie, če drac, două vagoańe scînduri, io če ştiu io cîťe suťe de cubiči.

Tunčea veďe caru că mę după boi şi boii nu trag ńimica.

— Aoleo ! — iče — m-ai păcălit ! Aşa m-ai...

Ieşe-n drum şî mere. Privę[34] cu uok'ii mai deparťe : merje cu iele.

„Ai, şî m-o pîrlit urît ! Am vîndut un car de scînduri cu şapťe băncuťe, însă m-o pîrlit de zeče uori cu şapťe băncuťe ! Cîte-o dus di la mińe. Nu-i ńimic".

Vińe-a mńeu acasă cu scîndurile şi-atunčę fecioru ăsta, Stana, iel nu fusese la hig'eg'e în viaţa vieţî lui, şťi, la joc — sîn ş-amu la noi în sat de-ačeia de nu męię, iel mę la crîjmă[35] cîndu îi čeilalţ la jocu, nu mę iel acolo, numa să-i vadă, numa coată cătă iei cum joacă, da iel nu-ş baťe pičioarele. Ş-atunči če să vez? Zîče cătă iel sluga :

— Ascultă, stăpîńe ! Acuma sîntem de bai de una. L'emn'e de casă ť-am adus, casă-o făcem, amu sînťem de bai de femeie. N-are čińe ńe face mîncare, n-are čińi ńe spăla, n-are čińi, numa noi făcem teťe : şi pă lucru femeii, şi pă-a nost. Acuma să ťe duči la hiďeďe — mîńe-i dumińecă — şi ť-aleji o fată care-s plače ťîie. Ş-apă aşa ťi-i căsători şi noi ńe-apucăm de casă.

Merje-a mńeu dumińecă la hiďeďe — şi iel n-o mărs în viaţa lui — coată şi iel p-aiş să leje şi iel o fată şi joacă cu ię, danţază şi iel acoló cu prunčii. Şi cînd îi odată, vińe cătă

asă cam pă la două şpe. Scluga şi iel p-acolo pă la hig'eg'e să-l adă cu care fată joacă. Şî vińe cătă casă. Zîče :

— Stăpîńe ! Fata-ačeia care jucaş cu ię dragă-ţ fu?

— Sigur că-m fu dragă.

Zîče :

— Ascultă ! Să şti če-i Dumńezo-n čeŕ, să n-o iei[36].

— Da cum, mă?

— Int-ačęię sînt — zîče — şapťe coaste de dracu. Şî -o bătut pă tata — iče — l-o l'egat la furca fîntîńii şi l-o bătut pîn l-o omorît !

Adică ia o fos vrăjîtoare ! Fermecătoare de-ačęię !

— Şî n-o iei ! Numa ťe duči de la-amńea în sară şî ţ-aleji alta.

Mę Stana mńeu di la amńea în sară ş-aleje alta. Şi sluga ară p-acolo. Cîndu-i de sară, vińe cătă casă şi zîče :

— Stăpîńe ! Aia fată ţ-î dragă?

— Da, mńi-i dragă.

— Ačę poţ s-o iei — zîče — ş-int-ačę ieste-o cǫstă de dracu, da ačę — zîče — o scot io[37] . Nu mă duc di la ťińe pînă nu ťe fac cu femeie cum trabă — iče.

Gata, să-nsoară. Pănă bagă iei cărţ[38] — cum fac p-aiş pî a noi, că şî iel o fo de-ači din Drăgăńeşti di p-ači de oarińe-va — pînă bagă iel cărţ cu fata, pînă or ieşi, pînă să cununä, i multu ! I făče casa, o gată.

Să-nsǫră-a mńeu. Şi după če să-nsǫră, la vo cîťeva luńi, iacătă-ťe muięrę-nsărčinată ! Şi naşťe un copil. Şî zîče sluga :

— Stăpîńe ! Sui-ťe iuťe-m pat şî ťe fă beťeag, că vińe şogórii şi k'eamă la nuntă, spuńe că nu poţ mę, să margă muięrę.

— Bińe, mă !

Uori če spuńę sluga, stăpînu aproba[39], că ştię că-i uom ! Gata, să suie stăpînu-m pat : mori, şi mǫre !

— Da če ťe lovi, mă?

— D-apu nu ştiu !

Tǫp ! — pǫťe că az văzut p-ači umblîn pă saťele astea k'emători d-eia cu cîrpe, če ştiu io če — să bagă-n casă.

— Bună zuua !

— Bună zuua !

— Da če-i, Stana, iej beťeag? Păi — zîče — togma acuma ťe k'iamă şogoru-to la nuntă.

Zîči : — Da, pǫțe să mă k'eme, mulțumăsc, da, să... viń soru-sa — ńevasta adecă.

Nǫ cîndu-i la două zîle, če știu io če, atunčea să pregățe de nuntă. Amu vîndusă[40] stăpînu boii, avę cai di čeia, *ț* să-ț trăiască ńeamu ! Cu trăsură ! Suie pă cocoana aiči în čočie, în trăsură, și copilu — că nu pǫțe să l'ęse copilu-acasă că bătrînu, tată-so n-are d-ińe să-i dęie să mînînče și nu pǫț umbla după iel, îl duče și copilu la nuntă, c-acolo joacă, ma joacă.

— Ajut la mama, și cîn mai plînje-i dau țîță, și nu tače iară l'eagăn di iel și, ę ! Cǫtă mama di iel. Io-m petrecu

Duče și copilu. Haidă pîn la nuntă. Vińe cătă casă sluga bagă caii-n grajd, le-adipuiește. Cînd îi de sară — cam la timpu-aiesta — ielu-i un sublocotinent de-armată, mîndru ca un bumbu ! Amu nu-i mai[41] mult mititel ! Mę și iel la nuntă Pă čińe ię la jocu? — iel cunoștę pă stăpîna, și stăpîna iera frumǫsă, o cunoștea iel, da ię nu mai cunoștę pă slugă ma mult. Apoi ię pă stăpîna la joc, apoi ca iel nu juca ńime, că nu știi ńime ca iel juca. Apoi, frațe, frumos acolo, joc-acolo țuțură-n colo-ncǫ.

— Če facem? Inde merjem noi să fim numa noi amîndoi?

— Aoleo ! Puțem?

— Cum să nu ! iče ię. — Puțem.

— Da cum?

— Ieste-ači[42] o casă, și numa-o babă-i în ię. Și la baba aia puțem noi păn la dimińeață să stăm acolo.

— Bińe.

— Da inde ie să ducem și copilu — spuńe ię — că-n caz că plînje, mama n-are să-i dęie țîță. Da așę, io — plînje iel pă colo — io iară-i dau, și iară leagăn, și iară l-adipuiesc și noi puțemu-ńe iubi.

Bagă-a mńeu tri kilograme de pălincă înt-o straiță și haidă cu iele colo la baba. Mę cocǫna acolo cu iel. Ba joacă coló, ba-ș petreče, ba bęu, ba bagă pă pălincă-n iele pînă nu mai știę di lume — și-m baba — pănă cîndu-s mǫrțe. Atunci a mńeu ię copilu *fiut* ![43] cu iel. Nu ma-i copil. Iele rămîn lęctăre pă vatră mǫrțe de beče. Cînd îi nǫpțe înt-on timp, če știu io če, să trezăsc a mele cu lampa aprinsă. Zîče ię :

— Măi — zîče — copilu mńeu[44] așę bińe doarme, că n-o plîns de-asară !

Să uită la leagăn : poi nu-i ńime-n leagăn.

— Aoleo, mamă, dar če-i?

Mę pîn la ma-sa.

— C-ai dus copilu cu ťińe, fată.

— Bătuși-mă, dǫmńe, acuma če facu? Cum mă duc la bărbat? Ińe spui că-i copilu? Čińe l-o furat? Če-i cu iel?

— N'imica! Taș că-s fac io de rînd! T'e scăp io!—baba.

— Cum?

Lor le trăbuię acuma — c-așă i-o spus di la-nčeput ala mai mare, birău dračilor, că :

— N-ai če vińi la mińe fără talpă la iad! — că talpa la iad iera de mult putredă ș-acuma nu mai ťînea mai mult. Zîče cătă iel :— Acuma aduș talpă la iad.

Ș-atunči če să vedz? Baba zîče cătă ię :

— T'e scăp!

— Cum?

— Cătă cînd să dă zările de zuuă, puńem focu-n casă-m patru colțuri de casă — casa iera cu goz — și cîn arde ia mai pogan casa, noi strîgăm tulai! că copilu-i în casă și arde-acolo. C-atunj nu să mai pǫte băga ńime după copil, că arde casa.

Hapoi iele, frate-afară :

— Tulai, dǫmńe, copilu mńeu că-i în casă, mǫre și arde-acolo, și čine să bagă, și cum să bagă?

Nu să bagă ńime, nu să bagă. Arde casa. Iară de-acasă nu ști ńime că če-o pățît iei aiči la nuntă. Copilu iera acasă la tată-so în leagăn pus, l-o dus de-aičea sluga, nu i-o trăbuit lui copilu. Atunči če să vez? Baba zîče cătă ię :

— Acuma te duc pă ťińe acasă la mińe, că io n-am pă ńime, io n-am sǫcră — spuńe ńevasta — n-am sǫcră, ș-apoi — iče — tu ai îndruga cîlțî p-acolę p-acasă.

— Ba mai cot de casă, ba ți mai aduc cîte-on vas de apă, ba če-oi puťea io — iče baba.

— Fǫrte bińe — ię.

O bagă pă baba-nto sacu și l'eagă sacu la gură. Și cînd îi în iasta zuuă, tǫp! sluga cu birję după cocoana la nuntă. Întǫrče birję-n ocol, vińe cocǫna, să suie ičę. Zîče sluga, diavolu — ę, știę iel tă-tă-tăt či-o făcut ię če-i înainte. — Zîče :

— Parcă ma-ai čeva p-aiči?

— Da — zîče — un sac a mamii, cu cîlț — zîče — să-i duc — iče — să-i îndrug, că mama nu-i poțe îndruga.

— Da, știu — iče — știu și inde[45] l-ai pus — iče iel. Iel știe de baba că-i în sacu! Odată mę a mńeu și ię sacu d-icea, sluga și vińe și mînă jip! ičea inde puńe birjaru pičioarle[46], știi, în trăsură! Zîče:

— Da nu da cu iel aşę — zîče — că să točesc cîlții laolaltă și nu-i mai počiu îndruga.

— Lasă că i-a-ndruga ia mama — iče iel. — Poțe mama îndruga — iče.

Atunčę, puńe pičioarele pă baba. Ia:

— Domńe apără, slugă — iče — că acar če zîc cătă țińe — zîče — apăi nu mai fači, numa tă cum vrei tu — iče. — Da nu puńe pičioarele pă iei, că să zdrobăsc și nu-i mai počiu îndruga.

— Lasă — zîče — dă-i pače! Iară-i poț tu scîlči deolaltă.

Baba nu zîčea ńimńica! Merje-acasă cu domna amu și cu cîlții čeia. Ię cîlții-i puńe-ači — cum i-ai puńe colea lîngă uşe[47]-m pičioare-aşă sacu și zîče cătă stăpîn:

— Nǫ, stăpîńe — zîče — acuma fi bun oleacă și iart-afară — adică să margă-afară, cum știm noi.

Duče stăpînu afară și ię pă domna ș-o puńe pă masă și-i l'eagă mîńile de masă, ș-atunčę ię un vişeu ș-un čiocan și scoaťe coșta aia de drac din ia afară — că iel iera și medic. Atunčę, o cîrpeșťe-n-napoi și mę-n čęię casă ș-aduče copilu.

— Na — zîče — că numa-nt-o nǫpťe-o fo mort copilu, da acuma-i viu — zîče sluga.

Îi dă copilu — copilu de față, ca minčiuna lor. Atunčę vińe și dă mîna cu stăpînu, cu stăpîna și ię pă baba-n spaťe — cîlții, sacu cu cîlții.

— Nǫ — zîče — să trăiești, stăpîńe, la mulț ańi.

— Da — zîče — stai, sluga mńeu — zîče domna — nu duče cîlții mamii.

— Nu, că-i duc la mama, că i-a-ndruga ię — iče.

Și-i gata povestę.

Povestită de Șora Vasile din Cresuia, rn. Beiuș în 28 sept. 1961 culeg. O.B.—D.T., transcr. O.B.; arhiva I.F., mg. 1920 e — 1921—1922a. Durata: 29'.

Note

[1] Pov. arată cu capul spre dreapta în direcția văii Crișului. [2] Pov. dă mîinile în lături. [3] Pov. pune dreapta pe masă spre marginea ei. [4] Pov. subliniază cu dreapta. [5] Pov. neagă, cu dreapta. [6] Pov. subliniază, cu stînga. [7] Pov. subliniază, cu stînga. [8] Pov. arată spre dreapta, cu dreapta. [9] Pov. dă mîinile în lături. [10] Pov. subliniază, cu stînga. [11] Pov. arată înainte, cu dreapta. [12] Pov. arată spre stînga, cu stînga. [13] Pov. arată spre dreapta, cu dreapta. [14] Pov. arată cu stînga spre geamul din față (casă nouă cu geamuri mari). [15] Pov. ridică arătătorul stîng. [16] Pov. ridică arătătorul stîng. [17] Pov. ridică arătătorul drept. [18] Pov. dă din cap. [19] Pov. se uită la dreapta. [20] Pov. se uită în sus. [21] Pov. arată înainte, cu stînga. [22] Pov. se uită în sus. [23] Pov. se uită în sus. [24] Pov. duce dreapta la piept. [25] Pov. subliniază, cu dreapta. [26] Pov. subliniază, cu dreapta. [27] Pov. subliniază, cu dreapta. [28] Pov. pune dreapta pe masă. [29] Pov. neagă, cu dreapta. [30] Pov. arată spre stînga, cu dreapta. [31] Pov. subliniază, cu dreapta. [32] Pov. arată înainte, cu dreapta. [33] Pov. duce dreapta la ceafă. [34] Pov. se uită spre dreapta. [35] Pov. arată spre stînga, în direcția cooperativei, cu dreapta. [36] Pov. neagă, dînd din cap. [37] Pov. subliniază, cu dreapta. [38] Pov. subliniază cu dreapta. [39] Pov. subliniază, cu arătătorul drept. [40] Pov. subliniază, cu dreapta. [41] Pov. neagă, cu dreapta. [42] Pov. arată spre dreapta, cu dreapta. [43] Pov. lovește palmele luierînd. [44] Pov. duce stînga la cap. [45] Pov. arată spre dreapta, cu stînga. [46] Pov. arată jos, cu mîinile. [47] Pov. arată spre ușă, cu stînga.

9. SOACRA CU TREI NURORI

Ierea înt-on sat un om bogat. Și iel o murit ș-o rămas mama cu tri fičiori. Cîn coló, toț avea căruță și cai, merjeau la țară, dučeau lemnăriie, dučeau cutare, ș-adučeau acasă bucațe, ș-adučeau acasă vin și beutură, če trebuia și če trăbă la casă. Ș-acasă aveau vaș cu lapțe; țîńeau găińi, țîńeau porči, țîńeau gospodăriie bună. Zîče mama cătă fičioru čel mai mare :

— Dragu mamii, să țe-nsori !

— Bińe, mamă, nu mńi-am căpătat încă fată.

— Îs capăt io !

Bătrîna s-o-nteresat ș-o căpătat fată, noră. Da :

— Nǫ ! Ț-am căpătat fată[1], mă !

— Api bińe, mamă — zîče — s-o veđem și io.

S-o dus cu iel a peți acolo la fată și i-o plăcut đe ia. Nǫ-i bună ! Or făcut nunta și după nuntă :

— Nǫ, draga mamii ![2] Io, uită-așa-i daťina : torči cîlți ăștia pînă đimińeață și...

— D-api mîncare, mamă ? Că io o să și mîncăm.

— Ięę — zîče — uită mămăliga acolo[3] și cu oțătu, și cu čeapă.

— Pi bińe, mamă, d-api că...

— Ai înțăles să mînči čę če ț-am spus ? — avîn brînză, iera brînză đestulă, și lapțe[4], și cutare, da nu, n-o lăsa să mînče.

Treče-on an. Scăzuse bg'iata ńevastă, săraca. Îi spusęse bătrîna :

— Tu să nu spui[5] la bărbat, că țe-o luat dracu !

Nu-i spuńea la bărbat. Bărbatu o tăt întreba :

— Da če-i cu țińe đe ieșți așa peđepsită ?

Nu, fraťe, nu spuńea. Îlu-nsǫră și p-a doilea[6]. Tot așa. Cîn colo, fraťe, če mama draculi đe slăbăz nurorile la bătrîna asta ? Mare lucru, mă !

Int-a triilea an iče bătrîna cătă čel mai mńic :

— Nǫ, dragu mamii, să țe însori și tu !

— Păi bińe, mamă, m-oi însura io ![7]

— Îs capăt o n'evastă.

— Ba mńie nu-m căpăta, mamă, că mńi-oi căpăta io. Cînd, să durează, fraťe, și după căsătoriia a estuia a doilea, să durează un an și măi bińe. Iei, vind di la țară, îi pk'ică o potcoavă di pă cal și ceia ierau înăinťe[8] cu căruțăle — ceia doi frați. Iel rămîńe la un fierar acolo să-i puie potcova. Și-i puńe potcova pă cal și pleacă după iei doi. După če pleacă di la fierar[9], veďe din căruță o fată cu nește dăsaj frumoș pă spaťe, ș-îmbrăcată frumos, și să uită[10] la ię din căruță : „Mm ! Îi fainǎ fată !"

Stă cu caii-n loc.

— Uită, fată ! Vino aičea-n căruță lîngă mińe — zîče — că ț-o fi greu în spaťe — o foz ducîn greu bg'iata fată.

Suie-n căruță, să uită-ači pă lîngă ia.

— Oi, scumpa mea — zîče — din če sat ieșți?

— Da — iče — din satu cutare[11], aiči înăinťe.

— Hm ! Uită, tu — zîče, mai mărgîn iei ači cu căruța, scoaťe iel o ploscă cu rak'iu d-esta bun, de drojdii și bea iel o dată și-i dă și iei[12] :

— Bea și dumńetale.

Bea și ia din ploscă și, a, după beutură, să-nmulțăz vorbile.

— Uită, tu, scumpa mea — zîče — io ťe-aș lua în căsătorie. Io ťe-aș lua în căsătorie : plăčea-ț-ar de mińe?

— Cum să nu !

— Păi — zîče — uită : căruța i-a mea, caii-s a mńei, uită, sînťem tri frați, avem fiecare casă — zîče — și...

— Ba da !

No, mărgîn p-ači[13] cu ia, hi să margă, o mărs pînă la părinț acasă. Bagă fata-n curťe ș-îi deșk'iďe porțîle și traje-n-lontru[14], sănătaťe bună. Bagă fata acasă și spune la mă-sa că :

— Iacă če-i, mamă, și...

— A, bińe, dragu mamii.

Să uită păstă iel — băiatu fain, băiatu la rîndu lui, nu un copîltoc, nu um prost ! Și fata iară fainǎ ! D'i la o vreme :

— Nǫ ! Acuma če-i de făcut?

Zîče :

— Dumińecă viu[15] aičea și făcem logodna, adeca contratu de căsătoriie.

Duče dumińeca acolo şî fac contratu şî la tri săptămîń fac nunta. Petrec iei, şî isprăvăsc, şî hi să margă[16], hai dă-i bandalău! Hăi! Ierea acolo, şî cîńii ierau cu colaci în coadă Nu, duče ńevasta acasă, sănătaţe bună, să duc tăţ nuntaş care-ncătro[17], să duc marţ, rămîn iei ăci şî.

În cę săptămînă, pleacă la ţară tăţ. Să duc la ţară. După če să duc la ţară :

— Nu, draga mamii — bătrîna — uită cum îi ordinu acuma fiecare[18] aveţ să toarceţ, uită, cîlţî cutare!

— Şî... d-apoi mîncare? — o zîs.

— Če mîncă estea două, şi tu-i mînca acoló![19]— oţăt cu mămăligă reče.

„Pi cum să mîncăm[20] noi mămăligă reče, mă — ia o gîndît, da n-o zîs cătă ńime ńimica — şî ieste brînză destulă, ieste unt, ieste cutare, şî pui de găină, şî pui de raţă", şî fel de fel iera destul.

Rabdă ia aşa o săptămînă, nu mîncă, că ia mînca mîncări buńe-acasă, săraca če fată! Cîn coló, să durează o săptămînă aşa, ba să durează două — ceia să duc la ţară[21].

— Mă! — o zîs cătă estea două — voi, tăt aşa să trăim noi cît om trăi, că bătrîna asta, bat-o Dumńezo, trăieşte mult şî murim noi năinţea iei, bat-o Dumńezo!

— Če să facem?

— Să mîncăm[22] şî să bem! Ai înţăles?

— Hm! Cum?

Bătrîna o spus aşa, zîče :

— Io mă duc şî mă culc! Da să nu vă culcaţ[23], că io am ok'i în ceafă — zîče — şî vă văd če făcez voi, bată-vă focu vost — o zîs cătră iele.

Zîče a mai mńică — nu lasă a mai mńică — cătă iasta mai mare :

— Tu[24] ţe duci şî adă făriną şî brînză din cămară! Tu[25] adă unt! Ai înţăles? Şî adă lęmńe şî fă foc! Şî mă ducu, api io mă duc la cotreţ s-aducu de-acolo tri pui.

S-o dus ş-o adus tri pui. Minţenaş o făcut acoló un aluat de-ala barosan[26], ba o adus brînză d'e-aia d'e oaie, ba o făcut plăcinţe, ba o fript acolo pui, ba or adus vinars de drojdii or beut[27]. Pă cîn s-o gătat vinarsu de drojdii cît or avut de băut, ca să nu să-mbęţe[28], o foz gata mîncarea! Fript puii — că puii graş — mă, fraţe, colea cu păstărnac şî cu fel de fel, şî dă-i vin! Dă-i brînzoaiče! Mîncă, copile!

— Măi![29] Măi muierilor!

— Če?

— Tu![30] Dacă bătrîna să scolă şî viňe la noi, tu s-o iei şî să-i traj de podu căsî[31] cu ia, şî să-i dai păpuci, bocons pă k'ept, dă-o draculi, ş-api s-o laş. Şî tu[32], dacă viňe la tîne, tu să dai îm păręţele ăsta[33] cu ia pînă če pk'ică jos! Ai înţeles?

— Înţeles!

— C-api dup-ačęia lasă după miňe.

O da, frate, cu bătrîna în čeia părete[34], sănătate bună! No, bătrîna n-o mai putu vorbi ňimňic! Gata![35] Če-i de făcut? Vińeau fičiorii di la ţară.

— Du-te, tu[36], ş-adă paie curate[37], iute, din şură şî să facem patu.

Dus ş-or adus paie curate ş-o făcut acolo, şî lepeđęie curate şî-nsămnate, sănătate bună, periňi, şî če trăbă, şî poale, cămeşă pă ia. Şî or periat-o ş-or pus-o la rînd, gata! Da, ama săračii vin de la ţară, fičiorii. D'eşk'id porţîle nurorile şî iesta:

— Da voi să nu vorbiţ ňimica[38] — o zîs cătă iestea mai bătrîňe. — Las că vorbăsc io.

Bătrîna, i să legase graiu, nu mai putea vorbi. Or viňit fičiorii di la ţară şî:

— No d-api če-i p-acasă? — o zîs.

D-api iasta tînără:

— D-api — zîče — sărmana če mamă — zîče — sărmana — zîče — să duče la čelea vejňice, că i s-o găta graiu[39]. Gata-i. Api-i şî bătrînă, săraca, că aproape şepţezăj de ai — zîče — şî nu mai poate — iče.

No, băga caii-n grajd[40], duče, sănătate bună, descarcă căruţăle şî vin în casă şî dup-aia să duc la bătrîna la pat[41], fičiorii. Îi spuňe, spuňea că cum o bătut-o, da vez că nu putea spuňe: ca mutu, spuňea[42]:

— Ta![43] Ta![44]

— Oare če spuňe mama, sărmana če mamă! —şî s-o pus a plînge iei.

— Da nu veđeţ că ňe lasă cu limbă de morte că care casă şeđem: tu-ntr-a asta[45], şi tu-n čęlaltă[46] şi io-n čęia[47], tu-n čęie.

— O sărmana če mamă, şie iertată, uită, ňe lasă cu limbă de morte, împărţît gata — zîče — şî nu-i bătrînă, sănătate bună! Hm!

Şî iei aşa o rămas împărţiţi pă cum o-mpărţît bătrîna. Şî bg'iata noră, čea tînără, săraca, dacă iera ca şi čelalte, pereau tăte tri. D-aşa or mîncat, ş-or băut, ş-or, or scurtat zîlele la bătrînă, că n-o mai foz măi vreńic de altă.

Ş-atîta-i povestea.

Pov. o ştie de „cîn lucram la Vaşcău. Alţî or čeřit-o, iei spun" că au cetit-o. A auzit-o cînd lucra la întreprinderile din Vaşcău în baraca muncitorilor.

mg. 2941 II b. Inf. Orlea Remus Mihoieşti—Cîmpeni; culeg. O. Bîrlea — R. Niculescu în oct. 1965; transcr. O.B.

Note

[1] Pov. ridică arătătorul drept. [2] Pov. ridică dreapta. [3] Pov. arată spre dreapta, spre podişoru din casă, cu dreapta. [4] Pov. subliniază, cu stînga. [5] Pov. admonestează, cu arătătorul drept. [6] Pov. arată înainte, cu stînga. [7] Pov. subliniază, cu stînga. [8] Pov. arată înainte, cu dreapta. [9] Pov. arată înainte, cu dreapta. [10] Pov. se uită spre stînga. [11] Pov. arată înainte, cu arătătorul drept. [12] Pov. arată spre stînga, cu capul. [13] Pov. arată înainte, cu mîinile. [14] Pov. arată înainte, cu dreapta. [15] Pov. bate în masă, cu dreapta. [16] Pov. subliniază, cu dreapta. [17] Pov. subliniază, cu dreapta. [18] Pov. arată înainte, cu arătătorul drept. [19] Pov. arată spre dreapta, cu arătătorul drept. [20] Pov. dă cu mîinile în lături. [21] Pov. arată spre dreapta, cu dreapta. [22] Pov. subliniază, cu dreapta. [23] Pov. admonestează, cu arătătorul drept. [24] Pov. arată înainte cu dreapta. [25] Pov. arată înainte, cu dreapta. [26] Pov. subliniază, cu dreapta. [27] Pov. subliniază, cu dreapta. [28] Pov. subliniază, cu mîinile. [29] Pov. arată înainte, cu arătătorul stîng. [30] Pov. arată înainte, cu arătătorul stîng. [31] Pov. arată jos, cu dreapta. [32] Pov. arată înainte, cu arătătorul drept. [33] Pov. arată spre stînga, cu arătătorul drept. [34] Pov. arată spre dreapta, cu dreapta. [35] Pov. subliniază, cu mîinile. [36] Pov. arată înainte, cu dreapta. [37] Pov. subliniază, cu mîinile. [38] Pov. admonestează, cu arătătorul drept. [39] Pov. subliniază, cu dreapta. [40] Pov. subliniază, cu mîinile. [41] Pov. arată înainte, cu dreapta. [42] Pov. arată în jos, cu arătătorul drept. [43] Pov. arată spre stînga, cu arătătorul drept. [44] Pov. arată spre dreapta, cu arătătorul drept. [45] Pov. arată înainte, cu arătătorul drept. [46] Pov. arată spre stînga, cu arătătorul drept. [47] Pov. arată spre dreapta, cu arătătorul drept.

7. SQCRA CU TRI NURORI

Ię* atîta le purta, c-aşę le ştie da de lucru : alta o trieţę-n stînga[1], alta-n dreapta, alta-cqci. Da tă çei mai mică ra mai şpilără. Çe :

— Tu mărhăi, voi sînţeţ tăđeuna, voi de cît ai[2] sînţeţ çi înaintea mę — zîçe — şî voi încă nu i-aţ ştiut puń, face acu la asta, la băbăhîrca as hîdă?

Fečiorii merğę la cqsă, merğę, nu iera acas ńičiodată. e să sfătuiesc ięle :

— Tu — zîçe — şti çe tre făcută? Bătută çiul şi tătă-muntată[3] limba cu açe — çe — să nu pqtă vorbi.

S-apu, şe fac iele tustręle, să vorbăsc şî pun mîna pă ię apoi dquă, dquă-i cască gura, una-i scqţe, prinde[4] ş-îi scqţe .. ş-apă c-on ac tăt i-o spart limba. Ş-o trîntit-o : una o întit-o de păręţele-aiesta[5], una o trîntit-o de ala[6], al trilea trîntit-o de ielalalt[7]. Vin fičiorii sara, ię-n pat, bolnavă, năjîtă.

— Vai, măi — ięsă ăi mai mńică înainte — haiđiţ, măi, epiđe, io nu ştiu çe-i cu mă-ta — çe —acolo-n pat, nu ştiu uri-uo, o çe Dumńezo a face, că nu vorbeşte ńemńic, ńeş ă-i turc.

Vińe — çe — nę tustrei să bagă-n cas.

— Çe-i mamă dragă, da çe-ai păţît?

— O, uo, uo, uo, uo![8]

— Ai de mińe şî de mińe! Çe o fi asta?

I-arată pă nora heilaltă[9] :

— O[10], o[11], o[12], o[13], o,o!

— Ai de mińe, mama-i ńebună, o çe Dumńezo? Çe-i, amă?

— O! — i-arată pă una-n părętile ala. La a doilea hălalt, al trilea çelalalt. Odată sare çei mai mńică.

— Măi, da proşti sînţeţ voi tri! Tu nu vez că vă-mpărţeşte : ărętile ala-i a tău[14], ăla-i a tău[15] şi ăla-i a lui iestalalt[16], amu ię mqre.

— Drept ai tu-îče — poťe așa, așę-i.

— Așe-i, mamă?

— Uă, uă! — i-o arătat, ię o arătat cum o izdit-o: un de păręťele ala, una de ala și una de-aiesta. O-mpărțît la h tri copii, le-o dat tri păreț, ș-apă o murit[17] baba. S-o mîntui Ș-apă ieș o rămas cu-mpărțaștina čęę: un păręťe o fost lui unu, unu a lui ălalalt, unu a lui čelalalt, tustrei.

A.I.E.F. Cluj, mg. 574 b; inf. Sechei Ioan, 58 ani; Branișteа rn. Dej, cule O.B.-D.T. în 14 febr. 1962, transcr. D.T.

Note

*) Soacra (n.n.)

[1] Pov. arată spre stînga, cu stînga. [2] Pov. : ridică stînga. [3] Pov. schițează împungerea, cu stîng [4] Pov. duce stînga la gură. [5] Pov. arată spre stînga, cu stînga. [6] Pov. arată înainte, cu stîng [7] Pov. arată spre dreapta, cu dreapta. [8] Pov. duce stînga la cap. [9] Pov. arată spre stînga, stînga. [10] Pov. arată spre stînga, cu stînga. [11] Pov. arată înainte, cu stînga. [12] Pov. arată sp dreapta, cu dreapta. [13] Pov. arată spre stînga, cu stînga. [14] Pov. arată spre stînga, cu stîng [15] Pov. arată înainte, cu stînga. [16] Pov. arată spre dreapta, cu stînga. [17] Pov. ridică stîng

4. POVESTE

Iera un om năcăjît tare. N-avę casă, n-avę masă, n-avę ńica. Șî iel șidę cîte tri zîle la o casă, îl ținę di mîncare. a iel apâ dacă-i trăbuię să b'ęie—dac-avę după śe—n-aduśę. acă iera adusă[1], trăb sâ-i dęie-m mînă. L'emne nu tăię, ńiś ięte n-aduśę. Trăbuię să-l ține cîte tri zîle fięcare uom. a casa drep den capât[2], trăbuię să-l țîię șăsă zîle, stămînaeagă. Iară-ntorśę pe rîndu căsîlor. Âșę că comona aśęia o sătura di iel. Či sâ facă cu dînsu?

O făcut o ședință : či sâ facă cu iel? Din cîț oamini o fost, o găsît doi mai cuminț.

— Aista îi bun — zîśe — de dus la pădure și di spînzurat, fel nu-i k'ip di dînsu.

Eh, după ședința asta, o pus o dzî în țermen pi cîn să rîngă lumea tătă să-l ięię înăinte[3].

Cîn s-a-mplinit termenu śeala, s-o strîns oaminii, l-o lua -l duc înăinte[4]. E, mărgîn mai diparte, s-o-ntîlni cu-o preuasă.

— Bună dzîua!

— Bună dzîua!

— Une merğeț atîta lume?

Či : — Merğem cu on uom.

— I śe faśeț cu iel?

— Să-l spîndzurăm!

— Da pentru śe să-l spîndzurați?

— Iel — dzîśe — l'emńe nu taie : și n-are casă, n-are asă, n-are ńińică, șăde jăcut cîte tri zîle la fiecare casă. 'emńe nu taie, dacă tăięte, n-aduśe, apă dacă trebe, aduśe și ne-am sfătui că să-l duśem la o pădure să-l ańinăm olo.

— Oameni buni! — și — dăruiț-îl ńiie, că — zîśe — ieu preuțească de fapt, ș-o murit preuotu, o rămas tri hămbare colaș, ș-îl dați — zîśe la hîmbariu śeala să mănînśe iel olo colașii.

Da iel dintre lume de-acolo :

— Cucoană — iśe — văd — că ieș cucoană, da ai lapte — iśe — ca să-i îmoi?

— N-aam lapte ! [5]

— Dacă n-ai — śe — mănîncă colaśii sîngură !

Da colaśii, dă ! tri hîmbară de colaś, p-aśelea de ześe — doăzăj de aṅi[6] colaśii acolo. Aașę ! L-o dus la pădure și l- aninat. Îl luă ș-o scăpa di dînsu. Da !

Pov. o știe „de la on uom".

mg. 2815 II e; inf. Simion Vasile Spătaru, 98 ani; Mălini-Fălticeni; cule O. Bîrlea--L. Georgescu L. Vasilescu în 9 iulie 1965; transcr. O. Bîrle

Note

[1]Pov. arată înainte, cu stînga. [2] Pov. arată spre dreapta spre capătul satului, cu arătăto stîng.[3] Pov. arată înainte, cu mîinile. [4] Pov. arată înainte, cu mîinile. [5] Pov. neagă, cu cap [6] Pov. ridică dreapta.

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR" BIBLIOTECA BUCUREȘTI

CUPRINS

Prefață 5

Preliminarii. Creangă și critica literară 7

Izvoarele și repertoriul de povești 11

O problemă de clasificare 16

Cap. I. *Fondul folcloric* 21

I. Basme despre animale 23

II. Basme propriu-zise 40

A. Basme fantastice 40

B. Basme nuvelistice 108

III. Snoave 113

IV. Povestiri-legende 124

V. Povești licențioase 128

Cap. II. *Procedee folclorice de creație* 141

Cap. III. *Stilul popular narativ și Creangă* 193

Încheiere 229

Bibliografia variantelor folclorice 239

Anexă 245

Redactor responsabil : ION ŞERB

Tehnoredactor : IDA MARCUS

Dat la cules 22.10.1966. Bun de tipar 23.06.1967 Apărut 1967. Tiraj 10140 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt tip B de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 19,78. Coli tipar 20. A. nr. 11284/1966. C.Z. pentru bibliotecile mari 8R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—95

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti
Republica Socialistă România
Comanda nr. 4040

Lei 8,75